
श्री जैनभास्करोदय मुद्रणालय

भावापुरा रोड-जामनगर.

આ ગ્રંથ અગીયાર સર્ગોથી વિભૂષિત થયેલ છે આ કાવ્યમાં રૂપભદ્રેવ
ને ભરતકુમારનું વર્ણન આપેલ છે, વઢી લૌકિક વિવાહવિધિ વગેરેનું વર્ણન
આપીને કવિશ્વરે (પોતાના) સમયમાં પણ ચાલતા લૌકિક રીવાજોથી આપણને
અકેફ કરી આપણાપર મોટા ઉપકાર કરેલ છે.

આ ગ્રંથ પ્રસિદ્ધમાં લાવવા માટે પૂજ્યપાદ પંન્યાસજી મહારાજશ્રી
દાનસાગરજી મહારાજ તથા તેમના શિષ્ય નેમસાગરજી મહારાજે સતત
પ્રયત્ન કરેલ છે.

ગ્રંથમાં ગ્રેસદોગ અથવા વીજી અશુદ્ધિઓ માટે ક્ષન્તવ્ય ગણી સૂચના
કરવા નમ્ર વિનંતિ છે.

ૐ શાંતિ: શાંતિ:

મં ૧૧ ૨૦૦૦
ચમંત પંચમી.

}

લી૦
વાલુભાઈ હીરાલાલ.

मुद्रापत्रम् ।

[illegible]

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
३०	१७	दारिद्र	दारिद्र्य
३२	७	गहोज	गहाजः
,,	१०	छलात्	छलात्
३३	१५	स्वस्त्रादेर्डीः	स्वस्त्रादेर्डीः
,,	२२	र. सः	रः सः
३५	१७	इ. सू. ङ	इ. सू. ङः
३७	२१	भुभार	भूभार
३८	१३	च	च-३-२-१११
,,	१४	त्वतल्	त्वतल् ३-१-५५
३९	७	पष्टीन्द्रे	पष्टीन्द्र
,,	१७	ते ते	ते तैः
,,	२०	या	यो
४०	१४	याद्वेद	यावद्वेद
,,	२३	अपुठं तु	अपुष्टं तु
४१	१५	ध्यैघातो	ध्यैघातो
४२	१८	७७ ॥ १ ॥	७७ ॥ १ ॥
		सूरिश्री श्लोकः—	
,,	२०	संभव	संभवमहाकाव्ये
,,	,,	रो उपाध्याय	रोमहोपाध्याय
४३	६	रिन्द्रिस्व	रिन्द्रस्व
,,	१५	छलेन	छलेन
,,	२२	मि.	मू. इ. ६-३-१६०
४४	६	स्वरादेः	स्वरादेः २-१-११४
,,	२०	अभ्यति	अभ्यति
४५	१	धेनुजं	धेनुजं (
४६	५	यजा	यशो
४७	६	मयोमे	मंयोमे
४८	१	नंदवः	नंदवः
,,	११	समुदाय	समुदाय
,,	१६	स्वार्थ	स्वार्थ

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
४९	७	लक्षणाः	लक्षणाः
५०	७	च ।	च ३-१-२२
५१	१	ह्रस्वः	ह्रस्वः ४-१-३९
,,	३	औः	औः (४-२-१२०)
५२	५	अजन	अजन
५४	४	आह्वयत्	आह्वयत्
,,	१६	अणेजेयेकण्	अणेजेयेकण् (२-४-२०)
५५	७	वारीणि	वारि
,,	१८	अमत्य	अमस्य
,,	२०	पुसीति	पुसीति (४-३-९४)
५६	२	रतामां	स्तासां
,,	१३	खित्यनव्यय	खित्यनव्यय (३-१-१११)
५७	१	पकारः	यकारः
,,	५	परोक्षा	परोक्षा ४-१-१
५८	९	घनः	घनः
५९	३	घन	घनः
५९	१३	किं	किं
६०	११	तै	तैः
,,	२३	य-म	यन्म
६२	३	यदौपधि	यदौपधी
,,	,,	रदितं	रदितं
,,	७	देही	देर्हीः
,,	१३	द्वया	द्वया
,,	१७	मन्धकारं	मन्धकारं
६३	३	उर्वादि	उर्वादि—
,,	२१	अणेजेये	अणेजेये २-४-२०
६४	१०	भ्यादिभ्यो	भ्यादिभ्यो

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
"	२०	यस्	यम्
"	२३	स्या	स्या
६५	३	सुप्य	सुप्य
"	११	जातीय	जातीय
"	१६	गुजा	गुजा
६६	१०	सट्टो च	सट्टो च
			५-१-१३६
"	१२	नगरास्	नगरीषु
"	१३	मन	मन
६७	९	मन्दरा	मन्दारा
६७	९	सुपन्	सुपन्
"	"	मधुम	मधुम
"	१४	कि	कि०
"	२०	छप्र	छप्र
"	२१	कि	कि०
६९	१	रिद्रः	रिन्द्रः
"	१०	समस्त	समस्त
"	२४	धाष्ट्यं	धाष्ट्यं
७०	३	पारग	पारग
"	१२	कौकत्	कौकत्
"	१६	मन	मनः
"	२१	श्रादि	श्रादि
७१	९	दीङ्	दीङ्
"	१४	इ. स.	इ. स.
"	२०	हेना य	हे नाथ
७२	१८	धारयति	धारयति
७२	१०	सुव्रणां	सुव्रणां
"	२२	सूत्रणा	"
"	२३	भावे	भावे
७३	२	कृपता	कृपता

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
७३	५	वेप्यतु	वेप्यति
"	१३	मघे	मघे
"	१८	पुप्य	पुप्य
"	२३	घात	घाक्
७४	१	जननाय	जननाय
"	९	घेयं	घेयं
"	१४	खयः	खियः
"	"	तेपां	स्तेपां
"	१७	कोरकुट्टे	कोटकुट्टे
७५	१	प्रोदानि	प्रोदानि
"	५	ददितं	ददितुं
"	७	ल्लितं	ल्लितं
"	२०	जनेष्टः	जनेष्टं
"	२१	हलधून	धूम
७६	२	तल	तल
"	"	तहनः	नह
"	२२	प्रीक	प्रीक
७७	१९	ठनता	ऊन
७८	१४	प्रखयः	प्रख
"	१५	दिदितुः	दी
"	१८	पाप	
७९	२१	शचीशय	
"	"	संपद्	
"	२३	ज्ञानां	
८०	४	यताः	
८०	११	संविद	
"	१६	धान्तो	
"	१९	धना	
८१	३	लक्षणा	
"	"	निर	

पृष्ठ	श्लोक	अर्थ	पृष्ठ	श्लोक	अर्थ	
८१	३	अन्तः	अन्तः	१३	१	अन्तः
"	२३	अन्तः	अन्तः	"	२	अन्तः
"	१२	अन्तः	अन्तः	"	३	अन्तः
"	३३	अन्तः	अन्तः	"	४	अन्तः
८२	४	अन्तः	अन्तः	"	५	अन्तः
"	१४	अन्तः	अन्तः	"	६	अन्तः
"	३४	अन्तः	अन्तः	"	७	अन्तः
"	४	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०	१ २ ३ ४ ५ ६ ७ ८ ९ १०	"	८	अन्तः
तत्त्विक मर्मः ।						
८३	२	अन्तः	अन्तः	८४	२	अन्तः
"	२३	अन्तः	अन्तः	"	२	अन्तः
८४	१	अन्तः २	अन्तः ३	"	२०	अन्तः
"	१	अन्तः २	अन्तः ३	"	२	अन्तः
"	३	अन्तः २	अन्तः ३	"	३	अन्तः
"	८	अन्तः २	अन्तः ३	"	४	अन्तः
८४	९	अन्तः २	अन्तः ३	"	५	अन्तः
"	१९	अन्तः २	अन्तः ३	"	६	अन्तः
"	१९	अन्तः २	अन्तः ३	"	७	अन्तः
८५	३	अन्तः २	अन्तः ३	"	८	अन्तः
"	४	अन्तः २	अन्तः ३	"	९	अन्तः
"	७	अन्तः २	अन्तः ३	"	१०	अन्तः
"	८	अन्तः २	अन्तः ३	"	११	अन्तः
"	१५	अन्तः २	अन्तः ३	"	१२	अन्तः
"	१८	अन्तः २	अन्तः ३	"	१३	अन्तः
८६	१	अन्तः २	अन्तः ३	"	१४	अन्तः
"	९	अन्तः २	अन्तः ३	"	१५	अन्तः
"	१३	अन्तः २	अन्तः ३	"	१६	अन्तः
"	१५	अन्तः २	अन्तः ३	"	१७	अन्तः
"	१९	अन्तः २	अन्तः ३	"	१८	अन्तः

पृष्ठ	पंक्ति	अनुसू	श्रुत	पृष्ठ	पंक्ति	अनुसू	श्रुत
१६	६	स्वाधोऽथ स्वाधोऽथ		१०५	११	मृद	मृद
"	"	५-१-११ द्वावर्गः ७-४-		१०६	५	रात्री	रात्रात्री
"	"	१ दीर्घादि द्वि विद्यम् ।		"	८	गात्री	गीति
"	९	विष्वादिनिष्वादिनिष्वादि-		"	१०	संयुक्तानि	संयुक्तानि
"	"	वेदिनिष्वादि स्वादि, तत्र		"	८	मतेनी	मतेनी
"	"	विष्वादि इत्यादि औकारः		१०७	६	अन्त	अन्त
"	"	द्वि पाठः शेषः ।		"	९	चन्द्रन	चन्द्रन
"	१९	तत्र विष्वादि इत्यादि-औकारः		"	१२	परा	परा
"	"	इत्यादिस्वादि नवमप-		"	१९	पुन	पुन
"	"	दिस्वादिः शेषः ।		"	२२	पुन	पुन
१७	१२	विष्वादि	विष्वादि	१०८	१	पुन	पुन
"	"	भावी	भावी	"	४	दन्त	दन्त
१८	३	दाया	दाया	"	५	प्राप्तपति	प्राप्तपति
"	६	द्वि	द्वि	"	१३	पादि तः	पादि तः
१९	३	लकारः	लकारः	"	२४	मृदया	मृदया
१००	१	चन्द्रन	चन्द्रन	१०९	१	कादिमते	कादिमते
"	३	द्वि	द्वि	"	५	मृदये	मृदये
"	२३	पेकमि	पेकमि	११०	१	मृदयानि	मृदयानि
"	२४	मृदय	मृदय	"	२	अत्रिपति	अत्रिपति
१०१	१	द्वि	द्वि	"	५	द्वि	द्वि
"	२३	मिनी	मिनी	"	८	द्वि	द्वि
१०२	१	ता	ता	"	१२	पदपति	पदपति
"	८	द्यादि	द्यादि	११२	"	पुन	पुन
१०३	१६	पेक प्राप	पेक प्राप	११३	३	प्राप्तपति	प्राप्तपति
"	२४	द्वि	द्वि	"	"	पुन	पुन
१०४	५	तापयाः	तापयाः	"	१०	द्वि	द्वि
"	१०	अत्रिमः	अत्रिमः	११५	६	पारा	पारा
१०५	३	मिन्	मिन्	११६	१०	द्वि	द्वि
"	६	पुन	पुन	"	१२	पुन	पुन
"	१०	तस्य	तस्य	११७	५	मृदया	मृदया
				"	"	मृदय	मृदय

पंक्तिः	अनुसू	सूत्र	पुनः पंक्तिः	अनुसू	सूत्र
४	विभिन्न	मीभिन्न	१२२	१९	तीति
७	समदेवोः	समदेवम्	"	२०	तत्त
२३	रोहता	रुहता	१२०	७	मति
१९	१	कर्ममूले	"	१२	भति-गणे
४	भट्टोः	भट्टयोः	"	११	मति
७	भाभातोःकिः	दाभातोःकिः	"	२२	वाणिगो
१२	व्यरचीति	d	१२१	१	गल
"	प्रभुनेति	प्रिभुनेति	"	४	गोतागाः
१५	इष्ट	d	"	५	पीनयः
२४	प्रिभुवन	प्रिभुवनं	१२२	३	मोषा
१२०	१५	तददयो	"	४	तभागतः
१२१	१	जन	"	५	स्वरि
"	५	उद्वृत्त्य	"	२०	कलकः
"	१८	लादि-	"	२३	तत्
"	२१	रचितस्य	"	२४	इशा
"	२२	काव्यस्य	१२३	४	मुकुटः
१२३	२	द्वय	"	११	कन्
"	३	मरवांश	१२४	१७	समुज्वला
"	१०	मिश्रित	१२५	२३	तत्
"	१६	कलकलः	"	२४	परिष्कृता
		(गोवर्जं)	१२७	१८	मति
१२४	८	निर्विच्छदं	"	२३	भ्रमु
"	२२	सादीनां	१२८	१२	प्रेगवणः
१२५	३	स्त्वं	१२९	७	इपद
"	२३	रतदेव	१३०	२०	छप्र
१२६	१९	पाणिर्हस्ताः	१३१	१	वष्टः
"	१७	कुर्वतो	"	१४	विरक्तिसदशयम्
१२७	२०	स्वां			संशयम्
१२९	७	अतिन	"	१५	मिमान
"	१४	द्विष्यन्त	१३२	१६	सरि

पृष्ठ पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध	पृष्ठ पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१४२ २३	यासा	यासां	१५० १५	गर्जितो	गर्जितोर्जितो
१४३ २२	किं किं	किं	" २२	यद्	यद्
" "	रुदो	रुदो	१५१ ४	बहि	बहि
" "	भरक्	भरक्	" ६	५-२-४	५-२-३
१४४ ९	"	"	" ९	सन्पदश्च	सन्पदश्च
" १०	अभूयु	अभूयु	" २०	मान	मानः
" १५	तपो	तपो	" २१	मुषितं	मुषितं
" १९	ध्वणं	ध्वणं	" २२	आप	d
" २२	हस्तं	हस्तं	" २४	तिस्ये	तिसादश्चे
" २५	तद्विल्ला	तद्विल्ला	" २४	मुषितं	मुषितं
१४५ ४	गुममुचये	गुममुचये	१५२ ३	लक्षया	लक्षणाया
" ११	तेषां	तेषां	" १६	निषेदि	निषेदि
" १३	पुनः	पुनः	" २५	युगं	युगं
१४६ ११	पुरी	पुरी-	१५४ १६	विनचि	व्यनजिम
" २१	अमृमुहत्	अमृमुहत्	१५५ १६	तय ।	तया
१४७ ४	प्रसिद्ध	प्रसिद्ध	" १७	२५ ।	५ ।
" ६	गमद्	गमद्	" २१	व्युतं	व्युतं
" १६	पट्पद्मा	पट्पद्मा	" २१	पूर्वापरा ह्यारम्भ	} d
१४८ ६	कल्यास्य	कल्याणस्य	१५६ ४	पुरादेश इत्यन्तं	
" ७	चक्षुष्यम्	चक्षुष्यम्	" १२	वृत्तवास्त	वृत्तवास्त
" १८	जवणं	जवणं	" २३	हृच्छया	हृच्छया
" १९	४-२-८	४-२-८	१५७ ६	विहिताम्रदः	विहिताम्रदः
१४९ ३	तन्मन्तः	तन्मन्तः	१५८ ६	च	तया
" ६	देव्यति	देव्यति	" ९	भर्तुं वि	भर्तुं वि
" १८	आदि	आदि	" २०	संघो	संघो
" "	संहतौ	संहतौ	" २२	पात्रं	पात्रं
१५० ६	कुब्ज	कुब्ज	" २२	टयण्	टयण्
" १२	फाण्ट	फाण्ट	१५९ २	जैनी	जैनी
" "	वृष्टं	वृष्टं	" १०	टितम्	टितम्
" "	निटः	निटः	" १४	७-१-१११	७-१-

पृष्ठ संज्ञित अक्षर अक्षर

१५९	१८	कुसुमम्	कुसुमम्
१६०	१९	गन्धीयाञ्चल दण्ड	
१६१	२०	रनिनम्	रनिने
१६२	२१	काश्यम्	काश्ये
१६३	२२	कराभम्	कराभ्यां
१६४	२३	आपूयैक	आपूयैक
१६५	२४	आपूयैक	आपूयैक
१६६	२५	माभि	मभि
१६७	२६	वेत्तुं	वेत्तुं
१६८	२७	मणि	मणी
१६९	२८	मृगयो	मृगयः
१७०	२९	सद्भिना	सद्भिनां
१७१	३०	इति	तु इति
१७२	३१	चर	चर
१७३	३२	राजते	राजते
१७४	३३	वधूच	वधूच
१७५	३४	वंश	वंश
१७६	३५	उत्पात्य	उत्पात्य
१७७	३६	भूधाराः	भूधाराः
१७८	३७	अन्यस्वरा-	अन्यस्वरा-
१७९	३८	रादेलो	देलों
१८०	३९	रतं	स्तं
१८१	४०	अग्नि	अग्ने
१८२	४१	देह	देहः
१८३	४२	स्थाना	स्थाने
१८४	४३	यस्य	यस्य
१८५	४४	काटयः	कोटयः
१८६	४५	तैरत	तैस्त
१८७	४६	क्विति	क्विति
१८८	४७	पद्मि	पद्मि

पृष्ठ संज्ञित अक्षर अक्षर

१८९	४८	मम	ममा
१९०	४९	नाम्नाः	नाम्नाः
१९१	५०	नयनीय	नयनीय
१९२	५१	मृग	मृग
१९३	५२	मीनं	मीनं
१९४	५३	मीनः	मीनः
१९५	५४	मीनः	मीनः
१९६	५५	मीनः	मीनः
१९७	५६	मीनः	मीनः
१९८	५७	मीनः	मीनः
१९९	५८	मीनः	मीनः
२००	५९	मीनः	मीनः
२०१	६०	मीनः	मीनः
२०२	६१	मीनः	मीनः
२०३	६२	मीनः	मीनः
२०४	६३	मीनः	मीनः
२०५	६४	मीनः	मीनः
२०६	६५	मीनः	मीनः
२०७	६६	मीनः	मीनः
२०८	६७	मीनः	मीनः
२०९	६८	मीनः	मीनः
२१०	६९	मीनः	मीनः
२११	७०	मीनः	मीनः
२१२	७१	मीनः	मीनः
२१३	७२	मीनः	मीनः
२१४	७३	मीनः	मीनः
२१५	७४	मीनः	मीनः
२१६	७५	मीनः	मीनः
२१७	७६	मीनः	मीनः
२१८	७७	मीनः	मीनः
२१९	७८	मीनः	मीनः
२२०	७९	मीनः	मीनः
२२१	८०	मीनः	मीनः
२२२	८१	मीनः	मीनः
२२३	८२	मीनः	मीनः
२२४	८३	मीनः	मीनः
२२५	८४	मीनः	मीनः
२२६	८५	मीनः	मीनः
२२७	८६	मीनः	मीनः
२२८	८७	मीनः	मीनः
२२९	८८	मीनः	मीनः
२३०	८९	मीनः	मीनः
२३१	९०	मीनः	मीनः
२३२	९१	मीनः	मीनः
२३३	९२	मीनः	मीनः
२३४	९३	मीनः	मीनः
२३५	९४	मीनः	मीनः
२३६	९५	मीनः	मीनः
२३७	९६	मीनः	मीनः
२३८	९७	मीनः	मीनः
२३९	९८	मीनः	मीनः
२४०	९९	मीनः	मीनः

पृष्ठ पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१८३ १८	हन्दः	हन्दः
" १	वाक्पतिः	वाक्पतिः
" ६	दुष्प्रापा	दुष्प्रापा
" ९	"	"
" १३	दाक्शम्	दाक्शम्
" १४	मिह	मिह
१८४ २	यम	यम
" ६	वधूयं	वधूय
१८५ २	नैट्रि	नैट्रि
" ४	तृतीया	तृतीया
१८५ १८	गणय	गणय
१८६ १	दोषात्	दोषात्
" ११	पालु	पालु
" १३	हेभ्य	हेभ्य
१८७ १३	प्रथम	प्रथम
१८८ १०	टीत्वात्	टिक्त्वात्
" १२	दाम	दामं
" १५	सता	सतां
" १९	सुधुवा	सुधुवां
" २३	मघ्न	मघ्न
१८९ १८	भुङ्के	भुङ्के
" २२	प्राक्	प्राक्
१९० ५	मे	मेव
" १४	धातोश्च	धातोश्च
" १६	कष्टं	कष्टं
" १७	माहि	माहि
१९१ १५	हया	हयां
" २१	बुद्धि	बुद्धि
१९२ १२	तुप्यति	तुप्यति
" १९	स्नेह	स्नेह

पृष्ठ पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
१९२ २२	स्नेह	स्नेह
" १	स्नेह	स्नेह
१९३ २	भक्त्या	भक्त्या
१९४ ९	रक्षितस्य	रक्षिते
" १७	काश्य	काश्ये
पंचमः सर्गः ।		
१९६ ५	धातो	धातो
१९७ ११	मतोमो	मतोमो
१९८ २	स्वप्नादेर्ली-	स्वप्नादेर्ली
" ८	वाद्	वाद्
" १२	धवल	धवल
" १८	सनि	सनि
१९९ २	स्तैः	स्तैः
२०० २	विश्वं	विश्वं
" १४	चान्द्रा	चान्द्रा
२०१ ७	रक्षमणश्चि	रक्षमणश्चि
" ९	पाप्रितं	पाप्रितं
२०२ ११	भोगि	भोगि
२०३ ७	राम	रामां
२०४ २४	भगवान्	भगवान्
" २५	नर्मणः	नर्मणः
२०५ १७	मतिबुद्धि	मतिबुद्धि
" २३	कंदर्प	कंदर्पः
२०६ ७	अत	अत
" ८	वासि	निवासि
" ९	न	न
" १२	तस्य	तस्याः
" १९	काभ	काभ
२०८ २	हः	हः
" २४	प्रत्ययः	प्रत्ययः

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२१०	२	लक्षया	लक्षणया
"	७	वां	वां
"	८	नीळि	नीळि
"	११	प्राप्ताति	प्राप्तोति
"	१३	कलुष	कलुषत्व
२११	३	तस्य	तस्य
"	४	उत	उत्त
"	८	छाया	छाया
"	११	तै	तैः
"	२३	स्वेरं	स्मेरं
२१२	७	पुण्यम	पुण्यम
"	१८	आसौ	आसौ
२१३	२	परावे	परावे
"	४	भारम	भारम
"	१६	सूयं	सूयं
"	२२	यजन	यजन
"	२३	रिठ	रिष
२१४	११	रतं	रतं
"	२५	यणं	यणं
२१५	२	अद्वितीया	अद्वितीया
२१६	२	म्यां	म्यां
"	११	भाम्य	भाम्या
"	१०	उद्वृत्तञ्चा	उद्वृत्तञ्चा
"	२९	भीक्ष्ण	भीक्ष्ण
२१७	२	परि	परि
"	१०	निःप्रा	निःप्रा
"	१६	भन्त	भन्तः
"	१९	त्रिडा	त्रिडा
"	११	प्रप्तेन	प्रप्तेन
"	२१	सोम्य	सोम्य

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२१७	१८	देव	देवं
"	२३	मन्दोः	मन्दः
"	२४	सै-यं	सैत्यं
"	"	एयण्	एयण्
२१८	१	मृदुतां	मृदुतां
"	९	द्वावामः	द्वावामः
"	११	रत	रतं
२१९	१४	अस्य	अस्या
"	१७	पुपुषे	पुपोष
"	२५	चसौ	चासौ
२२०	१	चल्ली	चल्ली
"	"	भेणय	भेणय
"	५	पुष्टयर्थ	पुष्टयर्थ
"	"	जलोधिः	जलोधिः
"	८	धातोः	धातोः
"	२१	वारीधाराः	वारीधाराः
"	"	वारीणां	वारीणां
"	२४	तस्य	मास्य
"	२५	अयन्त	अयन्त
२२१	२	द्वै'पि	धनाद्वैरपि
"	२४	घय-त्या	घयन्त्या
२२३	१५	माय	माहा
२२४	१०	वत् एडविः	वत् एडविः
२२५	५	टिपत्	अणम्यवात्
"	७	विपुल्यमान	विपुल्य
"	११	गाडा	गाडाविद्वात्
"	१२	निनिः	भोनिः
२२६	७	११४	१२४
"	१०	गर्भं	गर्भं
"	१२	गर्भं	गर्भं

पृष्ठ पंक्ति अनुद श्रुत

२२६ १८ रचितक रचिते

" १९ काव्यक काव्ये

पृष्ठ-सप्तमः सर्गः ।

२२७ १२ स्वर्गः स्वर्गः

२२९ १ सर्गः १ सर्गः ०

२२९ १८ रक्तिक रक्तिक

२३० ८ यावत् यावत्

" १९ प्राप्तवती प्राप्तवती

२३० २९ हस्तः हस्तः

२३१ १ सर्गः १ सर्गः ०

" १९ मत्स्यः मत्स्यः

" १९ मुखा मुखा

" २० पृष्ठा पृष्ठा

२३२ (१) सर्गः १ सर्गः ०

२३३ " " "

" ४ घट्ट घट्ट

" १२ नेत्राणि नेत्राणि

" २३ दास्य दास्यः

" २४ दण्डम दण्डमु

२३४ (१) सर्गः १ सर्गः ०

" १० हस्तः हस्तः

२३५ ४ हस्तः हस्तः

" २१ मति मति

२३६ ६ नक्षः नक्षः

" ११ ३१४ ३१४ युगम्

" १० प्रत्यक्ष प्रत्यक्ष

२३७ ३०॥ ३०॥ युगम्

" ३ अक्षर अक्षर

" ११ ज्ञान ज्ञान

" १३ क्षीय क्षीय

पृष्ठ पंक्ति अनुद श्रुत

२३८ २४ वृद्धि वृद्धि

" " ४१४ ४१४ युगम्

२३९ ५ गत गत

" ७ गत गत

" ९ गत गत

" " गीता गीता

" १३ माधवः माधवः

" २१ पृष्ठः पृष्ठः

२४० १० दीप्यन्त्या दीप्यन्त्यो

२४१ १३ भाग्यारभाग्य

" १७ भाग्य भाग्य

" २५ रम्य रम्य

२४२ ८ भाग्य भाग्य

" २७ पृष्ठः पृष्ठः

२४३ १ हस्तः हस्तः

" १० पृष्ठः पृष्ठः

२४४ २४ गत गतः

२४५ १५ विद्वत् विद्वत्

" १६ " "

२४६ २ पृष्ठः पृष्ठः

" १२ धरः धरः

" १२ धरः धरः

" १८ विद्वत् विद्वत्

२४७ ९ राम राम

" ११ प्राप्यमाना प्राप्यमाना

" १५ विभागिनीः विभागिनीः

२४८ २१ विद्वत् विद्वत्

" २४ चित्त चित्त

२४९ १ दीप्य दीप्य

" ३ दीप्य दीप्य

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२४९	३	निरुद्धं	निरुद्धं
"	६	कान्ति	कान्त्या
"	२२	काश	कास
२५०	५	हिन	हिक्त
२५०	१७	श्रीमदरुचीय	श्रीमद
"	१८	विरचितस्य	विरचिते
"	१९	काव्यस्य	काव्ये

अष्टमः सर्गः ।

२५१	५	असौ	असौ
२५२	१४	नाम्नान्	नाम्नान्
२५३	४	स्नादेयीः	स्नादेयीः
"	८	यस्या	यस्याः
"	९	भवन्	भवन्
२५४	८	पद्मिनां	पद्मिनी
२५५	२५	अपृथ	अपृथ
२५६	१४	दुःपरात्	दुःपरात्
"	१६	वचनाध्व	वचनाध्व
२५८	१०	मथ्य	मथ्य
"	१७	दिव्यात्	दिव्यात्
२५९	२३	विद्वि	विद्वि
२६०	१७	जह्म्य	अह्म्य
२६१	३	स्वभोग	स्वभोग
"	१९	दाग्यो	दाग्यो
"	२४	मात्मा	मात्मा
२६२	१	प्रहसि	प्रहसि
"	"	धारा	ध
"	१३	समापश्य	समापश्य
२६३	४	सुग्री	सुग्री
"	१२	संदर्शना	संदर्शनया

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२६५	१	स्वति	स्वति
"	५	कुंभः	वपुरेवकुम्भः
"	९	कुतोऽपि	कुतोऽपि
"	१६	आस्वादयस्व	d
"	२३	ततस्त	ततस्त
२६८	१३	निदा	निद्रा
"	१८	सुख	सुख
२६९	९	भक्त्य	भक्त्या
"	१३	दधाति	दधाति
२७१	४	उर्ध्व	उर्ध्व
"	१६	निधी	निधी
"	१८	निधि	निधि
२७२	१९	दितं	दितं, तज्जायस्यत्रा
२७३	७	मेधि	मेधि
२७४	९	अस्ताज	अस्ताज
२७५	१८	धाय	धाम
२७६	१०	मदरुचीय	मद
"	"	रचितस्य	रचिते
"	११	काव्यस्य	काव्ये

नवमः सर्गः ।

२७७	१४	पृथग	पृथग
"	१९	उपेत	उपेत
२७८	१०	तनोति	तनोति
२७९	४	मोक्षस्य	मोक्षस्य
"	५	वीरी	विरी
"	९	मनाजन	मनाजनं
२८०	७	न्येति	न्येति
"	२४	कथा	कथाणि
२८१	९	कुम्भिभः	कुम्भिभः

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२८२	८	काश्चित्	काश्चित्
"	१२	सुगृहाभ्याः	सुगृहाभ्याः
२८३	६	प्ररुट्	प्ररुट्
"	११	महीत्वं	महिषित्वं
"	१९	प्रकर्ष	प्रकर्ष
२८४	१०	इधू	इधू
"	१२	"	"
"	१३	त्विषा	त्विषा
"	१४	परोऽन्य	परोन्यः
२८५	२४	चिरन्तना	चिरन्तना
२८६	४	दोषभुवा	दोषधीभुवा
"	१५	उदया	उदयो
"	१७	मणकं	मण्डलं
"	२१	प्रभुत्वं	प्रभुत्वं च
"	२३	ष्टिति	ष्टिति
२८७	५	प्रभु	प्रभुः
"	५	समर्थ	समर्थः
"	६	समधि	समाधि
"	१०	रागं	रागं
"	११	रत्	रत्
"	१४	भूय	भूवे
"	२४	वाञ्छयते	वाञ्छयते
२८८	१५	तना	तनो
"	१९	कृतः	कृतेः
"	२०	तदर्थ	तदर्थ
"	"	राग	राग
"	२३	स्त	स्तं
"	"	तदर्थ	तदर्थ
"	२५	तम्	तम्
२८९	४	संसार	संसार

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२८९	१९	विलोक	विलोक
२९०	१	हरि	हरि
"	८	कृत	कृत
"	"	दधाति	दधाति
"	१२	जड	जड
"	१५	अक्षतः	अक्षतः
"	"	दन्त	दन्तः
"	२४	भूधातोः	भूधातो-
२९१	१	सृधातोः	सृधातोः
"	२	महान	महान्
"	५	यस्ये	यस्ये
"	१०	महोक्षो	महोक्षो
"	२१	जनेने	जनेन
"	२२	लक्षयि	लक्षयि
२९२	१	णतः	णतः
"	४	यनी	यनी
"	७	ध्वेन	ध्वेन
"	१९	सप्त	सप्ता
"	२०	पशु	पशू
२९३	३	यदिषि	यदि-इति
"	६	उत्पत्तिः	उत्पत्तिः
"	८	परि	विपरि
"	"	विशेषणी	विशेषणे
"	९	अभीष्टा	अभीष्टाः
"	१२	राज	राज
"	२३	चन्द्र	चन्द्र
२९४	१०	सुरमे	सुरमे
"	१६	सुर	सुर
"	१७	भु	भुवः
"	२०	नोऽस्माम्	नोऽस्मान्

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
२९५	५	गपी	रापी
"	२५	स्पधा	स्पधां
२९६	२०	शोभतो	शाभनो
"	२३	तेपु	तेपु
२९७	४	तां	ता
"	११	ब्राह्म	ब्रह्म
"	१२	रेव	रेव
"	२२	कुसुम्	कुसुम्
"	२५	द्वयः	द्वयः
२९९	१	ऊरु	वरु
"	२२	ऐयम्	ऐयस्
३००	२	मिसे	मिसे
"	९	धातोः	धातोः
३०१	१८	जलरय	जलम्
"	"	मंष्ट्र	मंष्ट्र
"	२१	गर्भि	गर्भि
"	२४	कूल	कूल
३०२	"	"	"
"	"	प्राप्तेन	प्राप्तेन
"	"	प्रोढा	प्रोढा
३०५	१८	जादय	जादयं
"	"	जादयं	जादयं
३०७	१३	सुर्गः	सुर्गः
३०८	१३	वहायः	वहायः
३०९	५	रविजम्	रविजं
"	६	काव्यम्	काव्यं
दशमः सर्गः ।			
"	१०	मन्द	मन्द
३१०	४	मन्द	मन्द
"	"	"	"

पृष्ठ	पंक्ति	अशुद्ध	शुद्ध
"	१७	विभक्ति	विभक्ति
"	२५	निवार	वार
३११	१५	अधश्च	अधश्च
३१२	१९	धाम	धारा
"	२२	प्रितिभाजिन्	प्रीतिभाजी
३१३	१	इंशय	इंशस्य
"	४	घनाना	घनानां
३१४	५	निर्ग	निर्ग
"	६	स्ममंदहैः	स्ममंदहैः
"	७	निर्गतः	निर्गतः
"	१७	व्यन	व्यन
३१५	"	दशि	दशि
३१६	२०	दुखे	दुःखे
३१७	२१	गमन	गमन
३१८	११	पुरन्धिनी	पुरन्धिनी
"	१९	दग्ध	दग्ध
३१९	४	बले	बली
३२०	१०	मद्वये	मद्वये
३२१	७	व्यम	व्यम्
३२२	२४	पूर्वांश-प्र	पूर्वांशप्र
३२३	७	मलना	मलना
३२४	२	भार	भार
३२५	३	मनुष्य	मनुष्य
"	७	निर्गत	निर्गत
"	२५	योषाज्जान	योषाज्जान्
३२६	४	दुःस्वीय	दुःस्वीय
"	५	दुःपुत्र	दुःपुत्र
"	१५	पीडय	पीडय
३२७	१९	उपेयाय	उपेयाय
"	"	युपी	युपी

पृष्ठ	पंक्ति	अध्याय	श्रुत	पृष्ठ	पंक्ति	अध्याय	श्रुत
३२८	६	धर्मति	धर्मति	३४४	१४	भुति	भुति
"	११	निर्गुणः	निर्गुणः	"	१६	स्वभाव	स्वभाव
"	२३	ताम	ताम	३४५	३	मरुतेन	मरुतेन
३२९	८	निर्गुणः	निर्गुणः	३४६	१२	दृष्टा	दृष्टा
"	१३	धनुः	धनुः	"	१६	"	"
"	२२	धन	धन	३४७	४	सुमहत्ता	सुमहत्तावा
३३०	१२	धनि	धनि	"	१९	स्वते	स्वते
३३१	१०	मी	मी	३४८	१८	ऐवम्	ऐवम्
"	२४	आदिपते	आदिपते	३४९	४	अनेमु	अनेमु
३३२	३	निर्गुणः	निर्गुणः	"	१२	इन्द्र	इन्द्र
"	११	"	"	"	१६	नालीकं	नालीकं
३३३	१	दीप्ते	दीप्ते	३४९	१	आयता	आयता
"	२	अग	अग	"	२	द्रव्यद्वय	द्रव्यद्वय
"	२५	गद्य	गद्य	"	६	कृती	कृती
३३४	९	गद्य	गद्य	"	२४	वर्ग	वर्ग
"	१५	दी	दी	"	२५	नी य ता	नी य ता
३३५	१२	अन्य	अन्य	३४३	९	अमार	अमारता
३३६	१३	उदुपरी	उदुपरी	"	२१	गद्य	गद्य
"	२०	उदुपरी	उदुपरी	३४४	१२	गु	गु
"	२४	ह	ह	"	२२	ग	ग
३३७	१९	सुदय	सुदय	३४५	१०	गद्य	गद्य
३३८	३	सोहद	सोहद	"	१५	सुते	सुते
३३९	१६	सोहद	सोहद	"	२२	गुण्य	गुण्य
"	२०	"	"	३४७	८	गद्य	गद्य
"	"	"	"	"	१०	अपद	अपद
३४०	६	अनिक	अनिक	"	११	मिषते	मिषते
"	११	दीधि	दीधि	"	१७	गद्य	गद्य
३४१	१०	गद्य	गद्य	३४८	७	रस्य	रस्य
३४२	१६	रचित	रचित	३४९	१९	निधि	निधि
"	१४	काव्य	काव्य	३५०	२१	विद्य	विद्य

॥ श्रीमदर्हद्भ्यो नमः ॥

॥ भवन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः श्रीमन्मन्त्रिणनिधने नमः ॥

॥ विविधभक्त्याभ्यर्च्य श्रीमदभ्यर्चनगुरुभ्यो नमः ॥

श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः
 श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः
 श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः
 श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः
 श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः
 श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः
 श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः
 श्रीगुरुभक्त्यै श्रीमन्मन्त्रिणनिधनेभ्यः सकलविद्वद्भ्यो नमः

श्री

जैनकुमारसम्भवारख्यं महाकाव्यम्

तदन्तेवासिश्रीधर्मशेखरोपाध्यायप्रणीत-

टीकासमलंकृतम् ॥

इह खटु तत्र भवन्तः सकलकविशिरोमणयः श्रीजयशेखरसूरयः 'काव्यं
 यशसेऽर्धकृते' इत्याचार्यकारिकवचनप्रामाण्यात् काव्यस्यानेकश्रेयःसाधनताम्
 'काव्याद्यापांश्चर्जयेत्' इत्यस्य निषेधनादस्यासत्काव्यविषयतां च पश्यन्तो
 जैनकुमारसम्भवारख्यं महाकाव्यं निरुपविधिकीर्णितप्रबन्धनिर्विघ्नमाप्तये वस्तु-
 निर्देशात्मकं माहुरे शिष्यशिष्याधेमाचरन्ति । अमुक्तमस्येति ॥

ध्यात्वा श्रीशाम्भुर्देवीं, नत्वा श्रीगङ्गायाम् ।

कुमारसंभवस्येयं, विवृत्तिर्निष्पद्यते मया ॥ १ ॥

यस्मै काव्ययुगप्रदा न वग्दा श्रीशाम्भु देवता,

श्रीमज्जैनकुमारसंभवनमहाकाव्यादिकतां कलौ ।

सिद्धान्तोदधिचन्द्रमाः सहस्रश्रेणीशिरःशेखरः

सोऽयं श्रीजयशेखराख्यमृगुरुर्जयाज्जगन्मङ्गलम् ॥ २ ॥

लौकिककाव्यानुसंगेण अस्मिन् युतस्यां निशीनि समाधायि वर्तन्त इति न
ज्ञातव्यं किन्तु श्रीमद्भगवत्प्रे श्रीमद्भगवत्प्रे श्रीमद्भगवत्प्रे श्रीमद्भगवत्प्रे श्रीमद्भगवत्प्रे
चकोरनिशाकरेण यमनियमासनप्राणायानायशंभोमविशिष्टेन समाधिध्यानोप-
विष्टेन निजमतिजितमुरगुरिणा परमगुरुणा श्रीजयशेखरगुरिणा चन्द्रमंडलसमुच्चल-
राजहंसस्कंधोपितया चंचलकुण्डलाभरणविभूषितया भगवत्या श्रीभारत्या वत्स-
त्वं कविचक्रवर्त्तिवं प्राप्य निश्चिन्त इवासीनः किं करोषीति प्रोच्य—

अस्त्युत्तरस्यां दिशि कोशलेति, पुरी परीता परमर्द्धिलोकैः ।

निवेशयामास पुरः प्रियायाः, स्वस्यावयस्यामिव यां धनेशः ॥ १ ॥

संपन्नकामा नयनाभिरामाः, सदैव जीवत्प्रसवा अवामाः ।

यत्रोज्झितान्यप्रमदावल्लोका, अदृष्टशोकान्यविशन्त लोकाः ॥ २ ॥

एतदाद्यं काव्ययुगं दत्त्वा विहितसुरासुरसेचनश्रीयुगादिदेवसत्कजन्मचाल-
केलियौवन महेन्द्रस्तवन सुनन्दा सुमङ्गलापाणिग्रहणचतुर्दशस्वप्नदर्शनभरतसंभव-
प्रातर्वर्णनपुरस्सरं श्रीजैनकुमारसंभवं महाकाव्यं कारितं तथा लौकिककुमारसंभवे
कुमारः कार्तिकेयः तस्य संभवस्तथात्र कुमारो भरतस्तस्य संभवो ज्ञेयः । पुत्राश्च
सर्वे कुमारा उच्यन्ते अतः कुमारसंभव इति नाम्ना महाकाव्यमत्रापि ज्ञायते ।

५) -सिद्धेन कुमारसम्भवात्प्रमदावलोका जीवतामालं कृतम् ॥ सर्गः २

येनानि रम्यतोयकम्पेन चरन्त्याः मातुर्गन् मन्यते तेन न कोपयथा येषां
अप्यमयत्तत्वं न प्रमिता मन्यते । अन्येऽपि प्रवेष्टोक्तान् रम्याः पिपायाः
कास्तायाः पुगेऽपि नयन्त्यां मयि निवेशयन्ति । ननु इत्थं शयने नमः सागरं शैल
कतु चरन्तीत्येवान्न जज्ञेहेति मातृपान् मृतमनः दत्तपयाण त्रिनालयाभ्युदय-
निवाद निपलम्ब कुमाग्रर्षिनस्य निजिभ्याश्चादृशस्तृणोपेन तान्महाकाव्यम् ।
तत्र आदौ मङ्गल्यभिधानमन्तरेण न श्रोतुः प्रकृतिनिमित्तं भानि, भैतम् ।
अस्य महाकाव्यस्य तत्र नानाभिर्कां श्रीहृषभदेवनाममन्त्रपनिजिनस्य सर्वस्यापि
मङ्गलमयत्वात् मङ्गलस्यापिमङ्गलान्तररक्षणो अनवरथादीभ्यस्य दुर्निनास्त्वात् ।
नहिप्रकाशमयः प्रदीपः स्वप्रकाशे प्रदीपान्तरमपेक्षते ? किं न-‘यद्व्यासिनम-
हंदिस्तद्वि तीर्थं प्रचक्षते’ इतिवचनाद् बहुभिस्तोर्थकद्विरव्यासितायाः कोशलाया-
स्तोर्थरूपतैव । शाखारंभे च तन्नामग्रहणात् कर्तुः श्रोतुश्च निश्चिन्तो मङ्गलाभ्यु-
दयोभवति इति सर्वं सुस्थम् ॥ १ ॥

संपन्नकामा नयनाभिरामाः,

सदैव जीवत्प्रसवा अवामाः ।

यत्रोज्झितान्यप्रमदावलोका,

अदृष्टशोका न्यविशन्त लोकाः ॥ २ ॥

संपन्नकामा इति यत्र यस्यां नगर्या एवविधा लोका न्यविशन्त धातूनाम-
नेकार्थत्वात् वसन्ति स्म । निविश इति सूत्रेणात्मनेपदम् । यत्र किं लक्षणा
लोकाः ? संपन्नकामाः संपन्नाःकामा अभिलाषामनोरथा येषां ते संपन्नकामाः
(‘रदाऽमूर्च्छमदःकयोर्दस्य च’ ॥ ४-२-६९ इति सूत्रेणोक्तस्य नत्वं तयोगे
धातोर्दस्य च नत्वम् ॥) तत्कालमेव प्राप्तमनोवाञ्छितसर्वसुखसंपत्तित्वात् । पुनः
किं ल० नयनाभिरामाः नयनानां लोचनानां अभिरामाः मनोज्ञाः सर्वांगसुन्दर
सौभाग्यसुन्दरत्वात् । पुनः किं ल० सदैव जीवत्प्रसवाः सर्वकालं जीवितावधि
जीवन्तः प्रसवाः अपत्यानि येषां ते जीवत्प्रसवाः पुनः किं ल० अवामाः न
परस्परं प्रतिकूलमिथः सौहार्दपरत्वात् । पुनः किं ल० उज्झितान्यप्रमदावलोकाः

उज्जितरस्यक्तोऽन्यप्रमदानां परस्त्रीणामवलोको दर्शनं यैस्ते उज्जितान्य पर-
स्त्रीपराङ्मुखत्वेन परनारीसहोदरेति लब्धविरुद्धत्वात् । पुनः किं ल० अदृष्टशोकाः
न दृष्टः शोको यैस्ते अदृष्टशोकाः इष्टवत्त्वादेरवियोगात् ॥ २ ॥

चन्द्राश्मचञ्चत्कपिशीर्षशाली, सुवर्णशालः श्रवणोचितश्रीः ।

यत्राभितो मौक्तिकदत्तवेष्ट-ताटंकलीलामवहत् पृथिव्याः ॥ ३ ॥

(व्या०) चन्द्राश्मेति यत्र यस्यां नगर्यां सुवर्णशालः स्वर्णप्राकारः अभितः
समन्ततः पृथिव्याः वनुधायाः मौक्तिकदत्तवेष्टताटंकलीलां मौक्तिकैर्दत्तो वेष्टो यस्मिन्
एवंविधो यः ताटंकः कर्णाभरणं तस्य लीला मवहत् । किं ल० सुवर्णप्राकारः
अभितः (पर्यभेः सर्वो भये । ७ । २ । ८३ । इ. सू. अभेस्तमुप्रत्ययः)
समन्ततः चन्द्राश्मचञ्चत्कपिशीर्षशाली चन्द्रकान्तसत्त्वानि चञ्चन्ति प्रसरन्ति कपि-
शीर्षाणि तैः शाली शोभमानः । पुनः किं ल० श्रवणोचितश्रीः श्रवणयोचिता
योग्या श्रीःशोभा यस्य स श्रवणो । ताटंकपक्षे श्रवणोचितश्रीः कर्णस्य योग्या
श्रीर्लक्ष्मी र्यस्य सः ॥ ३ ॥

नदद्भिर्हृद्भवनेषु नाट्य-क्षणे गभीरध्वनिभिर्मृदंगैः ।

यत्राऽफलत्केलिकलापिपंक्ते, विनाऽपि वर्षा घनगर्जिताशा ॥ ४ ॥

(व्या०) नदद्भिरिति । यत्र यस्यां नगर्यां केलिकलापिपंक्तेः-क्रीडामयूराणां
श्रेणेः वर्षाकालं (विना ते तृतीया च । २ । २ । ११५ इ. सू. विनायोगे वर्षाः
इत्यत्र द्वितीया) विनापि घनगर्जिताशा मेघगर्जनावस्थाया अफलत् । वर्षा शब्दो
बहुवचनान्तो ज्ञेयः । यथा प्राणदार प्रमुखाः । कैर्मृदंगैः । किं कुर्वद्भिः । अर्ह-
द्भवनेषु सर्वज्ञप्रासादेषु नाट्यक्षणे नाटकावसरे । नदद्भिः (शत्रानशावेप्यति तु
सत्यौ । ५ । २ । २० इ. सू. परस्मैपदात् धातोः वर्तमाने शत्रुप्रत्ययो ज्ञेयः
तेन नदद्भिरिति सिद्धम्) शब्दायमानैः । किं विशिष्टैर्मृदंगैः गभीरध्वनिभिः गभीरो
ज्वनिर्नादो येषां ते गभीरध्वनयरतैः ॥ ४ ॥

हर्षादिबाधःस्थितनायकानां, प्राप्य स्थितिं मौलिषु मन्दिराणाम् ।

यस्यां कण्टिककिणिकानुयायि, नित्यं पताकाभिरकारि नृत्यम् ॥ ५ ॥

८) श्रीनेत्रहृगारस्तम्भनाममहाकाव्यम् श्रीकायमलंकनम् ॥ सर्गः १

(व्या०) ह्योदिति यस्यां नगर्यां पताकाभि र्नि यं निरंतरं श्रयमकारि ।

(भाव कर्मणाः । ३ । ५ । ६ इ. स. गर्भानोरगत्यास्ते परं भान-
कर्मणोर्निष्पद्यमाध तस्य लक्ष्) उपेक्षते ह्योदित । किं कन्वा मन्दिगणामावा-
सानां मौलिपुश्ट्येषु स्थितिं प्राप्य किं विशिष्टानां मन्दिगणां अधःस्थितनायकानां
अधः स्थिता नायकाः स्वागिनो येषु तेषामन एव हेतोः पताकानामुपरि स्थित-
त्वहोत्तममिति भावः ॥ किं लक्षणं सूत्रं कण्ठिकिणिकानुयायि शब्दायमान-
क्षुब्धटिकां घर्षणिकामनुगच्छत ॥ ५ ॥

तमिस्रपक्षेऽपि तमिस्रराशे, रुद्धेऽवकाशे किरणैर्मणीनाम् ।

यस्यामभूवनिशि लक्ष्मणानां, श्रेयोर्थमेवावमधेषु दीपाः ॥ ६ ॥

(व्या०) तमिस्तेति यस्यां पुर्यां लक्ष्मणानां लक्ष्मीवतां आवसथेष्वावासेषु

(लक्ष्म्या अनः । ७ । २ । ३२ इति सू. लक्ष्मी शब्दादनप्रत्ययोज्ञेयः)
निशि रात्रौ दीपाः प्रदीपाः श्रेयोर्थमेव मंगलार्थमेवाभूवन् । निशि इत्यत्र 'मास-
निशासनस्य शसादौ लुग् वा' इति सूत्रेणाकारलोपः । कस्मिन् सति तमिस्रपक्षे-
ऽपि अंधकारपक्षेऽपि तमिस्रराशेरंधकारसमूहस्य अवकाशे मणीनां किरणै रुद्धे सति
अत एव दीपानां श्रेयोऽर्थत्वमेव तमसो मणिकिरणैरेव रुद्धत्वादिति भावः ॥ ६ ॥

रत्नौकसां रुग्निकरेण राकी-कृतासु सर्वास्वपि शर्वरीषु ।

सिद्धिं न मन्त्रा इव दुःप्रयुक्ता, यत्राभिलाषा ययुरित्वरीणाम् ॥ ७ ॥

(व्या०) रत्नौकसामिति । यत्र यस्यां नगर्यामित्वरीणा (सृजीणनशट्ट-
रप् । ५ । २ ७७ । इ. सू. इण् धातोः प्रप्रत्ययः च ह्रस्वस्य तः पितृकृति ।
४ । ४ । ११३ । इ. सू. त् च अणजेयैकण्णञ्ज्वञ्जटिताम् । २ । ४ ।
२० । इ. सू. टित्वात् डीप्रत्यये इत्वरी शब्दसिद्धिः) मसतीनां अभिलाषाः
मनोरथाः सिद्धिं न ययुः न गताः । के इव दुःप्रयुक्तामन्त्रा इव मारणादिकर्म-
व्यापारिता मन्त्रा इव सिद्धिं नयान्ति । कासु सतीषु रत्नौकसां रत्नमयावासानां
रुग्निकरेण कान्तिममूहेन सर्वास्वपि निखिलास्वपि शर्वरीषु रजनीषु राकीकृतासु
राका पूर्णिमा तत्सदृशासु कृतासु सतीषु । कुलटाचौराणामभिलाषसाधकं तम
एवास्ति तच्च तत्र नास्तीतिभावः ॥ ७ ॥

यद्वेश्मवातायनवर्तिवामा, - जने विनोदेन बहिःकृतास्ये ।

व्योमान्बुजोदाहरणं प्रमाण, - विदां मिदामापदभावसिद्ध्यै ॥ ८ ॥

(व्या०) यद्वेश्मेति प्रमाणविदां तार्किकाणां व्योमान्बुजोदाहरणं न्यास आकाशस्यान्बुजं कमलं तस्योदाहरणमकाशकमलद्वयान्तः । अभावसिद्ध्यै अभावस्य सिद्धित्तत्त्वै अभावसिद्ध्यर्थं प्रयुक्तं सत् मिदामापत् (लघ्विद् हुतादि पुण्यादेः परस्मै । ३ । ४-६४ इ. नू. आप्वातेत्येतस्यां लघ्वित्वादङ् मैदं प्राप । असद्वस्तु-प्रमाणेन स्थायते सा अभावसिद्धिः कथ्यते यथा महीतले घटो नास्ति आकाशे कमलमिव । कस्मिन् सति यद्वेश्मवातायनवर्तिवामाजने यस्या नगर्यां वेदमानि गृहाणि तेषां वातायनानि गवाक्षाः तेषु वर्तत इत्येवंशीलो वामा स्त्री इति जनः तस्मिन् विनोदेन यस्या नगर्यां धवलगृहे गवाक्षवर्तिनि स्त्रीजने अत्र जातावेकवचनं । विनोदेन बहिःकृतास्ये सति कौतुकेन गवाक्षद्वारात् बहिःकृत-मुखे इत्यर्थः । क्रीडां मुस्मान्येव आकाशे कमलानि सत्यानि । अतएवाकाशक-मलानामसत्कल्पनावदिना व्यर्थमजनीति भावः ॥ ८ ॥

युक्तं जनानां हृदि यत्र चित्रं, वितेनिरे वेश्मसु चित्रशालाः ।

यत्तत्र मुक्ता अपि बन्धमापु, गुणैर्वितानेषु तदद्भुताय ॥ ९ ॥

(व्या०) युक्तमिति यत्र यस्यां पुर्यां वेदमसु आवासेषु चित्रशालाः जनानां लोकानां हृदि (दन्तपादनासिकाहृदय-वा २ । १ । १११ इ. तू. हृदयस्य हृदादेशः) चित्रं युक्तं वितेनिरे विस्तारयामासुः चित्रशब्देन चित्रकर्म आध्वर्यं वा । चित्रशालाश्चित्रं कुर्वन्ति एतद्युक्तं । यस्य यद्वस्तु स्यात् स तदन्येभ्योऽपि दत्ते युक्तमेवैतत् । तत्र तासु चित्रशालासु मुक्ता अपि गुणैर्वितानेषु बन्धमापुः प्राप्ताः तदद्भुताय आश्चर्याय जातं किमिति चेत् ये मुक्ताः सिद्धाः स्युः ते गुणैः सत्वरजस्तमोलक्षणैर्वन्धं कथमाप्नुवन्ति । अथवा वितानेषु शून्यप्रदेशेषु मुक्ताः स्थापिताः स्युः ते गुणैर्विनयादिभिर्वन्धं कथमापुः प्राप्ताः । अथवा ये मुक्ताश्चौ-रादयः स्युस्ते गुणैरज्जुभिश्च कथं बन्धमापुः इत्थं विरोधः । अथ विरोधपरिहारमाह । मुक्ताशब्देन मौक्तिकानि वितानेषु चन्द्रोद्योतेषु गुणैस्तन्भिर्वन्धमापरितितत्वम्

८) विज्ञेयत्वात्प्रत्ययान्वयप्रत्ययान्वयः प्रतीकान्वयेत्यतः ॥ सर्गः

प्रभुप्रनापप्रतिभप्रनौरे, पौरे जने ज्योतिषिणि नै यत् ।

चौगधिकारः पदितोऽपिमम्यह, प्रतीयते मानुषेन नन्धयः ॥ १० ॥

(व्या०) प्रभुप्रनापेति । यत्र यस्यां नार्ण्यं ज्योतिषिणिर्मम्यैश्वर्यगधिकारः
मम्यह पदितोऽपि न प्रतीयते (मे न वर्तमाना । १ । २ । १३ । १४ ।
य, भूतान्मनने वर्तमाना) न जायतेम । किं भूतशौगधिकारः अनुभवेन वि-
नश्यो निष्कृतः । कोऽपि नीर्यं न करोतीति भावः । करिणन् राति पौर्जने ५
नमरे भवः मनामी जनश्च तस्मिन् नारागिकलोके । प्रभुप्रनापप्रतिभप्रनौरे सा
प्रभाः श्रोतृपदभेदस्य प्रनापात् प्रभावात् प्रतिभप्रानिगन्नाशौगमन्स्कग येन
तस्मिन् ॥ १० ॥

पणायितुं यत्र निरीक्ष्य रत्न, -राशिं प्रकाशीकृतमापणेषु ।

रत्नाकराणां मकराकरत्वं-मेवावशिष्टं बुबुधे बुधेन ॥ ११ ॥

(व्या०) पणायितुमिति । यत्र यस्यां पुर्यां बुधेन विदुषा रत्नाकराणां समु-
द्राणां मकराकरत्वं मकराणां मत्स्यादीनामाकरत्वमेव अवशिष्टं मुच्यते बुबुधे ज्ञा-
मित्यर्थः । किं कृत्वा आपणेषुद्रुष्टेषु पणायितुं गुपी-धूप-विच्छि-पणि पनेरायः
३ । ४-१ इ. सू. स्वार्थे पणेरायः) रत्नराशिं मौक्तिकपद्मरागादिरत्नसमू-
हप्रकाशीकृतं न प्रकाशोऽप्रकाशः अप्रकाशः प्रकाशः कृतस्तं निरीक्ष्य वीक्ष्य
समुद्रस्य रत्नाकरमकराकरो इति द्वे नाम्नी प्रसिद्धे स्तः । रत्नाकरत्वं पुर्यां गृहीतं
मकराकरत्वं स्थितमिति भावः ॥ ११ ॥

यच्छ्रीपथे संचरतो जनस्य, मिथो भुजेष्वंगदधदुनोत्थैः ।

व्यतायत व्योमगतैः स्फुल्लिगै, नक्षत्रचित्रं न दिवापि कस्य ॥ १२ ॥

(व्या०) यच्छ्रीपथ इति । यत्र यस्यां पुर्यां व्योमगतैः व्योमनभस्तद्रता-
स्तैराकाशस्थितैः स्फुल्लिगैर्दिवापि दिवसेऽपि कस्य पुरुषस्य नक्षत्रचित्रं नक्षत्राणां
चित्रमाश्रयं नक्षत्रसत्काश्रयं न व्यतायत विस्तारयामासे अर्थात् सर्वस्यापि ।
'तनूयो' विस्तारे तन् धातोर्ल्यप्त्तनीतः 'अद्धातो' इत्यङागमे- 'क्यः शिति'

१०) श्रीतेन कुमारस्य भवत्वात् प्रदातव्यम् श्रीकायमलंकृतम् ॥ सर्ग १

न. कर्मिणः यानश्च यतो म भावे । ४ । ४ । ११४ इ. म्. यानपरे भकारस्य
 जने मः) सामभ्येन विपमयाः किं विशिष्टाभिः इन्ः नीलभित्तयमाभिः दत्तो-
 दकभन्तिभिः दत्ता उदकस्य जलस्य भान्नियोमिताः ॥ १४ ॥

ययाचिषी यत्र जने यथेच्छं, कल्पद्रुमाः कल्पितदानवीराः ।
 निवारयन्तिस्म मरुदिलोल,—प्रवालहस्तैः प्रणयस्य दैन्यम् ॥ १५ ॥

(व्या०) ययानिपाविति यत्र यस्यां पुर्या कल्पद्रुमाः कल्पद्रुमा मरु-
 दिलोलप्रवालहस्तैः मरुता वायुना विलोलाः चंचलाः प्रवालाः किशलयानि एव
 हस्ताः करागतैः जने लोके 'तृणं लघु तृणात्तूलं तूल्यादपि हि याचकः' इति
 न्यायात् प्रणयस्य याज्ञाया दैन्यं (वर्णदहादिभ्यष्ट्यण् च वा ७ । १ । ५९ ।
 इ. सू. दीनात् भावे ट्यण्) दीनस्य भावस्तत् निवारयन्ति स्म । किं विशिष्टे
 जने यथेच्छं (योग्यतावीप्सार्थानतिवृत्तिमादये । ३ । १ । ४० । इ. सू.
 अर्थानतिवृत्तौ अव्ययीभावः समासः) इच्छामनस्तिवृत्त्ययं यथेच्छया ययाचिषी
 (सन् भिक्षासंशेरुः । ५ । २ । २३ इ. सू. शीलादिसदर्थं सन्नन्तादुप्रत्ययः)
 गृहभूषणादीनि ययाचिषी याचितुं मिच्छी किं लक्षणाः कल्पद्रुमाः कल्पित-
 दानवीराः कल्पितस्य वाञ्छितस्य दाने वीराः समर्थाः ॥ १५ ॥

पूपेव पूर्वाचलमूर्ध्नि घूक-कुलेन घोरं ध्वनतापि यत्र ।
 नाखंडि पाखंडिजनेन पुण्य-भावः सतां चेतसि भासमानः ॥ १६ ॥

(व्या०) पूपेवेति यत्र यस्यां नगर्या पार्वडिजनेन कुटिलजनेन सतां
 सत्पुरुषाणां चेतसि मनसि भासमानो दीप्यमानः पुण्यभावः नाखंडि न खंड्या-
 मासे । किं लक्षणेन पाखंडिजनेन घोरं रौद्रं ध्वनतापि प्रलपतापि क इव पूषा
 इव (इन् हन् पूषार्यम्णः शिस्थोः । १ । ४ । ८७ । इ. सू. सौपरे दीर्घः)
 सूर्य इव यथा पूषा सूर्यो घोरं ध्वनतापि घूककुलेन कौशिककुलेन न खंड्यते
 सूर्यः किं लक्षणः पूर्वाचलमूर्ध्नि (ईडौ वा । १ । २ । १०९ । इ. सू. डिपरे
 अनोऽस्यलुग्) पूर्वाचलस्य उदयाचलस्य मूर्ध्नि मस्तके भासमानः प्रकाशमानः
 ॥ १६ ॥ इति पुरीवर्णनम् ॥

ईश्वराकुभूरित्यभिधामवाद् यदा निवेशात् प्रथमं पुरोऽस्याः ।
नाभेस्तदा युग्मिपतेः प्रपदे, तनुजभूयं प्रभुरादिदेवः ॥ १७ ॥

(व्या०) ईश्वराकुरिति यदा यस्मिन्नवसरे अस्याः पुरो नगर्याः निवेशाद्
रचनायाः प्रथमं पूर्वं मू भूमिरीश्वराकुभूरित्यभिधां नाम अथात् (पित्रैति दाभूस्थः
सिचो ऽप् परस्मै न चेट् । ४ । ३ । ६६ । इ. सू. परस्मैपदे सिचोलुप् न
च इट्) धरतिस्म । तदा तस्मिन्नवसरे आदिदेवः श्रीरूपमप्रभुर्युग्मिपतेनांभे
र्युगलस्वामिनो नाभिनृपस्य तनुजभूयं पुत्रभावं प्रपदे प्रपन्न इत्यर्थः तनुजभूय-
मित्यत्र ' हत्याभूयं भावे ' इति सूत्रेण भवतेर्नपुंसकभावे क्यवन्तो भूय इति
निपातः ॥ १७ ॥

योगर्मगोऽपि व्यमुचन्न दिव्यं, ज्ञानत्रयं केवलसंविदिच्छुः ।
विशेषलाभं स्पृहयन्न मूलं, स्वं संकटेऽप्युज्झति धीरबुद्धिः ॥ १८ ॥

(व्या०) य इति । यो भगवान् योगर्मगोऽपि गर्भस्थोऽपि दिव्यं देवलोक-
संबन्धि ज्ञानत्रयं ज्ञानानां भतिश्रुतावधीनां त्रयं न व्यमुचत् (लटित् युतादिपुण्यादेः
परस्मै । ३ । ४ । ६४ । इ. सू. लटित्वात् मुचेरयत्तन्यां अङ् प्रत्ययः) न
मुक्तवान् । किं विशिष्टो भगवान् केवलसंविदिच्छुः (विन्दु इच्छुः । ५ । २ । ३४
इ. सू. उप्रत्ययान्तो निपातः) केवलज्ञानप्राप्तुकामः । अत्र दृष्टान्तमाह धीरबुद्धिः
धीराबुद्धि र्यस्य सः पुमान् विशेषस्याधिकस्य लाभः प्राप्तिस्तं स्पृहयतीति स्पृहयन्
इच्छन् संकटेऽपि आपद्यपि मूलं स्वं मूलधनं नोज्झति न त्यजति ॥ १८ ॥

यत्रोदरस्ये मरुदेव्यदीव्यत्, पुण्येति साध्वीति न कस्य चित्ते ।
श्रीधाम्नि सन्मौलिनिवासयोग्ये, महामणौ रत्नखनिः क्षमेव ॥ १९ ॥

(व्या०) यत्रेति यत्र यस्मिन् भगवति उदरस्ये (स्थापाकान्नः कः । ५ ।
१ । १४२ इ. सू. स्थाधातोः क प्रत्ययः) सति मरुदेवी पुण्या पवित्रा इति
निष्पाषात्वात् साध्वी (स्वरादुतो गुणादखरोः । २ । ४ । ३५ । इ. सू. गुण-
वाचिसाधुशब्दात् ङीप्रत्ययः) सती इति शीलनिर्मलत्वात् कस्य चित्ते मनसि न

२२) श्रीजेनकुमारसम्भारानामसत्ताकायम् श्रीकायमलंकृतम् ॥ गणः १

यदी यत् न विद्वेत् भवेत् मयि न विद्वेत् त्वि मातः । तादृशं मनसि
न ज्ञानं न विद्वेत् तस्मात् भूमिनि गता मनसि । पण्डितो मया मणी उदग्ग्रे मण-
न्विने मनि कस्य निते न सीयनि तस्य । किं विद्वेत् भगवति श्रीपादि श्रियः
शोभाया भादि गते । पुनः किं विद्वेत् भगवति मन्मोहिनिवागयोग्ये सतां
मन्मतां मीनो श्रीर्षे निवास्य योग्ये । मणिपते श्रीपादि श्रियो लक्ष्या भादि
गते । पुनः किं मणी मन्मोहिनिवागयोग्ये पञ्चममुकुटनिवासयोग्ये इति १९

मध्येऽनिशं निर्भरदुःखपूर्णा-स्ते नारका अप्यदधुः सुखायाम् ।

यत्रोदिते शस्तमहोनिरस्त-तमस्ततो तिग्मरुचीव कोकाः ॥ २० ॥

(व्या०) मध्य इति । यत्र यस्मिन् भगवति उदिते जाते सति नारका
अपि सुखायाम् सुखानुभवं अदधुः (वादिपातोऽनः पुस् । ४ । २ । ९१ इ.
सू. शितोऽनः पुस्) धरन्ति स्म सुखायामित्यत्र 'सुखादेरनुभवे' इति सूत्रेण
सिद्धिः । किं लक्षणा नारकाः मध्ये चित्ते अनिशं निरंतरं निर्भरदुःखपूर्णाः
(रदादऽमूर्च्छमदः कयोर्दस्थ च । ४ । २ । ६९ इ. सू. पूरै धातोः परस्य कस्य
तोनः) क्षेत्रजान्योन्यकृत परमाधार्मिक कृताभिः त्रिविधवेदनाभिरत्यन्तं दुखिताः
इत्यर्थः । के इव कोकाश्चक्रवाका इव यथा कोकाश्चक्रवाका स्तिग्मरुचि तिग्मा
रुक् कान्ति र्यस्यतस्मिन् भास्करे उदिते सति सुखायां सुखानुभवं दधति । किं
लक्षणाः कोकाः मध्येनिशं (पारे मध्येऽग्रेऽन्तः पष्ठ्या वा । ३ । १ । ३० ।
इ. सू. मध्ये निशमित्यत्र अन्ययीभावः) निशाया रजन्या मध्ये रात्रावित्यर्थः ।
निर्भरेण दुःखेन पूर्णाः पूरिताः किं विशिष्टे भगवति शस्तमहोनिरस्ततमस्ततो
शस्तेन प्रशस्तेन महसा तेजसा निरस्ता निराकृता तमसां पापानां ततिः श्रेणिर्येन
तस्मिन् । सूर्यपक्षे प्रशस्ततेजसा प्रकाशेन निरस्ता तमसामन्धकाराणां ततिः
पंक्तिर्येन तस्मिन् तमोऽन्धकारे पापे च प्रवर्तते ॥ २० ॥

निवेश्य यं मूर्धनि मंदरस्या-चछेशितुः स्वर्णरुचिं सुरेन्द्राः ।

प्राप्तेऽभिपेकावसरे किरीट-मिवानुवन्मानवरत्नरूपम् ॥ २१ ॥

(व्या०) निवेक्ष्येति । सुरेन्द्राः सुराणां देवानामिन्द्राः स्वामिनः अभि-
पेक्षस्य अवसरे समये (यद्भावोभाव लक्षणम् । २ । २ । १०६ । इ. सू.
भावलक्षणा सप्तमी) जन्माभिपेक्ष समये प्राप्ते सति यं—भगवन्तं अनुवन् स्तुवन्ति
स्म । किं कृत्वा अचलानां गिरीणामीशिता स्वामी तस्य पर्वतेश्वरस्य मन्दरस्य
मेरो मूर्धनि (सप्तम्यधिकरणे । २ । २ । ९५ । इ. सू. वैपयिकाधारे सप्तमी)
मस्तके किरीटमिव मुकुटमिव स्वर्णवत् रुचिः कान्ति र्यस्य तं सुवर्णकान्तिं यं
स्वामिनं निवेद्य उपविश्य कथंभूतं भगवन्तं मानवरत्नरूपं मानवेषु मनुष्येषु
रत्नरूपं रत्नप्रायं । अन्यस्यापि अचलेऽशितुः अचला पृथ्वी तस्या ईशितुः पृथ्वी-
पते मूर्धनि मस्तके मुकुटो निवेद्यतं अर्थवशाद् विभक्तिविपरिणामः कीदृशो
मुकुटः स्वर्णरुचिः पुनश्च मानवरत्नरूपः माया लक्ष्म्या नवो नूतनो रत्नरूपश्चयः
समानः ॥ २१ ॥

सुपर्वसु स्वानुचरेषु तोषा,—दिवेक्षुदंडेऽस्य सुपर्वणीन्द्रः ।

शिशोर्विदित्वा रुचि माशु वंश,—मीक्ष्वाकुनामांकितमातनिष्ठ ॥ २२ ॥

(व्या०) सुपर्वसु इति ॥ इन्द्रो भगवा आशु शीघ्रं इक्ष्वाकुनामांकितं
इक्ष्वाकुनामा नृपस्तस्य नाम्ना अभिधानेन अंकितं वंशमन्वय मातनिष्ठ विस्तारया-
मास । कस्मादिव उत्प्रेक्षते त्वस्यात्मनः अनुचराः सेवकास्तेषु निजसेवकेषु सुपर्वसु
देवेषु तोषादिव हर्षादिव किं कृत्वा अस्य स्वामिनः शिशोर्बालस्य इक्षुदंडे रुचि-
मभिलाषं विदित्वा (प्राक् काले । ५ । ४ । ४७ । इ. सू. विद् धातोः क्त्वा)
ज्ञात्वा किं विशिष्टे इक्षुदंडे सुपर्वणि शोभनानि पर्वाणि ग्रन्थयो यस्य
तस्मिन् शोभनपर्वणि । सुपर्वशब्देन देवा अपि उच्यन्ते ग्रन्थयश्च इक्षुदंडोऽपि
शोभनपर्वत्वात् इक्षुदंडेऽपि रुचिर्जातेति भावः । देवेष्वपि तोष इति भावः कोऽर्थः
अतीतवर्तमानैष्यतामाद्यार्हतां वंशस्थापनादि कार्यं शक्रस्याधीनमिति कृत्वा प्रभोर्वंश
स्थापने प्रस्तुते इक्षुदण्डिहस्त आगतः अर्हद्दृष्टि मिक्षो इक्षुविषये स्वामिनो रुचिं
दृष्ट्वा प्रभो किं इक्षु—मकु भक्षयसि अक् भक्षणे इति । तदनन्तरं महन् स्वकरं
प्रासारयत् । अतो हेतोर्हरिः शक्र इक्ष्वाकुवंशमस्थापयत् । तदाऽन्येऽपि क्षत्रिया

॥ १०० ॥

॥ १०१ ॥

॥ १०२ ॥

॥ १०३ ॥

॥ १०४ ॥

॥ १०५ ॥

॥ १०६ ॥

॥ १०७ ॥

॥ १०८ ॥

॥ १०९ ॥

॥ ११० ॥

॥ १११ ॥

॥ ११२ ॥

॥ ११३ ॥

॥ ११४ ॥

॥ ११५ ॥

॥ ११६ ॥

॥ ११७ ॥

॥ ११८ ॥

॥ ११९ ॥

॥ १२० ॥

॥ १२१ ॥

॥ १२२ ॥

॥ १२३ ॥

॥ १२४ ॥

अक्षिणी नेत्रे यस्य स निभल्लोचनः सो भगवान् पृथ्विगो विजते अतः कम-
नस्य कामस्य हृदये भगवति अजेयवदंता जानेति भावः ॥ २४ ॥

अस्तन्यपायीति विनिश्चितोऽपि, काञ्चुं पयोऽपीप्यदिनि स्वमातुः ।
चिराय चेतश्चक्रिन् चकार, स्मितेन धौताधरपट्टयो यः ॥ २५ ॥

(व्या०) अस्तन्यपायीति ॥ यो भगवान् अस्तन्यपायी स्तन्यं (दिग्मादि
वेदांरूपः । ६ । ३ । १२४ । इ. सू. भगवै यः) दुग्धं पिबति दुग्धेवंशीलः
स्तन्यपायी (अजातोः शोके । ५ । १ । १५४ इ. सू. शोकेऽर्थे गिनः) स न
भवतीति अस्तन्यपायी इति विनिश्चितोऽपि इति निर्णीतोऽपि स्वस्य आत्मनो
माता जननी तस्याः स्तन्यमाश्लेषन्मातृमनश्चिराय चिरकालं दुग्धमुनाप्रकारेण
चक्रितं चकार इतीति किं काञ्चुं काञ्चुं पयोः दुग्धं मपोयन् (पे पिबः पोन् ।
४ । १ । ३३ । इ. सू. पे परं अस्तन्यां पिबः पोन्) पाययति स्म । अथ
पयःपालशंकायां हेतुना किं विशिष्टां भगवान् स्मितेन दृष्ट्येन धौताधरपट्टवः
धौतः अथ एव पट्टयो यस्य सः प्रकल्पितोऽपट्टवः सर्वेऽपि तीर्थेऽपि वान्ये
मातुः स्तन्यपानं न कुर्यात् इति भावः ॥ २५ ॥

अश्रौषदंभाद्बहिरुद्गतेन, माता नमाता हृदि संमदेन ।

परिप्लुताक्षी तनुजं स्वजन्ती, यं तोषदृष्टेरपि नो विभाय ॥ २६ ॥

(व्या०) अश्रौषेति ॥ माता मरुदेवो यं तनुजं पुत्रं स्वजन्ती (श्यश्वः ।
२ । १ । ११६ । इ. सू. शयात् अतुग्नतदेशः) आल्लिप्तं कुर्वती सती
तोषदृष्टे(पंचम्यपादाने । २ । २ । ६९ । इ. सू. भययोगे पंचमी)गप संताप-
दृष्टोऽपि नो विभाय न विभेति स्म । माता किं विशिष्टा संमदेन हर्षेण परि-
प्लुताक्षी परिप्लुते अक्षिणी लोचने यस्याः मा प्लावितलोचना । किं विशिष्टेन
संमदेन हृदि मनसि न माता मातीति मान् तेन माता पुनः किं विशिष्टेन
अश्रौषदंभात् (प्रकृत्यन्यार्थं दिक् शब्द बहि शरादितैः । २ । २ । ७५ ।
इ. सू. चक्षुष्योगे पंचमी) अध्रुप्रभावमिपात बहिरुद्गतेन बहिर्निःसृतेन ॥ २६ ॥

१६) श्रीजैनकुमारसम्भवानुगतात्तात्पर्यम् श्रीकामभक्तजनम् ॥ सर्गः १

अव्यक्तं मुक्तं स्खलदंघ्रियानं, निःकारणं हास्यं मवसामज्जम् ।
जनस्य यदोपतयाभिधेयं, तन्लैशवे यस्य नभूव भूपा ॥ २७ ॥

(व्या०) अव्यक्तमिति । जनस्य लोकस्येति परं सर्वत्र संन्यते । जनस्य लोकस्य यत् अव्यक्तं उक्तं गन्मनत्वेन भाषणं स्खलदंघ्रियानं लुट्भाषणाभ्यां यानं गमनं निष्कारणं कारणं विना हास्यं (कवर्णन्यजनान् व्यण् ५ । १ । १७ । इ. सू. व्यण् भावे ज्ञेयः) अवसं वतरहितं अंगं शरीरं दोपतया अभिधेयं दूषणत्वेन वार्थ्यं स्यात् तत् यस्य भगवतः शैशवे (उडक वणोत् लवादेः । ७ । १ । ६९ । इ. सू. भावेऽर्थे अण्) वार्थ्ये भूपा आभरणं नभूव जातमित्यर्थः २७

दूरात् समाहूय हृदोपपीडं, माद्यन्मुदा मीलितनेत्रपत्रः ।
अथांगजं स्नेहं विमोहितात्मा, यं ताततातेति जगाद् नाभिः ॥ २८ ॥

(व्या०) दूरादिति । नाभि र्यं भगवन्तं दूरात् समाहूय (यजादि वचेः किति । ४ । १ । ७९ । इ. सू. श्वृत् दीर्घमवोऽन्त्यम् । ४ । १ । १०३ । इ. सू. अन्त्यं श्वृत् दीर्घम्) आकायं हृदोपपीडं (उपपीडरुधकर्पस्तत्सप्तम्याः । ५ । ४ । ७५ । इ. सू. वाणम्) हृदा हृदयेन उपपीडय तात तातइति जगाद् उवाच । कीदृशं भगवन्तं अंगजं पुत्रमपि नाभिः कीदृक् स्नेहविमोहितात्मा स्नेहेन प्रेम्णा विमोहित आत्मा यस्य सः पुनः कीदृग्नाभिः माद्यन्मुदा हर्षेण मीलितनेत्रपत्रः मीलिते नेत्रे एव पत्रे यस्य सः ॥ २८ ॥

भारेण मे भूभरणाभियोगि, भुग्नं शिरो मा भुजगप्रभोर्भूत् ।
इतीव ताते ह्वयति द्रुतं यो, मन्दांघ्रिविन्यासपदं चचाल ॥ २९ ॥

(व्या०) भारेणेति । यो भगवान् ताते पितरि नामौ ह्वयति आकारयति सति द्रुतं शीघ्रं मन्दांघ्रिविन्यासपदं (पाठान्तरे रसं) मन्दं चरणन्यासपदं यथा भवति तथा चचाल । तत् उप्रेक्षते इतीव इतिकारणादिव मे मम भारेण भुजगप्रभोः भुजं कुटिलं गच्छन्ति भुजगाः सर्पास्तेषां प्रभुः स्वामी तस्य शेषनागा धिराजस्य भूभरणे अभियोगि उद्यमकारि शिरो मस्तकं भुग्नं वक्तं मा भूत्

(अद् भातोरादि क्तन्त्यां चामाद्य । ४ । ४ । २९ । इ. स. क्तन्त्यां
कयत्तन्वां क्त्यातिपत्तौ भातोरादिगङ्गागमः न तुमाध्यागे तेन अत्र मादु योगो न
जातः) ना भवतु ॥ २९ ॥

यः खेलनाद्भ्रिय धूमरोऽपि, कृताप्लवेभ्योधिकमुद्दिदीपे ।
तारं रनम्रैः प्रभयानुभानु, रभ्रानुलिप्तोऽप्यधरीक्रियेत ॥ ३० ॥

(व्या०) य इति । भ्रियु खेलनात् क्रीडनात् धूमरोऽपि यो भगवान्
कृतान्प्लवेभ्यः कृतमान्त्र्यं स्यन्तं यैस्ते तेभ्यः कृतकानेभ्योऽप्यधिकं उद्दिदीपे दीप-
तेस्म । अत्र दृष्टान्तः अभ्रानुलिप्तः अभ्रैर्मैघैर्गुण्डित आग्लादितोऽपि भानुः नृयः
अनम्रैरधरद्वितैः तारैः प्रभया तेजसा निमग्नरीक्रियेत निरस्तिक्रियेत अपि तु नैव
न क्रियेत ॥ ३० ॥

उद्भूतचालोचितचापलोऽपि, लुलोप यो न प्रमदं जनानाम् ।
कस्याप्रियः स्यात् पवनेन पारि, -प्लवोऽपि मन्दारतरोः प्रवालः ॥ ३१ ॥

(व्या०) उद्भूत इति उद्भूतं प्रकटोभूतं चालस्य शिशोः उचितं योग्यं
चपलस्य भावध्रापले (युवादे रण् । ७ । १ । ६७ । इ. मूत्रेणभावेऽर्थे ण्)
अस्य सः प्रकटोभूतचालोचित चपलभावोऽपि यो भगवान् जनानां लोकानां
प्रमदं (संमदं प्रमदो हर्षे । ५ । ३ । ३३ । इ. म. हर्षेऽर्थे अलन्तः प्रमदो
ज्ञेयः ।) हर्षं न लुलोप न लुप्तवान् मन्दारतरोः कल्पवृक्षस्य प्रवालः किशलयः
पवनेन वायुना पारिप्लवोऽपि चपलोऽपि सन् कस्य पुंसः अप्रियः स्यात् । अपितु
न कस्यार्पति ॥ ३१ ॥

लसद्विशेषाकृतिवर्णविषा, लेखाः परेषामसुलभमर्मम् ।
यं बालहारा इव खेलनौघैः, कटीतटस्थं रमयांबभूवुः ॥ ३२ ॥

(व्या०) लसदिति ॥ लेखा देवा यं भगवन्तं अर्भं बालरूपं कटीतटस्थं
(स्थापाक्षात्रः कः । ५ । १ । १४२ । इ. स. स्थः कः ।) कटी एव तटस्त-
स्मिन् तिष्ठति तं रमयांबभूवुः (धातोर्गनेकस्वरादाम् परोक्षायाः कश्चस्ति चानु-
तदन्तिम् । ३ । ४ । ४६ । इ. स. अनेकस्वरभ्यो धातुभ्यः परोक्षायाः स्थाने

स्वसांमुख्यं नोवा प्राप्य अकारं अप्रस्तानं कैः करणभूतः कल्हसंकेति क्रोकादि-
करणैः कल्हसाध केकिनध मयूराः क्रोकाश्च नक्रवाकाः ते आदयो चेपां तेषां
पक्षिणां केन्यः कौटारतायां करणै विधानैः । किं विनिष्टं यं परार्थदृष्टिं परमिन्
अर्थे घटपटादिपदार्थे दृष्टि इति वाक्यस्मादात् वस्तुतस्तु परोपकारो दृष्टः र्थस्य सः
स्तं परार्थदृष्टिं विबुधस्य एतद्वक्त्रं यत् सुखेनैव सर्वकार्यसाधनमिति भावः ३४

क्रोडीकृतः काञ्चनरुग् जनन्या, प्रियंगुकान्त्या घननीलचूलः ।

यः सप्तवर्षोपगतः सुमेरोः, श्रियं ललौ नन्दनवेष्टितस्य ॥ ३५ ॥

(व्या०) क्रोडीकृत इति । यो भगवान् सप्तवर्षोपगतः सप्तवर्षसंयुक्तस्तन्
सुमेरुपर्वतस्य श्रियं शोभां ललौ (आतां णव ओः । ४ । २ । १२० । इ.
मृ. आकाशान्तधानोः णव ओः स्यात् तेन ललौ रूपं लेखम्) लभते स्म गृहीत-
वानिति यावत् । किं लक्षणस्य मेरोः नन्दनवेष्टितस्य नन्दनेन उज्जानेन परितो
वेष्टितस्यैवार्थः कौटारो भगवांश्च प्रियंगुवनं कान्ति र्यस्याः सा तथा नीलकान्त्या
जनन्या गात्रा मरुदेन्या क्रोडीकृतः (कुन्वस्तिन्यां कर्मकर्तृन्यां प्रागतत्तत्त्वं चिः ।
७ । २ । १२६ । इ. मृ. च्यौ कृतं ईक्ष्वाववर्णस्याऽनन्ययस्य । ४ । ३ ।
१११ । इ. मृ. अस्य ई वर्णे उर्यायनुकरणचिडाचक्षुर्गतिः । ३ । १ । २
इ. मृ. गतिसंज्ञा गतिफल्यस्तत्पुरुषः । ३ । १ । १२२ । इ. मृ. गतितत्पुरुषः
अप्रयोगीत् । १ । १ । ३७ । इ. मृ. चिलोपः) उरुसंगे उपवेशितः पुनश्च
क्रोडक् काञ्चनरुक् काञ्चनस्य रुक् इव रुक् यस्य सः काञ्चनवर्णः । मेरुपक्षे
काञ्चनरुक्काञ्चनमयः सप्तवर्षोपगतः सप्तभिः वर्षैः क्षेत्रं भरतापैरुपगतः नक्षथा
'भरहं १ हेमवर्धन्ति २ हरिवासेति ३ महाविदेहं ४ । रम्भय ५ मेरुणवयं ६
एरवयं ७ चैव नामाह ॥' ॥१॥ एतं सप्तक्षेत्रैर्युक्त इत्यर्थः ॥ ३५ ॥

पुरा परारोहपरा भवस्या, -वश्याः कणाकष्टमदृष्टवन्तः ।

चवंधिरेऽनेन बलात्कुटुरंगा, इवोल्ललन्तः शिशुना तुरङ्गाः ॥ ३६ ॥

(व्या०) पुरति शिशुना बालेन अनेन भगवता तुरंगाः (नाम्नो गमः

नियनययाऽगोर्मीस्तो हम्पा । ३ । २ । १११ । उ. ग. शिति परे
मोऽन्तः) तुरो वेगेन मन्त्रस्त्रीनि तुरंगा यथाः वयन् तदात् वनंभिर वयन्ते
स्म । किं लक्षणास्तुरंगाः पुग पूर्वं पगगेह पगभवम्य परेपा मन्येपां आगेहशदनं
स एव पगभवम्य न वय्याः अवय्याः अनधीनाः पुनश्च किं कुर्वन्तः कुरंगा
मृगा इव कशायाः काष्ठं तर्जनकम्य काष्ठं कदापि अदयन्तः (कतवन् । ५ ।
१ । १७४ । इ. सू. भूते कर्तरि क्तवतु प्रत्ययः) न दावन्तः पुनश्च किं
कुर्वन्तः कुरंगा इव उल्ललन्तः हगिणा इव उर्वमापतन्तः ॥ ३६ ॥

करे करेणुः स्वकरेण मत्तो, वने चरन् येन धृतो वलेन ।

रोषारुणं चक्षुरिहादधानो, गात्रं धुनानोऽपि न मोक्षमाप ॥ ३७ ॥

(व्या०) करे इति ॥ करेणुर्हस्ती गात्रं धुनानोऽपि मोक्षं न आप किं
विशिष्टः करेणुर्वनेचरन् पुनश्च कीदृक् येन भवता करे शृङ्गादंडे स्वकरेण स्वस्या-
त्मनः करोहस्तस्तेन निजहस्तेन वलेन धृतः । किं कुर्वाणः इह भगवति रोषा-
रुणं (तृतीया तत्कृतैः । ३ । १ । ६५ । इ. सू. तृतीया तत्पुरुषः) रोषेण
कोपेनारुणं रक्तं चक्षुर्नेत्रं आदधानो निवेशयन् । अत्र वृत्ते करे इति पदं द्विः
लिख्यते करे करे अणुः करो राजदेयभागस्तत्र करे करे अणुः सूक्ष्मः आदायक-
त्वात् योगी स्वकरेण आत्मीयतेजसा मत्तो मानो वनेचरन् योगिनां प्रायो वन-
चारित्वात् पुनश्च कीदृक् वलेन सामर्थ्येन या लक्ष्मी स्तस्या ईनः स्वामी कृष्ण-
स्तेन धृत आदत्तवैष्णवत्वात् केषांचिद्योगिनां किं कुर्वाणः इह भगवति रोषारुणं
चक्षुरादधानो जैरानिष्टत्वात् पुनश्च किं कुर्वाणः अश्वकर्म गजकर्म नौलीकर्म
पूरकरेचककुम्भकादिभिर्गात्रं शरीरं धुनानोऽपि चापलयन्नपि अत एव कारणान्मोक्षं
मुक्तिं न आप-प्राप प्रायः सम्यग्दर्शनं विना न मोक्ष-इति जिन्वचनात् ३७

चापल्यकृद्वात्य मपास्य सोऽथ, स्वे यौवनं वासयति स्म देहे ।

साध्वौचिर्ती धुम्नविशेषदानात्, प्रकाशयामास तदप्यमुष्य ॥ ३८ ॥

(व्या०) चापल्यकृदिति ॥ अथ अनन्तरं स भगवान् देहे स्वशरीरे
यौवनं यूनो भावो यौवनं (युवादेरन् । ७ । १ । ६७ । इ. सू. अत्र भावेऽर्थे

अण् द्वेयः) वासयति स्म किं कृत्वा चान्यं बालभावं—अपात्य परित्यज्य किं
लक्षणं चान्यं (वर्णद्विद्विषय्यश्चण् च वा । ७ । १ । ५९ । इ. सू. चान्य
चापन्य शब्दमिदिः) चापन्यकृत् (किप् । ५ । १ । १४८ । इ. सू. नाम्नः
पगन् धातोः किप् प्रत्ययः ह्रस्वस्य तः पितृकृति । ४ । ४ । ११३ । इ. सू.
ह्रस्व धातोः पितृकृति तः अप्रयोगीत । १ । १ । ३७ । इ. सू. क्तिपः इत्संज्ञा
तेन चापन्यकृतं सिद्धम्) चपलस्य भावं करोतीति चापन्यकृत् । तदपि यौवन-
मपि अमुष्य भगवतो घृन्तं द्रव्यं बलं वा तस्य विशेषदानात् साधोः संपुरुषस्य
औचित्यं औचित्यगुणं प्रकाशयामास । उपकारकारके प्रत्युपकारः क्रियते इति
सतां लक्षणं मिति भावः ॥ ३८ ॥

अथ भगवतो रूपवर्णनमाह । 'मानवा मौलिनो वप्यां, देवा धरणतः पुनः'
इति न्याये सत्यपि भगवतां मानवत्वेऽपि तीर्थंकराणां देवत्वमेव कथ्यते ॥

तस्याननेन्दावुपरि स्थितेऽपि, पादाब्जयोः श्रीरभवन्न हीना ।
धत्तां स एव प्रभुता मुदीते, द्रुषन्ति यस्मिन्न मिथोऽरयोऽपि ॥३९॥

(व्या०) तस्येति ॥ तस्य भगवत आननेन्द्रो आननं मुख्यमेव इन्द्रश्चन्द्र-
स्तस्मिन् मुखचन्द्रे उपरि स्थितेऽपि पादाब्जयोः पादावेव—अब्जे कमले तयोः
चरणकमलयोः श्रीर्लक्ष्मीः होना न्यूना न अभवत् । स एव पुमान् प्रभुतां
(भावे त्वत् । ७ । १ । ५५ । इ. सू. भावेऽर्थे तत् प्रत्ययः ।) स्वामित्वं
धत्तां यस्मिन् पुरुषे उदीते सति मिथः परस्परं अरयोऽपि वैरिणोऽपि न द्रुषन्ति
द्रोहं न कुर्वन्तीत्यर्थः मुखचन्द्रश्चरणकमले एषां यो विरोधः स भगवता भद्र
इति भावः ॥ ३९ ॥

दत्तैर्नमद्भिः ककुभामधीशैः, श्रान्द्रैः किरीटैर्निजराजचिन्हैः ।
पद्भ्यां प्रभोरङ्गुलयो दशापि, कान्ता अभूष्यन्त मिषान्नखानाम् ॥४०॥

(व्या०) दत्तैरिति ॥ प्रभोः श्रीरूपभदेवस्य पद्भ्यां (दन्तपाद नासिका ।
२ । १ । १०१ । इ. सू. पादस्यवापद्) चरणाभ्यां दशापि अङ्गुलयः

२२) श्रीजैनकुमारस्मभवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १

कान्ता मनोज्ञाः नखानां मिपात् चान्द्रैः (तेन निर्वृते च । ६ । २ । ७१ ।
इ. सू. निर्वृतेऽर्थे अण् प्रत्ययोऽत्र ज्ञेयः) चन्द्रकान्तरत्ननिर्मितैः किरीटैर्मणिमय-
मुकुटै रभूष्यन्त अलंकृताः । किं विशिष्टैः किरीटैः नमद्भिः नमस्कारं कुर्वद्भिः
ककुभां दिशामधीशै स्वामिभिः दिक्पालैर्दत्तैः (दत् । ४ । ४ । १० । इ.
सू. धावर्ज दासंज्ञकस्य ताद्री किति दत् आदेशः) पुनः किं विशिष्टै निजराज-
चिन्हैः निजस्यात्मनः राजचिन्हभूतैः अन्योऽपि यो महान्तं राजानं सेवते स
निजराजचिन्हानि पुरो ढीकयते ॥ ४० ॥

अन्तः ससारेण मृदुत्वभाजा, पादाब्जयोरूर्ध्वमवस्थितेन ।

विलोमताऽधायि तदीयजंघा,—नालद्वयेनालमनालमेतत् ॥ ४१ ॥

(व्या०) अन्तरिति तदीयजंघानालद्वयेन तस्य भगवत इमे तदीये (तस्ये
दम् । ६ । ३ । १६० । इ. सू. ईय प्रत्ययः) चते जंघे एव नाले तयो-
र्द्वयेन (द्वि त्रिभ्यामयट् वा । ७ । १ । १५१ । इ. सू. अयट्) द्विकेन
अलमत्यर्थं विलोमता लोमरहितत्वं अन्यनालेभ्यो विसदृशत्वं वैपरीत्यं वा अधायि
धार्यते स्म एतत्—अनालं सम्यग् किं लक्षणेन तदीयजंघानालद्वयेन अन्तः ससा-
रेण मध्येसारसहितेन पुनश्च किं० मृदुत्वभाजा (भावेत्वत् । ७ । १ । ५५ ।
इ. सू. भावेऽर्थेऽयं प्रत्ययः च भजो विष् । ५ । १ । १४६ । इ. सू. नाप्
परात् भज् धातोर्विष् प्रत्ययः । अत्रयोगीत् । १ । १ । ३७ । इ. सू. विष्
लोपः) मृदुनः मुकुमारस्य भावं भजति तेन सीकुमार्यं सेवमानेन पादाब्जयोः
पादौ चरणावेव अर्च्यं कमले तयोः चरणकमलयोः ऊर्ध्वमुपरि अवस्थितेन
अनन्दिनोग्न्यकमलनालेभ्योऽत्र वैपरीत्यमिति भावः ॥ ४१ ॥

धीगंगनार्धैर्यभिदे पृष्ठाङ्काः, पञ्चेषुवीरस्य परेऽपि सन्ति ।

तद्गुणैर्युगं विशाल,—वृत्तं विलोक्येति बुधैरतर्कि ॥ ४२ ॥

(व्या०) धीगंगनेति । बुधैर्विद्वद्भिः तद्गुणैर्युगं तस्य भगवतः ऊरु-
मन्त्रिण्यं तथैव तृतीये निर्पङ्गी तयो युगं युगलं विलोक्य (अनन्तः कयो यप् ।
३ । २ । १५४ । इ. सू. कयोऽयप्) प्रेक्ष्य इति वक्ष्यमाणं प्रकाशं अतर्कि

श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १ (२३)

विचार्यते स्म । कथंभूतं तदूतूणीरयुगं विशालं च तत् वृत्तं च तत् । इतीति किं धीरांगनाधैर्यभिदे धीराश्रिता अङ्गनाश्च खियस्तासां धैर्यस्य भिदे शीले निश्चलचित्तानां लीलां धैर्यभेदनार्थं पक्षेपुवीरस्य पक्ष उन्मदेन १ मदन २ मोदन ३ तपन ४ शोषण ५ रूपा इषवो वाणा यस्य स पंचेपुः स चासौ वीरश्च तस्य परेऽपि अन्येऽपि पृथक्का वाणाः सन्तीति बहून् वाणान् विना तूणीरयुगं न स्यादिति वितर्के ॥ ४२ ॥

कटीतटीमप्यतिलंघ्य धावन्, - लावण्यपूरः प्रससार तस्य ।

तथा यथा नाऽनिमिपेन्द्रदृष्टि, - द्रोण्योऽप्यलं पारमवाप्तुमस्य ॥४३॥

(व्या०) कटीतटीमिति ॥ तस्य भगवतो लावण्यस्य पूरस्तदा प्रससार किं कुर्वन् लावण्यपूरः कटीतटीं कटी एव तटी तामपि अतिलंघ्यातिक्रम्य धावन् धावतीति धावन् 'ल्लि' इति सूत्रेण नकारस्य लृत्वं जातम् । यथा अनिमिपेन्द्रदृष्टिद्रोण्यः अनिमिपाणां देवानां इन्द्राः स्वामिनो देवेन्द्रास्तेषां दृष्टयो दृश एव द्रोण्यो वेडा नौका इति यावत् अथवा अनिमिपाः - तेपु इन्द्राः समर्थाः महान्तो मत्स्यास्तेपु दृष्टि र्षेपां ते अनिमिपेन्द्रदृष्टयोधीवरास्तेषां द्रोण्यो वेडा अपि अस्य लावण्यपूरस्य पारमन्त मवाप्तुं (क्वा तुमम् भावे । ५ । १ । १३ । इ. सू. भावे तुम्) प्राप्तुं नालं न समर्था अभूवन् । प्रायः प्रचुरे पयः पूरे वेडानामसमर्थत्वमिति युक्तम् ॥ ४३ ॥

सनाभितामश्चति नाभिरेकः, कूपस्य तस्योदरदेशमध्ये ।

प्रभाम्बु नेत्राञ्जलिभिः पिपासुः, कथं वितृष्णा जनतास्तु तत्र ॥४४॥

(व्या०) सनाभितामिति तस्य भगवतः उदरदेशमध्ये उदरस्य यः प्रदेशस्तस्य मध्ये एको नाभिः कूपस्य सनाभितां सादृश्य मश्नति प्राप्नोति तत्र नाभौ जनानां समूहो जनता (ग्राम जन बन्धु गज सहायात् तल् । ६ । २ । २८ । इ. सू. समूहेऽर्थे तल्) जनसमूहः कथं वितृष्णा विगतातृष्णा यस्याः सा तृष्णारहिता अस्तु भवतु अपि तु नैव भवतु किं कर्तुकामा जनता नेत्राणि

शंसेरुः । ५ । २ । ३३ । इ. सू. उ) पातुमिच्छतीति पिपासतीति पिपासुः
पातुमिच्छु रित्यर्थः ॥ ४४ ॥

उपर्युरः प्रौढ मधः कटी च, व्यूढान्तराभूत्तलिनं विलग्नम् ।
किं चिन्मयेऽस्मिन्ननु योजकानां, त्रिलोकसंस्थाननिदर्शनाय ॥४५॥

(व्या०) उपरीति ॥ अस्मिन् भगवति इति पदं सर्वत्र योज्यते उपरि
उरो वक्षः स्थलं प्रौढं अन्यत् अधः कटी च व्यूढा विस्तीर्णा । अन्तराअव्ययः
शब्दः मध्ये विलग्नमुदरं तलिनं कृशमभूत् । किमर्थं चिन्मये ज्ञानमयेऽस्मिन्
भगवति अनुयोजकानां (णक तृचौ । ५ । १ । ४८ । इ. सू. कर्तरि सर्व-
स्मात् धातोर्णकः) पृच्छकानां त्रिलोकसंस्थाननिदर्शनाय त्रिलोकस्य संस्थान-
माकारस्तस्यनिदर्शनाय कोऽर्थः ज्ञानमयो भगवान् सर्वलक्षणोपेतत्वात् जडानां
लोकानां वेत्रासमोघस्तादित्यादि त्रैलोक्यसंस्थानमदर्शयत् तथापि ते लोका न
ज्ञातवन्तः पश्चात्तेषां स्वोयमेव रूपं दर्शयामास भगवानिति तात्पर्यार्थः ॥४५॥

व्यूढेऽस्य वक्षस्यवसत्सदा श्री-वत्सः किमु छद्मधिया प्रवेष्टुम् ।
रुद्धः परं बोधिभटेन मध्य, मध्यपुपासीद्बहिरङ्ग एव ॥ ४६ ॥

(व्या) व्यूढ इति ॥ श्रीवत्सो लाञ्छनं कंदर्पो वा अस्य भगवतो व्यूढे
विशाले वक्षसि हृदये किमु छद्मधिया कपटबुद्ध्या प्रवेष्टुं सदाजस्त भवसत् ।
परं केवलं बोधिभटेन सम्यक् तत्त्वपरिज्ञानरूपमुभटेन रुद्धः सन् बहिरङ्ग एवा-
सीत् । किं कृतवता बोधिभटेन मध्यमन्तरा अय्युपुपा उपितेन 'वसं' निवासे,
अधिपूर्वो वम् अयुवास इति अय्युपिवान् तेन अय्युपुपा तत्र क्वमुकानो तद्ब्रूदिति
सूत्रेण क्वमुप्रयये ततो द्वित्रे वस्य संप्रसारणे उत्रेऽधिना सह यत्वं इडागमे
पत्रे अय्युपिधम् इति जातं तनन्तृतीयैकवचने टाप्रयये 'क्वस उस्' इति सूत्रेण
क्व उपिधने अय्युपुपा इति सिद्धम् ॥ ४६ ॥

यत्र त्रिलोकी निहितान्मभारा, शेने सुखं पत्रिणि पत्रिणीव ।

मोऽम्मन्मने तद्भुज एव शेषः, कोऽन्यो जगज्जिह्वगतेर्विशेषः ॥४७॥

(व्या०) यत्रेति ॥ यत्र भुजे त्रिलोकी (संख्या समाहारे च द्विगुश्चा-
नाम्ययम् । ३ । १ । ९९ । इ. सू. असंज्ञायां द्विगुः द्विगोः समाहारात् ।
२ । ४ । २२ । इ. सू. स्त्रियांङी) त्रयाणां लोकानां समाहारः निहितात्म-
भारा निहितः स्थापितः आत्मनः भारो यया सा न्यस्तात्मीयभारा सुखं शेने
स्वपिति का इव यथा पत्रिणी पक्षिणी पत्रिणि (अतोऽनेकम्वगात् । ७ । २ ।
६ । इ. सू. मत्वर्थे इन् प्रत्ययः) वृक्षे सुखं शेते तद्वत् । स तदभुज एव अस्म-
न्मते अस्माकं मतं तस्मिन् शेषः अस्मदीयमते जिनशासने तस्य भगवत एव
भुजरूप शेषनागाधिराजोऽस्तु जराजिह्वगतेः (प्रभृत्यन्यार्थद्विक्-तैः । २ ।
२ । ७५ । इ. सू. अन्य योगे पञ्चमी) जरया वृद्धत्वेन जिह्वा गति र्यस्य
तस्मात् अन्यो विशेषः कः शेषः न कोऽपि ॥ ४७ ॥

पाणे स्तलं कल्पपुलाकि पत्रं, तस्यांगुलीः कामदुघास्तनान्श्च ।
चिन्तामणीस्तस्य नखानमंस्त, दानावदानावसरेऽर्थिसार्थः ॥४८॥

(व्या०) पाणेरिति ॥ अर्थिसार्थः अर्थिनां सार्थः याचक समूह स्तस्य
भगवतो दानावदानावसरे दानमेव अवदानं सत्कर्म तस्य अवसरे एतत् पदं
सर्वत्र योज्यते अर्थिसार्थः दानावदानावसरे तस्य भगवतः पाणे हस्तस्य तलं
कल्पपुलाकिपत्रं कल्पवृक्षसत्कं पत्र-ममंस्त मन्यते स्म च तस्य भगवतः अंगुलीः
कामदुघास्तनान् कामान् दोग्धि सा कामदुघा (दुहे दुग्धः । ५ । १ । १४५ ।
इ. सू. दुग्धः । आत् । २ । ४ । १८ । इ. सू. स्त्रियामाप्) कामधेनुः
तस्याः स्तनान् अमंस्त च तस्य नखान् चिन्तामणीन् अमंस्त ॥ ४८ ॥

येन त्रिलोकीगतगायनौघं, जिगाय धीरघ्वनिरस्य कंठः ।
क्रमेण तेनैव किमेप रेखा-त्रयं कृतं साक्षिजनैर्धभार ॥ ४९ ॥

(व्या०) येनेति ॥ अस्य भगवतः कंठो येन क्रमेण त्रिलोकीगतगाय-
नौघं त्रयाणां लोकानां समाहारः त्रिलोकी तां गतानि च तानि गायनानि च

तेषा मोधस्तं त्रिभुवनस्थानां गायन्तानां समूहं जिगाय (द्विर्धातुः परोक्षाडे प्राक्तु
स्वरे स्वरविधेः । ४ । १ । १ । इ. सू. द्विर्भावः जेर्गिः सन्परोक्षयोः । ४ ।
१ । ३५ । इ. सू. पूर्वात्परस्य जेर्गिः नामिनोऽकलिहलेः ४ । ३ । ५१ ।
इ. सू. वृद्धिः एदैतोऽयाय् । १ । २ । २३ । इ. नू. आयादेशः) जितवान् ।
कीदृशः कंठः धीरध्वनिः धीरोगंभीगे ध्वनि र्यस्य सः एषः तेनैव क्रमेण किं
रेखात्रयं वभार । किं विशिष्टं रेखात्रयं साक्षिजनैः कृतं कोऽर्थः त्रिभुवने एता-
वति स्वामिसदक् धीरध्वनि नास्ति इत्यर्थः ॥ ४९ ॥

यज्जातिवैरं स्मरता तदास्यां-भोजन्मनाऽभज्जि जगत्समक्षम् ।

निशारुचिस्तात्किमपत्रपिण्डः, सोऽयं दिवाभूद्विधुरप्रकाशः ॥ ५० ॥

(व्या०) यज्जातिवैरमिति ॥ यत् यस्मात् कारणात् तदात्यांभोजन्मना
तस्य भगवतः आर्यं तदेवांभोजन्म तेन तदीयमुखकमलेन अयं विधुश्चन्द्रो
जगतः समक्षं (सङ्कटाभ्याम् । ७ । ३ । ८६ । इ. सू. संपूर्वक अक्षि शब्दात्
अत् समासान्तः) सङ्गतमक्ष्णासमीपमक्ष्णोर्वा विधुसमक्षं अभज्जि जीयते
स्मेत्यर्थः किं कुर्वता जातिवैरं जातिवैरं जातिवैरं तत् स्मरतोति स्मरत् तेन सोऽयं
विधुश्चन्द्रस्तत् तस्मात्कारणात् दिवा दिवसे अप्रकाशः (उष्ट्र मुखादयः । ३ ।
१ । २३ । इ. सू. नञ् पूर्व मस्त्यर्थं पदं समस्यते नञ्त् । ३ । २ । १२५ ।
इ. सू. उत्तरपदे नञ् अकारः) न विद्यते प्रकाशो (भावाऽकर्त्रोः । ५ । ३ ।
१८ । इ. मू. भावे घञ्) यस्य सः निस्तेजाः अप्रकटो वा अमूत् किं लक्षणो
विधुः अपत्रपिण्डः आच्यलङ्कृग् निराकृग् भूसहि-इण्युः । ५ । २ । २८ ।
इ. मू. शीलादिसदर्थे इण्युः) लज्जाशीलः पुनश्च कीदृशो निशारुचिः निशायां
रुचिः-कान्ति र्यस्य सः । अन्योऽप्यत्र जिण्यु दिवा अप्रकाशः स्यात् तस्य बहि-
र्निशायां रुचिर्गन्निद्रापः स्यात् ॥ ५० ॥

ओष्ठद्वयं वाक्समयेऽवदात-दन्तशुनिप्लावितमेतदीयम् ।

चभूव दृग्धोदधिर्वीचिधौन-प्रवालवद्विप्रतिमद्वितथि ॥ ५१ ॥

(व्या०) ओष्ठद्वयमिति । एतदीयं (तस्येदम् । ६ । ३ । १६० ।
 इ. मृ. इयं प्रत्ययः) एतस्येदं ओष्ठद्वयं ओष्ठयो र्वयं कुम्भोदधिर्वाजिभीतप्रवाल्-
 वद्विप्रतिमहितश्च कुम्भानां उदधिः (व्याख्यादाभरं । ५ । ३ । ८८ । इ.
 मृ. भा भातोः किः उदकस्येदः तेषां वास वाहने । ३ । २ । १०४ । इ.
 सू. उदक उदः) ओष्ठाग्रः तस्य वीचयः कटोष्ठाः तैः भीताधत्ते प्रवाल्वा-
 तेषां वद्विः नम्याः प्रतिमहित्वा प्रतिमहोदना श्रीः शोभा येन ननु वभूव । किं
 लक्षणं ओष्ठद्वयं वाक्समये वाचः समयोऽवसमस्तस्मिन् वचनावसरं अवदात-
 दन्तमुनिव्यवित्तं अवदाताधत्ते दन्ताध तेषां वृत्तयः नाभिः प्लावितं उच्चलदन्त-
 सत्ककिणौ व्यसं ओष्ठद्वयं प्रवाल्वाहोमदशं दन्तमुत्तवध श्रीसमुद्रकह्लो-
 लदशा इति भावः ॥ ५१ ॥

व्यक्तं द्विपंक्तिभवनादजसं, श्रीरक्षणे यामिकतां प्रपन्नाः ।
 द्विजा द्विजेशस्य तदाननस्य, लक्ष्मीसमूहं प्रमुदत्तमूहुः ॥ ५२ ॥

(व्या०) व्यक्तमिति ॥ तदाननस्य तस्य भगवतः आननं मुखं तदाननं
 तदीयमुखं तदेव द्विजेशस्य चन्द्रस्य द्विजाः दन्ताः लक्ष्मीसमूहं शोभासमूहं मूहु
 र्वदन्ति स्म किं विनिष्टं प्रमुदत्तं प्रमुणा मुखेनदत्तस्तं मुखे एव स्थिता दन्ताः
 शोभां भजन्ते इति किं लक्षणा द्विजाः (कचित् । ५ । १ । १७१ । इ. मृ
 जनेर्दः ।) व्यक्तं प्रकटं द्विपंक्ति भवनात् अजसं (स्यजस द्विसदोपकम्पकमन-
 मोरः । ५ । २ । ७९ । इ. मृ. नव् पूर्वक जगु धातो रः प्रत्ययः) निरंतरं
 श्रीरक्षणे शोभा रक्षणे यामिकता मारभकतां प्रपन्नाः (रदादऽमूर्च्छमदः कयो
 र्वस्य च । ४ । २ । ६९ । इ. मृ. कस्य नत्वं तयोगे धातोर्वस्य च नत्वम्)
 दन्तैरेव मुखस्य शोभा स्यात् । अथ पक्षे द्विजानां ब्राह्मणानां मोदाः स्वामी
 द्विजेशः तस्य द्विजा ब्राह्मणाः स्वामिना दत्तं लक्ष्मीसमूहं वहन्ति स्म । व्यक्तं
 द्विपंक्तिभवनादित्यादि अत्रापि योज्यम् ॥ ५२ ॥

अदान्मृदुर्मादिवमुक्तिप्रकृत्या, युक्तं तदीया जनतासु जिह्वा ।
लोला स्वयं स्थैर्यगुणं तु सभ्या, - नभ्यासयन्ती कुतुकाय किं न ॥ ५३ ॥

(व्या०) अदादिति ॥ तदीया तस्य भगवतः इयं तदीया जिह्वा । जन-
तासु (ग्रामजनवन्धुगजमहायातल् । ६ । २ । २८ । इ. सू. समूहेऽर्थे
तत्) जनानां समूहास्तासु जनसमूहेषु । उक्तिप्रकृत्या उक्तीनां वचनानां युक्ति
श्रातुर्य तथा वचनश्रातुर्येण मार्दवं (श्रुवर्णाल्लवादेः । ७ । १ । ६९ । इ.
सू. भावेऽर्थे अण्) सौकुमार्यं मदात् किं लक्षणा जिह्वा मृदुः कोमला अत एव
हेतो मार्दवं मदात् तु पुनः स्वयं लोला चपला सती सभ्यान् (तत्र साधो ।
७ । १ । १५ । इ. सू. साध्वर्थेय प्रत्ययः) सभायां साधवस्तान् सभाजनान्
स्थैर्यगुणं (वर्ण दृढादिभ्यष्टयण् च वा । ७ । १ । ५९ । इ. सू. भावेऽर्थे
व्यण्) स्थैर्यमेव गुणस्तं अभ्यासयन्ती अभ्यासं कारयन्ती कुतुकाय आश्चर्याय
किं न स्यात् अपितु स्यात् । कोऽर्थः स्वामिनो जिह्वया सर्वेषां स्वान्ते स्थैर्यभाव
उत्पद्यते इत्यर्थः ॥ ५३ ॥

प्राणं जगज्जीवनहेतुभूतं, नासा यदौन्नत्यपदं दधाति ।
कर्मारिमाराय तदग्रवीक्षा-दीक्षादिनात्तेन ततो विधाता ॥ ५४ ॥

(व्या०) प्राणमिति ॥ यत् यस्मात् कारणात् नासा नासिका सा कथं-
भूता औन्नत्यपदं (वर्णदृढादिभ्यष्टयण् च वा । ७ । १ । ५९ । इ. सू. भावेऽर्थे
व्यण्) उच्चतायाः स्थानं । जगज्जीवनहेतुभूतं जगतोविश्वस्य जीवनाय हेतु-
भूतं प्राणं दधाति धारयति । तत् तस्मात् कारणात् तेन भगवता । कर्मारिमाराय
कर्माणि एव अरयः शत्रवस्तेषां माराय विनाशाय । आदीक्षादिनात् दीक्षायाः
प्रव्रज्यायाः दिनमहः तस्मात् आ दीक्षादिनात् दीक्षादिनं मारयति । तदग्रवीक्षा
वस्मा नासिकाया अग्रवीक्षा (क्तेटो गुरोर्व्यञ्जनात् । ५ । ३ । १०६ । इ.
सू. भावे अः आव । २ । ४ । १८ । इ. सू. खियामाप्) अग्रनिरीक्षणं

विधाता विधास्यते । कोऽर्थः स्वामी दीक्षानन्तरं नासाप्रवत् तादृक् कर्मशत्रून्
हनिष्यतीति भावः । लोकेऽपि यो बलवान् स्यात् तस्यैव वीक्षा शत्रुहननावसरे
क्रियते ॥ ५४ ॥

श्रेयस्कराबुल्लसदंशुराशी, पार्श्वद्वयासीनजनेषु तस्य ।

कलौ कपोलावकरप्रयत्न-हैमात्मदर्शत्वमशिश्रियाताम् ॥ ५५ ॥

(व्या०) श्रेयस्कराविति ॥ तस्य भगवतः कलौ मनोज्ञौ कपोलौ पार्श्व-
द्वयासीनजनेषु पार्श्वयोः द्वयं तस्मिन् आसीनाश्चते (आसीनः । ४ । ४ । ११५
इ. सू. आसीन निपातः) जनाश्च तेषु उभयोः पार्श्वयोः उपविष्टलोकेषु ।
अकरप्रयत्नहैमात्मदर्शत्वं हस्तोपक्रमरहितस्वर्णमयदर्पणत्वं अशिश्रियाता (णिश्री-
दुनुक्रमः कर्तरिङ् । ३ । ४ । ५८ । इ. सू. कर्तरिङ् । द्वि धातुः परोक्षादे
प्राक्तु स्वरे स्वरविधेः । ४ । १ । ४ । इ. सू. द्विर्भावः । संयोगात् । २ ।
१ । ५२ । इ. सू. इयादेशः) माश्रितवन्तौ किं विशिष्टौ कपोलौ श्रेयस्करौ
(हेतुतच्छीलानुकूले-पदात् । ५ । १ । १०३ । इ. सू. टः । डस्युक्तं कृता ।
३ । १ । ४९ । इ. सू. तत्पुरुषः) अतः कृकमि-यस्य । २ । ३ । ५ ।
इ. सू. रस्य सः) पुनश्च किं विशिष्टौ उल्लसदंशुराशी उल्लसन्तः अंशूनां राशयः
समूहा ययोस्तौ उद्गच्छत्किरणसमूहौ ॥ ५५ ॥

वितेनुपी श्मश्रुवने विहारं, दोलारसाय श्रितकर्णपालिः ।

स्फुरत्प्रभावारि चिरं चिखेल, तदाननांभोजनिवासिनी श्रीः ॥ ५६ ॥

(व्या०) वितेनुपी इति ॥ तदाननांभोजनिवासिनी (अजातेः शीले ।
५ । १ । १५४ । इ. सू. शीलेऽर्थे णिन् स्त्रियां नृतोऽस्वतादे ङीः । २ ।
४ । १ । इ. सू. ङीः) तस्य भगवतः आननं मुखं तदेव अंभोजं कमलं
तस्मिन् निवसति इत्येवं शीला तन्मुखकमलनिवासिनी श्रीर्लक्ष्मीः । स्फुरत्
प्रभावारि स्फुरत् चतत् प्रभा कान्तिरेववाश्रजलं तस्मिन् प्रसरत्प्रभारूपजले

३०) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १

चिरं चिरकालं । चिखेल क्रीडां चकार । वारु शब्दो व्यञ्जनान्तोऽत्र ज्ञेयः । किं
विशिष्टा श्रीः श्मश्रुवने कूर्चरूपोद्याने विहारं विचरणं वितेनुपी (तत्र कसुकानी
तद्वत् । ५ । २ । २ । इ. सू. परोक्षायां कसुः क्वस उप् मतो च । २ ।
१ । १०५ । इ. सू. अघुटिपरे क्वस उप् अधातूदितः । २ । ४ । २ ।
इ. सू. लीः) कृतवती पुनश्च कीदृशी दोलारसाय दोलायाः रसस्तस्मै आन्दो-
लनरसकृते । श्रितकर्णपालिः श्रिता कर्णपालि रय्या सा ॥ ५६ ॥

पद्मानि जित्वा विहितास्य दृग्भ्यां, सदा स्वदासी ननु पद्मवासा ।
किमन्यथा सावसथानि याति, तत्प्रेरिता प्रेमजुषामखेदम् ॥ ५७ ॥

(व्या०) पद्मानिति ॥ अस्य भगवतो दृग्भ्यां नेत्राभ्यां पद्मवासा (उष्ट्र
मुखादयः । ३ । १ । २३ । इ. सू. व्यधिकरणबहुव्रीहिः) पद्मेकमले वासो
निवासो यस्याः सा पद्मवासा कमलनिवासिनी लक्ष्मीः ननु निश्चितं सदा (सदा-
धुनेदानोतदानीमेतर्हि । ७ । २ । ९६ । इ. सू. सर्वशब्दात् दा प्रत्ययः
सर्व शब्दस्य स भावः कालेऽर्थे) निरन्तरं स्वदासी स्वस्यात्मनो दासी किंकरी
विहिता किं कृत्वा पद्मानि कमलानि जित्वा । अन्यथा किं कथं सा पद्मवासा
लक्ष्मीः तत्प्रेरिता ताभ्यां दृग्भ्यां नेत्राभ्यां प्रेरिता । प्रेमजुषां स्नेहवतां आवस-
थानि गृहाणि अखेदं खेदरहितं यथा भवति तथा याति । कोऽर्थः स्वामिदृग्भ्यां
भक्तजनानां दारिद्र्यदोषाद्यादयो दोषा नश्यन्ति पदे पदे संपदश्च विजृम्भन्त इति
भावः ॥ ५७ ॥

कृष्णाभ्ररेखाभ्रमतो निभालय, तद्भ्रूयुगं यौवनवद्वित्तैः ।

अकारि नृत्यं प्रमदोन्मदिष्णु-मनोमयूरैर्विलसत्कलापैः ॥ ५८ ॥

(व्या०) कृष्णाभ्रेति ॥ प्रमदोन्मदिष्णु (उदःपचिपतिपदिमदेः ।
५ । २ । २९ । इ. सू. इष्णुः तृतीयस्यपञ्चमे । १ । ३ । १ । इ. सू.
उदो दन्त्य नो वा) मनोमयूरैः प्रमदानां स्त्रीणां उन्मदिष्णूनि उन्मदशालानि

यानि मनांसि तान्येव मयूरास्तैः । पक्षे प्रमदेन हर्षेण उन्मदिष्णवो ये मनसो
मयूरास्तैः । नृत्यं नाट्य मकारि (कृधातोः कर्मणि अद्यतनी) क्रियते स्म । किं
कृत्वा तद्रूपं तस्य भगवतो भ्रुवो र्युगं युगलं कृष्णाभरेखाभ्रमतः कृष्णा श्यामा
या अन्नाणां मेघानां रेखा पंक्ति स्तस्याः यो भ्रमो विभ्रमस्तस्मात् कृष्णाः दृष्टा ।
किं विशिष्टैर्मयूरैः यौवनवहिनैस्ते र्यूनो भावो यौवनं तदेव वहिस्तेन तप्तास्तैः
यौवनरूपवैधानरसंतप्तैः पुनः किंविशिष्टैः विलसत्कलापैः विलसन् कलानामापः
प्राप्तिर्येषु ते तैः पक्षे विलसन् कलापः पिच्छसमूहो येषु ते तैः । दावानलसंभवे
च वह्नितप्तत्वं मयूराणामपि स्यात् ॥ ५८ ॥

भ्रान्त्वाखिलेगोऽस्य दृशो वशानां, प्रभापयोऽक्षिप्रपयोर्निपीय ।

छायां चिरं भ्रूलतयोरुपास्य, भालस्थले संदधुरन्वगत्वम् ॥ ५९ ॥

(न्या०) भ्रान्त्वेति । वशानां नारीणां दृशो दृश्यः अस्य भगवतः
अखिलसमस्ते अङ्गे शरीरे भ्रान्त्वा । (अहन् पञ्चमस्य क्वि विहृति । ४ । १ ।
१०७ । इ. सू. दीर्घः । भ्रां धृइटवर्गेऽन्त्योऽपदान्ते । १ । ३ । ३९ । इ.
सू. परस्वः) ततः परं अक्षिप्रपयोः अक्षिणी नेत्रे एवप्रपे तयोः लोचनरूपप्रपयोः
प्रभा कान्तिरेव पयोजलं प्रभारूपं जलं निपीय पीत्वा । भ्रूलतयोः भ्रुवो एव लते
बद्धी तयो र्भ्रूवल्ल्योः छायां चिरं चिरकाल मुपास्य सेवित्वा । भालस्थले भालं
ललाटमेव स्थलं तस्मिन् अध्वगत्वं (नाम्नो गमः खड्गो च विहायसस्तु विहः ।
५ । १ । १३१ । इ. सू. ङः । डित्यन्त्यस्वरादेः । २ । १ । १५४ । इ.
सू. अन्त्यस्वरादे लोपः । नाम्नोऽनोऽन हः । २ । १ । ९१ । इ. सू. अध्व-
नो नलोपः भावेत्वत् । ७ । १ । ५५ । इ. सू. त्व) पथिकत्वं संदधुः
संदधते स्म । अन्या अपि पथिकाः अंगनान्निदेशे भ्रान्त्वा प्रपासु पयः पीत्वा
लतयोः सर्ववल्ल्योः छाया मुपास्य स्थलमार्गे गमनं कुर्वन्ति ॥ ५९ ॥

अर्धं च पूर्णं च विधुं ललाट-मुखच्छलाद्वीक्ष्य तदंगभूतौ ।

न के गरिष्ठां जगुरष्टमीं च, राकां च तन्नाथतया तिथीषु ॥ ६० ॥

(व्या०) अर्धमिति ॥ के विज्ञाः बुधाः पुरुषाः अष्टमौ च अन्यत् राका-
 पूर्णिमां च तन्नाथतया तो अर्धपूर्णविधू चन्द्रौ नाथौ स्वामिनौ ययोस्ते तन्नाथे
 तयोर्भावः तन्नाथता तया तन्नाथतया तिथिषु पंचदशस्वपि गरिष्ठां (गुणाङ्गा-
 द्वेष्टेयसू । ७ । ३ । ९ । इ. सू. इष्ट प्रत्ययः प्रकृष्टेऽर्थे प्रियस्थिर स्फिरो-
 वृन्दम् । ७ । ४ । ३८ । इ. सू. गुरोःगरादेशः ।) ज्येष्ठां न जगुः (आत्
 सन्ध्यक्षरस्य । ४ । २ । १ । इ. सू. आः द्विर्धातुः परो-धेः । ४ । १ ।
 १ । इ. सू. द्विर्भाव ह्रस्वः । ४ । १ । ३९ । इ. सू. पूर्व ह्रस्वः गहोजः ।
 ४ । १ । ४० । इ. सू. पूर्व गस्य जः इडेत् पुंसि चातो लुक् । ४ । ३ ।
 ९४ । इ. सू. आकारस्य लुक् गै धातोः कर्तरि परोक्ष्वा) न कथयामासुः अपि
 तु जगुरेव । किं कृत्वा अर्धं विधुं च अन्यत् पूर्णं विधुं चन्द्रं ललाटमुखललात्
 तदंगभूतौ तस्य भगवतः अंगभूतौ अंगतांगतौ वीक्ष्य दृष्ट्वा । कोऽर्थः स्वामिभाल
 मर्धचन्द्रसदृशं मुखं संपूर्णचन्द्रमंडलसदृशं चाभूत् तेन अष्टमीपूर्णिमास्यौ सर्व-
 तिथिमध्ये गरिष्ठे जाते इति कथ्यते ॥ ६० ॥

द्विष्टोऽपि लोकैरमुना स्वमूर्ध्नि, निवेशितः केशकलापरूपः ।

वर्णोऽवरः श्रीभरमापनाथ, प्रसादसाध्येष्टुदये कुलं किम् ॥ ६१ ॥

(व्या०) द्विष्ट इति ॥ अवरो वर्णः अप्रशस्यः श्यामवर्णः नीचवर्णो वा
 श्रीभरं श्रियाः शोभायाः भरः समूहस्तमाप प्राप । कीदृशो वर्णः लोकैर्जनै
 द्विष्टोऽपि पुनश्च कीदृशः अमुना भगवता । स्वमूर्ध्नि (ईडे वा । २ । १ ।
 १०९ । इ. सू. अनोऽस्य लुग् वा) आदमीयमस्तके निवेशितः आरोपितः ।
 पुनः कीदृशः केशकलापरूपः केशानां कलापः समूहः स एव रूपं यस्य सः हि
 निश्चितम् । नाथप्रसादसाध्ये (कवर्णं व्यञ्जनात् व्यण् । ५ । १ । १७ । इ.
 सू. माध् धातो र्यण्) नाथस्य स्वामिनः प्रसादोऽनुग्रहः तेन साव्यस्तस्मिन्
 एतादृश उदये सति कुलं किं वीक्ष्यते । कोऽर्थः नृपो यस्य पुंसः प्रसादाभि-

३४) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १

आश्रयति स्म । द्रुवेष्टु केष्टु गोष्टु कपुष्टु चल्ने इति भातोर्णिनि प्रत्यये वेपिन्
इति स्यात् अतः कारणात् अवेपियन्नायलवे न वेपते इत्येवं शील अवेपी
तस्मिन् यस्य भगवतः लायलवे कान्तिलेशोऽपि लब्धे प्राप्ते सति हेम सुवर्ण
लोके लोकमध्ये । सुवर्णश्रुतिं (श्रुवादिभ्यः । ५ । ३ । ९२ । इ. सू. खियांक्तिः)
शोभनोवर्णः यस्य सः सुवर्णः सुवर्ण इति श्रुतिः ह्यातिः तामाप । भगवान्
सुवर्णवर्णशरीरो वर्तते इति भावः ॥ ६३ ॥

द्युम्नं जगद्भृत्युपयोगि गुप्तं, यच्छैशवेऽभूत् परमार्थदृष्टेः ।

तद्यौवनेनोत्सववत् प्रकाश, मकारि माद्यत्प्रमदेन तस्य ॥ ६४ ॥

(व्या०) द्युम्नमिति ॥ यत् द्युम्नं बलं पक्षे धनं तस्य भगवतः शैशवे-
वाल्ये गुप्तमभूत् । किं विशिष्टस्य तस्य परमार्थदृष्टेः परमार्थे मोक्षे दृष्टिर्दर्शनं
यस्य तस्य पक्षे परमार्थं प्रकृत्यर्थे द्रव्ये दृष्टि र्यस्य तस्य किं लक्षणं द्युम्नं जग-
द्भृत्युपयोगि जगतो विश्वस्य भृतिः पोषणं तस्मिन् उपयोगि । धनवान् जगतः
पोषणं कर्तुं समर्थः । भगवान् मेरुदंडं पृथ्वीद्वयं कर्तुं समर्थोऽस्ति । तद् द्युम्नं
यौवनेन प्रकाशं प्रकटमकारिक्रियते स्म । किं वत् उत्सववत् (स्यादेरिवे । ७ ।
१ । ५२ । इ. सू. सादृश्येऽर्थे वत् प्रत्ययः) यथा उत्सवेन द्युम्नं धनं प्रकाशी-
क्रियते किं लक्षणेन यौवनेन माद्यत्प्रमदेन माद्यन्त्यः प्रमदाः येन तत् माद्यत्प्र-
मदं तेन उत्सवेन किं लक्षणेन पक्षे माद्यन्तः प्रमदा हर्षादयो येन तेन ॥ ६४ ॥

यूनोऽपि तस्याजनि वश्यमश्व, -वारस्य वाजीव सदैव चेतः ।

सशंकमेवोरसिलोऽप्यनङ्ग, स्तदंगजन्मा तदुपाचरत्तम् ॥ ६५ ॥

(व्या०) यून इति । तस्य भगवतो यूनोऽपि (धन् युवन् मघोनो डी
स्यावबुद् स्वेर व डः । २ । १ । १०६ इ. सू. व डः । समानानां तेन
दीर्घः । १ । २ । १ । इ. सू. दीर्घः ।) यौवनारूढस्यापि चेतश्चित्तं सदैव
वश्यमधीनमजनि जातं कस्येव अश्ववारस्येव (कर्मणो अण् । ५ । १ । ७२ ।
इ. सू. अण् । अश्वं वाग्यतीति अश्ववारः) यथा अश्ववारस्य वाजी (अतोऽनेक-

श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १ (३५)

स्वरात् । ७ । २ । ६ । इ. सू. इन् ।) तुरगो वश्यो भवति । तत् तस्मात्
कारणात् उरसिलोऽपि (लोमपिच्छादेः श्लेष्म । ७ । २ । २८ । इ. सू. उरस्
शब्दात् इत् प्रत्ययः) बलवानपि अनङ्गः नास्ति अंगं शरीरं यस्य सः कंदर्पः तं
मगवन्तं सशक्रमेव यथा भवति तथा उपाचरत् सेवते स्म । किं लक्षणोऽनंगः
तदंगजन्मा तस्य चित्तस्य अंगजन्मा पुत्रः । कोऽर्थः यदि पितावश्योभवति तदा
पुत्रस्तु अवश्यमेव वश्यो भवेदिति भावः ॥ ६५ ॥

पश्चादमुष्यामरवृन्दमुख्याः, पट्टाभिपेकं प्रथयांवभूवुः ।

प्रागेव पृथ्व्यां प्रससार द्रुष्ट,—चेष्टोरगीवज्रमुखः प्रतापः ॥ ६६ ॥

(व्या०) पश्चादिनि ॥ अमरवृन्दमुख्याः अमराणां देवानां वृन्दाः समूहाः
तेषु मुख्याः मुनेन्द्राः अमुष्य स्वामिनः पट्टाभिपेकं (भावाऽकर्त्रोः । ५ । ३ ।
१८ । इ. सू. भावे घञ् । लघोरुपान्वयस्य । ४ । ३ । ४ । इ. सू. गुणः ।
कैऽनिट्थजोः क्रमो घिति इ. नृ. चस्य कः । ४ । १ । १११ ।) राज्या-
भिपेकं पश्चात् प्रथयांवभूवुः विस्तारयामासुः । अमुष्य भगवतः प्रतापः (भावा-
ऽकर्त्रोः । ५ । ३ । १८ । इ. सू. भावे घञ् ।) पृथिव्यां प्रागेव प्रथममेव
प्रससार प्रसरति स्म । किं लक्षणः प्रतापः द्रुष्टचेष्टोरगीवज्रमुखः द्रुष्टानां मन्याय-
कारिणां चेष्टा सैव उरगो (नाम्नो गमः स्वङ्गो च विहायस्तु विहः । ५ । १
१३१ । इ. सू. हृ पृषोदरादित्वात् सलोपः । धवाद्योगाद्रपालकान्तात् । २ ।
४ । ५९ । इ. सू. ङीः अस्य ज्यां लृक् । २ । ४ । ८६ । इ. सू. अस्य
लोपः) सर्पिणो तस्याः वज्रमुखो गरुडसमानः ॥ ६६ ॥

आनर्चुरिन्द्रा मकरन्दचिन्दु—संदोहवृत्तस्वपनावयत्नम् ।

मन्दारमाल्यै मुकुटाग्रभाग—अष्टैर्नमन्तोऽनुदिनं यदंग्री ॥ ६७ ॥

(व्या०) आनर्चुरिति ॥ इन्द्राः यदंग्री यस्य स्वामिनः अंग्री यदंग्री तौ
यदीयपादौ । मन्दारमाल्यैः मन्दारस्य माल्यानि तैः मन्दारकुसुममालाभिः ।

३६) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १

अयत्नं (यजिष्वपिगक्षियतिप्रच्छो नः । ५ । ३ । ८५ । इ. सू. भावे नः)
उपक्रमं विनैव आनर्चुः (अनातो नथान्तकदाद्यशौ संयोगस्य । ४ । १ । ६९ ।
इ. सू. अर्चधातोर्द्विवे पूर्वस्यात्वं नागमथ) पूजयामासुः किं लक्षणौ गंदर्भौ
मकरंदविन्दुसंदोहवनक्षपनौ मकरन्दस्य विन्दवः तेषां संदोहः समूहस्तेन तृतं
निष्पन्नं क्षपनं ज्ञानं गयोस्तौ तौ मकरन्द विन्दु समूह जानमानौ । किं लक्षणौ
संज्ञाभक्त्यै मुकुटाभगभट्टैः मुकुटानां किरीटानामपाणि तेष्यो भ्रष्टानि
पतितानि तैः । किं कुर्वन्तः मुराः अनुदिनं (योग्यता विष्मार्थानतिवृत्ति
सादृश्ये । ३ । १ । ४० । इ. सू. विष्मायां अत्ययीभावः) निरन्तरं नमन्तः
नमः सं श्वासेन जालापनने स्वाभि पूजा न भ्यात् अनोऽयःनमित्युक्तमिति ॥६७॥
आलोपभौषणादविसंधयास्मि-आत्मातिरेकेऽभ्युदिते पृथिव्याम् ।
वर्तिनिगन्धमं सरत्नराशि, संजातलजा इव कल्पवृक्षाः ॥ ६८ ॥

श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १ (३७)

७ । २ । ६ । इ. सू. मत्वर्थे इन्) स्वर्गिणां देवानां पतिः स्वर्गिपतिस्तस्य
इन्द्रस्य सभायां तदीये तस्य स्वामिसत्के कीर्त्यमृते कीर्तिं (सातिहेतियूति
जुतिजसिक्तीर्तिः । ५ । ३ । ९० । इ. सू. कीर्तिं शब्दो निपात्यते) रेव
अमृतं कोर्त्यमृतं तस्मिन् आविष्कृतं प्रकटीकृतं सति पुनश्च तत्पानतः तस्य
कीर्त्यमृतस्य पानतः पानात् नाकि (नकं अकं नविद्यते अकं यस्मिन् स नाकः उष्ट्र
सुखादयः । इ. सू. समासः नखादयः । ३ । २ । १२९ । इ. सू. नजो-
ऽकाराभावः नाकोऽस्ति एषा मिति नाकिनः अतोऽनेकस्वरात् इति इन्) लोके
देवलोके तृप्यति तृप्तिं प्राप्नुवति सति ॥ ६९ ॥

मेरौ नमेरुद्रुतले तदीयं, यशो हयास्यैरुपवीण्यमानम् ।
श्रोतुं विशालापि सुरैः समेतैः, संकीर्णतां नन्दनभूरलंभि ॥ ७० ॥

(व्या०) मेराविति ॥ सुरैर्देवैः विशालापि विस्तीर्णापि नन्दनभूः नन्द-
नस्य नन्दनवनस्य भूः भूमिः संकीर्णतां (क्तवत् । ५ । १ । १७४ । इ.
सू. क्तः । ऋत्वादेरेपांतो नोऽप्रः । ४ । २ । ६८ । इ. सू. क्तस्य नः ।
कृताङ्किति इर् । ४ । ४ । ११६ । इ. सू. इर् रपृवर्णां नोण-रे । २ ।
३ । ६३ । इ. सू. नस्य णः । भावे त्वतल् इ. सू. भावे तल्) अलंभि संकी-
र्णत्वं प्रापिता । किं लक्ष्णैः सुरैः । तदीयं तस्येदं भगवतो यशः श्रोतुमाकर्णयितुं
समेतैर्मीलितैः । कथंभूतं यशः मेरौ मेरुपर्वते । नमेरुद्रुतले नमेरुवृक्षस्य तले-
ऽधस्तात् । हयास्यैः हयस्य अश्वस्य आस्यं मुखमित्र आस्यं येषां ते तैर्गन्धर्वैः
किंनरैरुपवीण्यमानं वीणया गीयमानम् ॥ ७० ॥

यशोऽमृतं तस्य निपीय नागां-गनास्यकुंडोद्भवमद्भुतेन ।
शिरो धुनानस्य भुजङ्गभर्तु, भुभार एवाभवदंतरायः ॥ ७१ ॥

(व्या०) यश इति । भुजङ्गभर्तुः (नाम्नो गमः खड्गो च । विहायसस्तु
विहः । ५ । ३ । १३१ । इ. सू. खड्ग प्रत्ययः । खित्यन्ययाऽरूपमोऽन्तो

हृत्त्वथ । ३ । २ । १११ । इ. सू. गोऽन्तः । पञ्चयत्नाच्छो । ३ । १ ।
 ७६ । इ. सू. पृष्ठी तत्पुरुषः भृधातोः णकृत् नृत्तौ । इ. सू. कर्तरि कृच् नागिनो-
 गुणोऽङ्किडति । ४ । ३ । १ । इ. सू. गुणः) भुजं कुटिलं गच्छन्तीति भुजताः
 सपाः तेषां भर्ता स्वामी तस्य शेषनागाधिगजस्य । अद्भुतेन आश्चर्येण शिरः शीर्षं
 धुनानस्य धुनतः सतः । भूभारः भुवः भारः पृथ्वीभार एव अन्तरायो विघ्नरूपो-
 ऽभवत् । किं कृत्वा तस्य स्वामिनो यश एव नमृतं तत् निपीय पित्वा । कीदृशं
 यशः । नागांगनास्यकुंडोद्भवं नागानां सर्पागामंगना भार्यास्तासामास्यानि
 मुखानि तान्येव कुंडाः तेभ्य उद्भवो यस्य तत् पानालकन्यामुखरूपकुंडोत्पन्नं न
 च कुंडेष्वमृतं वर्तते इति वचनात् ॥ ७१ ॥

धत्तां यशोऽस्याखिललोलगर्व-सर्वस्वसर्वकपताभिमानम् ।
 गुणैर्दृढव्यूढघनैर्निबद्ध, मपि त्रिलोकाटनलंपटं यत् ॥ ७२ ॥

(व्या०) धत्तामिति । अस्य भगवतो यशः अखिललोलगर्वसर्वस्व सर्वक-
 पताभिमानं (सर्वात् सहश्च । ५ । १ । १११ । इ. सू. खः खित्यनव्य-च
 इ. सू. गोऽन्तः भावे त्वत् इ. सू. तल्) अखिलाश्चते लोलाश्च अखिललोलाः
 समस्तचपलपदार्थाः तेषां यो गर्वस्तस्य यत् सर्वस्वं तस्य सर्वकपता सर्वङ्कपतीति
 सर्वकपस्तस्य भावः सर्वकपता अखिललोलगर्वस्य सर्वस्वसर्वकपता तस्या अभि-
 मानः अहंकारस्तम् । धत्तां विभर्तु । कोऽर्थः भगवतो हि यशस्विभुवने सर्व
 चपलपदार्थेभ्योऽप्यतिचपलत्वेन विश्वं व्याप्नोति यद् यशो गुणैरौदार्य धैर्य
 गांभीर्य चातुर्य माधुर्यादिभिर्देवकैः वा निबद्धं बद्धमपि त्रिलोकाटनलंपटं त्रिलोके
 अटनं तस्मिन् लंपटं विश्वमणरसिकं वर्तते । किं लक्षणे गुणैः दृढा (बलि
 स्थूले दृढः । ४ । ४ । ६९ । इ. सू. निपातः) निश्चलाः व्यूढा (वह धातोः
 क्तकवन् इ. सू. क्तः यजादि वच्चेः किति । ४ । १ । ७९ इ. सू. श्रुत् ।
 हो धुट् पदान्ते । २ । १ । ८२ । इ. सू. हस्य ढः अयश्चतुर्थार्थार्थोर्धः । २ ।
 १ । ७९ । इ. सू. नस्य धः । तवर्गस्य श्रवर्गश्चवर्गाभ्यां योगे चटवर्गौ ।

१ । ३ । ६० । इ. सू. भगव दः । दन्तडूटे । १ । ३ । ४२ । इ. नृ.
दन्तुर् दीर्घध) विशालाः धनाथ निचिताः तैः ॥ ७२ ॥

स एव देवः स गुरुः स तीर्थं, स मङ्गलं सैव सखा स तातः ।

स प्राणितं स प्रभुरिन्दुपासा,—मासे जनेस्तद्वत्सर्वकृत्यैः ॥ ७३ ॥

(व्या०) स इति । जनेलोकैः स एव भगवान् इति अमुना प्रकारेण
उपासायासं सेव्यते स्म । उपासायासे इति त्रित्वापदं अष्टमु स्थानकेषु संयोज्यते ।
स एव भगवान् देव इति चतुःपथीन्द्र गुगनुरनरप्रभृतिलोकैः सेव्यपादागविन्द-
त्वात् स एव भगवान् गुगुरिति लोकानामानार व्यवहार विद्या शिल्प विज्ञानादि
प्रकाशकत्वात् । स एव जिनन्तीर्थमिति । 'अगाधे विमले शुद्धे सत्यशीलसमेद्भुते,
स्वातन्त्र्यं जंगमतीर्थं ज्ञानार्जवदयापरैः' इत्यादि तीर्थलक्षणाश्रितत्वात् । स स्वामी
मंगलमिति सर्वपापच्छेदकरत्वात् । स एव जिनः सखा मित्रमाश्रितजनानां
खाय्यकर्मोदयकारकत्वात् । स जिनः प्रभुः स्वामी तातः पिता इति भव्याना-
मन्तरंगशत्रुन्योरक्षकत्वात् । स भगवान् प्राणितं (क्षीवे कः । ५ । ३ । १२३ ।
इ. सू. प्रपूर्वकं अन् धातोर्भावे कः) जीवितमिति पुण्यभाजां पुण्यरूपजीवित-
दायकत्वात् । स जिनः प्रभुः स्वामी इति सकल्यीतिनीतिस्थितिभिः प्रजानां
पालकत्वात् । कैर्जनैः तद्वत् सर्वकृत्यैः तस्मिन् भगवति गतानि स्थितानि सर्वाणि
कृत्यानि येषां ते ते तदगतसर्वकृत्यैः ॥ ७३ ॥

योगीश्वरोऽभिनवमन्यतनुप्रवेश,—मम्यस्तवानुदरकंदरगः स्वमातुः ।
बालो युवाप्यनपहाय तनुं स यात्र-द्वेदं विवेश हृदयानि यदीक्षकाणाम् ॥

(व्या०) योगीश्वर इति या भगवान् : योगीश्वरः (युजमुजभज—हनः ।
५ । २ । ५ । इ. सू. युज् धातोः शीलादि सदर्थे घिनण् । क्तेऽनिट्त्वजोः
कर्गो घिति । ४ । १ । १११ । इ. सू. जस्य गः स्वेशभासपिसकसो वरः ।
५ । २ । ८१ । इ. स. ईश धातोः शीलादिसदर्थे वरः प्रत्ययः । योगिना-

५ । ३ । ११५ । इ. सू. दृश् धातोः क्तिप्) इह जगति कराधवयवा इव
दिव्य भूषां (भीषिभूषिचिन्ति-भ्यः । ५ । ३ । १०९ । इ. सू. भूष् धातोः
भावेऽङ् । आत् इ. सू. स्त्रियां आप्) दद्युः । कोऽर्थः कराधवयवा हस्त-
शोषाद्यङ्गानि भगवतो वपुषा संपृच्य सेवाकरणेन दिव्यभूषां कंकणमुद्रा मुकुटादिकां
दधति न तथा दृशः उपासकदृशो दधति संपृच्य सेवाकरणाभावादिति ॥७५॥

हृदि ध्याते जातः कुसुमशरजन्मा ज्वरभरः ।

श्रुते चान्यश्लाघा वचनविरुचित्वं श्रवणयोः ॥

दृशोदृष्टे स्पष्टेतरविषयगत्या मलसता ।

तथापीह स्नेहं दधुरमरवच्चो निरवधिम् ॥ ७६ ॥

(व्या०) हृदोति ॥ इह भगवति हृदि (दन्तपाद नासिका हृदय-वा ।
२ । १ । १०१ । इ. सू. हृदयस्य हृत् ।) ध्याते (क्तवत् । इ. सू. ध्यै
धातोर्क्तः आत्संध्यक्षरस्य । ४ । २ । १ । इ. सू. ध्यैवातोरात्वं । व्यञ्ज-
नान्तस्थातोऽल्ल्याद्यः । ४ । २ । ७१ । इ. सू. ध्यावर्जनात् नत्वाभावः)
सति कुसुमशरजन्मा कुसुमशरः कामः तस्मात् जन्म (मन् वन् कनिप् विच्
क्वचित् । ५ । १ । १४७ । इ. सू. जन् धातोः मन्) यस्य स ज्वरभरः
कामज्वरसमूहो जातः । च अन्यत् इह स्वामिनि श्रुते सति श्रवणयोः कर्णयोः
अन्यश्लाघा (केटो गुरो व्यञ्जनात् । ५ । ३ । १०५ । इ. सू. श्लाघ् धातोर्ङ्
प्रत्ययः आत् इ. सू. आप् स्त्रियाम्) वचनविरुचित्वं अन्येषां श्लाघा वचनानि
प्रशंसावचनानि तेषु विरुचित्वं जातं तेषु अरुचिरूपत्वा । इह भगवति दृष्टे
सति दृशोलोचनयोः इतरविषयगत्यां इतरे च ते विषयाश्च तेषु गतिर्गमनं तस्यां
अन्यत्रावलोकने अलसता स्पष्टा जाता आलस्यं प्रकटं जातं । तथापि अमरवच्चः
अमराणां देवानां वच्चो भार्याः देव्यः इह भगवति निरवधिं अवधिराहितं स्नेहं
दधुर्धरन्ति स्म । यस्मिन् ध्याते ज्वरः श्रुतेऽरुचिः दृष्टे आलस्यं जायते तत्र स्नेहः
कथं ध्रियते इति विरोधः ॥ ७६ ॥

नारीणां नयनेषु चापलपरीवादं विनिघ्नन् वपुः ।

सौन्दर्येण विशेषितेन वयसा बाल्यात्पुरोवर्तिना ॥

तानि तेषामोघः समूहः । पारिदनिर्जरेः पर्पदि साधवः पारिदाः पारिदाश्चै
निर्जराश्चतैः ४ पर्पदोप्यणौ । ७ । १ । १८ । इ. सू. पर्पिद शब्दात् अण्
विशेषणं विशेष्येण । इ. सू. कर्मधारयः मुदश्रुदंभतः मुदः अश्रूणि तेषां दंभतः
दृषांश्रुमिपात् । दृगध्वना ढक् पञ्च अद्या तेन दृष्टिमार्गेण अवामि वप्यते स्म ।
किं कुर्वन् यथाऽमृतोघः श्रवःकूपकहतसरःसु श्रवसो कणाविव कूपको न हत् पञ्च
सगश्च तेषु कर्णरूपकूपहृदयरूपसरोवरेषु अमान् न मार्ताति अमान् मार्तुं न शक्तः

ध्रुवं दृशोश्च श्रवसोश्च संगतं, प्रवाहवत्मान्तरमस्ति देहिनाम् ।
श्रुतिं गतो गीतरसो दृशोदभून्, मुदश्रुदंभाद् द्युसदां किमन्यथा ॥

(व्या०) ध्रुवमिति । देहिनां मनुष्याणां । दृशोः नेत्रयोः च श्रवसो
कर्णयोः प्रवाहस्यवर्म प्रवाहवर्म पवनस्यमार्गः ततः कीदृशं आन्तरं अन्तर्भवं तं
संगतं मीलितमस्ति । ध्रुवमिति निश्चये । अन्यथा संगताभावे द्युसदां (क्वि
इ. सू. सद्धातोः क्विप् । उः पदान्तेऽनृत् । २ । १ । ११८ । इ. सू. दिदं
वस्य उः) दिवि सीदन्तीति तेषां देवानां श्रुतिं (श्र्वादिभ्यः । ५ । ३ । ९२
इ. सू. श्रुधातोः स्त्रियां क्तिः) गतः कर्णगतः गीतस्य रसः गीतरसः मुदश्रु
भात् हर्षाश्रुमिपात् । दृशा नेत्रद्वारा किं कथं उदभूत् वहिर्निसृतोऽस्ति ॥ ७

कथामृतं पीतवतां विभोरभू-द्यथा ऋभूणां श्रवसो भृशं सुखम् ।
तथा दृशोरतिरदोदिदृक्षया, न जन्तुरेकान्तसुखी कचिद्धवे ॥ ८ ॥

(व्या०) कथामृतमिति ॥ विभोः श्रीऋषभदेवस्य कथामृतं कथारूपममृतं
पीतवतां (क्तवतू । ५ । १ । १७४ । इ. सू. पाधातोः कर्तरि क्तवतुः
ईर्यञ्जनेऽपि । ४ । ३ । ९७ । इ. सू. ईः) ऋभूणां देवानां श्रवसोः कर्णयं
भृशमत्यन्तं सुखं यथाऽभूत् । तथा दृशोर्नेत्रयोरतिः पीडा आसीत् । यथा ऋभू
मित्यत्र 'ऋव्यति ह्रस्वो वा' इति सूत्रेण ह्रस्वाभावो विकल्पेन ज्ञेयः । कथं नेत्रयं
पीडाभून् इति प्रश्ने अदोदिदृक्षया द्रष्टुमिच्छादिदृक्षा (तुमहांदिच्छयां सज-

४६) श्रीजितकुमारसभापतिगणेशदासाय नमः श्रीगणेशाय नमः ॥ सर्गः २

[illegible]

ध्रुवं दृशोश्च श्रवसोश्च संगतं, प्रवाहवर्गान्तरमस्ति देहिनाम् ।
श्रुतिं गतो गीतग्नौ दृशोदभून्, मुदश्रुदंभाद् द्रुमदां किमन्यथा ॥

(व्या०) ध्रुवमिति । देहिनां मनुष्याणां । दशोः नेत्रयोः न श्रवयोः कर्णयोः प्रवाहस्य चर्म प्रवाहवर्मे पवनस्य मार्गः ततः कीदृशं आन्तरं अन्तर्भवं तत् संगतं मीलितमस्ति । ध्रुवमिति निश्चये । अन्यथा संगताभावे द्युसदां (क्विप् इ. सू. सदधातोः क्विप् । उः पदान्तेऽनृत् । २ । १ । ११८ । इ. सू. द्विवो वस्य उः) दिवि सीदन्तीति तेषां देवानां श्रुतिं (श्रुवादिभ्यः । ५ । ३ । ५२ । इ. सू. श्रुधातोः खियां क्तिः) गतः कर्णगतः गीतस्य रसः गीतरसः मुदश्रुदं भात् हृषांश्रुमिषात् । दशा नेत्रद्वारा किं कथं उदभूत् बहिर्निःसृतोऽस्ति ॥ ७ ॥

कथामृतं पीतवतां विभोरभू-द्यथा कभूणां श्रवसो भृशं सुखम् ।
तथा दशोरतिरदोदिदृक्षया, न जन्तुरेकान्तसुखी कचिद्भवे ॥ ८ ॥

(व्या०) कथामृतमिति ॥ विभोः श्रीऋषभदेवस्य कथामृतं कथारूपममृतं पीतवतां (क्तवतू । ५ । १ । १७४ । इ. सू. पाधातोः कर्तरि क्तवतुः । ईर्च्यञ्जनेऽपि । ४ । ३ । ९७ । इ. सू. ईः) ऋभूणां देवानां श्रवसोः कर्णयोः मृशमल्यन्तं सुखं यथाऽभूत् । तथा दृशोर्नेत्रयोरर्तिः पीडा आसीत् । यथा ऋभूणां मित्यत्र 'ऋवृति ह्रस्वा वा' इति सूत्रेण ह्रस्वाभावो विकल्पेन ज्ञेयः । कथं नेत्रयोः पीडाभूत् इति प्रश्ने अदोदिदृश्या द्रष्टुमिच्छादिदृक्षा (तुमहोदिच्छायां सन-

तत्ततः । ३ । ४ । २१ । इ. सू. द्यु भातोः सन् । सन्यस्य । ४ । १ ।
 ३ । इ. सू. दिवम् । सन्यस्य । ४ । १ । ५९ । इ. सू. पूर्वोक्तस्य इः यज-
 मृजमृजगजन्ताजन्मजन्तपरिगतः शः पः । २ । १ । ८७ । इति सू. अ-
 पः । पशोः कस्ति । २ । १ । ६२ । इ. सू. पश्य कः । नाम्यन्मयाकवमान्
 यदन्तःकृतस्य सांशद्वान्तरेऽपि । २ । ३ । १५ । इ. सू. सम्य प
 क्य सयेगे सः । शंसि प्रत्ययान् । ५ । ३ । १०५ । इ. सू. शिवानः ।
 आन् । २ । ४ । १८ । इ. सू. आप् ।) अमुष्य दिदक्षा अदो दिदक्षा
 नया । वन्तुः प्राणी भवे सेमोर् तर्जितव कुर्वापि एकान्तमुखा नियमेन गुण
 यान् न भवेन ॥ ८ ॥

प्रकृत्य कृत्यान्तरशून्यतां मद-स्वदस्यगीतेन तदा दिवौकसाम् ।
 ध्वनेः स्वजनमत्वमश्रुचितं, यदुद्भवो यः स तदाभचेष्टितः ॥ ९ ॥

(व्या०) प्रकृत्येति । सदासि नभायां प्रदस्य गीतेन अमुषोः तुंवरुनारदयो
 ग्दिमदस्ये । अदस्ये च नन् गीते च तेन तदा तस्मिन्मयसं दिवौकसां देवानां
 कृत्यान्तर शून्यतां अन्यन् कथं कुरुपिमुजिशंसिगुहिदुहिजपो वा । ५ । १ ।
 ४२ । इ. सू. कृतातोयो ययप् । ह्यस्य नः पिक्कुरेति । ४ । ४ । ११३ ।
 इ. सू. त् ।) कृत्यान्तरं कथांन्तरं तस्मिन् शून्यतां अचेतनत्वं प्रकृत्य प्रारम्भ
 अन्तेः शब्दस्य स्वजन्यत्वं श्रुतितं मुद्गु उचितं यथा भवति तथा अश्रुचि कथितं
 वैशेषिकाः शब्दं आकाशस्य गुणं कथयन्ति । यो यदुद्भवः यो यस्मादुत्पद्यते स
 तदाभचेष्टितः (तदस्य सज्जातं तारकादिन्य इतः । ७ । १ । १३८ । इ. सू.
 चेष्टाशब्दात् इति प्रत्ययः । अवर्णेवर्णस्य । ७ । ४ । ६८ । इ. सू. आद्योपः)
 स तत्सदृशचेष्टायान् भवति । यदि आकाशं शून्यं कथ्यते तदा तदुद्भवः
 शब्दोऽपि शून्यताकारी न्यादिति युक्तमेवास्ति ॥ ९ ॥

तदीयगीताहितहृत्तरा समं, समुज्झिताशेषशरीरचेष्टितैः ।
 स्वभावनिःस्पन्दनिरीक्षणैः क्षणं, न तत्र चित्रप्रतिमायितं न तैः ॥

(व्या०) तदीयेति । तै देवैः क्षणं (कालाच्चनोर्व्याप्ती । २ । २ । ४२ । इ. सू. व्याप्ती द्वितीया) न चित्रप्रतिमायितं न किन्तु चित्रलिखितप्रति-
मावदाचरितमेव । कीदृशैर्देवैः तदीयगीताहितहृत्तया तस्य भगवतः इदं तदीयं
तस्मिन् गीते आहितं श्रुतं यद् हृद हृदयं तस्य भावस्तत्ता तथा कर्णभूतेन समं
मनकालं समुज्जिताशेषशरोरचेष्टितैः समुज्जितानि व्यक्तानि अशेषाणि समप्राणि
शरोरस्य चेष्टितानि यैस्ते तैः । पुनः किं विशिष्टैः स्वभावनिस्पन्दनिरीक्षणैः
स्वभावेन प्रकृत्या निस्पन्दानि निश्चलानि निरीक्षणानि येषां ते तैः अनिमिष
नयना देवा इति वचनात् ॥ १० ॥

विभुं तमद्यापि निशम्य तन्मुखा, दखंडकौमारकमाकरं श्रियाम् ।
मृतः स कामः किमिति प्रजल्पिते, सुरीसमूहे मुमुचे रतिं रतिः ॥

(व्या०) विभुमिति । सुरीसमूहे सुरीणां समूहस्तस्मिन् देवीसमुदयमन्त्रे
जयाः मर्त्यो अपि भगवन्तं निशम्य (प्राक् काले । ५ । ४ । ४७ । इ. सू.
तत्पुत्रेकं नाम धातोः क्त्वाप्रत्ययः । अनञः क्त्वो यप् । ३ । २ । १५४ ।
इ. सू. क्त्वो यप्) श्रुत्वा रतिं प्रीतिं प्राप्ताः रतिस्तु न प्रीता हेतुमाह । स सर्व
प्रसिद्धः कामः किं मृतः इति संधिः प्रजल्पिते प्रोक्ते सति रतिः कामभार्यो रतिं
समपि मुमुचे । किं क्त्वा न विभुं भगवन्तं अद्यापि तन्मुखात् तयोः तुंपरु-
णदयो मृतं नदनं नभ्यात् । अखंडकौमारक (युवादेर्यु । ७ । १ । ६७ ।
इ. सू. भाष्ये कौमार्यादादयु । युवादेर्युः स्वयंवादेऽभिगति नञिते । ७ ।
१ । १ । इ. सू. आदिपदस्य युक्तिः ननः न्याये कः) मयिग्यानं श्रुत्वा किं
न विभुं त्रयोः कौमार्यादादयुः (युवादेर्युः । ५ । ३ । १३० । इ. सू.
युवादेर्युः स्वयंवादेऽभिगति नञिते । ५ । ३ । १ । इ. सू.
युवादेर्युः स्वयंवादेऽभिगति नञिते ॥ ११ ॥

विशेषः मृतस्य मर्त्यो विद-अयो विवाहावयवं मृतेश्वरः ।

विशेषः तस्यानुपगमनीकृता परमियः प्राप्तिर्योऽपि कृत्वा ॥

(व्या०) त्रिलोकेति ॥ अथोअनन्तरं सुरेश्वरः सुराणां देवानामीश्वरः इन्द्रः प्रास्थित चचाल स्या धातुः प्रपूर्वकः 'संविप्रावात्' इति सूत्रेणात्मनेपदम् । 'अद्यतनीत अङ्घातो' रितिसूत्रेण अडागमः । 'इश्चस्थादइतिसूत्रेण आकारस्थाने इकारे कृते सिजद्यतन्यामि सू. सिच् धुट्हुत्वाल्गुगनिटस्तथोः इ. सू. तं परे सिचो लृक् प्रास्थित इति रूपं सिद्धम् । किं लक्षण इन्द्रः वैक्रियाङ्ग भृन् देवेन्द्रा भवधारणीयदेहेनैव लोकान्त भ्रमन्ति । परं मानुष्यलोक मागच्छन्तोहि उत्तरवैक्रियरूपं कुर्वन्तीति वैक्रियाङ्गधारी इन्द्रः इत्यर्थः । किं लक्षणाः परमार्हतः महाजैनः । पुनः किं कुर्वन् त्रिलोकभर्तुः त्रयः अवयवा यस्य सः त्र्यवयवः स चासौ लोकश्चेति त्रिलोकः मध्यमपदलोपी कर्मधारयः तस्य भर्ता स्वामी तस्य जिनेन्द्रस्य विवाहावसरं विवाहस्य अवसरः समयस्तं विदन् जानन् । किं कृत्वा सन्धान् सदस्यान् विसृज्य त्यक्त्वा । पुनः किं विशिष्टः उपसर्जनोक्तापरक्रियः (कृन्वस्तिभ्यां कर्मकर्तृभ्यां प्रागतत्तत्वे च्विः । ७ । २ । १२६ । इ. सू. उपसर्जनशब्दात् अभूत तद्भावे च्विः ईश्वाववर्णस्याऽनव्ययस्य । ४ । ३ । १११ । इ. सू. चोपरे अस्य ईः ।) उपसर्जनोक्ताः गौणीकृताः निरादरीकृताः इति यावत् अपराः अन्याः क्रियाः कर्तव्यानि येन सः ॥ १२ ॥

स्वयंप्रयाणे वद किं प्रयोजनं, समादिशेष्टं तव कर्म कुर्महे ।
इमाः सुराणामनुगामिनां गिरो, यियासतस्तस्य ययुर्न विघ्नताम् ॥ १३

(व्या०) स्वयमिति । अनुगामिनां (अजतेः शीले । ५ । १ । १५४ । इ. सू. अनुपूर्वक गम् धातोः णिन् प्रत्ययः । ङिति । ४ । ३ । ५० । इ. सू. उपात्त्यस्याकारस्य वृद्धिः) अनुपश्चाद् गच्छन्तीति अनुगामिन स्तेषां सुराणां देवानां इमा गिरः वाचः यियासतः याधातोः सनिकृते शतृ प्रत्ययः ।) यातु मिच्छतीति यियासति यियासतीति यियासन् तस्य गन्तुमिच्छतः तस्य इन्द्रस्य विघ्नतामन्तरायतां न ययुः न गच्छन्ति स्म । इमाः काः हे स्वामिन् वद स्वयं प्रयाणे किं प्रयोजनं (अनृट् । ५ । ३ । १२४ । इ. सू. प्रपूर्वक युज् धातो

५६) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः २

चयोःपतिष्णुभिः तटेषु ये अचलाः पर्वताः तेषु स्खलन्त्यः आस्फालन्त्यः याः
वीचयः कल्लोलारतासां चयात् समूहात् उत्पतिष्णवः उत्पतनशीलास्तैः । कोऽर्थः
इन्द्रस्य सार्द्धराजप्रमाणं मार्गमतिक्रम्यागच्छतः सतः यः श्रमो जातः स शीतलैः
क्षीरसमुद्रजलकणैः स्फोटितः इति भावः ॥ २४ ॥

प्रभूतभौमोष्मभयंकरः स्फुरन्महावलेनाञ्जनभञ्जनच्छविः ।
निजानुजाभेदधियामुना घनः, पयोधिमध्यान्निरयन्निरक्षयत ॥ २५ ॥

(व्या०) प्रभूतेति ॥ अमुना इन्द्रेण घनो (मूर्तिनिचिताऽभ्रेघनः । ५ ।
३ । ३७ । इ. सू. हन् धातोः अभ्रेऽर्थे अल् प्रत्ययः घनादेशश्च निपात्यते)
मेघः निजानुजाभेदधिया निजस्य स्वीयस्य अनुजस्य लघुभ्रातुः नारायणस्य
अभेदधिया ऐक्यबुद्ध्या पयोधिमध्यात् समुद्रमध्यात् निरयन् निर्गच्छन् निरक्षयत
निरपूर्वक ईक्ष धातोः कर्मणि ह्यस्तनी दृष्टः किं लक्षणो मेघः प्रभूतभौमोष्म-
भयंकरः प्रभूतस्य भूमिसत्कवाप्यस्य भयंकरः (मेघर्तिभयाभयात् खः । ५ । १ ।
१०६ । इ. सू. भयपूर्वक कृग् धातोः खः । खित्यनव्यय इति मोन्तः) पुनः
किं विशिष्टः महावलेन वायुना स्फुरन् पुनः किं विशिष्टः अञ्जनभञ्जनच्छविः
कृष्णकान्तिः । नारायणः किं लक्षणः प्रभवः स्वामिनः तेषु उतः प्रसिद्धो यो
भौमो भौमामुरस्तस्य ऊर्ध्वा गर्वस्तस्य भयंकरः उच्छेदकरः बलेन शरीरसामर्थ्येन
बलदेवेन वा स्फुरन्महाः प्रसरत्तेजाः शेषं स्पष्टमेव विशेषणैः जलदनारायणयोरेक्यं
यद्यपि जने मते समुद्रे नागयणः स्वपिति इति वक्तुं न युक्तं परमत्रापि कविरूढि-
त्वं ज्ञेया । यथा श्रीकृष्णे लक्ष्मीवर्णनं दिग्गजाभिप्रेकवर्णनमिति ज्ञेयम् ॥ २५ ॥

दिवम्पते द्यौरहमस्मि सांप्रतं, न सांप्रतं मोक्तुमुपेत्य मां तव ।
इति स्ववर्णाम्बुदगजिनेन सा, द्रुतं व्रजन्तं किमु तं न्यजिज्रपत् ॥ २६ ॥

(व्या०) दिवः इति ॥ सा द्यौः (दिव औः सो । २ । १ । ११७ । इ.
स. सोऽर्थे दिवः कृष्ण औः । कृष्णोऽर्थे दिवः कृष्ण औः । १ । २ । ३ । ३२ ।

इ. सू. पकारः) गकाशं स्ववर्णाम्बुदगर्जितेन स्वस्यवर्णः श्यामतालक्षणः जाति-
विशेषो चा यस्य सः स्ववर्णः एवं विधो योऽम्बुदो मेघः तस्य गर्जितेन गजार्च-
च्छलेन तमिन्द्रं द्रुतं शीघ्रं व्रजन्तं गच्छन्तं सन्तं किमु इति व्यजिज्ञपत् (णिश्चि-
दुल्लुपः कर्तरि डः । ३ । ४ । ५८ । इ. सू. जप् धातोः कर्तरि अद्यतन्यां
डः द्विर्धातुः परोक्षा इ. सू. द्विर्भावः । असमानलोपे सन्वल्लघुनिडे । ४ । १
। ६३ । इ. सू. डपरे णौ सनवद्भावः ।) विज्ञपयति स्म । विज्ञप्तिरपि ।
स्वजनेन कार्यते इति व्यङ्ग्यम् । इति इति किं हे दिवस्पति (वाचस्पतिवास्तोष्पति
दिवस्पतिदिवोदासम् । ३ । २ । ३६ । इ. सू. दिवस्पतिः पृथ्वलुपि सत्त्वं
च निपात्यते) अहं द्यौरस्मि तव सांप्रतमधुना मामुपेत्य ममसमीपमागत्य मोक्तुं
न सांप्रतं न युक्तम् । कोऽर्थः द्यो शब्दः खील्लिङ्गः स्वर्गाकाशवाची अतो भंग्याह ।
त्वं दिवस्पतिः अहं तु द्यौः एतावता त्वं स्वामी अहं च भार्या अतः कारणात्
मम समीपमागत्य तव इत्थमेवोपेत्य गन्तुं न युक्तमिति भावः ॥ २६ ॥

पथि प्रथीयस्यपि लंघिते जवा-दवाप स द्वीपमथादिमं हरिः ।
विभाति यो द्वीपसरस्वदुत्करैः, परैः परीतः परिवेषिचन्द्रवत् ॥२७॥

(व्या०) पथीति ॥ अथानन्तरं स हरिः इन्द्रः जवात् वेगात् प्रथीय-
स्यपि (गुणाङ्गाद्वेष्टेयसू । ७ । ३ । ९ । इ. सू. पृथु शब्दात् ईयसुः । पृथु-
मृदुमृशकृशदृढपरिवृद्धस्य ऋतो रः । ७ । ४ । ३९ । इ. सू. रः व्यन्त-
स्वरादेः । ७ । ४ । ४३ । इ. सू. अन्त्यस्योकारस्य लोपः) प्रचुरेऽपि पथि
मार्गे लंघिते सति आदिमं द्वीपं द्रव्यन्तरनवर्णोपसर्गादिप ईप् । ३ । २ । १०९
इ. सू. द्विशब्दात् उत्तरस्य अप् शब्दस्य ईप्) जम्बूद्वीपं अवाप प्राप यो द्वीपः
परैरन्यैः द्वीपसरस्वदुत्करैः द्वीपानां सरस्वतां समुद्राणामुत्करैः समूहैः परीतो
वेष्टितः सन् परिवेषिचन्द्रवत् (स्यादेरिवे । ७ । १ । ५२ । इ. सू. साद-
र्येयं वत्) परिधियुक्त चन्द्रवत् विभाति शोभते इति द्वीपशब्दः पुनर्पुनःक-
टिङ्गोक्तैः ॥ २७ ॥

इहापि वर्षं गमनाय भारतं, नभार तं हर्षभरं पुन्यदः ।

घनोदयोऽलं घनवर्मलंघनं, श्रमं शमं प्रापयति स्म योऽनुभूतम् २८

(व्या०) इहापीति । पुन्यदः (पुन्यदः गमन्यदो । ५ । १ । ११४ ।

इ. सू. पुन्यदः निपातः । । पुनः दाम्यतीति पुन्यदः इन्द्रः इहापि जम्बूद्वीप-
नन्येऽपि भारतं वर्षं गमनशेषं गमनाय प्राप्य तं हर्षभरं प्रमोदगमहं नभार
धरति स्म । अदभुतगार्थगमिति यो हर्षभरः अलमन्यर्थं घनवर्मलंघनश्रमं घनानां
मेघानां वर्म मार्गः घनवर्म आकाशं नम्य लंघने यः श्रमः तं शमं शान्तिं प्राप-
यतिस्म । (स्मे न वर्तमाना । ५ । २ । १६ । इ. सू. स्म योगे भूते वर्त-
माना) किं विशिष्टो हर्षभरः घनोदयः घनः (मूर्तिनिचिताभि घनः । ५ । ३ ।
३७ । इ. सू. सूर्यर्थे घनः) प्रचुरः उदयः उत्पत्तिर्यस्य सः । कोऽर्थः अन्यो
भारः श्रममुत्पादयति अयं हर्षभस्तु श्रमं शमयति स्म इत्याश्चर्यम् ॥ २८ ॥

विनीलरोमालियुजो वनीघनो, गभीरनाभेर्वहुनिम्नपल्लवः ।

वभूव शच्याअपि मध्यदेशतो ऽस्य मध्यदेशः स्फुटमीक्षितोमुदे ॥२९

(व्या०) विनीलंति ॥ यत्र जिनचक्री अर्द्धचक्रीमुल्यानां जन्म स्यात्
स भरतक्षेत्रसत्को मध्यदेशः शच्या मध्यदेशतोऽपि इन्द्राण्या उदरप्रदेशादपि
अधिकमस्य इन्द्रस्य मुदे (कुःसंपदादिभ्यः क्तिप् । ५ । ३ । ११४ । इ. सू.
स्त्रियां भावे क्तिप्) हर्षाय वभूव (द्विर्धातुः परोक्षाडे । ४ । १ । १ । इ. सू.
भूधातोर्द्विर्त्वं द्वितीय तृतीययोः पूर्वौ । ४ । १ । ४२ । इ. सू. भूस्थाने वः
भूस्वपोरदुत्तौ । ४ । १ । ७० । इ. सू. पूर्व वूस्थाने अकारं वः नामिनोऽकलि-
हलेः । ४ । ३ । ५१ । इ. सू. णवि परं भूधातोरुकारस्य वृद्धौ वभो अ इति
ओदीतो अव् आव् । १ । २ । २४ । इ. सू. आवादेशं वभाव अ सुवोधः
परोक्षाद्यन्त्याः । ४ । २ । ४३ । इ. सू. उपान्यस्य ऊकारं वभूव इति) ।
हेतुमाद् किं विशिष्टो मध्यदेशः स्फुटं प्रकटमीक्षितो दृष्टः । शचीमव्य-
देशस्तु नैवमीक्षितोऽङ्गित अन्तो हर्षे विशेषः । किं लक्षणात् शच्यामव्य-

देशतः विनीलरोमालियुजः विनीलाश्रताः रोम्णां आलयश्च तामिर्द्युज्यते तस्मात्
कृष्णरोमराजियुक्तात् । किं लक्षणो मध्यदेशः वनीघनः महद्वनं वनी तथाघनो
(मूर्तिनिचिताऽभ्रे घनः । ५ । ३ । ३७ । इ. सू. मूर्त्यर्थे घनः ।) बहुलः ।
पुनः किं विशिष्टात् शरीरमध्यदेशात् गभीरनाभेः गभीरा नाभिर्यस्मिन् सः
तस्मात् । किं वि० मध्यदेशः बहुनिम्नपल्वलः बहूनि निम्नानि गंभीराणि पल्व-
लानि अखातसरांसि यस्मिन् सः । यद्यपि देवानां शरीरे नखरोमादीनि न स्युः
तथाप्युत्तर वैक्रियशरीरे घटन्ते इति विनीलरोमालियुजोन चार्थ मिति ॥ २९ ॥

ददर्श दूरादथ दीर्घदन्तकं, घनालिमाद्यत्कटकान्तमुन्नतम् ।
प्रलम्बकक्षायितनीरनिर्झरं, सुरेश्वरोऽष्टापदमद्रिकुञ्जरम् ॥ ३० ॥

(व्या०) ददर्शेति ॥ अथानन्तरं सुरेश्वरः (सुराणां ईश्वरः स्थेशभास
पिसकसो वरः । ५ । २ । ८१ । इ. सू. ईश् धातोर्वरः प्रत्ययः) इन्द्रः अष्टा-
पदं पर्वतं अद्रिकुञ्जरं पर्वतश्रेष्ठं कुञ्जरं हस्तिनं वा दूरात् ददर्श (दश् धातोः
कर्तरि परोक्षा) दृष्टवान् किं लक्षणमष्टापदं दीर्घदन्तकं दीर्घाः दन्तकाः बहिर्नि-
र्गताः प्रदेशाः यस्य तं कुञ्जरपक्षे दीर्घा दन्तौ यस्य स दीर्घदन्तरत्नं स्वार्थेक
प्रत्ययः ॥ पुनः किं लक्षणं अष्टापदं घनालिमाद्यत्कटकान्तं घनानां मेघानां आलयः
पङ्क्तयः घनालयः घनालिभिः माद्यन्तः स्थूलीभवन्तः कटकानां पर्वतमध्यभागानां
अन्ताः यस्य स तं कुञ्जरपक्षे घना बहवोऽल्यो भ्रमरा ययोस्ते घनालिनी माद्यती
मदं किरन्ती कटे कपोलौ ताभ्यां कान्तं उन्नतं उच्चैस्तरं प्रलम्बकक्षायितनीरनिर्झरं
प्रलम्बकक्षा वरत्रा तद्वदाचरितानि नीरस्य निर्झराणि यस्मिन् स तम् ॥ ३० ॥

शिरो ममार्हत्प्रतिमानविंशति-श्चतुर्थ्युताध्यास्यवतंसयिष्यति ।
इति प्रमोदानुगुणं तृणध्वज-व्रजस्य दंभात्पलकं वभार यः ॥ ३१ ॥

(व्या०) शिर इति ॥ योऽष्टापदः तृणध्वजानां वंशानां व्रजः समूह-
स्तस्य दंभात् मिथ्यात्वं पलकं रोमाञ्चं वभार । (भ्रमरानां कर्तारि परोक्षा) किं

त्वत्वं पुनर्कं इति यथाऽनुमाने । इति चक्षुः । अक्षय्यं यमकं । (भाष्यम्) ।
 ५ । ३ । १ । ३ । इ. म. पञ्चमः । यथाऽनुमाने । (भाष्यम्) । अनुमानं
 योज्यं क. यमकं । इति चक्षुः । अक्षय्यं यमकं । (भाष्यम्) ।
 ३ । १२२ । इ. म. पञ्चमः । यथाऽनुमाने । (भाष्यम्) । अनुमानं
 योज्यं क. यमकं । इति चक्षुः । अक्षय्यं यमकं । (भाष्यम्) ।
 ३ । १२२ । इ. म. पञ्चमः । यथाऽनुमाने । (भाष्यम्) । अनुमानं
 योज्यं क. यमकं । इति चक्षुः । अक्षय्यं यमकं । (भाष्यम्) ।

(व्या०) यदुच्चेति ॥ द्रुमाः वृक्षाः मरुता वायुना प्रेरिताश्च ते मौल्यश्च शिरांसि तेषां धूनानानि तै पवनप्रेरित शिरः कम्पन मिश्रेण स्वानुपभोगदुर्यशः स्वस्यात्मनोऽनुपभोगः उपभोगाभावः तस्य दुर्यशः अपकीर्तिः तत् न सेहिरे सहधातोः कर्तरि परोक्ष न सोढवन्तः । किं लक्षणाः द्रुमाः यदुच्चशृंगाप्रजुषोऽपि (क्विप् । ५ । १ । १४८ । इ. सू. जुप् धातोः कर्तृणि क्विप् ।) यस्य गिरेः उच्चशृङ्गाणि उन्नतशिखराणि तेषामग्रं जुपन्ते सेवन्ते एवंविधा अपि पुनः किं० खेचरीगृहीतशिम्बाफलपुष्पल्लवाः खेचरीभिः (चरेष्टः । ५ । १ । १३८ । इ. सू. चरेष्टः खेचरन्तीति खेचर्यः अद्वयज्ञानात्सप्तम्या बहुलम् । ३ । २ । १८ । इ. सू. सप्तम्या अलुप् । अणञेयेकण् नब् न्व् टिताम् । २ । ४ । २० । इ. सू. टित्वात् स्त्रियांडीः विद्याधरीभिः गृहीताः शिम्बाश्च फलिकाः फलानि च पुष्पाणि च पल्लवाश्च येषां ते ॥ ३२ ॥

॥ (४५०) निवासेति ॥ तमः अन्वकां निशात्यये प्रभाते यन्महीरह

(क्विप् । ५ । १ । १४८ । इ. सू. रुह् धातोः कर्तरि क्विप्) यस्य पर्वतस्य महोरुहो वृक्षाः तेषां तले शितिच्छविच्छायानिभात् शितिः कृष्णा च्छविः कान्तिर्यस्याः सा एवं विधायाच्छाया तस्याः निभात् मिपात् तिष्ठति । (स्थाधातोः कर्तरि वर्तमाना) किं कृत्वा कन्दरेष्वपि गुहास्वपि निवासभूमौ (व्यञ्जनाद् घञ् ५ । ३ । १३२ । इ. सू. निपूर्वक वस् धातोराधारे घञ् निवसति अस्मिन् इति निवासः) वासस्थानं अनवाप्य अप्राप्य किं विशिष्टेषु कन्दरेषु स्फुटाः प्रकटाः स्फाटिकभित्तीनां (खियां क्तिः । ५ । ३ । ९१ । इ. सू. खियां क्तिः) भानवः क्तिरणाः येषु तानि तेषु । कोऽर्थः यत्र पर्वते मणिसत्कोद्योताग्रे प्रवेशं न लभते पश्चात् छायामिषेण वृक्षाणां तलेस्थितमिति भावः ॥ यथा छायाशब्द-स्तथा छायाशब्दोऽपि वर्तते ॥ ३३ ॥

प्रतिक्षिपं चन्द्रमरीचिरेचिता-मृतांशुकान्तामृतपूरजीवना ।

वनावली यत्र न जातु शीतगोः, पिधानमैच्छन्मलिनच्छर्विघनम् ॥

(व्या०) प्रतिक्षिपमिति ॥ यत्र यस्मिन् पर्वते वनानामावली वनपंक्तिं जातु कदाचित् अपि मलिनच्छर्वि (मलदीमसश्च । ७ । २ । १४ । इ. सू. मलशब्दात् मत्वर्थे इन् प्रत्ययः मलोऽस्ति अस्या इति मलिना) मलिना कृष्णा-च्छविः कान्तिर्यस्य स तं घनं मेघं ऐच्छत् इप् धातोः कर्तरि ह्यस्तनो न वाञ्छति स्म । किं लक्षणं घनं शीतगो श्वन्द्रस्य पिधानमाच्छादनं (वावाप्योस्तनित्री-घाग्रहोर्वपी । ३ । २ । १५६ । इ. सू. अपेः पिः ।) पक्षे शीता शीतला गौर्वाणी यस्य स शीतगुः (एकार्थचानेकं च । ३ । १ । २२ । इ. सू. बहुव्रीहिः समासः गोश्रान्ते ह्रस्वोऽनंसि समासं यो बहुव्रीहौ । २ । ४ । ९६ । इ. सू. गोशब्दस्य ह्रस्वः ।) तस्य पिधानमपहवकरणात् य एवं विधो मलिन-च्छविश्च स्यात् स सर्वस्याप्यनिष्ट एव स्यादिति । अथ मेघं विना वनावली कथं जीविष्यतीत्याह वनावली प्रतिक्षिपं (योग्यतावीप्सार्थानति वृत्ति सादृश्ये । ३ । १ । ४० । इ. सू. वोप्सायामव्ययीभावः ।) क्षिपां क्षिपां प्रतिरात्रिं चन्द्रस्य

६२) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः २

मरीचयः क्रीणाः तैः रेचिताः श्राविताः ये अमृतांशुकान्ताः चन्द्रकान्तमण-
यस्तेभ्यो यः अमृतपूरः स एव जीवनं यस्याः सा ॥ ३४ ॥

यदौषधिभिर्ज्वलिताभिरदितं, तमः सपत्नीभिरवेक्ष्य सर्वतः ।
तमस्विनी गच्छति लाञ्छनच्छलात्, कलानिधिं किं दयितं स्थितेः कृते

(व्या०) यदौषधीभिर्गिति ॥ तमस्विनी (अस्तपोमायामेधासजो विन् ।
७ । २ । ४७ । इ. सू. तमस् शब्दात् मत्वर्थे विन् प्रत्ययः । स्त्रियां नृत्तो-
ऽम्बतादेडौ । २ । ४ । १ । इ. सू. डीः) गत्रिः लाञ्छनस्य कलंकस्य हलं
मिपं तस्मान् किं स्थितेर्मर्यादायाः (स्थो वा । ५ । ३ । ९६ । इ. सू. स्था
भानोः स्त्रियां भावे किः ।) कृते मर्यादार्थं कलानां निधिस्तं चन्द्रमसं दयितं
भार्यं गच्छति । किं कृत्वा ज्वलिताभिः दीप्ताभिः सपत्नीभिः (समानः पतिर्यामां
तः सपत्न्यः सपत्न्यादौ । २ । ४ । ५० । इ. सू. पतिशब्दान् डीः अन्तस्य
न न । समानस्य धर्मादिषु । ३ । २ । १४९ । इ. सू. समानस्य सः ।)
यदौषधीभिः यस्य पर्याप्तस्यौषधस्ताभिः सर्वतः (किमदयादिगतावऽवैपुत्र्य वयोः
पि । तम् । ७ । २ । ८९ । इ. सू. सर्वशब्दान् तम् अभिपूतस्वाशाशमः ।
२ । २ । ३२ । इ. सू. तमन्तवात् अव्यय संज्ञा ।) अदितं पीडितं तमः
अदितं ज्वलन् दह । कार्यः औषधीनां गोष्ठे चन्द्रः पतिः गोष्ठे ज्वलन्
अदितं तमः सर्वतः पीड्यमानं दह । उपालम्बनात्
न पतिः अदितिं प्रपन्नः किः । ५ । ३ । ८७ । इ. सू. निर्विक्रमा
न पतिः । ३ । ३ । ५२ । इ. सू. नास्मिन्
न पतिः । ३ । ३ । ५२ । इ. सू. नास्मिन्

पतिश्च ये पतिर्योऽपि प्रणे कस्य, यदुदयदुर्गमिक भावमानुष ।

हिमेव तेन विदुष्य वापसा-दिर्वात्पदा गतिरसंनिर्णीत न किम ॥

सानुषु शिखरेषु पतन्ति । तैरेव करैः चापलात् (युवादेरण् । ७ । १ । ६७ ।
 इ. सू. चपलशब्दात् भावेऽर्थे अण् ।) चपलभावात् विसृत्य (प्राक् काले ।
 ५ । ४ । ४७ । इ. सू. विपूर्वक सृधातोः प्राक् काले क्वा उर्यादि अनुकरण
 चिडाचश्च गतिः । ३ । १ । २ । इ. सू. वेगैतिसंज्ञा गतिकन्यस्तत्पुरुषः ।
 ३ । १ । ४२ । इ. सू. तत्पुरुषः ।) विस्तारं प्राप्य अखिला समस्ता इला
 पृथ्वी गैरिकरंगिणी गैरिकरंगभाक् किं न क्रियते अपितु क्रियते एव । कोऽर्थः
 बालः प्रायः क्रोडासक्त इति स्थिरभावं त्यक्त्वा बालार्ककिरणैः समस्तापि पृथ्वी
 रक्ताकृतेति भावः ॥ ३६ ॥

यदीयगारुत्मतभित्तिजन्मभिः, करैरवंच्यन्त तथा हरित्प्रभैः ।
 न चिक्षिपु मुग्धमृगा मुखं कचि-द्यथाऽनलीकेषु तृणांकुरेष्वपि ३७

(व्या०) यदीयेति ॥ मुग्धमृगाः सरलहरिणाः यदीयगारुत्मतभित्तिजन्मभिः
 (तस्येदम् । ६ । ३ । १६० । यच्छब्दात् इदमर्थे ईय प्रत्ययः) गारुत्मतरत्नानां
 भित्तेः (स्त्रियां क्तिः । ५ । ३ । ९१ । इ. सू. स्त्रियां भावेक्तिः ।) यस्य
 पर्वतस्य (द्विधातुरिति क्षिप् धातोर्द्वित्वं व्यञ्जनस्यानादेर्लृक् । ४ । १ । ४४ ।
 इ. सू. आदिवर्जव्यञ्जनयोर्लृक् कडश्चञ् । ४ । १ । ४६ । इ. सू. कस्य चः
 कर्तरि परोक्षे) चिक्षिपुः न बाहयन्ति स्म ॥ ३७ ॥

शरन्निशोन्मुद्रितसान्द्रकौमुदी-समुन्मदिष्णुस्फटिकांशुडंवरे ।
 निविश्य यन्मूर्द्धनि साधकैरसा-धिकैर्महोऽतर्बहिरप्यदृश्यत ॥ ३८ ॥

(व्या०) शरन् इति ॥ शरदः शरःकालस्य निशाः रजन्यः ताम्र उन्मु-
 द्रिता या सान्द्रा कौमुदी (तस्येदम् । ६ । ३ । १६० । इ. सू. कुमुदशब्दात्
 अण् । अणेजेये इ. सू. डीः) चन्द्रज्योत्स्ना तथा समुन्मदिष्णवः (उदः पचि-
 पतिपदिमदेः । ५ । २ । २९ । इ. सू. उत्पूर्वकमदधातोः इष्णु प्रत्ययः)
 वर्धनशीला ये स्फटिकमणीनामंशवः किङ्गास्तेषामाडंवरो यस्मिन् तस्मिन् ।

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

सन्तुष्टिनि यथा । अस्मिन्नेति विचारः कथितः निमित्तं तदापि अभ्यासिनः
साधकैस्तोषयिष्यते । एतावतीति चेत् । अत्रापि साधकाः स्वयोः स्मृतेः ॥३८०

तरुक्षरत्सुतमृदूतगन्धदा, व्यभक्त यतारशिला विलासिनाम् ।
रतिक्षणालम्बितरोपमानिनी, - मयग्रहग्रन्थिभिन्दे महायताम् ॥ ३९ ॥

व्याख्या-—नक्षत्रादिति ॥ यन्तार्गशिला यस्य भिंगः तार्ग शिला रोयशिला
विद्यासिनां (वैद्विककथमस्या कपकगलगतनः । ५-२-५९ । इ. सु. विपूर्व-
कलसुधातोः शोलादिसदृशे धनष् प्रत्ययः किलसन्निधेयं शोला विद्यामिनः)
भोगिनां गतेः भोगस्य क्षणोऽवसरः भोगावसरः तस्मिन् आलम्बितः गेपो याम-
स्ताः ताश्चनानि मानिन्यथ तासां मानिनीनां स्मयप्रहोऽहंकारप्रहः स एव प्रन्थिः
तस्याः भिदे (भ्याडिभ्यो वा । ५-३-११५ । इ. सु. भावे स्त्रियां क्विप्सिद्
धातोः) संभोगसमयकृतकाधप्रोजनहंकारप्रहस्त्वप्रन्थिभेदजां सहायतां साहाय्यं
व्यवहत् अकरोत् । कीदृशी तार्गशिला तर्गेर्दृशान् क्षण्ति यानि सूनानि पुष्पाणि
तैर्मृदुः श्लिष्टः उत्तरगच्छः उत्तरपटो यस्यां सा । कोऽर्थः पुष्पशय्यातुल्यां शिलां
दृष्ट्वा वनितानामभिमानः स्वयमेव विलीनः अतः शिलया पथ्युः साहाय्यं कृत-
मेवेति भावः ॥ ३९ ॥

यदुच्चवृक्षाग्रनिवासिनीं फला-वलीमविन्दन्नुपलैः पुलिन्द्रकः ।
कपीनदःस्थानभिवृष्य तान् सुखं, समश्नुते तैः प्रतिशस्त्रितारुपा ॥

(व्या०) यदुच्चेति । पुलिन्द्रकः भिल्लः यदुच्चवृक्षाप्रनिवासिनीं यस्य गिरः उच्चाश्रितं वृक्षाश्च तेषां अग्रे शिखरे निवासिनी (व्यञ्जनाद् घञ् । ५ । ३ । १३२ । इ. सू. निपूर्वक वस्, धातोराधारे घञ् अतोऽनेक स्वरान् । ७ । २ । ६ । इ. रा. मत्वर्थे इन् स्त्रियां नृतोऽस्वखादे रिति सू. डीः विपूर्वक धा धातोः आत्मने पदे कर्तरि ह्यस्तनी) तां फलानामावलीं फलश्रेणी मविन्दन् अलभमानः अपि मुखं समश्नुते प्राप्नोति किं कृत्वा अदःस्थान् (स्थापणान्नात्रः

श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः २१ (६५)

कः । ५ । १ । १४२ । इ. सू. भ्याधानोः कः । इडेत् (पुसिधातो लृक्) ४ । ३ । ९४ । इ. सू. आतो लृक्) अमीषु वृक्षेषु स्थितान् कपीन् वानरान् उपलैः पाषाणैः अभिमृष्य सन्मुखमाहत्य किं लक्षणां तैः कपिभिः स्फुरोषेण प्रतिशलितां प्रतिशलीकृतामिति ॥ ४० ॥

इमाः सुवर्णैस्तुलिता इति क्षिपा-मुखे रविःस्वं प्रवसन् वसुन्यधात् । तदीयगुंजासु किमन्यथा हिम-व्यथां हरीणां सहिता हरन्ति ताः ॥

(व्या०) इमा इति ॥ रविः सूर्यः क्षिपायाः (भिन्नादयः । ५ । ३ । १०८ । इ. सू. क्षिपा इति अङ् प्रत्ययान्तो निपातः) निशायाः मुखं प्रारंभः तस्मिन् प्रवसन् परद्वीपं गच्छन् स्ववसु आत्मीयं तजोद्रव्यं वा इति वक्ष्यमाण-कारणात् तदीयगुंजासु न्यधात् । सर्वो जनः उत्तमस्यैव हस्ते निजद्रव्यं समर्पयति अत आह इतीति किम् । इमा गुंजाः सुवर्णः (तुल्यार्थैस्तृतीयापष्ठयो । २ । २ । ११६ । इ. सू. सुवर्णैरित्यत्र तुल्यार्थयोगे वा तृतीया) काञ्चनैरुत्तमजातीयार्था तुलिताः सदशीकृता वा । अथ रवितेजोनिवेशफलमाह । अन्यथा (प्रकारे था । ७ । २ । १०२ । इ. सू. अन्यशब्दात् था प्रत्ययः) ता गुंजाः सहिता मिलिताः सत्यः हरीणां वानराणां हिमस्य व्यथा (षितोऽङ् । ५ । ३ । १०७ । इ. सू. व्यथिष् धातोः पित्वात् स्त्रियामङ्) पीडा तां किं हरन्ति कथं हरन्ति । कोऽर्थः सूर्येण संख्यासमये स्वीयं तेजो गुंजासु क्षिप्तं तेन हेतुना वानरा एकत्र संभूय गुंजाभिस्तापयन्ति तेषां चेत्यं शीतं यात्येवेति भावः ॥ ४१ ॥

जिनेशितुर्जन्मभुवः समीपगं, नगं तमाधाय मुदाहगध्वगम् । स गोत्रपक्षक्षतिजातपातकै, त्रिमुक्तमात्मानममंस्तु वासवः ॥ ४२ ॥

(व्या०) जिनेशितुरिति ॥ स इन्द्रः गोत्रपक्षक्षति स्त्रियां क्तिः । ५ । ३ । ९१ । इ. सू. अण् धातोः स्त्रियां भावेक्तिः यमिरमिनमिगमि-ति । ४ । २ । १०० । इ. सू. कौमे अन्त्य लृक्) ज्ञानपातकैः गोत्राणां पूर्वजानां पक्षा-

स्तेषां क्षतिः छेदनं तेन जातानि समुत्पन्नानि यानि पातकानि पापानि तैः
 आत्मानं निजं विमुक्तं रहितममस्त मन्यते स्म । किं कृत्वा जिनेशितुः श्रीकृष्ण-
 देवस्य जन्मनो भूस्तस्याः इक्ष्वाकुभूमेः समीपगं (नाम्नो गमः खड्डो च विहाय-
 सस्तु विहः । ५ । १ । १३१ । इ. सू. गम् धातोर्दः ।) समीपस्थितं पूर्व-
 वर्णितं नगं (नाम्नो गमः खड्डो च विहायसस्तु विहः । ५ । १ । १३१ ।
 इ. सू. संज्ञायां गम् धातोर्दः प्रत्यये । नव् । ३ । १ । ५१ । इ. सू. नव्
 तत्पुरुषे नगोऽप्राणिनि वा । ३ । २ । १२७ । इ. सू. नगो वा निपात्यते)
 अष्टापदपर्वतं मुद्रा (कृत् सम्पदादिभ्यः क्विप् । ५ । ३ । ११४ । इ. सू.
 मुद्रातोः स्त्रियां क्विप्) हर्षेण दृग (भ्यादिभ्यो वा । ५ । ३ । ११५ । इ.
 सू. स्त्रियां वा क्विप्) ध्वगं (नाम्नो गमः खड्डो च । इ. सू. गम् धातोर्दः)
 दृष्टिमार्गगोचरं आध्याय कृत्वा । कोऽर्थः पुरा पर्वताः पक्षाभ्यामुत्पत्य उत्पत्य
 एव ग्रामनगरासूपरि पतन्त आसन् । इतश्चेन्द्रेण वज्रेण पर्वतपक्षाः छिन्नाः इति
 लोककूटिः । इन्द्रो जिनस्य जन्मभूमिं प्रत्यासनमष्टापदपर्वतं दृष्ट्वा पर्वतपक्षच्छेदन-
 पातकात् क्षुब्धः । अन्योऽपि महातीर्थं दृष्ट्वा स्वगोत्राणां गोत्रिणां पक्षक्षति-
 र्विशोच्छेदः तज्जातपातकैर्विमुक्तः स्यात् यथा पाण्डवादयः शत्रुञ्जयतीर्थे सिद्धाः
 इति भावः ॥ ४२ ॥

अथ प्रभोजनभुवं पुरन्दरो, ऽसरच्छरच्चन्द्रिकयेव दृष्ट्या ।

ययाचिरादुत्कलिकाभिराकुलं, प्रसादमासादयदस्य हृत्सरः ॥ ४३ ॥

(व्या०) अयेति ॥ अथानन्तरं पुरन्दरः (पुरन्दर भगन्दरो । ५ । १ ।
 ११४ । इ. सू. निपात) इन्द्रः प्रभोजिनस्य जन्मभुवं (भ्यादिभ्यो वा । ५
 ३ । ११५ । इ. सू. भूधातोः स्त्रियां वा क्विप्) जन्मनो भूस्तां असरत्
 अगमत् । यया जन्मभुवा दृष्ट्या अस्य इन्द्रस्य हृदेवसरः हृत्सरः प्रसादं हृदय-
 न्दपमगेवरं प्रसादं (भावाकर्त्रोः । ५ । ३ । १८ । इ. सू. सद् धातोर्घञ्)
 निर्मितानां आसादयन् प्राप्नोति स्म । कथा इव शरच्चन्द्रिकया यथा शरच्चन्द्रिकया

सरः सरोवरं प्रसादमासादयति । किं लक्षणं हत्सरः चिरात् चिरकालात् उत्कलि-
काभिरुक्तं ठाभिः पक्षे लहरीभिराकुलं व्याप्तम् ॥ ४३ ॥

स तत्र मन्दारमणीवकस्रवन्-मधुच्छटासौरभभाजने वने ।
अमुक्तपूर्वाचलहेलिलीलया, निविष्टमष्टापदसिंहविष्टरे ॥ ४४ ॥

दृशोरशेषामृतसत्रमंगिना, मनङ्गनाट्योचितमाश्रितं वयः ।
वयस्यतापन्नसुपर्वसंगतं, रसंगतं तत्कृतनर्मकर्मसु ॥ ४५ ॥

शिरःस्फुरच्छत्रमखंडमंडन-द्युमद्वधूधूनितचारुचामरम् ।
विशारदैर्वन्दितपादमादरा-दरातिरद्रेर्जगदीशमैक्षत ॥ ४६ ॥

त्रिभिर्विशेषकम्

(व्या०) स तत्रेति ॥ स अद्रेररातिः पर्वतस्यारिः इन्द्रस्तत्रवते जगदीशं
श्रीयुगादिनाथमैक्षत पश्यति स्म । किं लक्षणे वने मन्दारमणीवकस्रवन्मधुच्छटा-
सौरभभाजने मन्दारणां मणीवकानि पुष्पाणि तेभ्यः स्रवन् मधुर्मकरन्दरसः तस्य
छटाभिर्यत्सौरभं सौगन्ध्यं तस्य भाजनं स्थानं तस्मिन् अन्यानि सर्वाणि विशेषणानि
जगदीशसत्त्वानि किं विशिष्टं जगदीशं अंगिनां (अतोऽनेकस्वरात् । ७ । २ । ६
इ. सू. अङ्गशब्दात् मत्वर्थे इन् प्रत्ययः ।) प्राणिनां दृशोः नेत्रयोः अशेषामृत-
सत्रं शेषरहितामृतसत्रागारं अनङ्गनाट्योचितं अनङ्गस्य कामस्य नाट्यं तत्र
उचितं योग्यं कंदर्पसत्कनाटकयोग्यं यौवनमाश्रितं पुनः किं वयस्यतापन्नसुपर्वसंगतं
वयस्यतां मित्रत्वमापन्नाः प्राप्ता ये सुपर्वाणो देवास्तैः सह संगतो मिलितस्तं
तत्कृतनर्मकर्मसु तैः सुरैः कृतानि चतानि नर्मणां कर्माणि तेषु रसं गतं रसं प्राप्तं
अमुक्तः पूर्वाचलो येन स चासौ हेलिश्च सूर्यः तस्य लीलया अष्टापदसिंहविष्टरे
(सुवर्णवृद्धवृद्धशरणगमद्ग्रहः । ५ । ३ । २८ । इ. सू. विपूर्वक स्तृधातो रल्
प्रत्ययः । वेः छः । २ । ३ । २३ । इ. सू. पत्वं) सुवर्णसिंहासने निवि-
ष्टमुपविष्टं पुनः किं शिरसि स्फुरत् छत्रं यस्य सः तं शीर्षप्रसरत्क्षेतातपन्नं
पुनः किं अखंडानि मंडनानि मुकुटकुंडलहारार्धहारकेयूराद्याभरणानि यासां

६८) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः २

ताः ताश्चता द्युसदां (क्विप् । ५ । १ । १४८ । इ. सू. सद्धातोः क्विप् ।
उः पदान्तेऽनृत् । २ । १ । ११८ । इ. सू. द्विवोवकारस्य उः द्विविसीदन्तीति
द्युसदः) वध्वश्च ताभिर्धूनिनितानि चारुणि मनोहराणि चामराणि यस्य सः तं तथा
विशारदैश्चतुरैः आदगत (पुंनान्नि घः । ५ । ३ । १३० । इ. सू. आङ् पूर्वक
दधातोर्घः नामिनो गुणोऽङ्किडति । ४ । ३ । १ । इ. सू. गुणः ।) वन्दितौ
पादौ यस्य सः तं नमस्कृतचरणम् ॥ त्रिभिर्विशेषकम् ॥ ४४-४५-४६ ॥

कनीनिकादंभमधुव्रतस्पृशां, दृशां शतैर्विभ्रदिवाम्बुजस्रजम् ।
ततस्त्रिलोकीपतिमेनमश्चितुं-रयादुपातिष्ठत निर्जेश्वरः ॥ ४७ ॥

(व्या०) कनीनिकेति ॥ ततोऽनन्तरं निर्जराणां (प्रात्ययपरिनिरादयो
गतक्रान्तकृष्टग्लानक्रान्तावर्थाः प्रथमाद्यन्तैः । ३ । १ । ४७ । इ. सू. क्रान्तावर्थे
पञ्चमीतत्पुरुषः जरायाः निष्क्रान्ताः निर्जराः) देवानामीश्वरः (स्थेशभासपि-
सकसोवरः । ५ । २ । ८१ । इ. सू. ईश् धातोर्वर प्रत्ययः) स्वामी सुरेश्वरः
एनं त्रयाणां लोकानां समाहारः त्रिलोकी त्रिलोक्याः पतिस्तं श्रीयुगादीश
मश्चितुं पूजयितुं रयात् वेगात् उपातिष्ठत (वा लोप्सायाम् । ३ । ३ । ६१ ।
इ. सू. उपपूर्वक स्थाधातोः कर्तरि आत्मनेपदम्) आगच्छत । किं लक्षणः इन्द्रः
कनीनिकादंभमधुव्रतस्पृशां कनीनिकानां ताराणां दंभः मिपस्तेन मधुव्रतान् मधु-
व्रतयन्तीति मधुव्रताः (कर्मणोऽण् । ५ । १ । ७२ । इ. सू. व्रतधातोः अण्
प्रत्ययः डस्युक्तं कृता । ३ । १ । ४९ । इ. सू. तत्पुरुषः ।) भ्रमरान्
मृशन्तीति तासां दृशां नेत्राणां शैतरम्बुजानां कमलानां स्रजं मालां विभ्रदिव
धरन्निव । नयनानां कमलोपमा द्रोयते अतः सहस्रलोचनत्वात् मूर्तिमतीं
कमलमालां विभ्राणो भगवन्तं पूजयितुमिव हरिः समेत इति भावः ॥ ४७ ॥

गिरः स्वमिन्दिदरयन् विनम्य तत्-पदाब्जयुग्मे लसदंगुलीदले ।
इति स्फुरद्भक्तिरसोर्मिनिर्मलं, शचीपतिः स्तोत्रवचः प्रचक्रमे ॥ ४८ ॥

(व्या०) शिर इति ॥ शचीपतिः शच्याः पति रिद्रः इत्यमुना प्रकारेण स्फुरंश्चासौ भक्तिरसश्च (स्त्रियां क्तिः । ५ । ३ । ९१ । इ. सू. भञ्धातो स्त्रियां भावे क्तिः ।) तस्योर्मयः कल्लोलस्तैर्निर्मलं स्तोत्रस्य (नीदांश्च शस् युयु जस्तु तुद सिसि च मिहपतपानहृष्ट । ५ । २ । ८८ । इ. सू. स्तुधातोः करणेऽत्र ।) वचः तत् स्तुतिवचः प्रचक्रमे प्रारभे । किं कुर्वन् लसदंगुलीदले लसन्तिअंगुलय एव दलानि यस्मिन् तत् तस्मिन् तत्पदाब्जयुगे तस्य भगवतः पदाब्जयोश्चरणकमलयोर्युगे विनम्य नत्वा स्वं शिरं मस्तकं इन्दिरयन् भ्रमर-
वत् कुर्वन् ॥ ४८ ॥

अथस्तोत्रवचः प्राह—

महामुनीनामपि गीरगोचरा-खिलस्वरूपास्तसस्तदूषण ।

जयादिदेव त्वमसत्तमस्तम-प्रभाप्रभावालिपतभानुवैभव ॥ ४९ ॥

(व्या०) महामुनीनामिति ॥ मन्वते त्रिकालवस्थामिति मुनयः महान्त-
श्चते मुनयश्च (विशेषणं विशेष्येणैकार्थं कर्मधारयश्च । ३ । १ । ९६ । इ. सू. विशेषणं पूर्व पद कर्मधारयः ।) तेषां मपि गिरां वाणीनां अगोचरं अखिलं समस्तं स्वरूपं यस्य तस्य संबोधने । हे अस्तसमस्तदूषण अस्तानि अपाकृतानि समस्तानि सर्वाणि दूषणानि येन स तस्य संबोधने । हे आदिदेव । असदविद्य-
मानं तमः पापं यस्याः सा असत्तमाः प्रकृष्टा अतिशयेन असत्तमाः असत्तमस्तमा
अतीव निष्पापा चासौ प्रभा च (उपसर्गा दातः । ५ । ३ । ११० । इ. सू. प्रपूर्वक भाधातोः स्त्रियामङ् आत् इ. सू. आप् ।) तस्याः प्रभावेण (भावाऽ-
कर्त्रोः । ५ । ३ । १८ । इ. सू. प्रपूर्वक भूधातोर्भावे घञ् ।) अलिपितमल्पी-
कृतं भानोः रवेः वैभवं प्रभुत्वं येन स तस्य संबोधने एवं विधस्त्वं जय सर्वो-
त्कर्षेण वर्तस्व । जयः परैरनभिभूयमानता प्रतापदृष्टिश्चेत्यर्थः ॥ ४९ ॥

गुणास्तवांकोदधिपारवर्तिनी, मतिःपुनस्तच्छकरीव मामकी ।

अहो महाधाष्टर्यमियं यदीहते, जडाशया तत् क्रमणं कदाशया ॥ ५० ॥

७०) श्रीजैनकृतमार्गसम्भारसंग्रहाकाशम न्नीकागमसंज्ञकम् ॥ सर्गः २

(व्या०) गुण इति ॥ हे नाथ त । गुणः अंशानामप्यभिः अंशसमुत्तः
तस्य पान्वर्तिनः पोस्तर्तन्त इत्येवञ्जीवः (अजायेः जीवे । ५ । १ । १५४ ।
इ. सू. शोन्नेऽर्थेऽपि न) पारम्यगिनः नर्तन्ते । पुनः मामकी मम इयं मति तस्य
शफरी इव अंकोदमेः मारीक नर्तन्ते । 'ना गुणदग्मदोऽजीनजी गुमाकास्माकं
चास्यैकत्वे तु तवकममकम्' इति सूत्रेण ममकादेशे अहो इत्याथर्थे महत् न
तत् शृष्टस्य भावो भाष्यं (पतिगजान्त गुणाक्षराजादिभ्यः कर्मणि च ।
७ । १ । ६० । इ. सू. व्यण्) न महाभाष्यं (जातीयैकार्थत्वेः । ३ । २ ।
७० । इ. सू. महत् शब्दात् डाः डिःयन्त्यस्वगदेः । २ । १ । ११४ । इ.
सू. अत् लृप् ।) यत् यस्मात् कारणात् इयं मतिः जडः आशयो यस्याः सा
मूर्खाभिप्राया सती तेषां गुणानां कमणं तत् कदाशया कुत्सिता आशा (गति-
कन्यस्तत्पुरुषः । ३ । १ । ४२ । इ. सू. तत्पुरुषः कोः कत्तत्पुरुषे । ३ ।
२ । १३० । इ. सू. कौ कत्) कदाशा तथा ईहते वाञ्छति । यदि जल-
स्थिता मत्सी जलवर्हिर्गतं वस्तु ग्रहीतु मिच्छति तदा सा मूर्खैवेति भावः ॥५०

मनोऽणु धर्तुं न गुणांस्तवाखिला, न तद्धृतान्वक्तु मलं वचोऽपिमे ।
स्तुतेर्वरं मौन मतो न मन्यते, परं रसज्ञैव गुणामृतार्थिनी ॥ ५१ ॥

(व्या०) मन इति ॥ हे नाथ मे मम मन तव अखिलान् समस्तान्
गुणान् धर्तुं (शक धृषज्ञा रभ लभ सहार्हिला घटारित समर्थार्थे च तुम् । ५ ।
४ । ९० । इ. सू. समर्थार्थ अलमुपपदे धृग् धातोस्तुम् अस्मिन् श्लोके वक्तु
मित्यत्रापि अलमुपपदे तुम्) नालं न समर्थम् । किं लक्षणं मनः अणु सूक्ष्मं
तद्धृतान् तेन मनसा धृतान् गुणान् वक्तुं मे मम वचोऽपि नालं न शक्तम् ।
अतः कारणात् स्तुते (श्वादिभ्यः । ५ । ३ । ९२ । इ. सू. स्तु धातोः स्त्रियां
भावेक्तिः ।) मौनं (वृवर्णाल्लघ्वादेः । ७ । १ । ६९ । इ. सू. मुनिशब्दात्
भावेऽण् अवर्णे वर्णस्य । ७ । ४ । ६८ । इ. सू. इकारस्य लोपः वृद्धिः
स्वरेष्वादे रिति सूत्रेण आदि स्वरवृद्धिः मुनेर्भावो मौनं) वरं भव्यम् । परं रसं
जानाति इति रसज्ञा (आतो ङोऽह्वावामः । ५ । १ । ७६ । इ. सू. ज्ञाधा-

गोर्धः । इडेत् पुसि चातो लृक् । इ. सू. आलोपः) एव जिहा एव न मन्यते ।
कं लक्षणा रसज्ञा गुणामृतार्थिनी गुणा औदार्यज्ञानादय एव अमृत मर्थयतीति
गच्छतीति गुणा० ॥ ५१ ॥

सुरद्रुमाद्यामुपमां स्मरन्ति यां, जनाः स्तुतौ ते भुवनातिशायिनः ।
अवैमि तां न्यकृतिमेव वस्तुतः, स्थापि भक्तिर्मुखरीकरोति माम् ५२

(व्या०) सुरद्रुमेति ॥ हे नाथ जनालोकाः ते तव स्तुतौ सुरद्रुमायां गुणाणां
देवानां द्रुमा वृक्षाः कल्पवृक्षाः ते आद्या यस्यां सा तामुपमां स्मरन्ति कथयन्ति ।
किं विशिष्टस्य ते भुवनानि शायिनः भुवनानि अतिशोते इति भुवनातिशायी
(अजातेः शीले । ५ । १ । १५४ । इ. सू. अति पूर्वक शौड्धातोर्णिन्)
तस्य त्रिभुवनाधिकस्य । अहं तां स्तुतिः वस्तुतः परमार्थतः न्यकृतिं निन्दामेव
अवैमि जानामि । तथापि भक्तिर्मां मुखरीकरोति वाचालं कुरुते न मुखरः
अमुखरः अमुखरं मुखरं करोतीति ॥ (कृन्वस्तिभ्यां कर्मकर्तृभ्यां प्रागतत्तत्त्वे
चिः । ७ । २ । १२६ । इ. सू. मुखर शब्दात् चिः । ईश्वाव वर्णस्याऽन
व्ययस्य । ४ । ३ । १११ । इ. स. मुखर शब्दस्य अवर्णस्य ईः) ॥ ५२ ॥

अनङ्गरूपोऽप्यखिलाङ्गमुन्दरो, रवेरदभ्रांशुभरोऽपि तारकः ।

अपि क्षमाभृन्न सकूटतां वह-स्यपारिजातोऽपि सुरद्रुमायसे ॥ ५३ ॥

(व्या०) अनङ्गेति ॥ हे नाथ त्वं अनङ्गरूपोऽपि अखिलाङ्गमुन्दरः सर्वाङ्ग
मुन्दरो वर्तसे योऽनङ्गरूपः स्यात् स अखिलाङ्गमुन्दरः कथं स्यात् । अत्र विरोध-
परिहारमाह अनङ्गरूपः कन्दर्परूपः कन्दर्पवत् रूपं यस्य सः अखिलाङ्ग मुन्दरः
अखिलानि च तानि अङ्गानि च समस्ताङ्गानि तेषु मुन्दरः । हे नाथ त्वं रवेः
अदभ्रांशुभरोऽपि सूर्यादधिकतेजः पटलोऽपि तारकोऽसि यो रवेः अदभ्रांशुभरः
स्यात् स तारकः कथं स्यात् अत्र विरोधपरिहारमाह अदभ्रोऽधिकः अंशूनां
किरणानां भरः समूहो यस्य सः तारकः (एक तृची । ५ । १ । ४८ । इ.

तप एव धनं येषां ते तपोधनास्तेभ्यः (चतुर्थी । २ । २ । ५३ । इ. सू. तपो धनेभ्यः इत्यत्र चतुर्थी ।) यतिभ्यो यदायं गृत मदीयत दीयतेस्म । किं कुर्यता भवता धनीयता (अमाव्ययात् क्यन् च । ३ । ४ । २३ । इ. सू. धनशब्दात् इच्छायां क्यन् क्यति । ४ । ३ । ११२ । इ. सू. क्यनिपरं अत्यईः शत्रान् शावेप्यतितु सरथौ । ५-२-२० । इ. सू. धनीय नामधातोः सदर्थे कर्तरि शतृ प्रत्ययः) धनमिच्छता । अनेन आयेन हे वृषध्वज वृषः वृषभो लाञ्छनं यस्य स तस्य संवोधने हे वृषध्वज कौतुकमाश्चर्यं तवैव वृषः वृषभः पुण्यं वा शिक्षाय (शिक्षातोः कर्तरिपरोक्षः) ववृधे । कोऽर्थः पात्रे दत्तेन दानेन धनसार्थवाहेन महत्पुण्यमर्जितम् । उक्तं च 'दानेन धन्यो धनसार्थवाहः कर्मोत्तमं तीर्थकरस्यनाम, वधं कर्मक्षयहेतुमुतं दानं हि कल्याणकरं नराणाम् ॥ ५५ ॥

भवे द्वितीये भुवनेश युग्मितां, कुरुष्ववाप्ते त्वयि किंकरायितम् ।
मनीषितार्थक्रियया सुरद्रुमैः, जितैरिव प्राग् जननापवर्जनैः ॥ ५६ ॥

(व्या०) भवे इति ॥ 'मर्तगायाय १ भिंगा २ तुडियंगा ३ दीव ४ जोड ५ चित्तंगा ६ चित्तरसा ७ मुणियंगा ८ गेहामारा ९ अणियणाय १० ॥१॥ सरसमञ्ज १ मणिभाजन २ वाद्य ३ रत्नप्रदीप ४ तेजोमंडल ५ चित्रकारिसुरभिपुण्य ६ विचित्रस्वाद्यभोज्य ७ मणिभूषण ८ निश्रेणिस्नोपानकलितविविध धवलगृहादि ९ प्रधानवस्त्राणि १० एतैः पूर्णाये दशविधकल्पवृक्षाः तैः सुरद्रुमैः मनीषितार्थक्रियया मनीषिताथते अर्थाश्च तेषां क्रियया चाञ्छितार्थकरणेन हे भुवनेश द्वितीये (द्वेस्तीयः । ७ । १ । १६५ । इ. सू. द्विशब्दात् तीय प्रत्ययः) भवे (युवर्णं वृद्धवशरणं गमूदं ग्रहः । ५ । ३ । २८ । इ. सू. भावे अल् । नामिनो गुणोऽङ्कडति । ४ । ३ । १ । इ. सू. गुणः । औदीतोऽवात् । १ । २ । २४ । इ. सू. अवादेशः) कुरुषु उत्तरकुरुषु युग्मितां युगलित्व मवाप्ते प्राप्ते सति त्वयि विषये किं करायितं? (क्यङ् । ३ । ४ । २६ । इ. सू. आचारेऽर्थे किंकरशब्दात् क्यङ् क्रीवे कः । ५ । ३ । १२३ । इ. सू. भावे नपुंसकेकः ।) किंकरवदाच-

७४) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ - सर्गः २

रितम् । किलक्षणैः सुरदुमैः उप्रेक्ष्यते प्राग्जननायवर्जनैः पूर्वजन्मदानैः जितैरिव ॥

सधर्म सौधर्मसुपर्वतां ततो, - ऽधिगत्यनित्यं स्थितिशालिनस्तव ।
सुरांगना कोटिकटाक्षलक्ष्यता, - जुपोऽपि नो धैर्यतनुव्रमवुटत् ॥५७॥

(व्या०) सधर्म इति ॥ सधर्म सह धर्मेण वर्तते इति सधर्मस्तत्संबोधने
ततः सौधर्मसुपर्वतां सौधर्मदेवत्वमधिगत्य (प्राक् काले । ५ । ४ । ४७ । इ.
सू. अधिपूर्वकं गम् धातोः क्त्वा प्रत्ययः । अनजः क्त्वो यप् । ३ । २ । १५४ ।
इ. सू. क्त्वो यवादेशः । यपि । ४ । २ । ५६ । इ. सू. गमो मस्य लृक्
ह्रस्वस्य तः पितृकृति । ४ । ४ । ११३ । इ. सू. तोऽन्तः ।) प्राप्य तत्र
धैर्यतनुव्रं (आतो डोऽङ्गावामः । ५ । १ । ७६ । इ. सू. तनुपूर्वकं त्राधातोर्दे
प्रत्ययः । डित्यन्यस्वरादेः । इ. सू. त्राधातो राकार लोपः ।) धैर्यमेवकवचं
न अवुटत् न वुटति स्म । किं विशिष्टस्य तत्र नित्यं निरंतरं स्थितिर्मर्यादा तत्र
शालते इति स्थितिशाली (अजातेः शीले । ५ । १ । १५४ । इ. सू. शीलेऽ
शाल् धातोः णिन् प्रत्ययः ।) तस्य मर्यादाशोभमानस्य सुराणां देवानां मंगना
श्रयः तासां कोटयः तासां कटाक्षा तेषां लक्ष्यतां वेच्यतां जुपते इति तत्
सेवमानस्यापि ॥ ५७ ॥

महाबलक्षमापभवे यथार्थकीं, चकर्थ बोधैकबलान्निजाभिधाम् ।
असर्व चार्वाकवचांसि चूर्णय-न्नयोधनानक्षरकोटकुट्टने ॥ ५८ ॥

(व्या०) महाबल इति ॥ हे नाथ त्वं महाबलक्षमापभवे (क्षमा पातितं
क्षमापः आतो डोऽङ्गावामः । ५ । १ । ७६ । इ. सू. क्षमापूर्वकं पाधातो
प्रत्ययः । डित्यन्यस्वरादेः इ. सू. पाधानोराकारलोपः) महाबलाल्यनृपस्य भ
बोधैकबलान् बोधस्य प्रबोधस्य एकबलं तस्मात् निजाभिधां निजस्य अभिधात्
(उपमर्गादानः । ५ । ३ । ११० । इ. सू. अभिपूर्वकं धाधातोः भावे प्रियामङ्
आत् । २ । ४ । १८ । इ. सू. प्रियामाप् ।) आत्मीयं नाम यथार्थकीं सत्या

चकर्थं कृतवान् किं कुर्वन् अस्त्रबाणि प्रोढानि चतानि चावकिस्य वचांसि तानि
चूर्णयन् अक्षरकोटुकुट्टने मोक्ष दुर्गकुट्टने अयोधनान् व्ययो द्रोः करणे । ५ ।
३ । ३८ । इ. सू. अयः परात् हन्तेः करणे अल् घनादेशश्च ।) लोह मुद्गरान् ॥

द्वितीय कल्पे ललितांगतां त्वया, गतेन वध्वा विरहे व्यलापि यत् ।
दरिद्रपुत्र्यै ददितं तपः फलं, तदन्यदर्था हि सतां क्रियाखिला ॥५९॥

(व्या०) द्वितीय इति ॥ हे नाथ त्वया द्वितीये कल्पे ईशानदेवल्लोके
लिखितं सुन्दरं अंगं यस्य स ललितांगस्तस्य भावः तां ललितांगारण्यदेवत्वं गतेन
प्राप्तेन वध्वा विरहे यत् व्यलापि विलापः कृतः । तत् दरिद्रस्य पुत्री दरिद्रपुत्री
तस्यै निर्नामिकायै तपसः फलं तपः फलं तत् ददितुं दातुं क्षेयम् । हि यस्मात्
कारणात् सतां साधूनां अखिला समस्ता क्रिया (कृगः शच वा । ५ । ३ ।
१०० । इ. सू. कृग् धातोः क्रियां भावेः शः । रिः शक्या शौर्ये । ४ । ३ ।
११० । इ. सू. शपरे कृधातोः रिः संयोगात् । २ । १ । ५२ । इ. सू.
इयादेशो आत् । २ । ४ । १८ । इ. सू. क्रियामापि क्रिया इति) अन्यदर्था
अन्येषा मुपकारहेतुर्वर्तते । अत्र 'अपश्रोतृतोयादन्यादो अर्थे' इति सूत्रेण अन्यदर्था
इति सिद्धम् ॥ ५९ ॥

स वज्रजंघो नृपति भवन् भवा, -नवाप हालाहलधूमपायिताम् ॥
यदंगजादंगजतस्ततस्तवा-धुनापि विश्वासवहिर्मुखं मनः ॥ ६० ॥

(व्या०) स इति । हे भगवन् हे नाथ स भवान् वज्रजंघोनृपतिर्भवन्
सन् यत् अंगजात् (अजातेः पञ्चम्याः । ५ । १ । १७० । इ. सू. अङ्ग पूर्व-
कजने इः । हिलन्त्यस्वरादेः इ. सू. जनधातो रन्त्यस्वरादि लोपः) पुत्रात्
हालाहलधूमपायितां धूमं पिवतीति धूमपायी तस्य भावो हलधूमपायिता (अजातेः
शोले । ५ । १ । १५४ । इ. सू. धूमात् परात् पिवतेः धातोः शोलेऽर्थेणिन्
प्रत्ययः । आत पेः कृञ्जी । ४ । ३ । ५३ । इ. स. पेः पदैतोऽध्याय् । १ ।

गृजः कः । ५ । १ । ५४ । इ. सू. विपूर्वक बुध् धातोः कर्तरि कः ।) देवाः
विद्वांसो वा अभिधा (उपसर्गादातः । ५ । ३ । ११० । इ. सू. अभिपूर्वक
धाधातोः स्त्रियां अङ् । आत् । २ । ४ । १८ । इ. सू. स्त्रियामाप् ।) नाम
तस्या गुणेषु लयं विश्रामं न लभन्ते । यत् यस्मात् कारणात् ते विबुधाः परमार्थे
तत्त्वार्थे दृष्टि र्येषां ते दीर्घदर्शिनो वर्तन्ते । कोऽर्थः न विद्यते च्युतं च्यवनं
यस्मिन् तत् नाकिधाम स्वर्गं गतः स कथमत्रावतीर्णः । पर मिन्द्रगोपवत् तन्ना-
ममात्रमेवेति त्वं त्यक्तवानिति भावः ॥ ६२ ॥

निरीक्ष्यतां तीर्थकृतः पितुः श्रियं, न चक्रिसंपद्यपि तोपमीयुषा ।
तदर्थं मेव प्रयतं ततस्त्वया, त्रपा हि तातो न तया सुसुनुषु ॥ ६३ ॥

(व्या०) निरीक्षेति ॥ हे नाथ ततोऽनंतरं त्वया तदर्थमेव तीर्थकर
श्रीनिमित्तमेव प्रयत सुपक्रान्तं किं विशिष्टेन त्वया तीर्थकृतः (तीर्थकरोतीति
तीर्थकृत् । किप् । ५ । १ । १४८ । इ. सू. तीर्थपूर्वक कृग् धातोः किप् ।
इत्स्वस्य तः पितृकृति । इ. सू. तोऽन्तः) तीर्थकरस्य पितुः तां श्रियं लक्ष्मीं
निरीक्ष्य दृष्ट्वा चक्रिणः (अतोऽनेक स्वरात् । ७ । २ । ६ । इ. सू. चक्र
शब्दात् मत्वर्थे इन्) संपद् (कृत्सम्पदादिभ्यः । ५ । ३ । ११४ । इ. सू.
संपूर्वकपद् धातोः स्त्रियां भावे किप् ।) चक्रिसंपद् तस्यां चक्रवर्तिलक्ष्म्यामपि
तोपं (भावाकर्त्रोः । ५ । ३ । १८ । इ. सू. तुप् धातोर्भावे घञ् । लघोरुपा-
न्यस्य । ४ । ३ । ४ । इ. सू. उपान्यगुणः) हर्षं न ईयुषा न प्राप्तवता । हि निश्चितं
सुसुनुषु सत्पुत्रेषु तातात् उन्नता हीनता तया तातहीनतया त्रपा लज्जा (पितोऽङ्
५ । ३ । १०७ । इ. सू. त्रप् धातोः स्त्रियामङ् । आत् इ. सू. आप्)
वर्तते ॥ कोऽर्थः वज्रसेनस्य तीर्थकरस्य वज्रनाभः पुत्रश्चक्रोजातः तेन चक्रित्वं
विहाय संयमं गृहीत्वा विंशतिस्थानकैस्तीर्थकरनामकर्म उपार्जितम् । अतश्चक्रि-
लक्ष्म्यास्तीर्थकरलक्ष्मीरधिकेति भावः ॥ ६३ ॥

ससीमसर्वार्थं विमान वासिनः, शिवश्रियः संगममिच्छतोऽपि ते ।
अभूद्विलंबस्तदसंस्तुते जने, रिरंसयाको न दधाति मन्दताम् ॥ ६४ ॥

(व्या०) स इति ॥ हे नाथ ते तव ससीमासन्नं च तत् सर्वार्थविमानं च तस्मिन् वसति इति ससीमसर्वार्थ विमानवासी । (अजातेः शीले । ५ । १ । १५४ । इ. सू. वस् धातोः शीलेऽर्थे णिन् ।) तस्य सतः शिवस्य श्रीः तस्याः मोक्षलक्ष्म्याः संगमं मोलन मिच्छतोऽपि यद्विलंबोऽभूत् । तत् असंस्तुते अपरिचिते जने रिरंसिया (शंसि प्रत्ययात् । ५ । ३ । १०५ । इ. सू. रिरंस धातोः ख्रियामः । आत् । इ. सू. ख्रियामाप्) रन्तुमिच्छया मन्दतां जडतां को न दधाति अपि तु सर्वकोऽपि दधात्येव ॥ ६४ ॥

ध्रुवं शिवश्रीस्त्वयि रागिणी यत-स्तटस्थितस्यापि भविष्यदीशितुः । असंस्पृशन्मारविकारजं रजः, स्वसौख्यसर्वस्वमदत्त ते चिरम् ॥ ६५ ॥

(व्या०) ध्रुवमिति ॥ हे नाथ ध्रुवं निश्चितं शिवस्य श्रीः शिवश्रीः मोक्षलक्ष्मीः त्वयि रागिणी रागवती वर्तते । यतो यस्मात् कारणात् ते तव तटस्थितस्यापि आसन्नस्थितस्यापि चिरं चिरकालं स्वसौख्यसर्वस्व मात्मीय सुखसर्वस्व मदत्त । किं लक्षणस्य ते भविष्य (शत्रानशावेप्यति तु सस्यौ । ५ । २ । २० । इ. सू. मृधातोः भविष्यदर्थे स्य सहित शतृ प्रत्ययः विशेषणं विशेष्येणैकार्थ कर्मधारयश्च । ३ । १ । ९६ । इ. सू. विशेषण कर्मधारयसमासः) दिशितुः (तृन् शीलधर्म साधुषु । ५ । २ । २७ । इ. सू. शीलादि सदर्थे ईश् धातोः तृन् ।) भाविभर्तुः किं कुर्वत् स्वसौख्यसर्वस्वं मारस्य कामस्य विकारः तस्मात् जातं तत् विषयविकारजं रजः पाप धूर्लि वा असंस्पृशत् न संस्पृशतीति ॥ ६५ ॥

अवाप्य सर्वार्थविमानमंतिकी-भवत्परब्रह्मपदस्तदश्वगः ।

यदागमस्त्वं पुनरत्र तद् ध्रुवं, हितेच्छया भारतवर्षदेहिनाम् ॥ ६६ ॥

(व्या०) अवाप्येति ॥ हे नाथ त्वं सर्वार्थविमानमवाप्य प्राप्य यत्पुनरागमः अत्रागतः किं विशिष्टत्वं अंतिकीभवत् (कृन्वस्तिभ्यां कर्मकर्तृभ्यां प्रागतत्त्वे च्चिः । ७ । २ । १२६ । इ. सू. अन्तिक शब्दात् च्चिः । ईशवा

वर्णस्याऽनव्ययस्य । ४ । ३ । १११ । इ. सू. चोपरे अन्तशब्दस्य अकारस्य । ३ः) समीपीभवत् परब्रह्मणः पदं यस्य स समीपीभवन्मोक्षपदः तद्व्यगः (नान्नो गमः खड्गो च विहायसस्तु विहः । ५ । १ । १३९ । इ. सू. गम् धातोर्दः ।) तस्य मोक्षस्य अध्वानं गच्छतीति मोक्षपथिकः ततः ध्रुवं निश्चितं भारतवर्षस्य भरतक्षेत्रस्य देहिनः प्राणिनस्तेषां भरतक्षेत्रदेहिनां हितस्येच्छा तया मुक्तिमुक्तिदानार्थं मित्यर्थः त्वं सर्वार्थविमानादेव आसन्नत्वेऽपि मुक्तिं न गतः किन्तु लोकहितेच्छया एव अत्रावतीर्णः इति भावः ॥ ६६ ॥

तदेवं भूयात् प्रमदाकुलं कुलं; मही महीनत्वमुपासिपीष्टताम् ।
क्रियाज्जनं स्वस्तुतिवादिनं दिनं, तदेव देवाऽजनि यत्र ते जनिः ॥

(व्या०) तदेवेति । हे नाथ तदेव कुलं प्रमदेन (समदप्रमदौ हर्षे । ५० । ३ । ३३ । इ. सू. हर्षेऽर्थे प्रमद शब्दोऽलन्तो निपात्यते ।) हर्षेणाकुलं व्याप्तं भूयात् हीनस्य भावो हीनत्वं न हीनत्वं महीनत्वं संपूर्णत्वं कर्तृपदं तां महोपृथ्वीमुपासिपीष्टं सेविपीष्टं तदेव दिनं जनं लोकं स्वस्तुतिवादिनं स्वस्य निजस्य स्तुतिः श्लाघा तां वदतीति तं स्वकीयश्लाघाकर्तारं क्रियात् (रिः शक्या शीर्ये । ४ । ३ । ११० । इ. सू. कृग् धातोः ऋकारस्य आशीर्येपरे रिः ।) तद्दिनस्य महामहोत्सवमयत्वात् । हे देव हे स्वामिन् यत्र कुले यत्र मह्यां यत्र दिने तव जनिर्जन्म अजनि (जन् धातोः कर्तरि अद्यतनी । दीप जनबुधिपूरितायिप्यायो वा । ३ । ४ । ६७ । इ. सू. जन् धातोर्जिच् वा तलक् च ।) जातम् ॥ ६७ ॥

अमी धृताः किं पविचक्रवारिजा-सयः शये लक्षणकोश दक्षिणे ।
अचीशचचक्र्यच्युतभूपसंपद, स्वया निजोपासकसाचिकीर्षिता ॥ ६८ ॥

(व्या०) अमीति । हे लक्षणकोश लक्ष्मणानां प्रासादपर्वत शुक्रांकुश पद्माभिपेक यव दर्पण चामराणीत्यादि अष्टोत्तरसहस्रानां लक्षणानां कोशः तत्सं-

८२) श्रीजैनकुमारसंभवमहाकाव्येऽयमाद्योऽभवत् ॥ सर्गः ॥

इ. सू. उपसर्गपूर्वकप्रयोगेण प्रत्ययान्वयान्न विपुलं न विपु-
लीय । यो नेना म्नात् अगो परं मन्त्राः जन्यन्ते न नृ मेनात् ने त-
नियन्त्यन्ति । अतः मृगयामि मृगामि प्रकाश्यां भाषिन् विनिर्मुक्तं समर्थ-
तेन तस्मात्प्रकाश्यात् ते स्वाभिन् प्रसूदयन्ति प्रकृष्टादि प्रयोगेणैव मां मान-
नैनं स्वयमेव यथाई यथायामं यथाई च ॥ ७२ ॥

इति स्तुतिभिरांतरं विनयमानयन् वैतुषे,
प्रतीतिविषयंगणेऽनशुभियां धुरीणो हरिः ।
प्रसन्न नयनेक्षणैर्भगवता मृधागोदरं,
रसिच्यत सुधाशनैरपि न माधुवादोर्मिभिः ॥ ७३ ॥

सूरिः श्रीजयशेखरः कविघटाकोटीरहीरञ्जलि ।
धम्मिल्लादिमहाकवित्वकलनाकल्लोलिनीसानुमान् ॥

वाणीदत्तवरश्चिरं विजयते तेन स्वयं निर्मिते ।
सर्गो जैनकुमारसंभवमहाकाव्येऽयमाद्योऽभवत् ॥ १ ॥

(व्या०) इतीति ॥ हरिगिन्द्रः भगवता श्रीकृष्णभस्वामिना प्रसन्ननयनेक्षणैः
सप्रसादलोचनावलोकनैरसिच्यत सित्तः । सुधाया अमृतस्य सोदराणि तैरमृत-
सदृशैः । च अन्यत् सुधा अमृतमशनं येषां तैः देवैरपि साधुवादोर्मिभिः श्लाघा-
रूपकल्लोलैरसिच्यत सित्तः । किंकुर्वन् हरिः इति पूर्वोक्तमुनीनामपि गीरगोचरे-
त्यादि चतुर्विंशतिकाव्यरूपस्तुतिभिः—(श्रवादिभ्यः । ५ । ३ । ९२ । इ. सू.
स्तुधातोः करणे क्तिः स्तूयते आभिरिति स्तुतयः ।) रांतरमंतरंगं विनयं वैतुषे
गणे देवसमूहे प्रतीतिविषयं आनयन्—प्रत्ययगोचरं प्रापयन् पुनः किं० अनशुः
गुर्वी धीर्येषां तेषां गुरुबुद्धीनां धुरीणः (वामाद्यादेरीनः । ७ । १ । ४ । इ. सू.
वामादिपूर्वात् धुरशब्दात् ईन प्रत्य यो भवति अन्ये केवलादपीच्छन्ति तेनात्र
केवलधुर शब्दात् ईन प्रत्य यो ज्ञेयः) धुर्यः ॥ ७३ ॥

इति श्रीमद्भञ्जलगच्छे कविचक्रवर्त्तिश्रीजयशेखरसूरिविरचित श्रीजैनकुमार-
संभवमहाकाव्ये तच्छिष्य श्रीधर्मशेखर महोदयाध्यायविरचितायां
टीकायां श्रीमाणिक्यसुन्दरसोधितायां द्वितीयसर्गव्याख्या
समाप्ता ॥ २ ॥

भया भयात् स्वः' इति सूत्रेण स्वप्रत्यये 'वित्यनव्ययारूपो गोऽनो हत्वश्च' इति सूत्रेण म आगमेकृते मेघं क इति सिद्धम् । किं करिष्यतो घनस्य कालस्य च तस्मात् उदेप्यतीति उदेप्यन् (शान शान्तिं शान्तिं तु सप्तो । ५ । २ । २० । इ. सू. उद्पूर्वक इ धानोर्भविष्यदर्थेभ्यमहितः शतृ प्रत्ययः) तस्य उदयं प्राप्यतः ॥

साधारणस्ते जगतां प्रसादः स्वहेतु मूढे तमहं तु हन्त ।
हृद्यो न कस्येन्दुकलाकलापः, स्वात्मार्थमभ्यूहति तं चकोरः ॥ ३ ॥

(व्या०) साधारण इति ॥ हे नाथ ते तव प्रसादः जगतां विद्वानां साधारणः सदृशो वर्तते । तु पुनः अहं हन्त इति वितर्के त्वत्प्रसादः स्वहेतुमात्मनिमित्तं मूढे विचारयामि । अत्र दृष्टान्तमाह—इन्दोश्चन्द्रोश्चन्द्रस्य कलास्तासां कलापः समूहः कस्य न हृद्यः (हृद्य पद्य तुल्य मूल्य वर्य पथ्य वयस्य—न्यम् । ७ । १ । ११ । इ. सू. हृद्यशब्दात् यः प्रत्ययः हृद्यस्य हृदयसलेखान्ये । ३ । २ । ९४ । इ. सू. हृद्यस्य हृदादेशः ।) नाभीष्टः अपितु सर्वस्याभीष्टस्तथापि चकोरस्तमिन्दुकलाकलापं स्वात्मार्थमभ्यूहति विचारयति ॥ ३ ॥

भवन्तु मुग्धा अपि भक्तिदिग्धा, वाचो विदग्धाऽपि भवन्मुदे मे ।
यश्मापि विस्रापयते जनं किं, न स्वर्णसंवर्मितं सर्वकायः ॥ ४ ॥

(व्या०) भवन्तु ॥ हे विदग्धाऽपि विदग्धेषु अग्नयः तत्संबोधने हे विद्वन्मुद्य मे मम वाच मुग्धा अपि भवन्मुदे तव हर्षोऽपि भवन्तु । किंलक्षणा वाचः भक्त्या दिग्धा (क्तवत् । ५ । १ । १७४ । इ. सू. दिग्धातोः कर्मणि कः । भ्वादेर्दीर्घः । २ । १ । ८३ । इ. सू. उभय घः । अधश्चतुर्थीत् तथो दक्षि २ । १ । ७९ । इ. सू. तस्य धकारः । तृतीय स्तृतीय चतुर्थे । १ । ३ । ४० । इ. सू. पूर्व घस्य गः) विज्ञाः भक्तिदिग्धाः । यश्मापि पाषाणोऽपि स्वर्णसंवर्मितं सर्वकायः स्वर्णेन संवर्मितः वेष्टितः सर्वकायो यस्य सः सन् जनं लोकं किं न विस्मापयते सविस्मयं किं न करोति अपितु करोत्येव ॥ ४ ॥

जडाशया गा इव गोचरेषु, प्रजानिजाचारपरम्परासु ।

प्रवर्तयन्नक्षतदंडशाली, भविष्यसि त्वं स्वयमेव गोपः ॥ ५ ॥

(व्या०) जडाशया इति ॥ हे नाथ त्वं गोपो (अतोऽहोऽह्वावामः । ५ । १ । ७६ । इ. सू. गोवूर्वकपाधातोर्ङ् । द्वित्यन्त्यस्वरादे इ. सू. आकारस्य लोपः ।) राजा गोपालो वा स्वयमेव भविष्यसि । किं कुर्वन् प्रजा लोकान् निजस्य स्वस्याचारास्तेषां परम्परास्तासु प्रवर्तयन् । का इव गा इव यथा गोपो धेनुः गोचरेषु (गावः चरन्ति अस्मिन् इति गोचर गोचर संचर वह्न वज-कपम् । ५ । ३ । १३१ । इ. सू. धान्तो निपातः ।) प्रवर्तयति । किं लक्षणाः प्रजाः जडः आशयः अभिप्रायोयासांताः मूर्खाभिप्रयोगाः किं लक्षणो गोपः अक्षतदंड-शाली अक्षतश्चासौ दंडश्च सैन्यं पक्षे लकुटो वा तेन शालते इत्येवं शीलः अक्षत दण्डशाली (अजातेः शीळे । ५ । १ । १५४ । इ. सू. अक्षत दण्डशब्दात् शाल् धातोः शीळेऽर्थे णिन् ।) ॥ ५ ॥

कलाः समं शिल्पकुलेन देव, त्वदेव लब्धप्रभवा जगत्याम् ।

कनो भविष्यन्त्युपकारशीलाः, शैलात्सरत्ना इव निर्झरिण्यः ॥ ६ ॥

(व्या०) कलाः इति ॥ हे स्वामिन् कलाः गीतनृत्यवादित्राहवया द्वास-सति संख्याः कुंभकार १ लोहकार २ चित्रकार ३ वानकार ४ नापित ५ शिल्पानां पञ्चानामपि पृथक् पृथक् विंशति विंशतिभेदाः स्युरेवं शिल्पशतं स्यात् ईदृक् शिल्पकुलेन समं जगत्यां पृथिव्यां क्वं कस्मिन् स्थाने उपकारशीलाः उपकारः शीलं स्वभावो यासां ताः उपकारस्वभावाः न भविष्यन्ति अपि तु सर्वत्र भविष्यन्ति । किं विशिष्टाः कलाः त्वदेव तव सकाशादेव लब्धः प्रभवः उत्पत्ति र्याभिस्ताः । का इव सरत्ना रत्नैः सह वर्तन्ते इति निर्झरिण्यः नद्यः (अतोऽनेक-स्वरात् । ७ । २ । ६ । इ. सू. निर्झरशब्दात् मत्वर्थे इन् प्रत्ययः । स्त्रियां नृतोऽस्वन्नादेर्ङीः । इ. सू. ङी प्रत्ययः ।) इव यथा शैलात् पर्वतात् लब्धप्रभवाः सरत्नाः नद्यः कः उपकारशीला न भवन्ति अर्थात् सर्वत्र भवन्त्येव ॥ ६ ॥

त्वदागमाभोनिधितः राजानया च्चदागोपदेवांनुत्पन्नान् मभीगत ।
यना विधासन्त्यवनीवनीस्थान्, विनेयप्रधानभिरुप्य साधून् ॥ ७ ॥

(व्या०) त्वदागमेति ॥ यना व्याका मेवा ना मभीगन् त्वदागमाभा-
निधितः (उपसर्गाः किः । ५ । ३ । ८७ । इ. ग. निर्विक भाषानोः कि ।
इडेत् पुसि नातोदृक् । ४ । ३ । ९४ । इ. ग. भाषानो गकारलोपः । अही-
यरुहोऽपादाने । ७ । २ । ८८ । इ. सू. पञ्चम्यर्थे तम् प्रत्ययः । अण्
तस्वावाः शसः । १ । १ । ३२ । इ. ग. अन्ययसंज्ञा । नामः प्रथमेक दिवहु
। २ । २ । ३१ । इ. सू. स्यादिः । अन्ययस्य । ३ । २ । ७ । इ. सू.
अन्ययात् स्यादेर्लुप्) त्वदीयागमसमुद्रात् उपदेश एव अम्बुलवास्तान् स्वशक्त्या
स्वस्य शक्तिस्तया स्वसामर्थ्येन आदाय गृहीत्वा विनेयाः शिष्या एव वृक्षास्तस्मि-
न्तान् अभिवृष्य सिक्त्वा साधून् निर्धनान् मनोज्ञान् वा करिष्यन्ति । किं ल-
णान् अवनीवनीस्थान् अवनी पृथ्वी एव वनी महावनं तस्यां तिष्ठन्तीति तान् ।
मेवाः समुद्रात् जलं गृह्णन्ति इति लोकरुढिः ॥ ७ ॥

भवद्वयेऽप्यक्षयसौख्यदाने, यो धर्मचिन्तामणिरस्त्यजिह्वः ।
प्रमादपाटच्चरलुब्धमानं, त्वमेव तं रक्षितु मीशितासे ॥ ८ ॥

(व्या०) भवद्वय इति । हे नाथ यो धर्मचिन्तामणिः धर्म एव चिन्ता-
मणिः चिन्तारत्नं भवद्वये भवयोर्जन्मनोर्द्वयं (द्वित्रिभ्या मयट् वा । ७ । १ ।
१५२ । इ. सू. त्रिशब्दात् वा अयट् ।) तस्मिन् जन्मद्वयेऽपि अक्षयसौख्यदाने
नास्ति क्षयो यस्य तत् तत् च तत् सौख्यं च तस्य दानं तस्मिन् अविनश्य
सुखप्रदाने अजिह्वः सोढमोऽस्ति । प्रमाद (भावाऽकर्त्रोः । ५ । ३ । १८ ।
इ. सू. प्रपूर्वक मद् धातोर्घञ् जिणति । ४ । ३ । ५० । इ. सू. उपान्त्य वृद्धिः)
एव पाटच्चर (पाटयन् चरतीति पाटच्चरः पृषोदरादित्वात् सिद्धः) श्रौरस्तेन
लुब्धमानं तं धर्मचिन्तामणिं रक्षितुं पालयितुं त्वमेव ईशितासे समर्थो भविष्यसि ॥

तद्गोहि धर्मद्रुमदोहदस्य, पाणिग्रहस्यापि भवत्वमादिः ।

न युग्मिभावे तमसीव ममां, महीमुपेक्षस्व जगत्प्रदीप ॥ ९ ॥

(व्या०) नदिनि ॥ हे नाथ तत् तस्मात् प्राग्भात त्वं पाणिग्रहस्यापि
(व्यञ्जनादर्थम् । ५-३-१३२ । इ. सू. पाणिपूर्वकगृहभातोराधगिष्वू पाणि-
गृहनि अग्निन् इति ।) विवाहस्यापि आदिः प्रथमो भव । किं विशिष्टस्य
पाणिग्रहस्य गोहधर्मद्रुमदोहदस्य गोहिनः गृहस्थस्य धर्मः स एव द्रुमः वृक्षः
तस्य दोहदं तस्य वृक्षा यथा दाडिममुल्याः धूमपानादिदोहदेन प्रतिन सश्लोकाः
सत्तयाः स्युः तथा अत्रापि शेषम् । हे जगत्प्रदीप (अन् । ५-१-४९ । इ.
सू. पूर्वप्रदीपभातोऽन्) तमसीव अंधकारं इव युग्मिभावे युगलिभे ममां वृद्धिर्तां
मदीं वृद्धीं न उपेक्षस्व मा उपेक्षां कुरु ॥ ९ ॥

वितन्वतां केलिकृतहलानि, त्वया कृतार्थीकृतमेव चाल्यम् ।

विना विवाहेन कृपामपश्य-क्षवाद्य न ग्लायति यौवनं किम् ॥११॥

(व्या०) वितन्वतेति ॥ हे नाथ केलिकृतहलानि केलिश्च जल्यवीडा कुलू-
हलानि च गीतवृत्तनाटकादीनि कुर्वता त्वया चान्यं (पतिराजान्तगुणाक्षराजादि-
भ्यः कर्मणि च । ७-१-६० । इ. सू. चाल्यश्चात् भावेऽर्थेऽप्यण्) चाल्यं
कृतार्थीकृतमेव सफलकृतमित्यर्थः । अद्य संप्रति यौवनं (युवादेरण् । ७-१-६७
इ. सू. युवन् शब्दात् भावेऽर्थेऽण्) यूना भावः यौवनं किं न ग्लायति न दूयते
अपि तु ग्लायत्येव किं कुर्वन् यौवनं विवाहेन विना तव कृपामपश्यत् ॥१०॥

इद्रीं जगत्प्राणहृतोऽपि सर्व-सहे स्वहेतीस्त्वपि नाथ मोघाः ।

अनंगतां कामभटोऽस्य मुख्यः, सखा विषादानुगुणां दधाति ॥११॥

(व्या०) दृष्ट्वेति ॥ हे नाथ कामभटोऽपि कंदर्पयोधोऽपि विषादानुगुणां
विषादस्य अनुगुणां योग्यां अनंगतां अंगरहितत्वं दधाति किं विशिष्टः कामभटः
अस्य यौवनस्य मुख्यः अप्रणीः सखामित्रं किं कृत्वा सर्वसहे सर्वसहति (सर्वांत

मदस्य । ५-१-१११ । इ. सू. मतिविक्रयस्य । यः । विपणनस्य ।
 पोर्मेऽन्तोहस्या । ३-२-१११ । इ. सू. मात्तना ।) विपि विप्रे गतिनी
 (मातिनेतिवृत्तिवृत्तिवृत्तिनी । ५-३-१११ । इ. सू. विपिनिपायः ।)
 स्वप्रदग्मानि मोचाः निपकला मृत्वा । किं लक्षणाः तमनां निपकानां पाणान्
 जीविता दग्न्तीनि नाः ॥ ११ ॥

मधुर्वयस्यो मदनस्य मूर्च्छा, मत्वा ममत्वादिपमां विपणः ।
 तनोत्यपाचीपवनानखंड-श्रीखंडखंडप्लवनानाप्तैत्यान् ॥ १२ ॥

(व्या०) मधुरिति ॥ वयस्यो (वयसातुल्यो वयस्यः । इत्यप्यतुल्यमूल्य-
 वयस्यवयस्य धेनुय्यागार्हपत्यजन्यधर्म्यम् । ७-१-११ । इ. सू. यप्रत्यया-
 न्तो वयस्यो निपात्यते) मित्रं मधुर्वसन्तः मदनस्य (नन्यादिभ्योऽनः ।
 ५-१-५२ । इ. सू. मद्धातोः अनः मद्यतीति मदनः) कामस्य विपमां
 मूर्च्छां मत्वा ज्ञात्वा ममत्वात् मोहात् अपाच्याः दक्षिणदिशः पवनान् तनोति
 विस्तारयति । किं लक्षणो मधुः विपणः (गत्यर्थाऽकर्मक पिवभुजेः ५-१-११ ।
 इ. सू. विपूर्वकसद्धातोः कर्तरिक्तः । सदोऽप्रतेः परोक्ष्यायां त्वादेः । २-३-
 ४४ । इ. सू. वेः परस्य सद्धातोः सस्य पः रदाऽमूर्च्छमदः कयोर्दस्य च ।
 ४-२-६९ । इ. सू. तस्य दस्य च नकारः । रष्टवर्णान्निष्ठ एकपदेऽनन्त्य-
 स्यालचटतवर्गशसान्तरे । २-३-६३ । इ. सू. नस्य णः । तवर्गस्यश्चवर्ग-
 वर्गाभ्यां योगे चटवर्गो । १-३-६० इ. सू. द्वितोयनस्य णः ।) ग्लानः ।
 कीटशान्-पवनान् अखंडश्रीखंडखंडप्लवनानाप्तैत्यान् अखंडानि अविच्छिन्नानि च
 तानि श्रीखंडानां चन्दनानां खंडानि वनानि च तेषु प्लवनं गमनं तेन आप्तं
 शैत्यं यैस्ते तान् ॥ १२ ॥

मत्वा मधो मित्रशुचा प्रियस्या-मनस्यमाक्रन्दत यद्वनश्रीः ।

तदत्र किं कजलविज्जुलाश्रु-कणाः स्फुरन्त्युल्ललिवालिदंभात् ॥ १३ ॥

(व्या०) गच्छेति ॥ यद्गन्धोः यस्य दनं यदनं तस्यधोः लक्ष्मीः आकन्दत
तारस्वरं विललाप । किं पुन्या प्रियस्य वल्लभस्य गधोर्वसन्तस्य मित्रस्य शुक्
(कुसुमपदादिभ्यः णिप् । ६-३-११४ इ. सू. सिगां भावे त्विप्) शोकः
तया आमनस्यं दुःखं गत्वा ज्ञात्वा तत् नग्मात् कारणात् अत्र अस्यां लोचन-
धियां उल्ललिनाथते अव्यध भगवान्नेपां देवां मिपग्नस्मात् उल्लल्लमगमिपात्
किं कज्जलेन अग्ननेन विजुलानि कलपितानि ननानि अश्रूणि न तेषां कणाः
विन्दवः स्फुरन्ति प्रसरन्ति ॥ १३ ॥

ये सेवकाद्यास्य पिकाः स्वभर्तु-दुःखाग्निनातेऽप्यलभन्तदाहम् ।
किमन्यथा पल्लवितेऽपि कक्षे, तदंगमंगारसमत्वमेति ॥ १४ ॥

(व्या०) ये इति ॥ न अन्यत् अस्य गधोर्वसन्तस्य सेवका (णकनृचो ।
५-१-४८ । इ. सू. संव् धातोः कर्तरिगकः ।) ये पिकाः कोकिलावर्तन्ते ।
तेऽपि स्वभर्तुः वसन्तस्य दुःखाग्निना दाह (भावाऽकर्त्रोः । ५-३-१८ । इ.
सू. दह्धातोर्भावे षञ्) मलभन्तप्राप्तवन्तः । अन्यथा (प्रकारे था । ७-२-१०२ ।
इ. सू. अन्यशब्दात् प्रकारथा । अन्येन प्रकारेण इति अन्यथा) पल्लवितेऽपि
कक्षे वने तेषां कोकिलानां अंगं शरीरं अंगारस्य समत्वं तत् अंगारसादृश्यं किं
कथमेति इण्धातोः कर्तरिण्यतेमाना प्राप्नोति ॥ १४ ॥

तनोपि तत्तेषु न किं प्रसादं, न सांयुगीनायदमीत्वयीश ।
स्याद्यत्र शक्तेरवकाशनाशः, श्रीयेत शूरैरपि तत्र साम ॥ १५ ॥

(व्या०) तनोपि इति ॥ हे ईश तत् तस्मात् कारणात् त्वं तेषु यौवना-
दिषु प्रसादं किं न तनोपि न करोषि । यत् यस्मात्कारणात् अमी यौवनादय-
स्त्वयि सांयुगीनाः (संयुगे साधवः सांयुगीनाः प्रतिजनादे रीनञ् ७-१-२० ।
इ. सू. संयुगशब्दात् साधौ अर्थे ईनञ्) रणे साधवो न वर्तन्ते । यत्र शक्तेः
सामर्थ्यस्य अवकाशस्य नाशः तत्र शूरैः सुभटैरपि साम साम्यगुणः श्रीयेत
आश्रीयेत ॥ १५ ॥

शठौ समेतौ दृढसख्यमेतौ, तारुण्यमारौ कृतलोकमारौ ।

भेतुं यचेतां मम जातु चित्त-दुर्गं महात्मन्निति मास्म मंस्थाः ॥ १३ ॥

(व्या०) शठाविति ॥ हे महात्मन् त्वमिति मास्म मंस्था मा जानीहि इतीति किं एतौ तारुण्यमारौ तारुण्यं (पति राजान्तगुणाङ्गराजादिभ्यः कर्मणि च । ७-१-६० । इ. सू. तरुणशब्दात् भावे कर्मणि च व्यण् तरुणस्य भावस्तारुण्यम् ।) च मारश्च यौवनकंदर्पौ जातु कदाचिदपि मम चित्तमेवदुर्गं (सुगदुर्गमाधारे । ५-१-१३२ । इ. सू. दुर्पूर्वकगम् धातो राधारे डः । डित्यन्त्यस्वरादेः इ. सू. टिलोपः दुःखेन गम्यते अस्मिन् इति दुर्गः ।) स्तं भेतुं यतेतामुपक्रामतः । किं लक्षणौ तारुण्यमारौ शठौ धूर्तौ दृढसख्यं (सखिवणिम् दूतायः । ७-१-६३ । इ. सू. सखिशब्दान् भावे कर्मणि च यः अवर्णवर्णस्य । ७-४-६८ । इ. सू. सखिशब्दस्येकारस्य लोपः) गाढमैत्र्यं यथा भवति तथा समेतौ मीळितौ कृतलोकमारौ कृतः लोकानां मारः संसारभ्रमणरूपः याम्नां तौ ॥ १६ ॥

हृत्वा विवेकांचकबोधमंधी-भूतं जगत्पातयदाविगते ।

तावत्तव ज्ञानविभाकरस्य, तन्वीत तारुण्यतमो न मोहम् ॥ १७ ॥

(व्या०) हृत्वेति ॥ हे नाथ तवत् तारुण्यतमः तारुण्यं यौवनमेव तमः अंधकारः यौवनांधकारः तव ज्ञानमेव विभाकरः (संख्याऽहर्दिवा विभानिशाप्रभाभाश्च-इः । ५-१-१०२ । इ. सू. विभापूर्वककृग्धातोः विभां करोतीति विभाकरः) सूर्यः तस्य ज्ञानरूपसूर्यस्य मोहं (भावाऽकर्त्रेः । ५-३-१८ । इ. सू. मृद्धातोः धञ् मोहनं मोहः ।) न तन्वीत न कुर्वीत । किं कुर्वन् तारुण्यतमः विवेकांचकबोधं विवेक एव अंचकं नेत्रं तस्य बोधं ज्ञानं विवेकलोचनज्ञानं हृत्वा अंधीभूतं जगदिदं आधेः (उपमर्गादः किः । ५-३-८७ । इ. सू. अंधीभूतभाषातोः किं प्रत्ययः इति पुनितानादृक् । ४-३-९४ । इ. सू. अंधीभूतभाषातोः । , असमाधेः गते विवेकं पातयन् यथा गर्गादृक् तथा गर्गादृक् इति इत्यः ॥ १७ ॥

प्रक्षारमाजः कुसुमारयोधी, मारोऽपि किं ते पटते विरोधी ।

विरोक्ष्यते वा गतु नष्टद्युत्तवा, भोक्ता बलिस्पर्धफलं स्वयं सः ॥ १८ ॥

(व्या०) यथेति ॥ हे माध्व मारोऽपि कंदर्पोऽपि ते नर विरोधी
(अनोऽनेहमगतः । ७-२-५ इ. म. लिख्यमान् नरवर्ग इन् प्रक्षयः विरो-
धोऽन्यतोऽपि विरोधी ।) यतुः कथं पटते अपि तु न पटते । किं विशिष्य
नर इव बलवान् नरेण स्वयं कार्यं मद भवतीति तस्य (नरो विष्णु । ५-१-
१४६ । इ. म. भवत्यतोः कर्मणि विष्णु । नियति । ४-३-५० । इ. म.
उपनिषदुक्तिः ।) प्रक्षारमाजोऽन्यतोऽपि शयं भुङ्क्ते । उक्तं च---किं नापि
स्वर्गयन्तु यत्न, शरवते क्वापि गर्वया । तदप्रक्षार्यपरिहृत्य यथा नक्तं हि
चरितम् ॥ १ ॥ किं मारो माः कुसुमं पुष्पं नरेण स्वयं तेन युज्यते इति
कुसुमारयोधी (अजातः शीरे । ५-१-१५२ । इ. म. मारोऽपि कुं धातोः
जिन् प्रक्षयः ।) वा अथवा विरोक्ष्यते यदि विरोधं कर्तुमिति नरवत् उक्त्या
नष्टं पश्यताम् । न मारः बलिस्पर्धफलं दातव्यं नर स्वभावाः फलं स्वयं भोक्ता
भोक्ष्यति । ययारपरांशव्यः तथा स्वर्गोऽपि तेयः ॥ १८ ॥

यया दृष्टा पश्यति देव रामा, इमा मनोभूतरवारिधाराः ।

तां पृच्छ पृथ्वीधरवंशपृद्धी, नैताः किमंभोधरवारिधाराः ॥ १९ ॥

(व्या०) येति ॥ हे देव यया दृष्टा (न्यादिभ्यो न वा ५-३-११५
इ. म. दृष्टातोः क्त्रिणां भावे त्रिप्) अभिप्रायरूपया इमा गमाः क्त्रियः-
गता इत्ये भवतीति मनोभूः (त्रिप् ५-१-१४८ । इ. म. भूतातोः
त्रिप् ।) कंदर्पस्तम्भ नरवारिः सद्यः तस्य भारगताः कंदर्पस्त्रयधाराः
पश्यन्ति । तां दृष्टा पृच्छ पृद्धीः क्त्रियः पृथ्वीधरवंशपृद्धी पृथ्वीधराणां राज्ञां वंशाः
अन्वयाः । पश्ये पर्यनानां वंशाः तेषां पृद्धी वृद्धयर्थं किं अंभोधरवारिधाराः
अंभोधराणां (आयुधादिभ्यो भृगोऽदृष्टादेः ५-१-९४ । इ. म. भृगुधातोश्च
नामिनोऽगुणोऽकृति । ४-३-१ इ. म. अन्यककारस्य गुणः ।) वारिणः
धाराः मेघजलधारा न वर्तन्ते अपि तु वर्तन्ते एव ॥ १९ ॥

नयस्य वश्यः किमु संग्रहस्य, स्त्रैणं चलं ध्यायसि सर्वमीश ।

कोशातकी कल्पलते लतासु, दृष्ट्वां च विश्वं व्यवहारसारम् ॥ २० ॥

(व्या०) नयस्येति ॥ हे ईश त्वं संग्रहनयस्य वश्यः (हृदयपयतुन्यमून्य-
स्यपयवयस्य धेनुश्यागार्हपयजन्यधर्म्यम् ७-१-१९ इ. सू. वश्यशब्दोपान्तो
निपातः वशं गतो वश्यः ।) सन् सर्वं स्त्रैणं (पट्याः समूहे । ६-२-९ ।
इ. सू. समूहेऽर्थे स्त्रीशब्दात् प्राग्भवतः स्त्रीपुंसानञ् सञ् । ६-१-३५ । ३.
सू. नञ् । वृद्धिः स्वर्णश्वादेर्जितितद्धिते । ७-४-१ । इ. सू. आदिस्मस्य
वृद्धिः) स्त्रीसमूहं चलं चंचलं किमु ध्यायसि कथं ध्यायसि यथा किं शब्दस्त्वर्थ
किमुशब्दोऽप्यस्ति । नैगम १ संग्रह २ व्यवहार ३ कञ्जसूत्र ४ शब्द ५
समभिस्तु ६ एवंभूतेषु ७ सप्तसु नयेषु संग्रहनयलक्षणमिदमस्ति । सद्वृत्तान-
निपातान् स्तम्भभावमिदं जगत् । सत्त्वरूपतया सर्वं संग्रहणन् संग्रहोमतः ॥ १ ॥
या मता अपि विषयः नपलस्वभावा इति । त्वं लतासु बह्वीसु कोशातकी न
कल्पसु च कोशातकी कल्पलते सौष्टिकाकल्पवन्त्यो द्रष्ट्वा विश्वं व्यवहारसारं
(मतेः विगम्यानिबलमस्ये । ५-३-१७ इ. सू. सृष्टातोः कर्तरि घञ्) अत्र
कल्पोक्तिः 'प्रचक्षुषी' परं सर्वे मय्यर्था भाववो जानाथो ज्ञेयाः । एवं विषयो हि
कर्तृवद्भूत्या कार्थवत् भवत्याः ॥ व्यवहारनयलक्षणमिदमस्ति-व्यवहारस्य तावत्
प्रत्यक्षस्य यथावत्ताम । तथैव दृश्यमानत्वादयापगम्यति देहिनाः ॥ १ ॥ २० ॥

हि द्वेकतो दाग्पाग्रहेण, विरागतां निवृत्तिनायिकायाः ।

प्रभूः प्रभूतेऽव्यवगेवने स्या-आगः पदं लुप्पति न क्रमं चेत् ॥ २१ ॥

(व्या०) किमिति ॥ हे नाथ त्वं दाग्पां आग्पां परस्परद्वयेन दाग्पां
नयन् दाग्पां (व्यवहारनयः यथेष्टानर्तं प्रसवदाग्पां प्रसवदाग्पां । ५-३-१३९
इ. सू. दाग्पां नयन् निपातः ।) निवृत्तिः । निवृत्तिः । ५-३-१३९
इ. सू. नयन् निपातः । निवृत्तिः । निवृत्तिः । ५-३-१३९
इ. सू. नयन् निपातः । निवृत्तिः । निवृत्तिः । ५-३-१३९
इ. सू. नयन् निपातः । निवृत्तिः । निवृत्तिः । ५-३-१३९

इ. सू. आप् अस्या यत्तत् क्षिपकादीनाम् । २-४-१११ । इ. सू. अस्य इः ।) तस्याः मुक्तिस्त्रियाः विरागतां नीरागत्वं किं शंकरे । प्रभुः स्वामी प्रभु-
तेऽपि प्रचुरेऽपि अवरोधने अन्तःपुरे आगसामपराधानां पदं स्थानं अपराधस्थानं
न भवति चेत् यदि क्रमं न लुम्पति । सांप्रतं पाणिग्रहणं कुरु क्रमेण पश्चात्ता-
मपि भजेरिति भावः ॥ २१ ॥

अद्यापि नाथः किमसौ कुमारो, निष्कन्यकं किं वरिवर्त्यवन्त्याम् ।
भृत्योऽन्तरंगोऽस्य हरिविचेता, यायावरं वेत्ति न यौवनं यः ॥ २२ ॥
इत्थं मिथः पार्षदनिर्जराणां, कथाप्रथाः कर्णकटूनिपीय ।
तेषां प्रदाने प्रबलोत्तरस्य, दरिद्रितोऽहं त्वयि नायकेऽपि ॥ २३ ॥
युग्मम् ॥

(व्या०) अद्यापीति । हे नाथ अहं त्वयि नायकेऽपि अधिपतौ सति
तेषां सभ्यदेवानां प्रबलोत्तरस्य प्रदाने दरिद्रितः दरिद्रो जातः किं कृत्वा इत्थं
अमुना प्रकारेण पार्षदाश्चते (पार्षदि साधवः पार्षदाः पार्षदोप्यणै । ७-१-१८ ।
इ. सू. साधौ अण् वृद्धिः स्वरेष्वादेर्जिति तद्धिते । ७-४-१ । इ. सू.
आदिस्वरवृद्धिः ।) निर्जराश्च (प्रात्यवपरिनिरादयो गतकान्तक्रुष्टग्लानकान्ताद्यर्थाः
प्रथमाद्यन्तैः । ३-१-४७ । इ. सू. समासः जरायाः निष्कान्ताः निर्जराः ।
पार्षदाश्चते निर्जराश्च विशेषणं विशेष्यणैकार्थं कर्मधारयश्च । ३-१-९६ ।
इ. सू. समासः कर्मधारयः) तेषां पार्षदनिर्जराणां सभ्यदेवानां मिथः परस्परं
कर्णयोः श्रोत्रयोः कटवस्ताः कर्णकटूः कथानां (भीषिभूषिचिन्तिपूजिकथिलुम्बि-
चर्विस्पृहितोलिदोलिभ्यः । ५-३-१०९ । इ. सू. कथिधातोः अपत्ययः आत्
इ. सू. आप्) प्रथाः (पितोऽङ् । ५-३-१०७ । इ. सू. प्रथधातोः अङ्
आत् इ. सू. आप्) कथाप्रथास्ताः निपीय पीत्वा इत्थमिति किं अद्यापि असौ
नाथः स्वामी किं कुमारः अपरिणीतः किमवन्त्यां पृथिव्यां निष्कन्यकं कन्यका-
नामभावो वरिवर्ति । (व्यञ्जनादेरेकस्वराद् भृशाभीक्ष्ये यङ् वा । ३-४-९ ।
इ. सू. वृत्धातोर्यङ्प्रत्ययः सन्यङ्श्च । ४-१-३ । इ. सू. द्वित्वं बहुलं लुप् ।

१४) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यंमहाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ३

३-४-१४ । इ. सू. यडो लृप् । रिरो च लृपि । ४-१-५६ । इ. सू. पूर्वस्य रिः लघोरुपान्त्यस्य । ४-३-४ । इ. सू. उपान्त्यगुणे वरिवर्तति इति धुटो धुटिस्वे वा १-३-४८ इ. सू. तलोपे वरिवर्ति इति जातम्) अस्य भगवतः अन्तरंगः भृत्यः (भृगोऽसंज्ञायाम् । ५-१-४५ । इ. सू. भृगधातोः क्यप् । ह्रस्वस्य तः पितृकृति इ. सू. तोन्तः ।) सेवकः हरिरिन्द्रः किं विचेताः अचेतनो वर्तते यो हरिरस्य स्वामिनो यायावरं गत्वरं यौवनं न वेत्ति न जानाति यायावरः । यातेर्यङ्न्तात् शीलादिसदर्थवरप्रत्ययः इति सूत्रेण ॥ यायावरमिति निपातः ॥ २२ ॥ २३ ॥ युग्मम् ॥

वयस्यनंगस्य वयस्य भूते, भूतेश रूपेऽनुपमस्वरूपे ।

पदींदिरायां कृतमंदिरायां, को नाम कामे विमनास्त्वदन्यः ॥२४॥

(व्या०) वयसोति ॥ नाम इति कोमलमंत्रणे हे भूतेश भूतानां प्राणिनां इशः भूतेशः तस्य संबोधने हे भूतेश त्वदन्यः त्वत्तः परः कः पुमान् कामे कंदर्पे विमनाः विमुखो वर्तते । क सति वयसि यौवने अनंगस्य कामस्य वयस्य (द्वयपद्यतुल्यमूल्यवदय । ७-१-११ । इ. सू. यान्तो निपातः) भूते मित्रसदृशे सति पुनः रूपे अनुपमं स्वरूपं यस्य तत् तस्मिन् सर्वोत्तमस्वरूपे सति पुनः इंदिरायां लक्ष्म्यां पदि चरणे कृतं मन्दिरं स्थानं यया सा तस्यां सत्यां त्वच्चरणयोर्लक्ष्मीः वसतोत्यर्थः ॥ २४ ॥

जाने न किं योगसमाधिलीन, विपायते वैषयिकं सुखं ते ।

तथापि संप्रत्यनुपक्तलोक, लोकस्थितिं पालय लोकनाथ ॥ २५ ॥

(व्या०) जाने इति ॥ हे योगसमाधिलीन अहं एवं किं न जाने अपि तु जाने । ते तव वैषयिकं विषयनिमित्तं सुखं विपायते (क्यङ् । ३-४-२६ । इ. सू. विपशब्दात् आचारे क्यङ् । इडितः कर्तरि । ३-३-२२ । इ. सू. क्यटो डित्वात् आत्मनेपदम्) विषयदाचरति । तथापि संप्रति अधुना हे अनुपक्तः लोक अनुपक्तः आश्रितः लोको जनो येन सः तस्य संबोधने लोको विश्वं

तस्य नाथस्तस्य संबोधनं हे लोकनाथ लोकानां जनानां स्थितिः पाणिग्रहणादिरूपा
लोकस्थितिः (स्या वा । ५-३-९६ । इ. सू. स्थाःधातोः क्तिः दोषोमास्थ
इः ४-४-११ । इ. सू. स्थाधातोः इः ।) तां मर्यादां पालय ॥ २५ ॥

त्वयैव याऽभूत्सहभूरभूमि-स्तमोविलासस्य सुमंगलेति ।

राकेव सा केवलभास्वरस्य, कलाभृतस्ते भजतां प्रियात्वम् ॥ २६ ॥

(व्या०) त्वयेति ॥ हे नाथ या सुमङ्गला त्वयैव सहभूः (सह भवतीति
सहभूः क्तिप् । ५-१-१४८ । इ. सू. भूधातोः क्तिप्) सहजन्मा अभूत्
किं विशिष्टा सुमङ्गला तमसः पापस्य विलासो (भावाऽकर्त्रोः । ५-३-१८ ।
इ. सू. विपूर्वकलसधातोर्भावे घञ्) विस्तारस्तस्य पापविस्तारस्य अभूमिरस्थानं
निष्पापेत्यर्थः । सा सुमङ्गला ते तव प्रियात्वं कलत्रत्वं भजताम् । किं विशिष्टस्य
ते केवलभास्वरस्य (स्थेशभासपिसकसो वरः । ५-२-८१ । इ. सू. भासधातोः
वरप्रत्ययः) सकलजगदुद्योतकस्य । का इव राका इव पूर्णिमा इव यथा राका
पूर्णिमा कलाभृतः (कलाः विभर्तीति कलाभृत् क्तिप् । ५-१-१४८ । इ. सू.
क्तिप्) चन्द्रस्य प्रियात्वं भजते सोऽपि भास्वरोभवेत् राकापि तमोविलासस्य
अभूमिर्भवति ॥ २६ ॥

अवीवृधयां दधदंकमध्ये, नाभिः सनाभिर्जलधेर्महिम्ना ।

प्रिया सुनन्दापि तवास्तु सा श्री-हरेरिवारिष्टनिवृद्धनस्य ॥ २७ ॥

(व्या०) अवीवृधदिति ॥ हे नाथ नाभिर्यां सुनन्दां अंकस्य मध्यं तस्मिन्
अंकमध्ये उत्संगोपरि अवीवृधत् वर्धयति स्म । किं लक्षणो नाभिः महतो भावो
महिमा तेन महिम्ना (पृष्ठादेरिमन् वा ३-१-५८ । इ. सू. महत् शब्दात्
इमन् प्रत्ययः त्र्यन्तस्वरादेः । ७-४-४३ । इ. सू. इमनि परे महत् शब्दस्य
अत् अंशस्य लोपः) विस्तारेण जलधेः (व्याप्यादाधारे । ५-३-८८ । इ. सू.
जलपूर्वकधाभातोः क्तिः इडेत् पुसिचातो लृक् । इ. सू. धाधातोराकारस्य
लोपः ।) समुद्रस्य सनाभिः सदृशः । सा सुनन्दा तव प्रिया अस्तु । कस्येव
हरेर्नारायणस्येव यथा हरेः श्रीः लक्ष्मीः प्रिया स्यात् । किं विशिष्टस्य तव हरेश्च

(व्या०) संदर्शित इति ॥ यद्भूः यस्य मंडपस्य भूः यद्भूः स्फटिकमणिसत्कभित्तिप्रभाभिः करणभूताभिः तासां भासः ताभिः स्वर्ग जहास हसितवती । किं विशिष्टा यद्भूः संदर्शितस्वस्तिकवास्तुमुक्तदावलिः (पदिपठिपचिस्थलिहलिकलिवलिवलिभ्यः । ६०७ । इ. उ. सू. आपूर्वक वल्धातोः इ प्रत्ययः आवलीतीति आवलिः) स्वस्तिकाः वास्तु (विष्णोः अत्र वास्तु पुंजीवलिङ्गः वसेर्णिडा । ७७४ । इ. टणादि सू. वसृधातोः क प्रत्ययः स णित् वा) स्थानं यासां ताः स्वस्तिकवास्तवः ताभ्यः मुक्तापातः एषा गदा तेपामानलिः संदर्शिता स्वस्तिकवास्तुमुक्तारदावलिः यया सा दत्तरत्ननिर्गतो हास्यं जायते । पुनः अदूरप्रभुपादपाता अदूर आसनः प्रभोः श्रेष्ठः भगव पादपातः पादन्यासः पादयोश्चरणयोः न्यासः यस्यां सा पुनः किं निर्मितं तेषां भगवता निरात् निरकालान्मुक्तां अत एव हेतोः दिवं प्रति पुरीषा लय इति भावः ॥ ४४ ॥

विद्यामविद्याममयीमधीत्य, नीतिं यदौपाधिकपुष्पपुंजात् ।

(व्या०) जगज्जन इति ॥ येन स्मरेषुवजेन स्मरस्य कामस्य इषवो
 इष्यति गच्छति इति इषुः पृक्काटपिशृषीपिकुहि-किप् । ७२९ । इ. उ. सू.
 इषन् धातोः किप् उः । वाणाः तेषां वज्रः समूहस्तेन पुरापूर्वं अत्रिलोऽपि
 प्रमस्तोऽपि जगज्जनः जगतो जनः (गच्छति इत्येवंशोलं जगत् । दियुदददत्जगत्-
 नुह्वाक्प्राद्वी-किप् । ५ । २ । ८३ । इ. सू. शोकार्थे किप् निपात्यते)
 जगज्जनः व्यलोपि लुनः । एष जगज्जनस्तं स्मरेषुवजं यत्र मंडपे अन्तर्मध्ये विकीर्णं
 (क्तवत् । ५-१-१३४ । इ. सू. विपूर्वक कृधातोः भूते क्तः कृत्यादेरेषां तो
 नोऽप्रः । ४-२-६८ । इ. सू. तो नः कर्ताकिञ्चितीर् । ४ । ४ । ११६ ।
 इ. सू. ककारस्येर् । श्वादेर्नामिनो दीर्घोर्वीर्यक्षणे । २ । १ । ६३ ।
 इ. सू. इकारस्य दीर्घवत् । स्पृवणांजोण एकपदेऽनन्त्यत्यालनटतवर्गशसान्तरे ।
 २ । ३ । ६३ । इ. सू. नस्य णत्वम्) सन्तं पद्व्युक्तं समर्द । किं लक्षणं
 स्मरेषुवजं पुष्पप्रकरापदेशं पुष्पाणां प्रकरः समूहः अपदेशो मिपं यस्य तं
 कामस्य वाणा पुष्पाणीति प्रसिद्धिः ॥ ४६ ॥

यत्रादृतस्तंभशिरोविभागा, वभासिरे काश्चनशालभंज्यः ।

प्रागेव संन्यस्तभुवो भविष्य-ज्जनौघसंमर्दभियेव देव्यः ॥ ४७ ॥

(व्या०) यत्रेति ॥ यत्रमंडपे काश्चनस्य सुवर्णस्य शालभंज्यः पुत्तलिकाः
 काश्चनशालभंज्यः सुवर्णपुत्रिकाः वभासिरे शोभिताः किं लक्षणाः शालभंज्यः
 आदृतस्तंभशिरोविभागाः आदृतः स्तंभस्य शिरोऽग्रं तस्य विभागः याभिस्ताः
 स्तंभोपरिस्थिता उत्प्रेक्ष्यन्ते भविष्यज्जनौघसंमर्दभिया भविष्यन् यः जनानामोघः
 समूहस्तस्य संमर्दं (संगृह्णन्ति अस्मिन् इति सम्मर्दः । व्यञ्जनाद् घञ् । ५ । ३
 १३२ । इ. सू. संपूर्वकमूदधातोः घञ् ।) तस्माद् (भ्यादिभ्यो वा । ५ । ३
 ११५ । इ. सू. भीधातोः खियां क्विप् ।) भीतया भाविजनसमूहसंमर्दभियेन
 प्रागेव पूर्वमेव संन्यस्तभुवः त्यक्तभुवः देव्यः देवांगना इव भुवि संमर्दो भविष्यति
 अतः पूर्वमेव स्तंभशिरः स्थिताः इति भावः ॥ ४७ ॥

सुचारुगारुतमतोरणानि, द्वााराणि चत्वारि वभुर्गदग्रे ।

देवीपुरुद्वाप्रपथासु रोपाद्, भूभंगभाज्जीव दिशां मुखानि ॥ ४८ ॥

(व्या०) सुचारु इति ॥ गदग्रे यस्य मंडपस्य अग्रे चत्वारि द्वााराणि वभुः शोभितानि । किं लक्षणानि द्वााराणि सुचारुगारुतमतोरणानि सुचारुणि मनोज्ञानि गारुतमतरत्नां तोरणानि येषु तानि । उप्रेक्ष्यते देवीपु रुद्राप्रपथासु (कक्पूः पथ्यपोऽत् । ७ । ३ । ७६ । इ. सू. पथिन् शब्दात् अत् समा- सान्तः नोऽपदस्य नद्धिते । ७ । ४ । ६१ । इ. सू. इन् लोपः) रुद्राप्र- मार्गासु सतीषु रोपात् भूभंगभाज्जीवोः (भ्राम्यतातो भूः स्त्रीलिङ्गः भ्रमिगमि- तनिभ्योडित् । ८४३ । इ. उ. सू. भ्रमूच्चातोः डित् उप्रत्ययः डित्यन्त्यस्वरादेः इ. सू. अन्यस्वरादिलोपः) भंगस्तं भजन्ति उपादितभ्रकुटिसंयुक्तानि दिशां मुखानि इव ॥ ४८ ॥

अलंभि यस्योपरि शातकुंभ-कुंभैरनुद्भिन्नसरोरुहाभा ।

नभःसरस्यां चपलैर्ध्वजौधैर्विसारिवैसारिणचारिमा च ॥ ४९ ॥

(व्या०) अलंभोति । यस्य मंडपस्य उपरि शातकुंभकुंभैः शातकुंभस्य सुवर्णस्य कुंभास्तैः कलशैः नभःसरस्यां नभः एव सरसी तस्यां आकाशसरोवरे अनुद्भिन्नसरोरुहाभा सरसि रोहन्तीति सरोरुहाणि अनुद्भिन्नानि च तानि सरोरु- हाणि च तेषामाभा अविकस्वरकमलशोभा अलंभि प्राप्ता । कमलकोशानां कलशानां च सादृश्यं स्यात् । च अन्यत् चपलैः ध्वजौधैः ध्वजानामोवास्तैः विसारिवैसारिणचारिमा विसरन्तीति विसारिणः (विपरिप्राप्तैः । ५ । २ । ५५ । इ. सू. विपूर्वकात्सर्तेः । शीलादिसदर्थे विनष् ।) विसारिणश्च ते वैसारिणाश्च (विसारिणो मत्स्ये । ७ । ३ । ५९ । इ. सू. मत्स्यार्थात् विसारि- शब्दात् स्वार्थेऽण् । विसरन्ति इत्येवंशीलाः विसारिणः विसारिण एव वैसारिणाः) तेषां चारिमा (पृथ्वादेरिमन् वा । ७ । १ । ५८ । इ. सू. चारुशब्दात् भावे इमन् । व्यन्तस्वरादेः । ७ । २ । ४३ । इ. सू. चारुशब्दे उकारस्य लोपः) मनोज्ञता प्रसरणशीलमत्स्यमनोज्ञता अलंभि प्राप्ता ॥ ४९ ॥

तथा कथाः पप्रथिरे सुरेभ्यस्त्रिविष्टपे तत्कमनीयतायाः ।

यथा यथार्थत्वममाजिशोभा भिमानभंगादखिलैर्विमानैः ॥ ५० ॥

(व्या०) तथेति ॥ त्रिविष्टपे त्रिभुवने सुरेभ्यः देवेभ्यः तत्कमनीयतायाः तस्य कमनीयता तस्याः मंडपमनोज्ञत्वस्य तथा कथाः (भाषिभूषिचिन्तिभूजिक-
धिकुम्बि-भ्यः । ५-३-१०९ । इ. सू. कथिधातोर्भावे अङ् आत् इ. सू. आप्) पप्रथिरे विस्तृताः । यथा अखिलैः सगरतीर्थिमानैः शोभाभिमानभंगात् शोभायाः (भिदादयः । ५-३-१०८ । इ. सू. शुभिधातोः संज्ञायां अङ्प्रत्ययः गुणश्च ।) अभिमानस्य भंगः तस्मात् यथार्थत्वं सत्यार्थत्वममाजि (भजेर्भो वा । ४-२-४८ । इ. सू. भञ्धातोर्लुपान्त्यनस्य औ लोपः ।) सेव्यते स्म कोऽर्थः यस्य मंडपस्य शोभया विमानानि निरभिमानानि जातानीति भावः ॥ ५० ॥

श्रीदेवताहैमवतं वितन्द्वा, शच्याज्ञया चन्दनमानिनाय ।

निनिन्द स स्वं मलयाचलस्तु, द्विजिह्ववन्दीकृतचन्द्रनटुः ॥ ५१ ॥

(व्या) श्रीदेवतेति ॥ श्रीनान्नादेवता वितन्द्वा विगता तन्द्वा यस्याः सा वितन्द्वा आलस्यरहिता सती हैमवतं (हिमवत इदं हैमवतं तस्येदम् ९-३-१६० । इ. सू. इदमर्थेऽण् ।) हिमवतसंबन्धिनं शच्याज्ञया शच्यादेशेन चन्दनमानिनाय । तु पुनः सः सर्वप्रसिद्धो मलयाचलः स्वगामानं निनिन्द निन्दितवान् । किं लक्षणो मलयाचलः द्विजिह्ववन्दीकृतचन्द्रनटुः द्वे जिह्वे येषां ते द्विजिह्वाः सपा दुर्जना वा तैः वन्दीकृताः चन्दनद्रव्यः चन्दनवृक्षाः यस्य सः द्विजि० दुर्जनहस्तगतं वस्तु पुण्यावसरे व्ययितुं न शक्यते इति भावः ॥ ५१ ॥

उपाहरन्नन्दनपादपानां, पुष्पोत्करं तत्र दिशां कुमार्यः ।

शिरस्वपुण्यप्रकरस्य शेषै-र्वृक्षैर्वृक्षा वैवधिकी बभूवे ॥ ५२ ॥

(व्या०) उपाहरन्निति ॥ तत्र मंडपे दिशां कुमार्यः नन्दनपादपानां, (पादैः प्रिवन्ति इति पादपाः स्थापास्तान्नः कः । ५-१-१४२ । इ. सू.

१०८) श्रीजैनकुमारसम्भवाग्नं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ॥

पादपूर्वचरणभातोः कः । इहेत पुंसि इत्यालोपः ।) नन्दनवनवृक्षाणां पुष्पैर्न
पुष्पाणामुत्करः समूहस्तमुपाहरन् आनगन्ति स्म । शेषैः चंपकाशोकपुष्पागप्रियैः
पाटलाप्रभृतिभिर्वृक्षैः शिरस्य पुष्पप्रकरस्य मस्तकसंबन्धिपुष्पसमूहस्य वृथा वै
धिकीवभूवे (हस्त्युसज्जादेः । ६-४-२३ इ. सू. हरत्यर्थे विवधशब्दिकम्
विविधं हरन्तीतिवैवधिका कुम्भस्तिभ्यां कर्मकर्तृभ्यां प्रागतत्वे च्चिः । ७ । २ ।
१२६ । इ. सू. वैवधिकशब्दात् च्चिः । ईश्वरावर्णस्याऽनव्ययस्य । ४ । ३ ।
१११ । इ. सू. ईः ।) निगर्थकं भारवाहकैर्जातम् । अत्र भावे उक्तिर्ज्ञेया ॥ ५२ ॥

वध्वोरलंकारसहं सहर्षा, मणीगणं पूरयति स्म लक्ष्मीः ।

वारांनिधेस्तद्वनिनश्चिरत्नो, रत्नोच्चयः फल्गुरभूच्चितोऽपि ॥ ५३ ॥

(व्या०) वध्वोरिति ॥ लक्ष्मीः सहर्षा हर्षेण सह वर्तते इति सहर्षा सति
मणीगणं रत्नपुरं पूरयति स्म रत्नसमूहं पूरयति स्म । किं लक्षणं मणीगणं वध्वोः
सुमंगलासुनन्दयोः अलंकारस्य सहं अलंकारसमर्थं । तद्वनिनः कृपणस्य वारांनिधेः
समुद्रस्य चिरत्नः (चिरपरुत्परारत्नः । ६-३-८५ । इ. सू. चिरशब्दात् लः
चिरम्भवः चिरत्नः ।) चिरकाली निश्चितोऽपि संचितोऽपि रत्नोच्चयः रत्नसमूहः
फल्गुः निष्फलोऽभूत् ॥ ५३ ॥

मंदाकिनी रोधसिरूढपूर्वा, दूर्वा वरार्थाय समानिनाय ।

पराभिराभिर्नवरं जिजीवे, बालेयदंतक्रकचार्तिहेतोः ॥ ५४ ॥

(व्या०) मंदाकिनी इति ॥ मंदाकिनी गंगानदी वरार्थाय वरस्य अर्थक्यां
दूर्वाः समानिनाय । किं लक्षणाः दूर्वाः रोधसि तटे रूढपूर्वाः पूर्वं रूढाः
रूढपूर्वाः अप्रेष्युद्रताः । पराभिराभिः अन्याभिर्दूर्वाभिः न वरं केवलं बालेयदंत
क्रकचार्तिहेतोः बालेयानां रासभानां दन्ताः एव क्रकचं करपत्रं तस्य अतिः
पीडा तस्याः हेतोः तत्पीडानिमित्तं जिजीवे ॥ ५४ ॥

कश्मीरवासा भगवत्पदच, काश्मीरमालेप्यमनाकुलैव ।

यत्रापि तत्रापि भवन्न हीदं, मदेशनाम त्यजतीतिबुद्धया ॥ ५५ ॥

(व्या०) कश्मीरवासा इति ॥ कश्मीरं वासः यस्याः सा कश्मीरवासा भगवती सरस्वती आलेप्यमालेपनयोग्यं काश्मीरं कुंकुमं इति बुद्ध्या अनाकुला एव अदत्त ददौ । इतीति किं हि निश्चितं इदं काश्मीरं कुंकुमं यत्रापि तत्रापि भवत् विद्यमानं सत् ममदेशस्यनाम तत् मदेशनाम न त्यजति यत् तत् कुंकुमं काश्मीरमेवोच्यते ॥ ५५ ॥

करोपि तन्वंगि किमंगभंगं, त्वमर्धनिद्राभरवोद्धितेव ।
न सांप्रतं संप्रति तेऽलसत्वं, कल्याणि कार्पण्यमिवोत्सवान्तः ॥५६॥
आलम्बितस्तंभमवस्थितासि, बाले जरातेव किमेवमेव ।
अलक्ष्यमन्विष्यसि किं सलक्ष्ये, साधोः समाधिस्तिमितेव दृष्टिः ॥५७॥
मनोरमे मुञ्चसि किं न लीलामद्याप्यविद्यामिव साधुसंगे ।
इतस्ततः पश्यसि किं चलाक्षि, निध्यातयूनी पुरि पामरीव ॥५८॥
भूषां वधव्यां द्रूतमानयध्वं, धृत्वा वरार्थं धवलान् ददध्वम् ।
शच्येरितानामिति निर्जरीणां, कोलाहलस्तत्र बभूव भूयान् ॥५९॥
चतुर्भिः कलापकम्

(व्या०) करोषीति । तत्र तस्मिन् मंडपे निर्जरीणां देवीनां भूयान् बहुः कोलाहलो कोलं वराहं आवहतीति त्रासयतीति कोलाहलः बभूव । किं विशिष्टानां निर्जरीणां शच्या इन्द्राण्या इति अमुना प्रकारेण ईरितानां प्रेरितानां इतीति किं हे तन्वंगि अंगभंगं किं करोपि केव अर्द्धनिद्राभरवोद्धितेव अर्द्ध निद्रायाः अर्द्धनिद्रा तस्या भरेण बोधिता जागरिता अंगभंगमालस्यं करोति हे कल्याणि ते तव अधुना अलसत्वं न सांप्रतं (सम्प्रति युज्यते इति साम्प्रतं । क्वचित् । ६ । २ । १४५ । इ. सू. अण् ।) युक्तं किमिव कार्पण्यमिव यथा उत्सवान्तः उत्सवमच्ये कार्पण्यं (कृपणस्य भावः कार्पण्यं पतिराजान्त गुणाङ्गराजादिभ्यः कर्मणि च । ७-१-६० । इ. सू. कृपणशब्दात् भावे व्यण् ।) न सांप्रतं युक्तम् ॥५६॥ हे बाले त्वं आलम्बितश्चासौ स्तंभश्च आलम्बितस्तंभः तं एवमेव किमवस्थितासि

उभे प्रभौ स्नेहरसानुविद्धे, स्नेहैः समभ्यज्य च संस्तपय ।
लावण्यपुण्ये अपि भक्तिनस्ता, न स्वश्रमेऽमंसत पौनरुक्त्यम् ॥ ६१ ॥

(व्या०) उभे इति ॥ ताः सख्यः भक्तिः स्वश्रमे स्वस्य श्रमस्तस्मिन्
आत्मीयप्रयासे पौनरुक्त्यं (पतिराजान्तगुणाङ्ग च । ७ । १ । ६० । इ. सू.
पुनरुक्तैः भावे व्यञ्) पुनरुक्तदोषं नाभंसत न मन्यन्ते स्म । किं कृत्वा उभे
कन्ये स्नेहैस्तैः समभ्यज्य अभ्यङ्ग्य च अभ्यत् संस्तपय स्नानं कारयित्वा ।
किं विशिष्टे कन्ये प्रभौ श्रीरूपभदेवे स्नेहरसानुविद्धे स्नेहरस रसस्तेन अनुविद्धे
प्रेमरसव्याप्ते ते पुनः लावण्यपुण्ये (वर्णद्वयादिभ्यश्चञ् च वा । ७ । १ । ५९
इ. सू. लवणशब्दात् व्यञ्) अपि लावण्येन पुण्ये लावण्यपुण्ये ते लावण्यपवित्रे
अपि । कोऽर्थः ते कन्ये पूर्वमेव स्नेहरसेन प्रभौ प्रेमरसेन तैन्दन वानुविद्धे
लावण्येन च पवित्रे वर्तते पुनरपि तत्करणेन पुनरुक्तत्वं स्यात् परं भक्तिभावात्
तत्रजातमिति भावः ॥ ६१ ॥

तृषातुरेणेव पटेन चान्त-स्नानीयपानीयलवे जवेन ।
स्फुरन्मयूखे निभृते क्षणं ते, सुवर्णपुञ्ज्योः श्रियमन्वभूताम् ॥ ६२ ॥

(व्या०) तृषातुरेणेति ॥ ते कन्ये सुमंगलासुनन्दे क्षणं एकं क्षणं सुवर्ण-
पुञ्ज्योः सुवर्णस्य पुञ्ज्यो सुवर्णपुञ्ज्यो तयोः सुवर्णपुञ्ज्ययोः श्रियं शोभां अन्व-
भूताम् । किं विशिष्टे जवेन वेगेन तृषया आतुरस्तेन तृषातुरेणेव पटेन वस्त्रेण
चान्तस्नानीयपानीयलवे चान्तः प्रस्तः स्नानीयस्य (स्नातुं योग्यं स्नानीयं तज्या-
नीयो । ५-१-२७ इ. सू. स्नाधातोर्नीयः ।) पानीयस्य (पातुं योग्यं पानीयं
तज्यानीयो । ५ । १ । २७ । इ. सू. पिबतेर्नीयः) लवः ययोस्ते पुनः
किं निभृते निश्चले पुनः स्फुरन्मयूखे स्फुरन्तो देदीप्यमानाः मयूखाः किरणाः
ययोस्ते ॥ ६२ ॥

सगोत्रयोर्मूर्ध्नि तयोरुदीय, नितम्बचुम्बी चिकुरौघमेघः ।
वर्षन् गलन्नीरमिषान्मुखाब्जा-न्यस्मेरयच्चित्रमवेक्षकाणाम् ॥ ६३ ॥

[illegible]

परिस्फुटस्फाटिककोशवाया, हैमीकृपाणीव मनोभवस्य ॥ ५८ ॥

(व्या०) तनूग्निः ॥ अमग्निरित्याहनाभिः तदीया तपोग्निं तदीया तनुः शरीरं दृष्टो (दृष्ट्वातोः कर्मणि परोक्षः) दष्टा । तनूश्चन्द्रो देहवाचकः गोविल्ली ज्ञेयः । कन्याद्वये सन्धपि तनूग्नित्वत्र जातावेकवचनं ज्ञेयम् । किं विशिष्टं तनुः संवीतशुभ्रामलमञ्जुवासा संवीतानि परिहितानि शुभाणि उज्ज्वलानि अमलानि निर्मलानि मञ्जूनि मनांजानि वामांसि वस्त्राणि यया सा संवीत० । उप्रेत्यते परिस्फुटस्फाटिककोशवामा परिस्फुटो यो स्फाटिककोशः तस्मिन् वासो यस्याः सा प्रकटस्फाटिकमणिमयप्रत्याकारकृतवासा मनोभवस्य कामस्य हेमोविकारो हैमो (हेमादिभ्योऽञ् । ६ । २ । ४५ । इ. सू. हेमन् शब्दात् विकारो अञ् प्रत्ययः ।) सुवर्णमयो कृपाणोव क्षुरिकेव ॥ ६८ ॥

इतीव लाक्षारसरूपधारी, रागस्तयोरंहितलं सिपेवे ॥ ६९ ॥

(व्या०) द्वारेणेति ॥ लाक्षारसरूपधारी लाक्षायाः रसः तस्य रूपं धरतीति अलक्षरसरूपधारी (अजातेः शीले । ५-१-१५४ । इ. सू. धृधातोः शीलेऽर्थे खिन्) रागः (भावाऽकर्त्रोः । ५ । ३ । १८ । इ. सू. रञ्जूधातोर्भावे घञ्) तयोः कन्ययोः अंहितलं चरणतलं सिपेवे सेवते स्म । उत्प्रेक्ष्यते इतोव एषोऽहं वां युवयोर्द्वारेण भर्तुः श्रीरूपभदेवस्य चेतसि हृदये संश्लेषं संबंधं आप्त्यामि प्राप्स्यामि । किं विशिष्टोऽहं मुमुक्षितोऽपि मोक्तुमिष्टोऽपि ॥ ६९-॥

मन्दारमालामकरन्दविन्दु-सन्दोहरोहप्रमदाश्रुपूग ।

दूरागता शैत्यमृदुत्वमारा, सखीव शिश्नेष तदीयकंठम् ॥ ७० ॥

(व्या०) मन्दारोऽस्ति ॥ मन्दारमाला मन्दारपुष्पाणां माला दूरागता दूराद्वा-
गता सखीव तदीयकंठं तयोः सुमंगलासुनन्दयोः अयं तदीयः स चासौ कंठश्च
तदीयकंठस्तं शिश्नेष आलिंगति स्म । किं लक्षणा मन्दारमाला मकरन्दविन्दु-
सन्दोहरोहप्रमदाश्रुपूग मकरन्दानां विन्दवः तेषां सन्दोहः समूहः स एव
रोहन् प्रवर्द्धमानः प्रमदाश्रूणां पूरः हृषीश्रुपूगे यस्याः सा मकरन्द० शैत्यमृदु-
त्वमारा शैत्यं (शौनस्य भावः शैत्यं पतिराजान्तं गुणाद्गजादिभ्यः कर्मणि च ।
७ । १ । ६० । इ. सू. गुणवाचकशतशब्दात् भावेऽत्राण्) च मृदुत्वं च
शैत्यमृदुत्वे ताभ्यां साग मनोज्ञा ॥ ७० ॥

न्यस्तानि यश्चोर्वदनेऽमरीभि-राभाभरं भेजुरभंगरंगम् ।

उद्वेगयोगेऽपि भुजङ्गवह्ने-र्दलानि सुस्थानगुणः स कोऽपि ॥ ७१ ॥

(व्या०) न्यस्तानोति ॥ भुजङ्गवह्नेर्भागवह्नेः दलानि पत्राणि उद्वेगयो-
गेऽपि उद्वेगः संतापः पक्षे पूर्वाफलं तस्य योगस्तस्मिन्नपि आभाभरं आभानां
भरस्तं शोभासमूहं भेजुः (तृत्रपफलभजाम् । ४ । १ । २५ । इ. सू. भज्यातोः
उसि परं एत्वम् न च द्विभावेः) भजन्ते स्म । किं विशिष्टमाभाभरं अभंगरंगं
अभंगो रंगचूर्णो रंग एव वा यस्मिन् तं । स कोऽपि सुस्थानगुणो ज्ञेयः । किं
विशिष्टानि दलानि अमरीभिर्देवांगनाभिः बल्योः कन्ययोर्वदने न्यस्तानि क्षितानि ।
एकं भुजङ्गवह्नेर्दलानि द्वितीयमुद्वेगयोगः परमीदृशेऽपि सति यद् रंगो जातः स
तयोः कन्ययोर्वदनस्थानक्रमगुणो ज्ञेय इति भावः ॥ ७१ ॥

मास्म स्मरान्धं त्वरया पुरान्तः, संचारिचेतः पतदत्र यूनाम् ।

इतीव काप्युत्पलकर्णपूरै-स्तत्कर्णकूपौ त्वरितं प्यधत्त ॥ ७२ ॥

(व्या०) मास्मेति ॥ कापि देवांगना उत्पलकर्णपूरैः उत्पलानि एव
कर्णपूरस्तैः कमलरूपकर्णाभूषणैः तत्कर्णकूपौ तयोः सुमंगलासुनन्दयोः कर्णौ

११८) श्रीजैनकुमारसम्भवार्थं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ३

चकार । किं विशिष्टं मौलिं मणीनां किण्वैर्जटालं (कात्वात्रयापादात् क्षेपे । ७ ।
२ । २३ । इ. सू. जटाशब्दात् गत्वर्थे लः ।) व्यासम् । अत्रापि लक्षणा ज्ञेया ॥
पारे शिरोजतमसामुदियाय भाले, लक्ष्म्या घनावसथतां गमिते तदीये ।
विक्षिप्तनागजरजोव्रजसांध्यराग-संकीर्णसिम्नि तरणिस्तिलकच्छलेन ॥

(व्या०) पारे इति ॥ तरणिः सूर्यः तदीये तयोः कन्ययो इदं तदीये
तस्मिन् भाले शिरोजतमसां शिरसिजाताः शिरोजाः (सप्तम्याः । ५-१-१६९
इ. सू. शिरसि उपपदे जनेर्ङः । डित्यन्यस्वरादेः इ. सू. अन्यस्वरादेलोपः ।)
केशाः ते एव तमांसि तेषां केशरूपांधकागणां पारे उदियाय उदयं प्राप्तः ।
किं विशिष्टे भाले लक्ष्म्याः श्रियः शोभाया वा घनावसथतां दृढस्थानकतां पक्षे
घनावसथतामाकाशतां गमिते प्रापिते विक्षिप्तनागजरजोव्रजसांध्यरागसंकीर्णसिम्नि
विक्षिप्तं विस्तारितं च तत् नागजरजश्च तस्य व्रजः समूहः स एव सांध्यरागः
तेन संकीर्णा सीमा पर्यन्तदेशो यस्य तस्मिन् तरणिः केन उदियाय तिलकच्छलेन
तिलकस्य उलं तेन ॥ ७६ ॥

यच्चाक्रिकभ्रमिदिनाधिपतापवन्हि-सेवापयोवहनमुख्यमसोढ कष्टम् ।
पुण्येन तेन तदुरोरुहतामवाप्य, कुंभो वभाज मणिहारमयोपहारम् ॥७७॥

(व्या०) यत् इति ॥ यत् यस्मात् कारणात् चाक्रिकः कुलालः तस्य
चक्रोपरिभ्रमः चाक्रिकभ्रमः दिनाधिपतापः दिनाधिपस्य (अधिकं पातीति अधिपः
उपसर्गादातो ङोऽश्वः । ५ । १ । ५६ । इ. सू. अधिपूर्वक पाधातोर्ङः ।)
सूर्यस्य तापः सूर्यकिरणतापः वह्निसेवा वह्नेः सेवा पावकावस्थाभवा पयोवहनं
जलहरणं चाक्रिक[श्च] भ्रमिश्च दिनाधिपतापश्च वह्निसेवा च पयोवहनं च तानि
मुख्यानि यस्मिन् तत् एवं विधं कष्टमसोढ वहते स्म तेन पुण्येन तदुरोरुहतां
तयोः कन्ययोः उरोरोहता तां तत्स्तनत्वं प्राप्य मणिहारमयोपहारं मणिहारमय-
मुपहारं पूजां वभाज भजति स्म । 'देहे दुःखं महाफल'मित्यागमः । अत्र वृत्ते
अनुमानालंकारो ज्ञेयः । कुंभेन किमपि पुण्यं कृतं तेन हारादिपूजा प्राप्तेति भावः ।

ये तयोरशुभतां करणमूले, काममोहभटयोः कटके ते ।

अङ्गुलीषु सुपमामददुर्या, ऊर्मिका ननु भवाम्बुनिधेस्ताः ॥ ७८ ॥

(व्या०) ये इति ॥ ये कटके तयोः कन्ययोः करमूले अशुभतां शोभिते ते काममोहभटयोः कटके सैन्ये ज्ञेये । याः ऊर्मिकाः मुद्रिकाः तयोः कन्ययोः अङ्गुलीषु सुपमां शोभामददुः ददति स्म ननु निश्चितं ताः भवाम्बुनिधेः भवः संसारः एव अंबुनिधिः (उपसर्गादः किः । ५ । ३ । ८७ । इ. सू. निपूर्वक धाधातोः कि । इडेत् पुसीति सूत्रेण आकारलोपः ।) समुद्रस्तस्य संसारसमुद्र-स्योर्मिका लह्युर्यो ज्ञेयाः ॥ ७८ ॥

त्रिभुवनविजिगीषोर्मारभूपस्य बाह्या-

ऽवनिरजनि विशाला तन्नितम्बस्थलीयम् ।

व्यरचि यदिह काञ्ची किंकिणीभिः प्रवल्ग,

चतुरतुरगभूपा घर्घरीघोषशंका ॥ ७९ ॥

(व्या०) व्यरचीति [त्रिभुवनेति] ॥ इयं तन्नितम्बस्थली तयोः कन्ययोः नितम्बस्थली कटीतटस्थली मारभूपस्य मारः कामः एव भूपो नृपस्तस्य कामराजस्य बाह्यावनिः अश्वबाहनिका भूमिः अजनि जाता । तत्र हेतुमाह-यत् यस्मात् इह कारणात् नितम्बस्थल्यां काञ्ची मेखला तस्याः किंकिण्यः क्षुद्रघंटिकाः ताभिः प्रवल्गचतुरतुरगभूपाघर्घरीघोषशंका प्रवल्गन्तः उच्छलन्तः चतुराः ये तुरगाः (नाम्नो गमः खड्गौ च विहायसस्तु विहः । ५-१-१३१ । इ. सू. तुरशब्द-पूर्वक गमधातोः ड प्रत्ययः डित्यन्तस्वरादेरिति सूत्रेण अम् लोपः) तेषां भूपा (भीषिभूषिचिन्तिपूजि-भ्यः इ. सू. अङ् आत् इ. सू. आप्) घर्घरीणां घोष-शंका व्यरचि कृता । यत्र अश्वाः बाह्यन्ते तत्र घर्घरीघोषः स्यादेवेति भावः । किं विशिष्टस्य मारभूपस्य त्रिभुवनविजिगीषोः त्रयाणां भुवनानां समाहारत्रिभुवनं (संख्या समाहारे च द्विगुथानामन्ययम् । ३ । १ । ९९ । इ. सू. समासः) विजेतुमिच्छतीति विजिगीषति विजिगीषतीति विजिगीषुः त्रिभुवनस्य विजिगीषुः तस्य त्रिभुवनजेतुमिच्छोः ॥ ७९ ॥

अथ चतुर्थसर्गः प्रारम्भते ।

अथात्र पाणिग्रहणक्षणे प्रति-क्षणं समेते सुरमंडलेऽस्थिते ।
इलातलस्यातिथितामिवागता-ममंस्त सौधर्मदिवं दिवःपतिः ॥ १ ॥

(व्या०) अथेति ॥ अथानन्तरं दिवःपतिः इन्द्रः सौधर्मदिवं इलातलस्य
इलायाः तले तस्य पृथ्वीतलस्य अतिथितां प्राचूर्णनामिवागताममंस्त मन्यते स्म ।
क सति अत्र अस्मिन् पाणिग्रहणक्षणे पाणिग्रहणस्य क्षणः तस्मिन् विवाहावसरे
अखिलं समग्रे सुरमंडले सुगणां मंडलं तस्मिन् देवसमूहे क्षणं क्षणं प्रति
(योग्यता वीप्सार्थानतिवृत्तिसादृश्ये । ३-१-४० । इ. सू. वीप्सायां समासः ।
क्षणं क्षणं इति प्रतिश्रवणम् ।) समेते समागते सति ॥ १ ॥

नवापि वैमानिकनाकिनायका, अधस्त्यलोकाधिभुवश्च विंशिनः ।
शशी रविव्यन्तरवासिवासवा, द्विकाधिकात्रिशदुपागमन्निह ॥ २ ॥

(व्या०) नवापि । एकस्य पूर्वमागतत्वात् शेषे नवापि वैमानिकनाकि
नायकाः वैमानिकानां (चरति । ६ । ४ । ११ । इ. सू. विमानशब्दात् चरति
अर्थे इकण् प्रत्ययः विमानैः चरन्ति इति वैमानिकाः ।) नाकिनां देवानां
नायकाः (एक तृचौ । ५ । १ । ४८ । इ. सू. नोधातोः कर्तरि णकः
नामिनोऽकलिहलेः । ४ । ३ । ५१ । इ. सू. ईकारस्य वृद्धिः एदैतोऽयाय्
१-२-२३ । इ. सू. आयादेशे नयन्तीति नायकाः) इन्द्राः च अन्यत् विंशिनः
विंशतिर्मानमेवामिति विंशिनः डिन् इति सूत्रेण डिन् प्रत्ययः इनश्च विंशतेस्ते-
र्दिनि इति सूत्रेण तिलोपः डित्यन्तस्वरादेरन्त्यस्वरलोपे विंशिन इति विंशतिसंख्य
अधस्त्यलोकाधिभुवः अथो भवा अधस्त्याः ते च ते लोकाश्च अधस्त्यलोकाः तेषा-
मधिभुवः स्वामिनः पाताललोकस्वामिनः शशी चन्द्रः रविः सूर्यः व्यन्तरवासिनां
वासवाः व्यन्तरवासिवासवाः व्यन्तरेन्द्राः द्विकाधिका द्विकेन अधिका त्रिशत्
त्रात्रिशत् इह मंडपे उपागमन् आगताः ॥ २ ॥

। इदालोढनशाखिदोलन-प्रियामुखा लोकमुखो मखांशिनाम् ।

। प्रयाणस्य रसेन हस्तिनः, पदेन पादान्तरवद्वयलुप्यत ॥ ३ ॥

(व्या०) तदेति ॥ तदा तस्मिन्मयसरे मखांशिनां देवानां हृदे जलाशये लोढनमवगाहनं हृदालोढनं हृदावगाहनं शाखिनो वृक्षास्तेषु दोलनं प्रेक्षणं शिदोलनं प्रियाया मुखे तस्य आलोकः प्रियामुखा लोकः पते प्रमुखाः मुखं । नं यस्य स रसः प्रयाणस्य रसेन व्यलुप्यत दमः । किं यत् पादान्तरवत् । हस्तिनः पदेन द्विपदचतुष्पदादीनां पादान्तरं लुप्यते 'सर्वेपदा हस्तिपदे मयाः' इति न्यायान् ॥ ३ ॥

निर्यतां स्वस्वदिवो दिवौकसां, स कोऽपि घोषः सुहृदादिहृतिभूः ।
भृद्धिहायस्यपि यत्र गोव्रजं, विमिश्रितं कः प्रविभक्तुमीश्वरः ॥४॥

(व्या०) विनिर्यतानिति ॥ स्वस्वदिवः स्वस्य स्वस्य स्वर्गात् विनिर्यतां गच्छतां दिवौकसां द्यौर्लोको येषां ते दिवौकसां देवास्तेषां सुहृदादीनां (शोभनं यं येषां ते सुहृदो मित्राणि सुहृद् दुर्हेन् मित्रामित्रे । ७ । ३ । १५७ । इ. मित्रेऽर्थेऽनुपूर्वकं हृदयस्य हृदादेशो निपात्यते सुहृदः आदौ येषां ते सुहृदास्तेषां एकार्थं चानेकं च । ३ । १ । २२ । इ. सू. बहुव्रीहिः) मित्रादीनां तेषां कारणं तस्याः भवतीति सुहृदादिहृतिभूः स कोऽपि घोषः कलकलः गोकुलं अगूत् । यत्र घोषे गोव्रजं वाणीसमूहं धेनुसमूहं वा विमिश्रितं एकौगूतं सत् हायस्यपि आकाशेऽपि प्रविभक्तुं पृथक् कर्तुं कः ईश्वरः समर्थः स्यात् अपि न कोऽपि ॥ ४ ॥

मीषु नीरंध्रचरेषु कस्यचि-न्निरीक्ष्य युग्यं हरिमन्यवाहनम् ।

मी न भीतोऽप्यशक्तपलायितुं, प्रकोपनः सोऽपि न तं च धर्षितुम् ॥

(व्या०) अमीष्विति ॥ अन्यवाहनं अन्यस्य देवस्य वाहनं (करणाधारः । ३ । १२९ । इ. सू. वहधातोः करणे अनट् उद्यते अनेन इति वहनं तः प्रज्ञादिभ्योऽण् । ७ । २ । १६५ । इ. सू. स्वार्थे अण् वहनमेव

१२६) भीतिन रुमायसम्भवात्तमे मताकायम श्रीकायमलंकृतम् ॥ सर्वम्

कटोपशान्तामः सन्तो न पुणं समहायः निगमयन् (पाणिन्युपशान्तम् ।
३ । १ । १३७ । इ. सू. समहायः कः ।) आप्यंमनादेत्वजाः तस्य
भागे तस्य मौग्धं प्रमाणे माग्धे अग्नि प्रत्यां निगम्य निगं करोतीनि भवेत् ।
तु पुनः सुपर्वगोवतै युवनीनां समूहा गोवनानि (एष्ट्याः समूहे । ६-२-९ ।
इ. सू. समूहेऽर्थे युवनिशब्दात् अण्) सुपर्वणां गोवनानि तैः देवयुवनीसमूहैः
अधोऽवनारि अभःपतने । तदेव निगम्यादिमौग्धं साहाय्यकारि साहाय्यकं करोतीनि
साहाय्यकारि चिन्तितम् ॥ ९ ॥

उपात्तपाणिस्त्रिदशेन बल्लभा, श्रमाकुलाकाचिदुदंचिकंचुका ।

वृषस्य या चादुशतानि तन्वती, जगाम तस्यैव गतस्य विघ्नताम् ॥ १० ॥

(व्या०) उपात्तेति । काचिद् देवबल्लभा देवांगना श्रमाकुला श्रमं
आकुला त्रिदशेन देवेन उपात्तपाणिः उपात्तः गृहीतः पाणिर्हस्तो यस्यः स
गृहीतहस्ता सती तस्यैव त्रिदशस्य गतस्य (कृत्रि कः । ५ । ३ । १२३ । इ.
सू. गम् धातोर्भावे नपुंसक कः गम्यते इति गतम् ।) गमनस्य विघ्नतां (विघ्न-
न्यते अनेन इति विघ्नः । स्यादिभ्यः कः । ५ । ३ । ८२ । इ. सू. विपूर्वक-
हन्धातोः कः, अनोऽस्य । २ । १ । १०८ । इ. सू. अनोऽस्य लक् । हतो
होन्नः । २ । १ । ११२ । इ. सू. त्रे कृते । विघ्नः । भावे त्वतल् । ७ ।
१ । ५५ । इ. सू. विघ्न शब्दात् भावेऽर्थे तल्) जगाम । किं कुर्वतो सती
वृषस्यया (अभाव्ययात् क्यन् च । ३ । ४ । २३ । इ. सू. वृषशब्दात् इच्छार्थे
क्यन् प्रत्ययः वृषाश्चान्मैथुनेस्सोऽन्तः । ४ । ३ । ११४ । इ. सू. वृषशब्दात्
सोऽन्तः । शंसि प्रत्ययात् । ५ । ३ । १०५ । इ. सू. वृषस्यातोः अप्रत्ययः
लुगस्यादेत्यपदे । २ । १ । ११३ । इ. सू. अकारलोपः । आत् । २ । ४ ।
१८ । इ. सू. आप् । मैथुनार्थं वृषेच्छा वृषस्या ।) मैथुनेच्छया चादुशतानि
तन्वती पुनः उदंचिकंचुका उच्छसत् कञ्चुका ॥ १० ॥

पुरस्मरीभूय मनाक् प्रमादिनं, कचित् कृपन्तीष्वमरीषु बल्लभम् ।
विशां वशाः स्युः पथि पादशृङ्खला, इति श्रुति केऽपि वृथैव मेतिरे ॥

(व्या०) पुरस्सरोभूयेति ॥ कंऽपि देवाः इति श्रुतिं वृथैव मेनिरे । इतीति—
किं वशाः स्त्रियः पथि मार्गे विशां पुण्याणां पादशृङ्खलाः पादबन्धनानि श्रुः
कासु सतीषु अमरीषु देवीषु मनाक् स्तोकं प्रमादिनं बल्लभं भर्तारं पुरस्सरोभूय
(पुगेऽपतोऽग्ने सतैः । ५ । १ । १४१ । इ. सू. पुरस्पूर्वकसृधातोः टप्रत्ययः
अगन्त्येकण्वन्ब्रूहिताम् । २ । ४ । २० । इ. सू. ओः पुरः सग्निति
पुरःसर्गः) अग्रे भूत्वा कृपन्तीषु बलादाकर्षन्तीषु सतीषु ॥ ११ ॥

दिवो भुवश्चान्तर्गतागतै—स्वाहि योऽध्वा त्रिदशैरनेकशः ।
द्युदंडकत्वेन स एव विश्रुतः, प्रपद्यतेऽद्यापि नभोऽन्विसेतुताम् ॥ १२ ॥

(व्या०) दिव इति ॥ त्रिदशैर्देवैः दिवः स्वर्गस्य भुवश्च पृथिव्याश्च
अन्तर्गते अलमर्थं गतागतैः गतानि च आगतानि च तैः गमनागमनैः योऽध्वा
मार्गोऽनेकशः (सत्यैकाथांद्रोसायां शस् । ७ । २ । १५१ । इ. सू.
वीसाथांत अनेकशब्दात् शस् प्रत्ययः) अनेकवागन् अवाहि वाहितः स एव
अध्वा मार्गः द्युदंडकत्वेन विश्रुतः विख्यातः सन् अद्यापि नभोऽन्विसेतुतां नभः
आकाशमेव अन्विः (आपः धीयन्ते अस्मिन् इति अन्विः, व्याप्यादाधोर । ५ ।
३ । ८८ । इ. सू. अपूर्पूर्वकधायातोः किः । इडंत पुसि चातो लृक् । इ. सू.
आलोपः) समुद्रः तस्य सेतुतां आकाशसमुद्रसेतुबंधवं प्रपद्यते ॥ १२ ॥

जनिर्जिनस्याजनि यत्र सा मही, महीयसी नः प्रतिभाति देवता ।
इतीव देवा भुवमागता अपि, क्रमैर्न संपस्पृशुरेव तां निजैः ॥ १३ ॥

(व्या०) जनिरिति ॥ देवा भुवं पृथ्वीमागता अपि निजैः क्रमैः पदैः
स्वां भुवं न संपस्पृशुरेव नैव स्पृष्टवन्तः । उप्रेक्षते इतीव इतीति किं यत्र यस्यां
पृथिव्यां जिनस्य श्रीकृपभदेवस्य । जनिः (पदिपटिपचिस्थलिहलिकलि—
बलि—भ्यः । ६०७ । इ. उ. सू. जन्धातोरिप्रत्ययः ।) जन्म अजनि जाता ।
सा मही पृथ्वी नोऽस्माकं महीयसी (गुणाद्वाद्देष्टव्यसू । ७ । ३ । ९ । इ. सू.
महत्शब्दात् ईयसुः । व्यन्तस्वरादेः । ७ । ४ । ४३ । इ. सू. महत्शब्द-

१३ ॥ ... ॥ १३ ॥

सूतः पाणीनी किं विदीयतां, यथा विदीयतां नास्ति उच्यते ।
निमानमानं न तमेत गमं, नरेणनीलैः पयसः पूरन्दः ॥ १४ ॥

(व्या०) मन्त्राणां ॥ यथा पूरन्दः (पूरयमानः) ॥ १३ ॥
१३ ॥ इ. सू. यथायथा पूरयमानाणि यस्यानीनि पूरन्दः इति केन
तैः नरेणनीलैः (नरेणनीलैः ॥ १३ ॥ इ. सू. यथायथाः पयसः) नरे
तैः नान च तैः पयस्य तैः नरेणनीलैः नरेणनीलैः अंजसा सामग्येन निमानं निर्दिष्टं
यथा भवति तथा आनन्दः भवति किम् । क सति नास्ति उच्यते नास्ति उच्यते
तस्मिन् देवस्य इति उच्यते उच्यते नानि गति इतीति किं मुहूर्तमासीदिति अत्र
भवति । विद्वज्जसामिन्द्राणां किं प्रमादित्वा प्रमादकारिता ॥ १४ ॥

तनूस्तदीया पटवासकैरभा-द्विशेषतः शोपिततैलताण्डवा ।
अकृत्रिमज्योतिरभिन्नमत्र न, स्निहिक्रिया स्याद् बहिरंगमापि किम् ॥

(व्या०) तनूगिति ॥ तदीया तस्य इयं तनूः स्वामिनः शरीरं पटवास-
कैः पिष्टतैः शोपिततैलताण्डवा सती शोपितं तैलस्य ताण्डवं नृत्यं यस्यां सा एवं-
विधा सती विशेषतः (अहीयरुहोऽपादाने । ७ । २ । ८८ । इ. सू. पञ्च-
म्यर्थे विशेषशब्दात् तसुप्रत्ययः ।) अभात्. दिदीपे । अत्र (ककुत्रात्रेह । ७ ।
२ । ९३ । इ. सू. अत्र इति निपात्यते) अस्मिन् भगवति बहिरंगमापि
(नाम्नो गमः खड्गो च विहायसस्तु विहः । ५ । १ । १३१ । इ. सू. बहिरंग-
शब्दपूर्वकं गम्धातोर्ङ प्रत्ययः ।) बाह्यशरीरस्यापि स्निहिक्रिया (कृगः श च वा ।
५ । ३ । १०० । इ. सू. कृधातोः भावे शप्रत्यये । रिः शक्याशीर्थे । ४ ।
३ । ११० । इ. सू. ककारस्य रिः । धातोरिवर्णोवर्णस्येयुव् स्वरे प्रत्यये ।
इ. सू. इयादेशः, आत् इ. सू. आप् ।) किं अकृत्रिम- (द्वितित्त्वमिक् तत्कृतम् ।
५ । ३ । ८४ । इ. सू. कृधातोः तेन कृतमित्यर्थे त्रिमक् प्रत्ययः ।) ज्योतिषः

१३०) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ४

त्सनेपदम् । किं विशिष्टः सः, मुनयश्चान्नोदकलेपभासुरः शोभनं वयं मुनयं
(मुः पूजायाम् । ३ । १ । ४४ । इ. सू. तत्पुरुषसमासः) तेन शान्नो य
उदकस्य जलस्य लेपस्तेन भासुरे (भक्ति भासिमिदंभुरः । ५-२-७४ । इ. सू.
भासुधातोः शालादिसदृशे पुष्पलायः ।) देदीप्यमानः । समन्ततः सर्वतः संगतं
मिलितं दिव्यचन्दनं गोशार्पचन्दनं यस्य सः । किं विशिष्टं मेघः कटकं घना-
व्ययोद्धान्तजलं घनात्यये शम्भुकालं उद्धान्तं शुष्कं जलं यस्य तत् ॥ १७ ॥

अमुं पृथिव्यामुदितंसुद्रुमं, निरीक्ष्य हन्मूर्ध्नि सुमांचितंसुराः ।
जगत्प्रियं पुत्रफलोदयं वयः, क्रमादवोचन्नचिरेण भाविनम् ॥ १८ ॥

(व्या०) अमुमिति ॥ सुराः देवाः अमुं भगवन्तं पृथिव्यां उदितं सुद्रुमं
कल्पवृक्षं निरीक्ष्य हृष्टा वयःक्रमात् वयसः क्रमः तस्मात् पटुलक्षपूर्वान्तरं अचि-
रेण स्तोककालेन भाविनं (वत्स्यति गम्यादिः । ५ । ३ । १ । इ. सू.
भूधातोर्भविष्यर्थे णिन् ।) भविष्यन्तं पुत्रफलोदयं पुत्र एव फलस्य उदयो यस्य
तं अवोचन् । किं लक्षणममुं हन्मूर्ध्नि हृदयं च मूर्धां च एतयोः समाहारं हन्मूर्धं
तस्मिन् हृदये मरुतके सुमांचितं सुमैः (कारकं कृता । ३ । १ । ६८ । इ. सू.
तृतीया तत्पुरुषः ।) मन्दारहरिचन्दनपारिजातादिकुसुमैः अंचितं पूजितं हन्मूर्ध्नि
इति 'प्राणितूर्यागाणां' इति सूत्रेण एकत्वं ज्ञेयम् । अत्र जगत्प्रियं जगतः प्रियस्तं
विश्वाभीष्टम् ॥ १८ ॥

अदःकचश्चोतनवारिविप्रुपो, निपीययैश्चातकितं तदामरैः ।
ततः परं तेषु गतं सुधावधि, स्वधिक्रियामेव ययौ रसान्तरम् ॥ १९ ॥

(व्या०) अद इति । तदा तस्मिन्नवसरे यैरामरैः देवैः अदः कचश्चोतन-
वारिविप्रुपः अमुष्य भगवतः कचाःकेशाः तेषां श्वोतनं क्षरणं तस्मिन् वारिणां
विप्रुपः जलविन्दून् निपीय पीत्वा चातकितं वप्पीहवदाचरितम् । ततःपरं तेषु
अमरेषु सुधावधि अमृतावधि रसान्तरमपरोरसः स्वकीयां धिक्क्रियां निन्दामेव
ययौ प्राप ॥ १९ ॥

महेशितुः सद्गुणशालिनो वृष-ध्वजस्य मौलिस्थितितोऽधिकं वभुः ।
अमुष्य सर्वांगमुपेत्य संगमं, विशुद्धवत्त्रच्छलगङ्गावीचयः ॥ २० ॥

(व्या०) महेशितुः ॥ विशुद्धवत्त्रच्छलगङ्गावीचयः विशुद्धं निर्मलं च तत्
वस्त्रं च तस्यच्छलेन गङ्गाया इमे गाङ्गागाः (तस्येदम् । ६-३-१६० । इ. सू.
गङ्गाशब्दात् अण्) च ता पीचयश्च कल्लोलाः अमुष्य भगवतः सर्वाङ्गं संगमं उपेत्य
प्राप्य मौलिस्थितितः मौलो स्थितितः मस्तकस्थितेः अधिकं वभुः शोभिताः । किं
लक्षणस्य भगवतः महेशितुः महांश्चासौ ईशिता च महेशिता तस्य । (विशेषणं
विशेष्येणैकार्थं कर्मधारयश्च । ३ । १ । ९६ । इ. सू. कर्मधारयसमासः)
सद्गुणशालिनः सतां गणाः समूहाः तैः शालते सद्गुणशाली (अजातेः शीले ।
५ । १ । १५४ । इ. सू. शीलेऽर्थे शालधातोः णिन् प्रत्ययः ।) तस्य वृष-
ध्वजस्य (उष्ट्रमुखादयः । ३-१-२३ । इ. सू. व्यधिकरणबहुव्रीहिः वृषोत्वजे
यस्य सः वृषध्वजः ।) वृषलाञ्छनस्य पक्षे महेशितुः ईश्वरस्य सद्गुणशालिनः
सन्तोविद्यमाना नन्दिचन्द्रिप्रमुखागणास्तैः शालिनः ईश्वरगणाधामी । तद्यथा-
'महाकालः पुनर्वाणो द्धनबाहु वृषाणकः वीरभद्रस्तु धीराजोहेरकस्तु कृतालकः
॥१॥ अथ चंडोमहाचंडः कुर्शांडीककणप्रियः । मज्जनोऽमज्जनो छागः छागमोधो
महानसः ॥ २ ॥ महाकालकामपालौ संतापनविलेपनौ । महाकपोलः येलोजः
शंखर्णश्च शरस्तपः ॥ ३ ॥ उक्तामालीमहाजंभः श्वेतपादः खरांडकः गोपालो-
ग्रामणीर्धटाकर्णकर्णकराध्वमौ ॥ ४ ॥ एभिर्गणैः शोभमानस्य ईश्वरस्य शिरसि
गङ्गाकल्लोलाः स्युः । अत्र तु सर्वाङ्गे वत्त्रच्छलगङ्गाकल्लोला अभूवन्निति विशेषः ॥

कचान् विभोर्वासयितुं सुगन्धयः, प्रयेतिरे ये जलकेतकादयः ।

अमीषु ते प्रत्युत सौरभश्रियं, न्यधुर्नमोघा महतां हि सङ्गतिः ॥२१॥

(व्या०) कचानिति ॥ जलशब्देन वालकः केतकादयश्च ये सुगन्धयः
शोभनोगन्धो येषां ते सुगन्धयः (सुपूत्युत्सुरमेर्गन्धादिदगुणे । ७-३-१४४ ।
इ. सू. सुपूर्वकगन्धशब्दात् इत् ।) पदार्थाः विभोः स्वामिनः कचान् केशान्

तत्तत्पदं स्थानं यत्प तं पुनः पुन्यजनोचितं पुन्याः पवित्राः ये जनास्तेषामुचितं
 तस्य पक्षे पुन्यजना गजनास्तेषामुचितं योग्यम् । यथा अनादिको लोकः संका-
 रमपि निवृत्तं पदं पश्यति तथा भगवतः शिरसि मुकुटं दृष्टवान् । अत्र मुकुटः
 सकलयोः ताम्रं मुकुटमन्दं नग्नमस्तेऽयम् ॥ २३ ॥

पतिवरे पाठयितं रतिश्रुतिं, हिलेख लेखप्रभुपंडितः स्वयम् ॥ २४ ॥

(व्या०) स्याट इति ॥ नेत्रप्रभुपंडितः मेलाः देवाः तेषां प्रभुः स्वामी
इत्यः स एव पंडितः इत्यः । पक्षे चित्तने मेलाः तद्विषये प्रभुः समर्थः एवंविध-
पंडितः प्रभुः विस्मयी ललाटपट्टे भावे स्याटिकाविशेषमुक्तामिषतः स्याटिका
(कर्णिकटान् कन् । ६ । ३ । ४१ । इ. सू. स्याटअप्यान् भवार्थे कट् ।
सस्या दत्तन् विपक्षयोगान् । २ । ४ । १११ । इ. सू. अस्य इः । स्याटे
भवति स्याटिका) स्याटाभरणं तस्यां निविष्टाः स्थापिताः मुक्ताः मौक्तिकानि
तासां गिषान् स्वयं किं अक्षगणि चिह्नम् । अन्योऽपि पंडितः पट्टके चिह्नितः ।
पाठयति किं कर्तुं पतिपरे (सृजिततृणपट्टमेव नाभि । ५-१-११२ । इ. सू.
पतिकर्षपूर्वकवृथानोः स्वप्रत्ययः निव्यन्ययाऽऽपोमोऽन्तोह्यन्वयः । ३ । २ ।
१११ । इ. सू. मोन्तः पतिं युजीतः इति पतिपरे ।) तुमंगदासुनन्दे रतिश्रुतिं
पाठयितुम् ॥ ३४ ॥

उद्दिनवरं कुण्डलकैतवाद्रवि-द्वयं विदिन्वा परितस्तदाननम् ।
क्षतेक्षिते श्रीरिद्ध वज्रिणामपी-त्यजन्यजन्यं विबुधैः फलंजगे ॥ २७ ॥

(उपा०) उदित्वरगति ॥ विबुधैर्देवैर्देवीनां तदाननं तस्य भगवतः आननं
मुखं परितः कुण्डलैकैवात् कुण्डलयोः कृतं तस्मात् कुण्डलगिषात् उदित्वरं
(सृजीणनक्षत्रम् । ५ । २ । ७७ । इ. सू. उत्तपूर्वकक्षतोः द्वावपि प्रत्ययः
इत्यस्य तः पितृकृति इ. नू. तः । उदेति इत्येवंशीलं उदित्वरम्) उदयनशीलं
रविद्वयं सूर्यद्वयं विदित्वा ज्ञात्वा इति अजन्मजन्यं अजन्मेन उपातेन जन्यं जनितं

धीर्जनकमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ४ (१३५)

णाय समर्थो वर्तते हेतुमाद-घ्न यस्मात् कारणात् हेम सुवर्ण अपटुसंज्ञमपि
ब्रह्मो ह्याधर्मो अंगदख्यं चाधुरतख्यं पक्षे देहदाहकत्वमवाप । किं विशिष्टं अंग-
दख्यं तदुपासनाफलं तयोः भुजयोः उपासनायाः (जिघ्र्स्यात्तद्व्यघट्यन्देनः ।
५ । ३ । १११ । इ. सू. उपर्येक आसूयातोः स्त्रियां भावे भनः । आत् इ.
सू. आप्) सेवाया कल्म ॥ २७ ॥

प्रकोष्ठकंदं कटकेनवेष्टितं, विधायमन्येऽस्य ररक्ष वासवः ।

स पञ्चशाखोऽमरभृहो यद्गु-द्गवन्त्रिलोकीमदरिद्रितुं धमः ॥ २८ ॥

(व्या०) प्रकोष्ठ इति ॥ अहं एवं मन्ये वासवः (वसति स्वर्गे इति
वासवः मणिवर्णेति । ५१६ । इ. उ. सू. वसूधातोर्णित् अयः । ञिजिति ।
४ । ३ । ५० । इ. सू. उपान्वयवृद्धिः) पंच अंगुल्यः शाखाः यस्य सः ।
पक्षे स पंचशान्नः पंचशाखासहितः अमरभृहः कल्पवृक्षः अमराणां देवानां
भृहो वृक्षः त्रिलोकीं त्रयाणां लोकानां समाहारः त्रिलोकी (संख्या समाहारे च
द्विगुधानामन्ययम् । ३ । १ । ९९ । इ. सू. समाहार द्विगुः द्विगोः समा-
हारात् । २-४-२२ । इ. सू. स्त्रियां ङीः) तां त्रिभुवनमदरिद्रितुमदरिद्रिकर्तुं
समर्थो वर्तते । यस्मात् कंदात् एवंविधः कल्पद्रुमः स्यात् स कथं न रक्ष्यते
इति भावः ॥ २८ ॥

तलं करस्यास्य परं परिष्कृता-खिलांगसाधोर्यदभूदभूषितम् ।

अवैमि देव्या वसनाय तच्छिष्यो, रतिं न भूज्ञा भुवि यन्ति देवताः ॥

(व्या०) तलमिति ॥ यत् यस्मात् कारणात् अस्य भगवतः करस्य
(कार्यते अनेन इति करः पुत्रान्नि घः । ५ । ३ । १३० । इ. सू. संज्ञायां
करणे घः ।) हस्तस्य तलं परं केवलं अभूषितमनलंकृतं पक्षे न भुवि उषितं
अभूषितमभूत् । किं विशि० भगवतः परिष्कृताखिलांगसाधोः परिष्कृतेन
अलंकृतेन अखिलेन समस्तेन अंगेन शरीरेण साधुः मनोज्ञस्तस्य अखिलं च तत्
अंगं च अखिलांगं परिष्कृताखिलांगं परिष्कृताखिलांगेन साधुस्तस्य । तस्य श्रीः

विश्वककसूपातोः । शीरेऽर्थे वरः) कमले यथा विहंग्यः (नासो गमः मरुटी च
विहायसन्तु विहः । ५-१-१३१ । इ. सू. गमधातोः खट् विहायसन्तु विहः
दिसन्त्यन्वरादेः इ. सू. अम्लोपः । भवानोमादपाङ्कान्तात् । २ । ४ । ५९ ।
इ. सू. पुंयोगात् प्रियां स्त्रीः विहायसा मरुन्तीति विहङ्गाः विहङ्गानां भार्याः
विहङ्गायः पठिष्यः फलिते मदीयं वृक्षे निपतन्ति । पूर्ववृत्ते भूषणानां दूषण-
त्वमरोपितम्, अत्र तु भूषणतुला शोभा आरोपिता । परं विनिज्ञा कविभ्या-
वर्गेना । यथा भक्तामरस्तवे 'यत्वं कने' इति वृत्ते चन्द्रविंशत्य निन्दाकृता ।
'नित्योदयम्' इति वृत्ते पुनरपि चन्द्रविंशोपमा आरोपिता ॥ ३१ ॥

हिरण्यमुक्तामणिमिनिजश्रिय-श्रिराचितायाः फलित्वमाप्यत ।
अलंकृते नेतरि नाकिनां करैः, प्रसाधनाकर्मणि कौशलस्य च ॥३२॥

(व्या०) हिरण्येति ॥ नेतरि (अकृत्तौ । ५ । १ । ४८ । इ. सू.
नीधातोः कर्तरि लृच् प्रत्ययः, नागिनो गुणोऽङ्कृति । ४ । ३ । १ । इ.
सू. गुणः) स्वागिति अद्वन्द्वे सति हिरण्यमुक्तामणिभिः हिरण्यानि मुक्ताणि
मुक्ताश्च मणयश्च (चार्थे द्वन्द्वः सहोक्तौ । ३ । १ । ११७ । इ. सू. इतरेतर-
द्वन्द्वः) तैः चिरात् चितायाः संचितायाः निजस्य श्रोः तस्याः निजश्रियः फलि-
तत्वं सफलत्वमाप्यत प्राप्तम् । यद्वृक्षे सुवर्णमुक्तामणयः स्युः तत्रैव लक्ष्मीर्वसतीति
प्रसिद्धिः तेषु एव लक्ष्मीयाम इति भावः । न अन्यत् नाकिनां नाकोऽस्ति एषा-
मिति तेषां 'नन्वादयः' इति सूत्रेण नाक इत्यत्र नकारो निपात्यते नन्वादिवत्,
नाकिनां देवानां करैर्दत्तैः प्रसाधनाकर्मणि प्रसाधनायाः (शिवेत्यासथन्थषड्वन्दे-
रनः । ५ । ३ । १११ । इ. सू. साधि धातोरनः आत् इ. सू. आप्) कर्म
तस्मिन् मंडनविधौ कौशलस्य (युवादेर्ण् । ७ । १ । ६७ । इ. सू. कुशल
शब्दात् भावे अण् कुशलस्य भावः कौशलम्) फलितत्वं फलत्वत्वं प्राप्तम् ॥३२॥

अथानयत्तस्य पुरः पुरन्दरः, कृताचलेन्द्रभ्रममभ्रमुपतिम् ।

व्यसिस्मयद्यत्कटकान्मदाम्बुभिः क्षरद्विराचद्वजवा यमी न कम् ३३॥

(व्या०) अणेति । अथानन्तरं पुनरपि (पुनरुक्त्याम्) । ५ । १ ।
 ११४ । इ. मू. मानो निपातः । इन्द्रः तस्य भगवान् पुनः अग्रे अभ्युपतिं
 अभ्युपतिः पतिस्तं पेरानणं तस्मिन्मानयत् । किं विशिष्टं अभ्युपतिं कृत-
 चन्द्रेन्द्रभक्तं कृतः अचन्द्रेन्द्रस्य रिमानलस्य भगो येन स कृतचन्द्रेन्द्रभक्तं
 श्वेतवर्णत्वात् । यमी यमुनानदी कं पुरुषं न व्यगिस्मयत् कं न विस्मापयति स
 अपि तु सर्वमेव । किं विशिष्टा यमी यत्कटकात् यस्य कटकं यत्कटकं तस्मात्
 यत्कपोलात् । पक्षे कटकात् पर्वतमध्यप्रदेशात् शरदिः मद्दाम्बुभिः मदस्य
 अभ्युपतिं तैः मदजलैः आ सामस्येन चक्रः जवो यया सा आवद्वजवा । हिमवतो
 गंगा प्रभवति न तु यमुना इत्याथर्थम् ॥ ३३ ॥

अगुप्तसप्तांगतया प्रतिष्ठित-स्तरोनिधिर्दानविधिस्फुरत्करः ।

प्रगूढचारः सकलेभराजतां, दधौ य आरमन्यपरापराजिताम् ॥३४॥

(व्या०) अगुप्तेति । य ऐरावणः आत्मनि विषये अपरापराजितां अपरैः
 अन्यैः अपराजितां अनर्जितां सकलेभराजतां सकलाश्च ते इभाश्च सकलेभाः तेषु
 राजतां समस्तहस्तिराजत्वं दधौ । किं लक्षणो राजा च अगुप्तसप्तांगतया अगुप्तानि
 प्रकटानि शृङ्गा पुच्छं मेढ्रं पादाश्च सप्तांगानि पक्षे स्वाम्यमात्यसुहृत्कोशराष्ट्रदुर्ग-
 लानि चेति सप्तराज्यांगानि तद्भावेन प्रतिष्ठितः । पुनः तरोनिधिः तरसः निधिः
 तरोनिधिः तरो वेगः पक्षे बलं । पुनः किं वि० दानविधिस्फुरत्करः दानं मदजलं
 तस्य विधौ स्फुरन् करः शृङ्गादंडो यस्य सः पक्षे दानं वितरणं तस्य विधौ स्फुरन्
 करो हस्तो यस्य सः । पुनः किं वि० प्रगूढचारः प्रगूढः चारो गतिर्यस्य सः
 पक्षे प्रगूढाः चाराः चरपुरुषाः यस्य सः ॥ ३४ ॥

क्रमोन्नतस्तंभचतुष्टयांचितः, शुभंयुक्तांभद्वितयं वहन् पुरः ।

गवाक्षकल्पश्रुतिरग्र्यदन्तको, जगाम यो जंगमसौधतां श्रिया ॥३५॥

(व्या०) क्रमोन्नत इति । य ऐरावणः श्रिया लक्ष्म्या जंगमसौधतां जंगमं
 च तत् सौधं च जंगमसौधं तस्य भावो जंगमसौधता तां चल्दावासत्वं जगाम ।
 किं विशिष्ट ऐरावणः सौधं च क्रमोन्नतस्तंभचतुष्टयांचितः क्रमाश्रयाः एव

उन्नताथ ते स्तंभाश्च कमोजतस्तंभास्तेषां चतुष्टयेन अंचितो युक्तः । किं कुर्वन्
पुरांश्च शुभंयुक्तंभद्रितयं शुभंयु (उणादिशुभमो युस् । ७ । २ । १७ । इ. सू. शुभम्
अच्ययात् युस् प्रत्ययः ।) शुभसंयुक्तं च तत् कुंभयोद्धितयं कुंभस्थलद्वितयं वहन् ।
गवाक्षकल्पश्रुतिः इषदसमाप्ते गवाक्षौ इति गवाक्षकल्पे गवाक्ष- (गोर्नाग्न्यवोऽक्षे ।
१-२-२८ । इ. सू. गोशब्दस्य लोकारस्य अक्षे परे अव इत्यादेशे गवाक्षः ।)
कल्पे (अतमवादेशेपदसमाप्ते कल्पप् देश्यप् देशीयर् । ७ । ३ । ११ । इ. सू.
गवाक्षशब्दात् इषदसमाप्तेऽर्थे कल्पप् प्रत्ययः) श्रुती कर्णौ यस्य सः गवाक्ष-
सदृशकर्णः । अष्ट्यदन्तकः अग्न्याः दन्ता एव दन्तका यस्य सः । सौधमपि
क्रमेण उन्नतचतुष्टयांचितं स्यात् । पुरः कुंभद्वितयं कलशद्वितयं वहति च
गवाक्षयुक्तं स्यात् । अष्ट्याः प्रधानाः दन्तका षोडशकाकारकाष्ठानि यस्मिन् तत्
एवंविधं च स्यात् । एवं हस्तिशोधयोः सादृश्यं ज्ञेयम् ॥ ३५ ॥

वृषध्वजेज्ञानविभोः पवित्र्यते, सदासनं किं मम नो मनागपि ।
चट्टकिमाद्यस्य हरेः प्रमाणय-निवेति तं वारणमारुरोह सः ॥ ३६ ॥

(व्या०) वृषध्वजेति ॥ सः भगवान् वारणं गजं आरुरोह चटितः किं
कुर्वन् उप्रेक्ष्यते आद्यस्य हरेः सौधर्मेन्द्रस्य इति चट्टकिं चाटुवचनं प्रमाणयन्
इव प्रमाणं कुर्वन् इव । इतीति किं हे वृषध्वज वृषलांछन त्वया ईशानविभोः
ईशानस्य विभुः स्वागो तस्य ईशानेन्द्रस्य आसनं सदा निरंतरं पवित्र्यते पवित्री
क्रियते । ममासनं मनागपि स्तोत्रमपि किं नो पवित्र्यते । ईशानेन्द्रस्य वाहनं
वृषभः भगवानपि वृषध्व(ज) इति भावः ॥ ३६ ॥

शरद्धनः काञ्चनदंडपांडुरा-तपत्रदंभाचडिता कृताश्रयः ।

नैनरदातेति जुष्टिस्तो जिनं, न्यपेवताभ्येतुमुदारतामिव ॥ ३७ ॥

(व्या०) शरद्धन इति ॥ काञ्चनदंडपांडुरातपत्रदंभात् काञ्चनस्य दंडो
यस्य तत् काञ्चनदंडं एवंविधं पांडुरं च तत् आतपत्रं (आतपात् प्रायते इति
आतपत्रं स्थापाकात्रः कः । ५-१-१४२ । इ. सू. आतपपूर्वकत्राधातोः कः)
च श्वेतच्छत्रं तस्य दंभात् मिपात् तडिता विद्युता कृताश्रयः कृतः आश्रयो यस्य सः

पानविधिः स्यात् । तदुद्धवः ताभ्यो देवांगनाभ्यः उद्धवानि जातानि तदुद्धवानितैः
 देवांगनाजातैः उद्धवगानैः धवलगानैः सुधाभुजां (किप् । ५ । १ । १४८ ।
 द. सू. सुधार्यकभुजधातोः किप् ।) भुजान्तरं हृदयं नत्र भवः भुजान्तरीयः
 (भवे । ६ । ३ । १२३ । द. सू. भुजान्तरशब्दात् भवेऽर्थे ईयः) हृदयसंबन्धो
 अपि-प्रमदो हर्षो (संगदप्रमदौ हर्षे । ५ । ३ । ३३ । द. सू. अल्लन्तो निपातः)
 सुमूर्छमूर्छा प्राप । तत् कौतुकं ज्ञेयम् । भुजान्तरं हृदयं दृढं वर्ण्यते । तज्जात
 प्रमदोऽपि दृढवस्तु दृढस्य च मूर्छां कथमिति अर्थशब्दोद्योतयति । कोऽर्थः
 अमृतमभोजिनोभ्यः अमृतमपायिनोभ्यो देवांगनाभ्यो जाता धवला अपि
 अमृतमयाः स्युः । सुधाभोजिनां अमृतभोजिनां प्रमदोऽपि मूर्छां कथमाप्नोति ।
 परमे च विधौ सत्यपि धवलैर्यप्रमदो हर्षो सुमूर्छे तत् कौतुकं ज्ञेयम् । पक्षे
 सुमूर्छे वृद्धिं प्राप्त इति भावः । देवानां फलाशनं अमृतपानं देवानामपि सुधा-
 भोजित्वं लोकलुब्ध्या ज्ञेयम् । अन्यथा कावलिकाहारस्य निषिद्धत्वात् ॥ ४३ ॥
 हरौ पदातित्वमिमे जगत्रयी-पतौ सितेभोपगते सुरैः क्षणम् ।

किमेव एव शुभदीशितेत्यहो, वितर्कितं च क्षमितं च तत्क्षणम् ॥४४॥

(व्या०) हराविति ॥ हरौ इन्द्रे पदातित्वं (पादाभ्यामततोतिपदातिः
 पदातेर्भावः पदातित्वं । पादाचार्यजिन्यामित्युणादि सू० ६२० । पादपूर्वक
 अत् धातोः णिदिः । पदः पादस्याव्यातिगोपहते । ३ । २ । ९५ । इ. सू.
 पादस्यपदादेशः ।) पादाभ्यामतति गच्छतीति पदातिः तस्य भावः पदातित्वं
 पादचारित्वं इते गते प्राप्ते सति जगत्रयीपतौ जगतांत्रयी जगत्रयी तस्याः पतिः
 स्वामी तस्मिन् श्रीकृष्णभदेवे सितेभोपगते सितश्चासौ इभश्च सितेभः तं उपगतः
 सितेभोपगतः तस्मिन् ऐरावणाधिरूढे सति सुरैः देवैः अहोइत्याश्चर्ये क्षणं इति
 तर्कितं ईदृशं विचारितम् । इतीति किं किं एष एव ऐरावणाधिरूढो युसदीशिता
 इन्द्रः पुनश्च तत्क्षणं क्षमितं क्षाम्यते स्म । कोऽर्थ इन्द्रः स्वर्लोकास्यस्वामी श्रीकृ-
 ष्णभदेवस्तु त्रिलोकाधिपतौ इन्द्रभ्रातिं ज्ञात्वा देवैः क्षामितमितिभावः ॥ ४४ ॥

समग्रवाग्वैभवघस्मरः स्मर-ध्वजव्रजस्यध्वनिरंभराध्वनि ।

अवाप्तमूर्च्छः स्वयमस्तु मूर्च्छितं, क्षमः किमुज्जीवयितुं प्रभौ स्मरम् ॥

१४६) श्रीजैनकुमारसम्भवाय नमः प्रकाशाय श्रीकायप्रलोकतम् ॥ सर्गः ४

(व्या०) प्रकाशइति ॥ कः कनी कन्यमनेनेति कनी (इत्यदेः । ७ । १६८ । इ. सू. कन्यशब्दात् कर्त्तुमि इतिः) कुशलः पुनःप्रायेननर्त्तया नृत्ये प्रकाशमुक्तायगसंकुवत् मुक्तानां गजः मुक्तायजः प्रकाशाशताः मुक्तातज्ज ताभिरसंकुवत् प्रकटमुक्तायगिमालाभिरसंकुवत् । रतनयोर्द्वयं युग्मं स्तनयुग्मं निरोक्ष्य दृष्ट्वा । जेगनिशुंभी इन्द्रग्नस्यकुंभिनी (अतोऽनेकस्वरात् । ७ । २ । ६ । इ. सू. कुंभशब्दात् मत्वर्थे इन् ।) हस्तिनः अतिगूढानि मौक्तिकानि ययोस्तौ तौ कुंभौ न अभर्त्सयत् न निन्दात् स्म अपितु सर्वः कोऽपि ॥ ४९ ॥

तिलोत्तमा निर्जरपुंजरंजनार्थिनी कलाकेलीगृहं ननर्त्त यत् ।
सुरैस्तदंगद्युतिरुद्धदृष्टिभिः, प्रभूवभूवे तदवेक्षणेऽपि न ॥ ५० ॥

(व्या०) तिलोत्तमेति ॥ तिलोत्तमा यत् ननर्त्त यत् नृत्यं चकार वि लक्षणा तिलोत्तमा निर्जरपुंजरंजनार्थिनी निर्जराणां देवानां पुजः समूहः तत् रंजने अर्थिनी कलानां केलीगृहं कलाकेलीगृहं क्रीडास्थानं अत्र रूपकात् गृहं शब्दस्य न स्त्रीत्वं । तदंगद्युतिरुद्धदृष्टिभिः तस्यास्तिलोत्तमायाः अंगद्युतिः अं कान्तिः तथा रुद्धा दृष्टयो लोचनानि येषां ते तैः सुरैर्देवैः तदवेक्षणेऽपि तत् नृत्यस्य अवेक्षणमालोकनं तस्मिन्नपि न प्रभूवभूवे (कृन्वस्तिभ्यां कर्मकर्त्तृभ्यां प्राग- तत्तत्त्वे च्विः । ७ । २ । १२६ । इ. सू. भूधातुयोगे प्रभुशब्दात् प्रागभूत् तद्भावे च्विः । दीर्घश्चिञ्यङ्यक्येषु च । ४ । ३ । १०८ । इ. सू. च्वौपरे प्रभु- शब्दस्योकारस्य दीर्घः ।) न समर्थीभूयते स्म ॥ ५० ॥

अचालिषुः केऽपि पदातयः प्रभोः, पुरो विकोशीकृतशस्त्रपाणयः ।
अमूमुहर्त्तिकं विबुधानपि अमः, सजन्ययात्रेत्यभिधासमुद्भवः ॥ ५१ ॥

(व्या०) अचालिपुरिति ॥ केऽपि देवाः प्रभोः स्वामिनः पुरोऽग्रे अचा- लिपुश्चलिताः किं लक्षणाः सुराः विकोशीकृतशस्त्रपाणयः विगतः कोशो येषां तानि विकोशानि न विकोशानि अविकोशानि अविकोशानि विकोशानि यथा संपद्यमानानि इति विकोशीकृतानि तानि चतानि शस्त्राणि च पाणौ येषां ते ('उष्ट्रमुखादयः' । ३ । १ । २३ । इ. सू. व्यधिकरणबहुव्रीहिः) प्रत्याकार-

श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ४ (१४७)

हितशङ्खहस्ताः । सः सर्वप्रसिद्धो जन्ययात्रेत्यभिधासमुद्भवः (अभिधीयते अनया इति अभिधा उपसर्गादातः । ५ । ३ । ११० । इ. सू. अभिपूर्वकधाधातोः प्राचाकर्त्रेर्ङ् । 'आत्' इ. सू. आप्) विवाहयात्रोपन्नः पक्षे संप्रामयात्रोपन्नो व्रमः किं विबुधान् देवान् विदुषोऽपिवा किं अमृमुदत् गोहयति स्म । किमिति शंशये ॥ ५१ ॥

प्रसिद्धः एकः किल मंगलाख्यया, ग्रहाः परेऽष्टावपि मंगलाय ते ।
तीरयन्तीव सूरैः करे धृता, पुरोगतामस्य गताष्टमंगली ॥ ५२ ॥

(व्या०) प्रसिद्ध इति ॥ सूरैर्देवैः करे धृता दप्पण १ भद्रासण २ वदमाण ३ वरकलस ४ मच्छ ५ सिरिवच्छ ६ सच्छिद्य ७ नन्दावत्ता ८ कहिया अष्टमंगलगा' एवंविधा आगमोक्ता अष्टमंगली अस्य भगवतः पुरोगतामग्रेसरत्वं गताप्राप्ता । उप्रेक्ष्यते—इतीरयन्ती ईदृक् कथयन्तीव । इतीति किं किल इति सत्ये मङ्गलाख्यया एकोग्रहः प्रसिद्धो वर्तते परे आदित्याद्या अष्टावपि (वाष्टन आः स्यादौ १ । ४ । ५२ । इ. सू. अष्टन् शब्दस्य जसि परे आत्वं अष्टा जस् । अष्ट और्जस् शसोः । १ । ४ । ५३ । इ. सू. जस औःवे एदौत् सन्व्यक्षरैः । १ । २ । १२ इ. सू. औत्वे अष्टौ) ग्रहास्ते (युवर्णवृष्टवशरणगमद्ग्रहः । ५ । ३ । २८ । इ. सू. ग्रहधातोर्भावाकर्त्रेरलि ग्रहः) तव मंगलाय भवन्तु ॥ ५२ ॥

प्रबुद्धपद्मा न न नादिषट्पदा, उदारवृत्ताः सुरसार्धतोपिणः ।

पुरोऽस्य करयाणगिरि स्थिता स्तुति-व्रतादधुना कितटाकसौहृदम् ॥ ५३ ॥

(व्या०) प्रबुद्ध इति ॥ स्तुतिव्रता भद्रा अस्य जिनस्य पुरोऽग्रे नाकतटाक-सौहृदं नाकस्य तटाकानि सरोवराणि तेषां सौहृदं (शोभनं हृदयं यस्य सः सुहृत् सुहृद् दुर्हन् मित्रमित्रे । ७ । ३ । १५७ । इ. सू. बहुव्रीहौ सुहृत् सुहृदः कर्म सौहृदं युवादेरण् । ७ । १ । ६७ । इ. सू. कर्मणि अण् ।) सादृश्यं तत्स्वर्ग-सत्कसरोवरसादृश्यं दधुर्धरन्ति स्म । किं लक्षणाः स्तुतिव्रताः प्रबुद्धपद्मानननादि-षट्पदाः प्रबुद्धेषु पद्मवत् आननेषु वदनेषु नदन्ति इत्येवं शीलाः शब्दायमानाः षट्पदाः हृदोविशेषा रेषां ते । उदारवृत्ताः उदाराणि वृत्तानि कवित्वानि रेषां

तीतिमातरिश्वा । तत्पुरुषे कृति । ३ । २ । २० । इ. सू. सप्तम्या अलुप् ।)
वायुना जगत्त्रयत्रातरि जगतां त्रयस्य त्रातरि जगत्त्रयरक्षके मार्गगे मार्गे गच्छतीति
मार्गेगस्तस्मिन् सति तथा प्रसन्नत्वं निर्मलत्वमभाजि । (भञ्जेर्जोवा । ४-२-८ ।
इ. सू. भञ्जधातोः उपान्त्यस्यलोपे । ङिति । ४ । ३ । ५० । इ. सू. उपा-
न्त्यस्य अस्य वृद्धिः) यथा रजोघूलिस्तनून्मतां (तदस्याऽस्त्यस्मिन्निति मनुः ।
७ । २ । १ । इ. सू. तनूशब्दात् मनुप्रत्ययः तनुरस्ति एषामिति तनून्मन्तः)
प्राणिनां दृशां व्यं दृशां आं व्यं (भ्यादिभ्योवा । ५ । ३ । ११५ । इ. सू. दृश्
धातोः स्त्रियां क्तिप् ।) न चकार । च अन्यत् घर्मान् घर्मस्य अम्बु जलं वपुः
शरीरं चिक्रिदं पिच्छिलं न चकार ॥ ५५ ॥

क्वचिन्निषिक्ता द्विरर्देर्मदाम्बुभिः, क्वचित्सुरैरुद्धतरेणुरर्वताम् ।
द्युसत्किरीटैः क्वचिदापिता मह-स्तमश्च नीलातपवारणैः क्वचित् ॥
क्वचित्स्वगानां न पदापि संगता, क्वचिद्रथैः क्षुण्णतलारि धारया ।
समाशया स्वंक्षितिरक्षतं जगौ, जगत्सुमाध्यस्थ्यगुणं जगत्प्रभोः ॥

(व्या०) क्वचिदिति ॥ क्षितिः पृथ्वी जगत्सु स्वर्गपातालेषु मध्ये स्थितत्वात्
माध्यस्थ्यगुणं (मध्ये तिष्ठतीति मध्यस्थः मध्यस्थस्य भावो माध्यस्थ्यं माध्यस्थ्यमेव-
गुणः । स्थापान्नात्रः कः । ५ । १ । १४२ । इ. सू. मध्यपूर्वकस्याधातोः क
प्रत्ययः पतिराजान्तगुणाङ्गराजादिभ्यः कर्मणि च । ७ । १ । ६० । इ. सू.
ट्यप् । वृद्धिः स्वरेष्वादे ङिति तद्धिते । ७-४-१ । इ. सू. आविस्वरवृद्धिः)
पक्षे साम्यरूपमाध्यस्थ्यगुणं स्वमात्मीयं जगत्प्रभोः श्रीकृष्णभदेवस्य जगतां प्रभुः
तस्य अक्षतं जगौ कथितवती । किं लक्षणा क्षितिः क्वचिद् द्विरर्दैः द्वौर दौ दन्तौ
येषां ते तैः गर्जैः मदाम्बुभिर्मिर्मदस्यअम्बूनि जलानि तैर्मदजलैः निषिक्ता सिक्ता ।
क्वचिदर्वतां तुरंगाणां रघुरैः उद्धतरेणुः उद्धतरेणवो यस्याः सा उत्पाटितरजाः ।
क्वचिद् द्युसत्किरीटैः द्युसदां देवानां किरीटैर्मुकुटैर्महस्तेज आपिता प्रापिता ।
च अन्यत् क्वचित् नीलातपवारणैः नीलानि च तानि आतपवारणानि च तैः
क्षुण्णच्छत्रैस्तमः अन्धकारं प्रापिता ॥ ५६ ॥ क्वचित् स्वगानां (नाम्नो गमः

हेतुमाह—स्वस्यगतौ आत्मनो गतौकलागुरुः कलाचार्यः । ऐरावणेन प्रभोः पात्रं गतिकला शिक्षिता । अतः प्रमुस्तस्य कलागुरुः । मुखश्रीमुखितेन्दुमंडलः मुखस्य श्रीः तथा मुखितं लक्षणया जितं इन्द्रोश्चन्द्रस्य मंडलं येन सः । दुरापदर्शनः दुःखेन आप्यते इति दुरापं दुर्लभं दर्शनं यस्य सः ॥ ६१ ॥

अथावतीर्येभविभोः ससंभ्रमं, प्रदत्तबाहुः पविपाणिना प्रभुः ।
मुहूर्तं मालंब्य तमेव तस्थिवान्, श्रियः स्थिरस्येति वचः स्मरन्निव ॥ ६२ ॥

(व्या०) अथेति ॥ अथानन्तरं प्रभुः श्रीऋषभदेवः पविपाणिना पविर्वा पाणौ हस्ते यस्य स तेन इन्द्रेण प्रदत्तबाहुः प्रदत्तः बाहुर्यस्य सः सन् इमानां करिणां विभुः स्वामी तस्मात् ऐरावणात् अवतीर्य तमेव इन्द्रमालंब्य मुहूर्तं तस्थिवान् (तत्र क्वसुकानौ तद्वत् । ५ । २ । २ । इ. सू. स्थाधातोः परोक्षे क्वसुः तस्थौ इति तस्थिवान्) स्थितः । उत्प्रेक्ष्यते—इति वचः स्मरन्निव इतीति किं स्थिरस्य श्रियः स्युरिति ॥ ६२ ॥

न दिव्ययाऽरञ्जि स रंभया प्रभु, हरेरेनैः शिक्षितनृत्यया तथा ।
नभस्वता नर्तितयाग्रतोरण—स्थया यथाऽरण्यनिवासया तथा ॥ ६३ ॥

(व्या०) नेति ॥ स प्रभुर्दिव्यया देवलोकसत्कया रंभया तथा न अरञ्जि । किं लक्षया रंभया हरेरिन्द्रस्य नैः शिक्षितनृत्यया शिक्षितं नृत्यं यस्याः सा । यथा नभस्वता (तदस्याऽस्त्यस्मिन्निति मतुः । ७-२-१ । इ. सू. नभस् शब्दात् मनुः । मावर्णान्तोपान्तापशमवर्णान् मतोर्मोवः । २-१-९४ । इ. सू. मतोर्मस्य वः । नभः अस्यास्तीति न भस्वान्) वायुना नर्तितया अग्रतोरणस्थया (स्थापा- स्मात्र कः । ५ । १ । १४२ । इ. सू. अग्रतोरणशब्दात् स्थाधातोः कः । मत्स्नेन । ३-१-२४ । इ. सू. सहपूर्वपदबहुव्रीहिः) तोरणस्य अग्रं अग्रतोऽर्णं तत्र निष्ठुनि तथा अरण्यनिवासया अरण्ये वने निवासो यस्याः सा तथा रंभया कदम्ब्या अरञ्जि ॥ ६३ ॥

समानय व्यालमुहस्तनप्यले, निधेहि दूर्वा दधि चात्र चित्रिणि ।
मुलोचने मंचिनु चन्द्रनद्रवं शरात्रयुग्मं धर बुद्धिबधुरे ॥ ६४ ॥

तारुण्येन (पतिराजान्त गुणाङ्ग राजादिभ्यः कर्मणि च । ७ । १ । ६० ।
 इ. सू. तरुणशब्दात् भावे कर्मणि ट्यण्) यौवनेन पतिमुखं पत्युर्मुखं तत्
 प्रति प्रेरिता । ईप्सपरिचयजुषा ईप्सत् परिचयः (ईप्सगुणवचनैः । ३ । १ ।
 ६४ । इ. सू. समासः ।) ईप्सत् परिचयस्तंजुषतोति (क्तिप् । ५ । १ ।
 १४८ । इ. सू. ईप्सत् परिचयपूर्वकजुषधातोः कर्तरि क्तिप् ।) तेन बाल्येन
 जिततां मन्दतां नीयमाना । हेतुमाह—हि यस्मात् कारणात् सीमसंधौ सीन्नः
 संधिस्तस्मिन् निवासः सुखकरो न स्यात् सुखं करोतीति सुखकरः (हेतुतच्छी-
 लानुकूलेऽशब्दश्चोक्त कलह गाथा वैरचाटु सूत्र मन्त्र पदात् । ५ । १ । १०३ ।
 इ. सू. सुखपूर्वक कृषातोः शीलेऽर्थे टः ।) ॥ ७९ ॥

जैनी सेवां यो निर्भरं निर्मिमीते, भोगाद्योगाद्वा तस्य वश्यैव सिद्धिः ।
 हस्तालेपे त्वकृतं सिपेवे ययोः श्री-वृक्षोऽभूदेकोऽन्यस्तयोः किं शमी न ॥

(व्या०) जैनीं सेवां इति । यः पुमान् जैनीं जिनस्येयं तां जिनसत्कां
 (तस्येदम् । ६ । ३ । १६० । इ. सू. जिनशब्दात् इदमर्थे अण् । अणजेये-
 कण् नञ् कञ् टितम् । २ । ४ । २० । इ. सू. जैनशब्दात् स्त्रियां ङीः ।)
 सेवां निर्भरं यथा भवति तथा निर्मिमीते करोति । तस्य पुंसः भोगात् वा यो-
 गात् सिद्धिर्वश्यैव (द्व्यपद्यतुल्यमूल्य वश्य पथ्यवयस्य—म् । ७ । १ । १११ ।
 इ. सू. यान्तो वश्यशब्दो निपात्यते वशं गता वश्या) स्यात् । ययोर्वृक्षयोः त्वक्
 (क्तु सम्यदादिभ्यः क्तिप् । ५ । ३ । ११४ । इ. सू. त्वच् धातोः स्त्रियां
 क्तिप्, त्वक् ।) हस्तालेपे हस्तस्य आलेपः तस्मिन् तं जिनं सिपेवे सेवते स्म
 तयोर्मध्ये एको वृक्षः श्रीवृक्षोऽभूत् श्रियोलक्ष्म्याः वृक्षः पक्षे पिप्पलः अन्यो वृक्ष
 किं शमी न अभूत् अपितु अभूत् । एतावता श्रीवृक्षो भोगी ज्ञेयः यस्य गृहे—
 श्रीः स एव भोगी इति न्यायात् शमी च शमवान् योगी ज्ञेयः । एवं जिनसेवातो
 भोगात् योगाच्च तयोः सिद्धिर्जातेति भावः ॥ श्रीवृक्षः कुंजराशन इत्यादि पिप्प-
 लनामानि । शमी शमयते पापमित्यादि लोका अपि वदन्ति ॥ ८० ॥

१६०) श्रीजैनकुमारसंभववाक्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥

सूरिः श्रीजयशेखरः कविघटाकोटीरहीरच्छवि-
र्धम्मिल्लादिमहाकवित्वकलनाकल्लोलिनीसानुमान् ।
वाणीदत्तवरश्चिरं विजयते तेन स्वयं निर्मिते,
सर्गो जैनकुमारसंभवमहाकाव्ये चतुर्थोऽभवत् ॥ ४ ॥

इति श्रीमदच्छीयब्रह्मलगच्छेकविचक्रवर्त्तिश्रीजयशेखरसूरिविरचितस्य श्रीजैन-
संभवमहाकाव्यस्य तच्छिष्यश्रीधर्मशेखरमहोपाध्यायविरचितायां
टीकायां श्रीमाणिक्यसुन्दरशोधितायां चतुर्थसर्गव्याख्या

समाप्ता ॥ ४ ॥

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

वामनामनि करे स्फुरणं यत्, कन्ययोः शुभनिमित्तमुदीये ।
तत्फलं प्रभुकरग्रहमाप-दक्षिणः क्षणफलः क्तु वामः ॥ ३ ॥

(व्या०) वामनामनि इति ॥ कन्ययोः वामनामनि वामो नाम यस्य स
तस्मिन् करे हस्ते स्फुरणं यत् शुभनिमित्तमुदीये उदितम् 'अङ्गं त्रिस्फुरणं नृणां,
दक्षिणं सर्वकामदम् । तदेव शस्यते सद्दिनारोगामप्रदक्षिणम्, इति निमित्त-
शास्त्रात् । दक्षिणः करोहस्तः तत्फलं तस्य शुभनिमित्तस्य फलं तत् प्रभुकरग्रहं
प्रभोः स्वामिनः करोहस्तस्तस्यग्रहं स्वामिपाणिग्रहणं आपत् प्राप्तः । इति वितर्कं
वामः क्षणफलः उत्सवफलः क्व वर्तते । वामो वामोहस्तः प्रतिकूलो वा यः प्रति-
कूलः स्यात् स उत्सवफलं क्व प्राप्नोति अपि तु न क्वापोल्यर्थः ॥ ३ ॥

उत्तराधरतयादधदास्थां, तत्करेवरकरः स्फुटमूचे ।

अव्यवस्थमधरोत्तरभावं, योग्यभाजि पुरुषे प्रकृतौ च ॥ ४ ॥

(व्या०) व्यवस्था उत्तरेति ॥ चरकरः वरस्य करो हस्तः स्वामिहस्तः
तत्करे तयोः सुमंगलासुनन्दयोः करः तस्मिन् उत्तराधरतया आस्थां (उपसगादातः
५ । ३ । ११० । इ. सू. आपूर्वक स्याधातोः अङ् । आत् इ. सू. आप् ।)
अवस्थितिं दधत् सन् अधरोत्तरभावं अधःस्थोपरिस्थतया अवस्थानं पुरुषे आत्मनि
च अन्यत् प्रकृतौ कर्मणि योगभाजि सति सत्यां च अव्यवस्थं व्यवस्थारहितं
स्फुटं प्रकटमूचे वक्ति स्म । 'कथं जीवो बलिओ कथं वि कम्माइं हुंति बलि-
याइ' । इत्याद्यागमवचनात् ॥ ४ ॥

तत्करे करशयेऽजनिजन्योः, संचरे सपदि सात्त्विकभावैः ।

सात्त्विको हि भगवान्निजभावं, स्वेपु संक्रमयतेऽत्र न चित्रम् ॥ ५ ॥

(व्या०) तत्करे इति ॥ जन्योर्वध्वोः संचरे (गोचर संचरवहव्रज-म् ।
५ । ३ । १३१ । इ. सू. पुत्रान्निधान्तोनिपातः । संचरति अनेनेति संचरः)
शरीरे सपदि शीघ्रं तत्कालं सात्त्विकभावै रजनि जातम् । सात्त्विकभावाध्यामी
'स्तंभः १ स्वेदो २ ऽथरोमाश्च ३ स्वरभेदश्च ४ वेपथुः ५ ॥ वैवर्ण्यं ६ रोदनं
७ चैवा वेष्टातेत्यष्ट सात्त्विकाः' ॥ १ ॥ कसति तत्करे तस्य स्वामिनः कस्त-

धीर्जनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ५ (१६३)

कस्मिन्निन् कश्चये कोशेने इति कश्चयस्त्वस्मिन् कश्चयिते सति हि निधितं
सावित्री भगवान् निजभावं निजगम्य भावयते स्वेव आपसीयेषु संलग्नयते । अत्र न
निजं न आशयम् । सन्धेन भौमेन करोतीति सावित्रीः । (नरति । ६-४-११ ।
इ. सू. सन्धेनान्तरं चरन्त्यर्थे इकम् ।) पक्षे सावित्री भावाः पूर्वोक्ताः । सावित्रीति
सावित्री माय भगवत् संलग्नयतीति अत्र किं निजम् । शब्द-लक्ष्यम् ज्ञेयम् ॥५॥

चाल्ययौवनवयो विषदन्त-र्वर्तिनं जगदिनं परितस्ते ।

रेजतु रीतघनेऽहनि पूर्वा-पथिमे इव करोपगृहीते ॥ ६ ॥

(व्या०) वाच्येति ॥ तं कथ्ये करोपगृहीते कोरेण पाणिना उपगृहीते
गृहीतमृते जगदिने (सर्वोभयाभि परिणा तया । २ । २ । ३५ । इ. सू.
परितो योगे जगदिनमित्यत्र द्वितीया) जगतामिनः स्वानी तं जगन्नाथं परितो
रेजतुः शोभते । किं लक्ष्यं जगदिनं चाल्ययौवनवयोविषदन्तर्वर्तिनं (महादिभ्यो
णिन् । ५ । १ । ५३ । इ. सू. वृत् भातोर्णिन् ।) वाच्यं च यौवनं च वयः
एव विषय आकाशं तन्माये वर्तते तं । के इव पूर्वापथिमे इव पूर्वां च पथिमा
च पूर्वापथिमे यथा पूर्वापथिमे दिशी करोपगृहीते किरणोपगृहीते गतघने गताः
घना यस्मिन् नत् तस्मिन् निरभे अहनि दिवसं इत्तं सूर्य परितो गजते ॥ ६ ॥

पाणिपीडनस्तोऽपि न पाणी-चालयोः समृद्धलावपिपीडत् ।

कोऽथवा जगदलक्ष्य गुणस्या-मृष्य वृत्तमवबोधधुमधीष्टे ॥ ७ ॥

(व्या०) पाणिपीडनेति ॥ स भगवान् पाणिपीडनस्तोऽपि पाणिपीडनं
पाणेः पीडनं पाणिप्रहणं तस्मिन् रतः आसक्तः अपि चालयोः सुमंगलासुनन्दयोः
मृदुलो मुक्तीमयी पाणी हस्तौ न अपिपीडत् न पीडितवान् । अथवा कः पुमान्
जगदलक्ष्यगुणस्य जगतां अलक्ष्या (यत् धातः । ५-१-२८ । इ. सू. लक्षधातोः
यः लभितुं योग्याः लक्ष्याः) गुणा यस्य स जगदलक्ष्यस्वरूपस्य अमुष्य भगवतो
वृत्तं चरित्रं अवबोधधुं ज्ञातुं अधीष्टे समर्थो भवति अपि तु न कोऽपि ॥ ७ ॥

तत्पञ्चनं समयान्ततारा-मेलपर्वणि वरस्य तयोश्च ।

धीरतां च चलतां न दृशः स्वां, देहिनां हि सहजं दुरपोहम् ॥ ८ ॥

(व्या०) तस्यजुग्मि । वरुण श्रीहृगभयं च तयोर्विनाः दशोदण्डः
स्वामात्मोपां भीरुतां च चलतां समयागततागमेलपर्वणि समये अवसरे आगतं च
नागणां मेलनं कनोचिकामेलनं तस्य पर्व उदयवर्गमिन् न तस्यजुः । हि निधितं
देहिनां प्राणिनां सहजं (कनित ॥ ५ । १ । १७१ । इ. सू. जनधातोः ।
नदजातं सहजम्) दुग्पाहं (दु.स्वीतः कृच्छाकृच्छार्थात् खल् ॥ ५-३-१३९
इ. सू. कृच्छार्थं दु.पूर्वक अपपूर्वक ऊदधातोः खल्) दुग्गजम् ॥ ८ ॥

स्वर्वधूविहितकौतुकगानो-पज्ञमस्य वपुषि स्तिमितत्वम् ।

योगसिद्धिभवमेवमघोना-शंकि वेद चरितं महतां कः ॥ ९ ॥

(व्या०) स्वर्वधू इति । मघोना इन्द्रेण अस्य भगवतो वपुषि शरीरे
स्तिमितत्वं निश्चलत्वं योगसिद्धिभवमेव योगसिद्धेः समुत्पन्नमेव आशंकि शंकितम् ।
किं लक्षणं स्तिमितत्वं स्वर्वधूविहितगानोपज्ञं स्वर्वधूभिर्विहितं कृतं यत् कौतुक-
गानं तेन उपज्ञं प्रणीतं महतां चरितं को वेद को जानाति अपि तु न कोऽपि ॥

वद्ववान् वरवधूसिचयाना-मंचलान् स्वयमथाशु शचीशः ।

एवमस्तु भवतामपि हार्द-ग्रन्थिरश्लथ इति प्रथितोक्तिः ॥ १० ॥

(व्या०) वद्ववान् । अथानन्तरं शचीशः इन्द्रः वरवधूसिचयानां वर-
वधू च वरवध्वः तासां सिचयानि वस्त्राणि तेषां अञ्चलान् आशु शीघ्रं स्वयं
वद्ववान् । किं लक्षण इन्द्रः इति प्रथितोक्तिः इति अमुना प्रकारेण प्रथिता
विस्तारिता उक्तिर्वचनं येन सः । इति किं एवममुना प्रकारेण भवतामपि
हार्दग्रन्थिः हार्दस्य (पुरुषहृदयादसमासे । ७ । १ । ७० । इ. सू. हृदयस्य हृ-
आदेशः । वृद्धिः स्वरेष्वादेर्णिपति तद्धिते । ७-४-१ । इ. सू. आदि स्वरवृद्धिः
हृदयस्यभावो हार्द) स्नेहस्य ग्रन्थिः अश्लथः न श्लथः अश्लथः दृढोऽस्तु ॥ १० ॥

एणदग्द्वयमुदस्य मघोनी, वासवश्च वरमद्भुतरूपम् ।

वेदिका मनयतां हरिदुच्चै-र्वशसंकलितकाञ्चनकुंभाम् ॥ ११ ॥

(व्या०) एणदग् इति ॥ मघोनी इन्द्राणी एणदग्द्वयं दशार्नेत्रयोर्द्वयं
युगलं एणस्य मृगस्य दग्द्वयमिव दग्द्वयं यस्य तत् वच्चोर्द्वयं वधूद्वयं कन्यायुग्मं

तत् च पुनर्वासव इन्द्रः अद्भुतरूपं अद्भुतं रूपं यस्य स तं वरं उदस्य उत्पात्य
वेदिकां चतुरिकामनयतां गृहीतवन्तौ । किं लक्षणां वेदिकां हरिदुच्चैर्वैशसंक-
लितकांचनकुंभां हरितो नोलाः एतावता आद्राश्च उच्चैः उच्चाः ते च ते वंशाश्च तैः
संकलिता युक्ताः काञ्चनस्य कुंभाः कलशा यस्यां सा ताम् ॥ ११ ॥

कोऽपि भूधरविरोधिपुरोधा—स्तत्र नूतनमजिज्वलदग्निम् ।

यः समः सकलजंतुषु योग्यः, स प्रदक्षिणयितुं न हि नेतुः ॥१२॥

(व्या०) क इति । कोऽपि भूधरविरोधिपुरोधाः भूधराः (आयुधाऽऽदिभ्यो
धृगोऽङ्गं ङादेः । ५ । १ । ९४ । इ. सू. भृशब्दपूर्वकधृग्धातोः अच्प्रत्ययः
भुवं धरन्तीति भूधारः ।) पर्वता स्तेषां विरोधी (समनुव्यवादुधः । ५ । २ ।
६३ । इ. सू. विपूर्वकरुध्धातोः शीलादिसदर्थे धिनण् प्रत्ययः) शत्रुः इन्द्रः स
एव पुरोधाः (पुरोधीयते इति पुरोधाः वयः पयः पुरोरतोभ्यो धागः । ९७४ ।
इ. उ. सू. पुरस् पूर्वक धाधातोः अस् प्रत्ययः ।) पुरोहितः तत्र तस्यां वेद्यां
नूतनं नवीनमग्निं मजिज्वलत् ज्वालयति स्म । योऽग्निः सकलजंतुषु सकलाश्चते
जंतवश्च सर्वप्राणिनस्तेषु समः सदृशोऽस्ति सोऽग्निं नेतुः स्वामिनः प्रदक्षिणयितुं
प्रदक्षिणां कारयितुं योग्यो नह्यस्ति ॥ १२ ॥

मंत्रपूतहविषः परिपेका—दुत्तरोत्तरशिखः स वभासे ।

सूचयन् परमहःपदमस्मै, यावदायुरधिकाधिकदीप्तिम् ॥ १३ ॥

(व्या०) मंत्रपूत इति । सोऽग्निः मंत्रपूतहविषः मंत्रेण पूतस्य पवित्रस्य
हविषो होतव्यद्रव्यस्य परिपेकात् सेचनान् उत्तरोत्तरशिखः उत्तरा उत्तराः शिखा
यस्य सः अधिकाधिकशिखः सन् वभासे दीप्यते स्म । किं कुर्वन् अग्नौ भगवते
यावदायुः (यावदियत्त्वे । ३ । १ । ३१ । इ. सू. अव्ययी भावः ।) आयु-
र्यावत् अधिकाधिकदीप्तिं सूचयन् कथयन् । किं विशिष्टोऽग्निः परमहःपदं परं
च तत् महः उत्कृष्टतेजः तस्य पदं स्थानम् ॥ १३ ॥

हेग्नि धाम महुपाधि कथं ते, मां विना वपुरदीप्यत हैमम् ।

प्रष्टुमेवमनलः किमु धूमं, स्वांगजं प्रभुमभिप्रजिघाय ॥ १४ ॥

(व्या०) हेमि इति ॥ अनलो वैशानरः स्वांगजं स्वयं अंगजः (अने पञ्चम्याः । ५ । १ । १७० । इ. सू. अज्ञपूर्वक जनभातोर्ध्वः । दिव्यनयन्योर्ध्वः । इ. सू. अन्त्याश्वगरेलापः अज्ञात् जानः अज्ञजः ।) पुत्रस्तं आसीगुप्तं ह्यं प्रभुं (लक्षणवाग्येथम्भूतेष्वभिना । २ । २ । ३६ । इ. सू. प्रभुमित्यत्र अभि योगेद्वितीया) अभि स्वामिसंमुखं किमु एवं प्रादुं प्रजिघाय प्रदिशोत्सि । ए- मिति किं हे स्वामिन् हेमि सुवर्णे धाम तेजो मदुपाधि मन्त्रिमितं दत्ते । नो (विना ते तृतीया च । २ । २ । ११५ । इ. सू. मामित्यत्र विनायोगे द्वितीया) विना ते तव वपुः हैमं सुवर्णमयं शरीरं कथमदीप्यत ॥ १४ ॥

सोऽभितः प्रसृतधूमसमूहा—श्लिष्टकाञ्चनसमद्युतिदेहः ।

स्वां सखीमकृत सौरभलुभ्य—द्वृंगसंगमितचम्पकमालाम् ॥ १५ ॥

(व्या०) स इति । स भगवान् अभितः समंततः प्रसृतधूमसमूहाश्लि- काञ्चनसमद्युतिदेहः । प्रसृतेन धूमानां समूहेन आश्लिष्टः आलिङ्गितः काञ्चनस समा द्युतियेत्य देहो यस्य सः एवंविधः सन् सौरभलुभ्यद्वृंगसंगमितचम्पकमालां सौरभेण (प्रज्ञादिभ्योऽण् । ७ । १६५ । इ. सू. सुरभिश्चब्दात् स्वाथेऽण् ।) परिमलेन लुभ्यन्तश्च ते भृंगाश्च तैः संगमिता मेलिता चम्पकपुष्पाणां माला तां स्वां सखीमकृत । एतावता गौरवर्णत्वात् चम्पकमालासदृशो भगवतो देहः तत्र लघो धूमश्च भ्रमरसमूहसदृशः । एवं भगवतोदेहस्य चम्पकपुष्पमालायाश्च सखी- त्वं सादृश्यं ज्ञेयमितिभावः ॥ १५ ॥

धूमराशिरसितोऽपि चिरंध्यो, लोहितत्वमतनोन्नयनानाम् ।

चूर्णकश्च धवलोऽपि रदानां, रागमेधयति रागिषु सर्वम् ॥ १६ ॥

(व्या०) धूमराशिरिति ॥ असितोऽपि कृष्णोऽपि धूमराशिः धूमानां राशिः समूहः चिरंध्यो (टिण्ठश्चर् च वा । १५० । इ. उ. सू. चिरंभातोः इण्ट प्रत्ययः ।) वधूद्योन्नयनानां लोचनानां लोहितत्वं आरक्तत्वमतनोत् तनोति स्म । च पुनर्धवलोऽपि चूर्णको रदानां दन्तानां लोहितत्वमारक्तत्वमतनोत् कृतवान् । रागिषु रागकमु सर्वं वस्तु रागमेधयति वर्द्धयति ॥ १६ ॥

परिणीतमवलम्बितकालो, यन्मममददभनगार्तिः ।

स प्रदक्षिणतया गन्तितोऽग्निं, तं धुनि विवृण्वदभनगोत्रम् ॥ १७ ॥

(उपानि) परिणीत इति ॥ स भगवान्, परिणीतमवलम्बितकालः परिणी-
तकालः परिणीतः कुर्वन्तमवलम्बितः समलेश्वरः (कारकं यत् ॥ ३ ॥
१ ॥ ६८ ॥ इ. मू. एतेषाम् पुत्राः । तयो मया स. मन्. यन्ते पीतये अग्निं
(सर्वोक्तमभिहितं समा ॥ २ ॥ २ ॥ ३५ ॥ इ. मू. परिणीतः अग्निं यत्र
दिनीया) अग्निः प्रदक्षिणतया गन्तव्य इति । यन्मम ममव्यापना मे इति
विशेषः पुः पूर्वोऽभिहितमददभनं सुदक्षिणं यमि संवत्सरी इति मूत्रेण विर-
क्तं यत् विवृण्वदभनं स भगवि । यत् हि यत्तो भगवान् यन्ममगार्तिः अदभ-
नं यत्तं अग्निं देवो मया सः । धुनि यत्तो हि विवृण्वे अग्निं विवृण्वद-
भनोत्रं विवृण्वदं देवानां यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं यत्तं
इति यत्तं यत्तं । दिनीयेऽग्निं मूत्रेण मया विवृण्वदं देवानां यत्तं यत्तं यत्तं
प्रदक्षिणतया गन्तव्य इति विहितः पूर्वो परिणीतः कुर्वन्तमवलम्बितः
समलेश्वरः मया सः । यत्तं यत्तं ॥ १७ ॥

यत्तदा भगिनः परिणीतः, मङ्गलाष्टकनिर्विभुगर्तोऽहम् ।

कुर्वन्तेऽहम् पुत्रतः किमजस्रं, मङ्गलाष्टकमनो मतिमन्तः ॥ १८ ॥

(उपानि) यदिति ॥ विभुः (शोभन्त्ये विभारं भुविः ॥ ५ ॥ २ ॥ ८४ ॥
इ. मू. विश्वैकजम्भानोः पु प्रवयः) यदागो तदा (किमजस्रं किमजस्रं वा ॥
७ ॥ २ ॥ ६५ ॥ इ. मू. कायेऽर्थे नव यत्तं वा प्रवयः) तस्मिन्मन्त्रे अग्नि-
(सर्वोक्तमभिहितं समा ॥ २ ॥ २ ॥ ३५ ॥ इ. मू. परिणीतः योमं अग्निमयत्र
दिनीया) मङ्गलं यत्तः समलेश्वरः अग्निमयं तस्यां रतः आसक्तः मया यत्
मङ्गलाष्टकनिर्विभुगर्तो । अतः कारणात् मतिरिति यत्तमिति मतिमन्तो विद्वांसः
अस्य भगवान् पुत्रोऽस्य किमजस्रं (गम्यजस्रं हिंसरीयकम्पकमनमोरः ॥ ५ ॥ २ ॥
७९ ॥ इ. मू. योयादि मद्रथे नक्षत्रैकजम्भानोः प्रवयः) निरुत्तरं मङ्गलाष्टकं
कुर्वन्ते ॥ १८ ॥

डित् । ३ । ४ । २५ । इ. सू. पोतनाम्नाः आचारे किप् ।) स्म पोतो बालः
प्रवहणं वा तद्वदाचरतिस्म । किंविशिष्टे यन्मरीचिनिकरे ननु निश्चितं विष्वग्नीचि
विष्वक् समंततः अग्रतीति विष्वग् इ तस्मिन् समंततः प्रसृज्वरे 'सर्वादि विष्वग्
देवा' इति सूत्रेण विष्वग्नीचिरूपनिष्पत्तिः । पुनः जलानांगशिः तस्य जलगशः
समुद्रस्य । बोचिसदृशे बोचीनां सदृशस्तस्मिन् कल्लोलसदृशे ॥ २५ ॥

छत्रमनुव्रुटितचारिम चोक्षे, चामरे शयनमुच्चविशालम् ।

यन्मनोऽभिमतमन्यदपीन्द्रा-द्वस्तु स स्तुतिपदं तदवाप ॥ २६ ॥

(व्या०) छत्रमिति । अनुव्रुटितचारिम न व्रुटितं अनुव्रुटितं अनुव्रुटितमच्छिन्नं
चारिम (पृश्वादेरिमन् वा । ७ । १ । ५८ । इ. सू. चारुशब्दात् भावं वा
इमन् । व्यन्तस्वरादेः । ७ । ४ । ४३ । इ. सू. अन्यस्वरलोपः) रमणीयत्वं य-
स्य तत् छत्रं चोक्षे पवित्रे चामरे उच्चविशालं उच्चं च तत् विशालं च शयनं अन्यद्-
(पञ्चतोऽन्यादेरनेकतरस्य दः । १ । ४ । ५८ । इ. सू. अन्यशब्दात् सेदः ।)
पि यद्वस्तु मनोभिमतं मनसः अभिमतं मनोहारि तद्वस्तु स भगवान् इन्द्रात्
अवाप प्राप । किं विशिष्टं वस्तु स्तुतिपदं स्तुतेः श्लाघायाः पदं स्थानम् ॥ २६ ॥

नायक त्रिभुवनस्य न चार्थी, दायकश्च कथमस्य दिवीशः ।

किंतु वाहितमुवाच विवाह-प्रांतरं तनुभृतामयमेव ॥ २७ ॥

(व्या०) नायक इति । त्रयाणां भुवनानां समाहारः त्रिभुवनं (संख्या
समाहारे च द्विगुश्चानामन्ययम् । ३ । १ । ९९ । इ. सू. समाहारद्विगुः ।)
तस्य नायकः (णकतृचो । ५ । १ । ४८ । इ. सू. नीघातोः कर्तरि णक
प्रत्ययः । नामिनोऽकलिहलेः । ४ । ३ । ५१ । इ. सू. वृद्धिः । एदैतोऽयाय् ।
१ । २ । २३ । इ. सू. आयादेशः ।) स्वामी अर्थी याचको न स्यात् । च
अन्यत् दिवीश इन्द्रः अस्य भगवतो दायको दाता कथं स्यात् । किन्तु अयं भग-
वान् तनुभृतां तनुं शरीरं विभ्रतीति तनुभृतास्तेषां देहिनां विवाहप्रांतरं विवाहस्य
दूरशून्यस्य प्रांतरं मार्गं एवममुना प्रकारेण वाहितमुवाच उक्तवान् ॥ २७ ॥

गीयते इति गानं) तस्य समानं सदृशं तस्मिन् नर्तने नृत्ये सति । अंगहारभर-
भंगुरहारत्तरतमौक्तिकमिषामृतविंदुन् अंगहारस्य अंगविक्षेपस्य भरः समूहस्तेन
भंगुरसुष्टिनायो (भञ्जिभासिमिदं धुरः । ५ । २ । ७४ । इ. सू. भञ्ज्यातोः
धुरः भज्यते इत्येवं शोलं भङ्गुरं ।) हारस्तरमात् तस्तानि यानि मौक्तिकानि
तेषां मिषेण अमृतस्य विन्दुवस्तान् अतत विस्तारयति स्म ॥ ३५ ॥

गेयसारधवलः प्रमदौघैः, क्लीबदुर्वहकरग्रहचिह्नः ।

सोऽभ्यगाद्गृहमथो परदेशा-द्भूमिपाल इव लब्धमहेलः ॥ ३६ ॥

(व्या०) गेयसार इति ॥ अथो अथानन्तरं स भगवान् गृहमभ्यगात्
गृहं प्रतिवर्त्यो । किंविशिष्टो भगवान् प्रमदौघैः प्रमदानां स्त्रीणां ओघाः
समूहांतैः गेयसारधवलः गेयाः (आसन्ध्यक्षरस्य । ४ । १ । २ । इ. सू.
गैधातोरात्वं यणञान्तः । ५ । १ । २८ । इ. सू. गाधातोर्यप्रत्ययः आकारस्य
एकारश्च गातुं योग्याः गेयाः ।) सारधवला यस्य सः पुनः किं० क्लीबैः पद-
दुर्वहं करग्रहचिह्नं पाणिग्रहणचिह्नं यस्य सः क्लीबैः कातरैर्दुर्वहं करग्रहस्य
सर्वदेशदंडग्रहणस्य चिह्नं यस्य सः पुनः किं० लब्धा महती इला पृथिवी इडा
स्तुतिर्वा येन सः लब्धमहेलः (पुम्बकर्मधारये । ३-२-५७ । इ. सू. महती-
शब्दस्य पुम्बद्वाचः जातीयैकार्थेऽच्चेः । ३ । २ । ७० । इ. सू. डाः सन्म-
हत्परमोत्तमोत्कृष्टं पूजायाम् । ३ । १ । १०७ । इ. सू. समासः ।) डलयोरै-
क्यम् ॥ भूमिपालयतीति भूमिपालो (कर्मणोऽण् । ५ । १ । ७२ । इ. सू.
भूमिपूर्वकपालधातोः अण् प्रत्ययः । डस्युक्तं कृता । ३ । १ । ४९ । इ. सू.
समासः) यथा परदेशात् अन्यदेशात् स्वगृहं अभ्येति तद्वत् ॥ ३६ ॥

स्वामिनः पथि यतः पुरतो य-स्तूरपूरनिनदः प्रससार ।

स स्वमन्दिरगतासु वभारा-कृष्टिमंत्रतुलनां ललनासु ॥ ३७ ॥

(व्या०) स्वामिन इति ॥ स्वामिनः श्रीकृष्णभदेवस्य पथि मार्गे यतः-
गच्छतः सतो य स्तत १ वितत २ घन ३ शुषिराणां च तूराणां पूरस्यनिनदो
ध्वनिः प्रससार । स तूरपूरनिनदः स्वस्य मन्दिराणि गृहाणि तानि गताः प्राप्ता-

७ । ३ । ८६ । इ. सू. कटपूर्वक अक्षिशब्दात् अः । तदस्य संजातं) ते एव कुंता भट्टास्तैः पाटितापि विदारितापि सुभटीव पुरोऽग्रे अभूत् । किं लक्षणा अन्या तस्य भगवतः समित् (कुत्सम्पदादिभ्यः क्विप् । ५ । ३ । ११४ । इ. सू. संपूर्वक इण्धातोः क्विप् । इत्थस्य तः इ. सू. तोन्तः संयन्ति अत्र इति समित् ।) सभासंग्रामो वा तस्य निशमनेन निरीक्षणेन उन्मूल्यसिता तत्समिन्नि-
शमनोन्मूल्यसिता । कंचुकचुटिपट्टकृतवक्षा कंचुकः कंचुलिका तस्य चुट्या त्रोट-
नेन पट्टकृतं वक्षो हृदयं यस्याः सा ॥ ४० ॥

तूर्णिमूढटणपास्य रुदन्तं, पोतमोतुमधिरोप्य कटीरे ।

कापि धावितवती नहि जज्ञे, हस्यमानमपि जन्यजनैः स्वम् ॥४१॥

(व्या०) तूर्णि इति ॥ कापि स्त्री जन्यजनैर्लोकैः स्वं हस्यमानमपि नहि जज्ञे नहि ज्ञातवती । किं कृतवती पोतं वालं रुदन्तं अपास्य त्यक्त्वा ओतुं विडालं कटीरे (कृशपूपूगमञ्जिकुटिकटि-रः । ४१८ । इ. उ. सू. कटेषातोः ईरः) कटीतटे अधिरोप्य धावितवती (क्तवतू । ५ । १ । १७४ । इ. सू. धावधातोः भूते क्तवतुः । स्तायशितोऽत्रोणादेरिट् । ४ । ४ । ३२ । इ. सू. इट् । अघातूदृदितः । २ । ४ । २ । इ. सू. धावितवत् शब्दात् स्त्रियां ङीः) किं लक्षणा स्त्री तूर्णिमूढटक् तूर्ण्या (कावावीकीश्रिश्रुज्वरितूरि-णिः । ६३४ । इ. उ. सू. तूरिधातोर्णिः) औत्सुक्येन मूढा दृष्टिर्यस्याः सा ॥ ४१ ॥

कज्जलं नखशिखासु निवेदया-लक्तमक्षणि च वीक्षणलोला ।

कंठिकां पदि पदांगदमुच्चैः, कंठपीठलुठितं रचयन्ती ॥ ४२ ॥

मज्जनात्परमसंयतकेशी, वैपरीत्यविधृतांशुकयुग्मा ।

काचिदागतवती ग्रहिलेव, त्रासहेतुरजनिष्ट जनानाम् ॥ ४३ ॥

युग्मम् ॥

(व्या०) कज्जलमिति । काचित् स्त्री ग्रहिला इव आगतवती आयाता सती जनानां लोकानां त्रासहेतुः त्रासस्य हेतुः अजनिष्ट जाता । किं लक्षणा स्त्री वीक्षणलोला वीक्षणलोला विलोकनचपला । किं कुर्वती कज्जलं नखशिखासु नखानां शिखास्तासु निवेदय च पुनः अलक्तं अक्षणि लोचने निवेदय कंठिकां

निर्निमेषनयनां नखचर्या-ऽस्पृष्टभूमिमपराभिह दृष्ट्वा ।

को नु देव्यजनि पश्यत देव-ध्यानतोद्भुतमसावितिनोचे ॥ ४५ ॥

(व्या०) निर्निमेषनयनामिति । इह समुदाये अपरां स्त्रियं निर्निमेषनयन
निर्निमेषे नयने यस्या. सा तां निमेषरहितलोचनां नखानां चर्यया (समजनि
पल्लिपद् शौडूगुविदिचरिमनी णः । ५ । ३ । ९९ । इ. सू. चर्यातोर्भा
क्यप् चरणं चर्या ।) अस्पृष्टा भूमिर्यया सा तां दृष्ट्वा कः पुमान् इति न ऊचे
इतीति किं भो भो जनाः पश्यत असौ स्त्री नु इति वितर्के देवस्य प्रभोव्याना
इति देवध्यानतः द्रुतं शीघ्रं देवी अजनि । यतो देवतापि निर्निमेषनयना अस्पृष्ट
भूमिश्चस्यात् । 'चतुरंगुलेण भूमिं न छिद्वन्ति सुरा जिणाविति' इति वचनात् ।

[illegible]

हस्तिनो हगितमेरुमहिम्नो, गांगपूजयथापगतमन्त्रम् ।

नामनः शमितपातकतापं, तं दभी शुभममेव वक्तव्यः ॥ ४९ ॥

(न्या०) हस्तिन इति । अथानन्तरं गंगा इत्यनेन गंगामयं हस्तिन
मेगवतात् अतस्तीति अतस्त्वं तुमन्तेन दिग्मन्तः तं आकाशम्यमेव दधी
भूतवान् । किं नि० इत्यनेन उपाः नक्षत्राः चक्रवर्त्तः । अथवा उपः ईक्ष्मः ।
यथा उप ईक्ष्मः मेघो मेरुपर्वतान् अतस्त्वं गंगामयं (गङ्गायाः इदं मातृ
तस्येदम् । ६ । ३ । १६० । इ. सू. गङ्गाशब्दात् इदमर्थे अप् । स्यादेति
७ । १ । ५२ । इ. सू. गङ्गापूरशब्दात् गङ्गाशब्देऽर्थे वत् गङ्गापूरमिव गङ्गा-
पूरवत् ।) गङ्गायाः पूरं तुमन्तेन दधी । किंविशिष्टात् हस्तिनः हसितः मेघो-
र्महिमा येन स तस्मात् हसितमेरुमहिम्नाः कीदृशं भगवन्तं शमितः पातकानां
तापो येन तं शमितपातकनापम् ॥ ४९ ॥

हेमकान्ति हरिणा हरिणाक्षी—यामलं पुनरदीयत शन्यै ।

पाणिभूषणतया क्षणमस्या-स्तत् सुवृत्तमभजद्वलयाभाम् ॥ ५० ॥

(व्या०) हेमकान्ति ॥ हरिणा इन्द्रेण हेम सुवर्णं तद्वत् कान्तिर्यस्य तत्
हेमकान्ति हरिणाक्षीयुगलं हरिणस्य मृगस्य अक्षिणी एव अक्षिणी ययोस्ते
हरिणाक्ष्यौ (उष्ट्रमुखादयः । ३ । १ । २३ । इ. सू. व्यधिकरणबहुव्रीहिः ।
सक्यक्ष्णः स्वाङ्गे । ७-३-१२६ । इ. सू. ट समासान्तः । अणजेयेकण्-म्
२ । ४ । २० । इ. सू. ग्नियां ङीः ।) तयोर्यामलं युगलं तत् हरिणाक्षीयामलं
वधूयुगलं पुनः शच्यै इन्द्राण्यै अदीयत् दत्तम् । तत् हरिणाक्षीयामलं क्षणं अस्याः
शच्याः पाण्योर्भूषणता तथा हस्ताभरणत्वेन वलययोरामां वलयाभां कंकणशोभा-
मभजत् किलक्षणं हरिणाक्षीयामलं सुवृत्तं शोभनंवृत्तं चरित्रं यस्य तत् सुपु वृत्तं
वृत्ताकारम् ॥ ५० ॥

असंदेशमनयन्नयशाली, तं हरिः स्वमथ शक्यपि वध्वौ ।

शक्तिमत्त्वमखिलापवनेभ्यो, विश्रुतं किमुपरीक्षितुमस्य ॥ ५१ ॥

(व्या०) अंसदेशमिति । अथानंतरं नयशाली नयेन शालते इति नय-
शाली हरिरिन्द्रस्तं भगवन्तं स्वमासीयं अंसस्य देशस्तं रक्षप्रदेशं अनयत् ।
शायपि इन्द्राणी अपि वक्षी सुमंगलासुनन्दे खं अंसदेशमनयत् । किंस्तु अस्य
अंसदेशस्य अस्तिनाथने अपघनाश्च (निघोदसङ्घोदघनाऽपघनोपानं निमित्त
प्रशस्तगणाऽआभाताऽऽसजम् । ५ । ३ । ३६ । ६. सू. अपपूर्वकं हन्थातोः
अपघननिपातः) तेभ्यः समस्तावयवेभ्यो विभ्रुतं दिव्यशतं शक्तिरस्यान्तीनि-
शक्तिम् तस्य भावः शक्तिमयं शक्तियुक्तां किमु परीक्षितुम् ॥ ५१ ॥
विश्वविश्वविभ्रुना परिणद्धै-कांसभूरपि विभ्रुः स ऋभृणाम् ।
संगतांसयुगलामचलाभ्यां, न स्वतः प्रणयिनीं बहु मेने ॥ ५२ ॥

(व्या०) विश्व इति । ऋभृणां देवानां विभ्रुः स्वामी स इन्द्रः विश्वविश्व-
विभ्रुना विश्वं च तन् विश्वं च तस्य विभ्रुः स्वामी तेन समप्रविद्याधिपेन परिणद्धै-
कांसभूरपि परिणद्धा व्यासा एकत्वासस्य भूः स्थानं यस्य सः सन् उभाभ्यां
सुमंगलासुनन्दाभ्यां अचलाभ्यां संगतांसयुगलां संगतं मिलितं अंसयोर्बुगलं यस्याः
सा तां मिलितस्कंययुगलां अपि प्रणयिनीं इन्द्राणीं स्वत आगमनो न बहु मेने ।
कोऽर्थः इन्द्रेण भगवान् एकस्मिन् स्कंधे आरोपितः इन्द्राण्या उभयोः स्कंधयो-
र्व्यूयुग्ममारोपितम् । तेनात्मानं न्यूतत्वेन न मेने । भगवानेकोऽपि गुरुः वक्षी
तु अवन्ते इति भावः ॥ ५२ ॥

तत्र तौ प्रमदनिर्मितनृत्यौ, तंच तेच परितोषयतः स्म ।
रूमां तदंहिकमलस्पृहयालं, प्रक्षरत्सुमचयैः सुखयन्तौ ॥ ५३ ॥

(व्या०) तत्र इति । तत्र तस्मिन्नवसरे तौ शचीन्द्रौ प्रमदनिर्मितनृत्यौ
प्रमदेन हर्षेण निर्मितं नृत्यं (ऋदुपात्यादृक्पिचूटचः । ५ । १ । ४१ । ६. सू.
नृत्यातोः क्यप् ।) यान्यां तौ तं च भगवन्तं ते च वक्षी परितोषयतः स्मः ।
किं कुर्वन्तौ तौ शचीन्द्रौ तदंहिकमलस्पृहयालं तस्य भगवतः अंहो चरणी एव
कमले तयोः स्पृहयालं (शीङ्श्चानिद्रातन्द्रादधिपतिगृहस्पृहेराळः । ५ । २ ।
३७ । ६. सू. स्पृहधातोराळः ।) स्पृहणशीलां रूमां पृथ्वीं प्रक्षरन्तश्च ते सुमानां
पुष्पाणां चयाश्चतैः पतद्भिः पुष्पसमूहैः सुखयन्तौ सुखं कुर्वन्तौ ॥ ५३ ॥

अप्सरोभिरिति कौतुकगाने, ऽप्यस्य न स्मरवशत्वमभाणि ।
मास्म लज्जिततरस्तरुणीना-मिष्टमेव कपदेकभटस्तम् ॥ ५४ ॥

(व्या०) अप्सरोभिरिति । अप्सरोभिर्देवांगनाभिः (आप्यन्ते पुण्यैरिति-
अप्सम्. आपोऽपाताप्सगञ्जाश्च । १६४ । इ. उ. सू. आप्लुट् व्यासौ इति धातोः
अस् प्रत्ययः आप्धातोः अप्सर् आदेशः ।) इत्यस्मात्कारणात् कौतुकेन गाने तस्मिन्
कौतुकगाने कौतुकेन गीतगानमध्येऽपि अस्य भगवतः स्मरवशत्वं स्मरस्य कामस्य
वशत्वमधीनत्वं न अभाणि न भणितम् । इतीति किं एकश्चासौ भटश्च एकभटः
एव भगवान् लज्जिततरः लज्जितः सन् तरुणीनां स्त्रियां इष्टं तं स्मरं कंदर्पं मा
स्म कपत (सम्भे ह्यस्तनी च । ५ । ४ । ४० । इ. सू. स्मयुक्ते माडि उपपदे
कपधातोः ह्यस्तनी । अड्धातोर्गदिर्यस्तन्यां च माडा । ४ । ४ । २९ ।
इ. सू. माड्योगे अडभावः) मास्म हिंसीत् ॥ ५४ ॥

नेत्रमंडलगलज्जलधारा-धिष्ण्यबंधुरिमधूर्वहृदेहः ।

तं शतक्रतुरथोक्तकृत्यः, स्वयियासुरभिवन्द्य जगाद ॥ ५५ ॥

(व्या०) नेत्र इति । जथो अथानन्तरं शतं क्रतवो यस्य स शतक्रतुः
इन्द्रः कृतानि कृत्यानि येन स कृतकृत्यः निष्पादितसर्वकार्यः सन् स्वयियासुः)
(सन् गिज्ञासंशेहः । ५-२-३३ । इ. सू. सक्ततात् यियास्धातोः उपप्रत्ययः ।)
स्वः स्वर्गं यातुमिच्छुः स्वर्गगमनेच्छुः तं भगवन्तमभिवन्द्य जगाद स्थाने मुक्त्वा
इत्युचिषान् । किञ्च इन्द्रः नेत्रयोर्मण्डलं तस्मात् गलत् यत् जलं तस्य धारायाः
धिष्ण्यं (धृष्णुवन्ति अस्मिन् धिष्ण्यं । शिष्या स्याद्या । ३६४ । इ. उ. सू.
यप्रत्ययान्तोनिपातः) गृहं धारागृहं तस्य बंधुरिमा मनोज्ञत्वं तस्य धूर्वहो भारवाहो
देहः शरीरं यस्य सः नेत्रमंडलगलज्जलधाराधिष्ण्यबंधुरिमधूर्वहृदेहः ॥ ५५ ॥

रूपसिद्धिमपि वर्णयितुं ते, लक्षणाकर न वाक्पतिरीशः ।

यच्चतुष्कलनापि दुरापा, तद्वितप्रकरणं मनुते कः ॥ ५६ ॥

(व्या०) रूपसिद्धिं मिति । हे लक्षणाकर भृंगारचामरयुगध्वजयुग्मशंख
मंजीर नौगधिमग्नि पुष्करिण्य इत्याद्यद्योत्तरसहस्रलक्षणानामाकरो यः पक्षे लक्षणां

व्याकरणानां आकरनस्य संशोधनं । चारयतिः बृहस्पतिः ते तत्र रूपसिद्धिमपि
रूपं शरीरस्य तस्य सिद्धिः पक्षेरूपसिद्धिः शब्दभिन्नतामपि वर्णयितुं न ईशः
न समर्थः । यन्तुष्ककलापि यस्य भगवतः चतुष्कावसरः सभावसरः तस्य
कलापि दुग्गा दुग्गेन आच्यते इति दुग्गा (दुःखोपतः कृच्छाकृच्छाभावे सत्
५ । ३ । १३९ । इ. सू. दुःखकलापभातोः सत् । आत् इ. सू. आप् ।)
दुग्गाया वर्तते । तद्विनयकणं तस्य भगवतो हितप्रकरणं तदा को गनुते जानाति
अपि न कोऽपि यस्य चतुष्के सभावापि गन्तुं न शक्यते तस्य हितप्रकरणं
द्विनचिन्ता कथं क्रियते । द्वितीयेऽर्थे तस्य लक्षणाकरस्य तद्वितप्रकरणं तद्विन-
यति को गनुते यस्य चतुष्कस्य आयुर्ज्ञेयः कलापि दुग्गा दुग्गाया अन्तीति ॥
यन्महः समुपजीव्य जडोऽपि, स्यात् कलाभृदिति विश्रुतिपात्रम् ।
यत्रये विनयनं तत्र तस्य, द्योतनं द्युतिपतेस्तदधीश ॥ ५७ ॥

(व्या०) यन्महः इति । हे नाथ यस्य तत्र महः यन्महन्तत् समुपजीव्य
जडोऽपि मूर्खोऽपि कलाभृत् कला विभर्तीति विश्रुतिपात्रं विधुनेः पात्रं (नीदाम्
शम्बुबुज्जन्तुदसिम्भिमिदपतपानहसत् । ५ । २ । ८८ । इ. सू. पात्राणां
सद् पिबन्ति अनेनेति पात्रम् ।) स्थानं कलावान् इति विश्रुतिपात्रं त्वानिस्थानं
स्यात् । पक्षे यन्महः यस्य द्युतिपतेः सूर्यस्य महस्तेजः समुपजीव्य जडोऽपि
चन्द्रः कलाभृत् स्यात् । अनावास्यायां सूर्याचन्द्रनमौ संगतौ स्याताम् । ततश्चन्द्रः
सूर्याच्चेजः प्राप्य प्रतिपदि गोभिर्विकीर्यः स्यात् द्वितीयायां मानुषैः । एवं कला-
भर इति प्रसिद्धः स्यात् तस्य तत्र तत्रे न्यायविषये यद् विनयनं शिक्षणं हे
अधीश तत् द्युतिपतेः सूर्यस्य द्योतनं प्रकाशनं वर्तते ॥ ५७ ॥

वक्षि किंचन पुनः प्रभुभक्त्या, ये इमे ऋजुमती कुलकन्ये ।
आहते भगवता सुविनीते, प्रेम जातु न तयोः श्लथनीयम् ॥ ५८ ॥

(व्या०) वक्षि इति । हे नाथ अहं पुनः किंचन प्रभोर्भक्तिस्तया प्रभु-
भक्त्या वक्षि वदामि । ये इमे ऋजुमती विचक्षणे सुविनीते कुलकन्ये सुमंगला-
पुनन्दे भगवता (नदस्याऽस्त्यस्मिन्निति मतुः । ७-२-१ । इ. सू. भगवन्दात

दोषात् स्पष्टनैकगुणं स्पष्टाः प्रकटाः नैके अनेके गुणा यस्य तं प्रकटानेकगुणं
जनं न उज्जति न त्यजति । अनल्पगुणाद्या न अल्पाः अनल्पाः बहवः ते
च ते गुणाश्च विनयादिगुणाः तन्तवो वा तैराद्या समृद्धा चंचलापि पताका कुल-
मूर्ध्नि कुलमावासः गोत्रं वा तस्य मूर्ध्नि मस्तके न धीयते किं अपितु धीयते ॥६॥
मौढ्यहेतु रनयोरनयोऽपि, स्वामिना समुचितो ननु सोढुम् ।

कारिकासु सिकताधिकतायाः, किं प्रकुप्यति नदीषु नदीशः ॥६५॥

(व्या०) मौढ्य इति ॥ हे नाथ अनयोर्वद्भ्योः अनयोऽपि अन्यायोऽपि
स्वामिनो ननु निश्चितं सोढुं समुचितो योग्यः । किं विशिष्टोऽनयः मौढ्यहेतुः
मुग्धस्य भावो मौढ्यं मुग्धत्वं तदेव हेतुः कारणं यस्य सः । नदीनां ईशः
नदीशः समुद्रः किं नदीषु प्रकुप्यति कोपं कुरुते अपि तु नैव । किं लक्षणासु
नदीषु सिकतानां पालुकानां अधिकता आधिक्यं तस्याः कारिकासु (णकतृचो ।
५ । १ । ४८ । इ. सू. कृधातोः कर्तरिणकः आत् इ. सू. आप् । अस्याय-
त्तत्क्षिपकादीनाम् । २ । ४ । १११ । इ. सू. अस्य इकारः) कुर्वन्तीति-
कारिकास्तासु कुर्वाणाम् ॥ ६५ ॥

मन्तुमन्तमपि भावविशुद्धं, शुद्धमेव गणयन्ति गुणज्ञाः ।

मान्य एव शुचिरन्तरिहेम्ब-स्त्रैणकंठरसिकोऽपि हि हारः ॥ ६६ ॥

(व्या०) मन्तुमन्तमिति । हे नाथ गुणज्ञाः (आतोडोऽह्वावामः । ५ ।
१ । ७७ । इ. सू. गुणपूर्वकज्ञाधातोर्ह प्रत्ययः । डित्यन्त्य इ. सू. अन्य-
स्वरलोपः ।) गुणान् जानन्ति इति गुणज्ञाः पुरुषाः मन्तुमन्तमपि मन्तुरपरा-
धोऽस्यास्तीति (कृसिकम्पमिगमितनिर्मानजन्यसिमसि-तुन् । ७७३ । इ. उ.
सू. मन्धातोः तुन् प्रत्ययः ।) मन्तुमान् तं अपराधिनमपि पुरुषं भावेन विशुद्धः
भावविशुद्धतं शुद्धमेव गणयन्ति । इहैव दृष्टान्तः हि निश्चितं इभ्यस्त्रैणकंठ-
रसिकोऽपि स्त्रीणां समूहः स्त्रैणं (पठ्याः समूहे । ६ । २ । ९ । इ. सू.
समूहोऽर्थे स्त्रीशब्दात् । प्राग्वतः स्त्रीपुंसान्ज्ञं स्त्रं । ६ । १ । २५ । इ. सू.
नञ् प्रत्ययः ।) इभ्या धनवन्तः तेषां स्त्रैणं स्त्रीसमूहः तस्य कंठ रसिकोऽपि
कंठासकोऽपि हारः अन्तर्मध्ये शुचिः सन् मान्य एव ॥ ६६ ॥

त्वं परां वृष्टु यथांचसि कौटि, स्त्रीष्विमे अपि तथा प्रयिते तत् ।
प्रेम्यि योक्ष्य यनतां जनता वः, स्थैर्यभावद्वजु दंपतिभर्मे ॥ ६७ ॥

(व्या०) यमिति । हे नाथ त्वं वृष्टु युक्तोऽसि यथा परां कौटि । अर्थात्तु तं
व्यभिचारात् । तथा इमे अपि सुमंगलानुसन्धे स्त्रीषु प्रयिते विमया नन
तावान् । यथापि जनता (यमजनमनुसन्धेयतायात् । ६ । २ । २८ । ३.
सू. जनमनुसन्धेयं सुमंगलं तत् ।) यथापि त्वं युक्तोऽसि प्रेम्यि स्ते
यनतां इत्येतां योक्ष्य स्थैर्यभर्मे जायते च यतिथि दंपती (गजदन्तादिषु । ३ ।
१ । १४५ । ३. सू. दम्पतीभ्यां निपात्यते) तयोर्धर्ममन्मिन् स्थैर्यं स्थिरव-
भावद्वजु ॥ ६७ ॥

प्राप्तकालमिति चाक्षयमुदिन्वा, मोदभाजि विभे सुगजे ।

आलपन् कुलवधून्ममयज्ञा प्रच्यपि प्रथमनायनवोटे ॥ ६८ ॥

(व्या०) प्राप्तकालमिति । कुलवधून्ममयज्ञा ममया आनामन्तान्
जायमानेन प्राच्यपि इत्यादौ अपि प्रथमनायनवोटे प्रथमयागी नायक प्रथमनाथः
श्रीकृष्णदेवः तस्य नवोटे कुले ते सुमंगलानुसन्धे आलपन् उवाच । क मति
प्राप्तकाले प्राणवसरे इति पूर्वोक्तं यास्ये उदिता कथयित्वा मोदभाजि मोदं हर्ष
मजनीति तस्मिन् सुगजे सुगणां देवानां गजा सुगजस्तस्मिन् इष्टे विभे
नियुते सति ॥ ६८ ॥

यस्य दास्यमपि दुर्लभमनर्थ-स्तत्प्रिये वत युवां यदभूतम् ।

भाग्यमेतदलमत्र भवत्योः, कः प्रवक्तुमलमत्रभवत्योः ॥ ६९ ॥

(व्या०) यम्येति । हे कुलीने यस्य भगवतां दास्यमपि अर्घ्यदुर्लभं दुर्लभं
नम्यते इति दुर्लभं वनेति । वत इति चित्कर्तुं यन् यस्मात् युवां तत्प्रिये तस्य
स्वामिनः प्रिये तत्प्रिये दयिते अमूर्तं जाति । एतत् अलं अत्यर्थं अवभावयोः
पूज्ययोर्भवत्योर्धुपयोर्भाग्यमत्र जगति कः पुमान् प्रवक्तुं हर्षेण जल्पितुं अलं
समर्थो भवेत् श्रपितु न कौडपि ॥ ६९ ॥

देवदेवइदि ये निविशेधे, ते युवां न भवथोऽन्यविनेये ।

स्वान्तमेव मम धर्मधीर्षं यच्चित्स्थितिष्वामपि कामम् ॥ ७० ॥

श्रोत्रयोगुरुंगेरां श्रुतिरास्ये, सृजतं हृदि पुनः पतिभक्तिः ।

दानमर्थिषु करे रमणीना-मेव भूषणविधिर्विधिदत्तः ॥ ७१ ॥

(व्या०) श्रोत्रयोगिनि । रमणीनां (रम्यादिभ्यः कर्त्तरि । ५-३-१२६ इ. सू. रम्यातोः कर्त्तरि अनट् टोच्चात् टोः ।) स्त्रीणां एव भूषणविधिः भूषणानां विधिः विधिदत्तो वर्तते । विधिना विधाया दत्तो विधिदत्तः । (दत् । ४ । ४ । १० । इ. सू. तादौ किनि दासञ्ज कस्य दत् आदेशः) एव कः श्रोत्रयोः (हुयामाश्रुवसिभसिगुविपचि-खः । ४५१ । इ. उ. सू. श्रुधातोः व्रप्रत्ययः । श्रूयते अनेनेति श्रोत्रम् ।) कर्णयोः गुरुणां गिरः तासां गुरुसत्कवाणीनां श्रुतिः श्रवणम् । आस्ये मुखे सृजतं (सुष्टु नृत्यति सतामनोऽनेनेति सृजतं स्यादिभ्य कः । ५ । ३ । ८२ । इ. सू. सुपूर्वकनृत्धातोः कः । घञ्युपसर्गस्य । ३ । ८६ । इ. सू. अघञि अपि सु उपसर्गस्य दीर्घता) सत्यं वचः पुनर्हृदि मन्त्रे पतिभक्तिः पत्युः स्वामिनोभक्तिः करे हस्ते अर्थिषु याचकेषु दानम् ॥ ७१ ॥

सुभ्रुवा सहजसिद्धमपास्यं, चापलं प्रसवसद्य विपत्तेः ।

येन कूलकठिनाश्मनिपाता-द्वीचयोंऽबुधिभ्रुवोऽपि विशीर्णाः ॥ ७२ ॥

(व्या०) सुभ्रुवा इति । सुभ्रुवां शोभने भ्रुवौ यासां तास्तासां स्त्रीण चपलस्य भावश्चापलं चपलत्वं सहजसिद्धं स्वभावसिद्धं त्यक्तुं योग्यं त्याज्यं त्यजन् योग्यं वर्तते । किंलक्षणं चापलं विपत्ते विनाशस्य प्रसवस्य जन्मनः सङ्गं गृहं जन्मस्थानमस्तीतिशेषः । येन चापलेन कूलकठिनाश्मनिपातात् कूलं तटं तस्मिन् ये कठिनाश्नते अश्मानश्च पापाणाः तेषु निपातः पतनं तस्मात् पतनात् अभ्युधि-

भुवोऽपि अम्बुनि धोयन्ते अस्मिन्निति अम्बुधिः समुद्रः तस्मात् भवन्तीति समुद्र-
जाता अपि दीनयः कल्लोला विशीर्णाः भग्नाः ॥ ७२ ॥

चापलेऽपि कूलमूर्ध्नि पताका, तिष्ठतीति हृदि मास निधत्तम् ।
प्राप सापि वसतिं जनघातां, दंडसंघटनया दृढवद्वा ॥ ७३ ॥

(व्या०) चापल इति । हे कुलीने युवां हृदि हृदये इति मास निधत्तं
चित्ते इति न चिन्तनीयम् । इतीति किं पताका चापलेऽपि चापलवेऽपि सति
कुलं गृहं गोत्रं वा तस्य मूर्ध्नि मस्तके तिष्ठति । सापि पताकापि दंडसंघटनया
दंडस्य संघटना तथा दृढवद्वास्तवी जनेभ्यो घातां तां वसतिं (वसन्ति अस्या-
मिति वसतिः । खन्यमिरमि वहिवस्यर्तेरतिः । ६. ५३ । इ. सू. वस्धातोः अति-
प्रत्ययः ।) वासे प्राप ॥ ७३ ॥

अस्ति संवननमात्मवशं चे-दौचितीपरिचिता पतिभक्तिः ।
मूलमंत्रमणिभिर्मृगनेत्रा-स्तद् भ्रमन्ति किमु विभ्रमभाजः ॥ ७४ ॥

(व्या०) अस्तीति । हे कुलीने स्त्रियां चेत् यदि औचित्या परिचिता
औचितिगुणयुक्ता पत्युर्भक्तिः पतिभक्तिः आत्मनो वशमधीनमात्मवशं संवननं वशी-
करणमस्ति । तत् तस्मात् कारणात् मृगस्य नेत्रे इव नेत्रे यासां ताः स्त्रियः मूल-
मंत्राश्च मणयश्च तैः किमु किमर्थं विभ्रमं (भजोविण् । ५ । १ । १४६ । इ.
सू. विभ्रमपूर्वकभज्यातोर्विण् । भजन्तीति भ्रमन्ति ॥ ७४ ॥

भोजिते प्रियतमेऽहनि भुङ्क्ते, या च तत्र शयिते निशि शेते ।
प्रातरुज्झति ततः शयनं प्राक्, सैव तस्य सुतनुः सतनुः श्रीः ॥ ७५ ॥

(व्या०) भोजित इति । यास्त्री प्रियतमे भर्तेरि अहनि दिवसे भोजिते
सति भुङ्क्ते । च पुनः या स्त्री तत्र प्रियतमे निशि रात्रौ शयिते सति शेते । प्रातः
प्रभाते ततः प्रियतमात् प्राक् पूर्वं शयनमुज्झति त्यजति । प्रियतमस्य भर्तुः सैव
सुतनुः शोभना तनुर्यस्याः सा स्त्री सतनुः सन्वा सह वर्तते इति सतनुः मूर्ति-
मती श्रीर्लक्ष्मीः स्यात् । उक्तं च—‘अनुकूला सदा तुष्टा दक्षा साध्वी विचक्षणा ।
एभिः पञ्चगुणैर्युक्ता श्रीरिव स्त्री न संशयः ॥ ७५ ॥

नेत्रपद्ममिह मीलति यस्या, वीक्षिते परपुमाननचन्द्रे ।

श्रीगृहं सृजति पंकजिनीव, तामिनः स्वकरसंगमबुद्धाम् ॥ ७६ ॥

(व्या०) नेत्रपद्ममिति ॥ यस्याः स्त्रियः नेत्रपद्मं नेत्र- (नीदाम्बुशसूत्रं ज्ञत्तुतुदसिसिचमिह पतपानहृष्टम् । ५ । २ । ८८ । इ. सू. नो धातोः कः णेत्रट् ।) मेव पद्म परपुमाननचन्द्रे परपुंसः आननं परपुमाननं तदेवचन्द्रस्तस्मिन् परपुरुषमुखचन्द्रे वीक्षिते सति दृष्टे सति मीलति संकुचति । इनो (एतीति इनः । जीण्शीदीबुध्यविमीभ्यः कित् । २६१ । इ. उ. सू. इणक् धातोः कित् नः ।) भर्ता सूर्यो वा स्वकरसंगमबुद्धां स्वस्य करो हस्तः किरणो वा तस्य संगमेन बुद्धा तां आत्मीयकरस्पर्शेन विकसितां तां स्त्रियं पंकजिनी इव कमलिनीवत् श्रीगृहं सृजति आत्मीयगृहसत्कसर्वलक्ष्मीस्थानं करोतीति भावः ॥ ७६ ॥

मास्म तप्यत तपः परितक्षीन्, मा तनूमतनुभिर्व्रतकष्टैः ।

इष्टसिद्धिमिह विन्दति योपि-चेन्न लुम्पति पतिव्रतमेकम् ॥ ७७ ॥

(व्या०) मास्म इति ॥ तपो मास्म तप्यत (सस्मे ह्यस्तनी च । ५ । ४ । ४० । इ. सू. तप्धातो ह्यस्तनी अड्धातोरादिह्यस्तन्यां-डा । ४ । ४ । २९ । इ. सू. अडभावः) । तनूं शरीरं अतनुभिः न तनूनि अतनूनि तैर्व्रतभिः व्रतस्य कथानि तैर्व्रतकष्टैर्मा परितक्षीत् (माड्यद्यतनी । ५ । ४ । ३९ । इ. सू. स्मसहितमांडिउपपदे अद्यतनी । अड्धातोरादि ह्यस्तन्यां-डा । ४ । ४ । २९ । इ. सू. अडभावः) मा कृशां कार्षीत् । योपि स्त्री इह जगति चेत् यदि एकं पतिव्रतं शीलं न लुम्पति (तुदादेः शः । ३ । ४ । ८१ । इ. सू. मुञ्चन्ती मोक्षणे धातोः शः मुचादिमुक्कटफमुकयुभोभः शे । ४ । ४ । ९९ । इ. सू. शेपंग नान्तः ।) तदा इष्टसिद्धिं विन्दति लभते ॥ ७७ ॥

उग्रदुर्ग्रहदमभंगमयन्न-प्राप्यमाभरणमस्ति न शीलम् ।

चेतदा वदति काश्चनगर्त्तन-वीर्यधं मृदुपलैर्महिला किम् ॥ ७८ ॥

(व्या०) उग्र इति । श्रीयां चेत यदि उग्रदुर्ग्रहं उग्रैः उक्तैर्दुर्गैर्न प्राप्तं वदति न विदते भंगो यस्य तत्तु अयन्नप्राप्यं न यत्तः अयत्तः अयत्तेन प्राप्यं

भोजनकुमारसम्भष्यत्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ५ (१११)

शौचप्राप्त्यं नास्ति । तदा मज्जितः (कृत्यनिर्मित-लः । ४८१ । इ. उ. मृ. नम्रप्राप्तः इत्यः । आत्. इ. मृ. आप्. मज्जने पृथगेति मज्जितः ।) शौ मृदुपले - मृत् च मृत्तिका उपलब्धः पापाप्राप्तैः कायसर्गैः कायने च मृत्तानि च तैः वीक्ष्य (भावाकर्षणैः । ५ । ३ । १८ । इ. मृ. विमूर्खकथयान्तः भावपञ्च । न जन कथः । ४ । ३ । ५२ । इ. मृ. यथुप्राप्तैर्मृदुपलायः । पञ्चपुष्पमस्य बहुलम् । ३ । २ । ८६ । इ. मृ. उपसर्गस्य दीपः । विदध्यते इति । वीक्ष्यः ।) भारं किं कथं वहति ॥ ७८ ॥

मज्जितोऽपि घनकज्जलपङ्के, शुभ एव परिशीलितशीलः ।
स्वधुनीसलिलधीतशरीरो-ऽप्युच्यते शुचिरुचिर्न कुशीलः ॥ ७९ ॥

(व्या०) मज्जित इति । परिशीलितं पालितं शौचं येन सः परिशीलित-शीलः पालितशीलः पुमान् घनकज्जलपङ्के, घनं च तन् कज्जलं च तदेव पङ्कज-स्मिन् निचितकज्जलकर्म मज्जितोऽपि मृत्तितोऽपि शुभ एव उच्यते एव । कुशीलः कुशितं निन्दितं शौचं यस्य सः पुमान् स्वधुनीसलिलधीतशरीरः स्वधुनी (धुना-तिनयनरुन् इति धुनी । धृशाशौहो हस्वध । ६७८ । इ. उ. मृ. धृधातोः निःधातोश्च हस्वः ततो ह्या धुनी ।) गङ्गा तस्याः सलिलं जलं तेन धीतं क्षालितं शरीरेण स गङ्गाजलशान्तिदेहोऽपि शुचिः पवित्रा रुचिः कान्ति यस्य न शुचिरुचिर्नोप्यते ॥ ७९ ॥

कष्टकर्म नहि निष्फलमेत-चेतनावदुदितं न वचो यत् ।
शीलशैलशिखरादवपातः, पातकापयशसोर्वनितानाम् ॥ ८० ॥

(व्या०) कष्टकर्म इति । कष्टं च तत् कर्म च कष्टकर्म कृतं सत् निष्फ-लं निर्गतं फलं यस्य तत् नहि स्यात् । एतत् वचः चेतनावदुदितं चेतना बुद्धि-रस्यास्तौति चेतनायान् चेतनावता सचेतनेन उदितं कथितं न नास्ति । यत् यस्मात् कारणात् वनितानां श्लोकां शीलशैलशिखरादवपातः शीलमेव शैलः पर्वत-स्तस्य शिखरं तस्मात् अवपातः पतनं पातकापयशसोः स स्यात् क्रोडर्थः-ये केचन मृगुपातादि कष्टकर्म कृत्वा भवान्तरे राज्यादिमुखं वाञ्छन्ति एतत् मिथ्या

१९४) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः १

तस्य गुरुस्तस्य दर्शनादेव धन्यमन्याः (कर्तुः खश् । ५ । १ । ११७ । इ. ह.
धन्यपूर्वकमन्धातोः खश् । शित्वात् दिवादेः इयः । ३ । ४ । ७२ । इ. ह.
इयः खित्वात् खित्यनन्ययाऽरुपोर्मोऽन्तो ह्रस्वश्च । ३ । २ । १११ । इ. ह.
मोऽन्तः । आत्मानं धन्यं मन्यन्ते इति धन्यं मन्याः) आत्मानं धन्यं मन्यमानः ॥

सूरिः श्रीजयशेखरः कविघटाकोटीरहीरच्छवि-

धम्मिच्छादिमहाकवित्वकलनाकल्लोलिनीसानुमान् ।

वाणीदत्तवरश्चिरं विजयते तेन स्वयं निर्मिते,

सर्गो जैनकुमारसंभवमहाकाव्ये ऽभवत् पञ्चमः ॥ ५ ॥

इति श्रीमदच्छीयबालगरुडेकविचक्रवर्तिश्रीजयशेखरसूरिविरचितस्य श्रीजैनकुमार-

संभवमहाकाव्यस्य तच्छिष्यश्रीधर्मशेखरमहोपाध्यायविरचितायां

टीकायां श्रीमाणिक्यसुन्दरनोधिनायां पञ्चमसर्गव्याख्या

समाप्ता ॥ ५ ॥

अथ पष्ठः सर्गः प्रारभ्यते ।

अथाश्रयं स्वं सपरिच्छदेषु, सर्वेषु यातेषु नरामरेषु ।

नाथं नवोढं रजनिर्विविक्तं हवेक्षितुं राजवधूरुपागात् ॥ १ ॥

(व्या०) अयेति ॥ अथानन्तरं रजनिः राजवधूः राज्ञः चन्द्रस्य पक्षे राज्ञो नृपस्य वधूः राजवधूः नवोढं नवपरिणीतं नाथं विविक्ते एकान्ते ईक्षितुमिव उपागात् (इणिकोगां । ४ । ४ । २३ । इ. सू. अद्यतन्यां इण् धातोर्गाः । पिबन्ति दाभूस्थः सिचो वृप् परस्मै न चेद् । ४ । ३ । ६६ । इ. सू. सिचो वृप् इण्यधातोः कर्तरि अद्यतनी ।) समेता । केषु सन्तु सपरिच्छदेषु परिच्छदेन सह वर्तन्ते इति सपरिच्छदास्तेषु सपरिवारेषु सर्वेषु नराथ अमगथ नरामगस्तेषु मनुष्यदेवेषु स्वमाश्रयं आसीयं गृहं यातेषु गतेषु सन्तु ॥ १ ॥

निशा निशाभंगविशेषकान्ति—कान्तायुतस्यास्य वपुर्विलोक्य ।

स्थाने तमःश्यामिकया निरुद्धं, दधौ मुखं लब्धनवोदयापि ॥ २ ॥

(व्या०) निशा इति । निशा रात्रिः लब्ध नवोदयापि नवध्यासी उदयश्च नवोदयः लब्धो नवोदयो यया सा सती कान्ताभ्यां युतः तस्य कलत्रयुतस्य अस्य भगवतो वपुः शरीरं विलोक्य दृष्ट्वा तमसः श्यामिका तया तमः श्यामिकया अंधकारकालिन्ना निरुद्धं व्याप्तं मुखं दधौ वभार । किंविशिष्टं वपुः निशाभंग-विशेषकान्ति निशा हरिद्रा तस्या भंगः छेदः तद्वत् विशेषा कान्तिर्यस्य तत् । पक्षे निशाया रात्रेः भंगे सति विशेषकान्ति । अत्र शब्दच्छलं ज्ञेयम् ॥ २ ॥

अभुक्त भूतेशतनोर्विभूतिं, भौती तमोभिः स्फुटतारकौघा ।

विभिन्नकालच्छविदन्तिर्देत्य—चर्मावृतेभूरिनरास्थिभाजः ॥ ३ ॥

(व्या०) अभुक्त इति । भौती रात्रिः भूतेशतनोः भूतानां ईशः स्वामी शिवस्तस्य तनुः शरीरं तस्याः ईशस्य मूर्तेर्विभूतिं अभुक्तं सेवते स्म । किंविशेषा रात्रिः तमोभिरंधकारैरुपलब्धता 'हेतुकवृत्तकरणेऽर्थभूतलक्षणे' इति सूत्रेण इत्थं

भूतलशगे तृतीया पुनः किंवि० गृह्याः प्रकृताः तारकाणां ओषाः समूहा यस्यां
सा प्रकटतागममूहा । किंविशिष्टायास्तनोः विभिन्नकालान्वितैर्नित्यैर्नर्मावृत्तेः
विशेषेण भिन्ना कालान्विताः कृष्णकान्तिर्यस्य स एतादृशो यो दन्तिदैव्यो गजा-
मुग्स्तस्य चर्म कृत्तिः तदेव आवृत्तिः आवरणं यस्याः सा तस्याः । भूरिनगशि-
भाजः (भजो विष्णु । ५ । १ । १४६ । इ. सू. भजयातोर्विष्णु ।) नराणामस्थीनि
नगस्थीनि भूरीणि च तानि नगस्थीनि च तानि भजतीति तस्याः कोऽर्थं गर्भः
अन्धकारमेव दैव्यसत्कृष्णचर्मवृत्तिः । तारासमूहा मनुष्यास्थीनि । अतः
कारणात् ईश्वरतनोरुपमानं रात्रेरितिभावः ॥ ३ ॥

न्यास्थनिशा तस्करपुंश्चलीनां, नेत्रेषु लोकाक्षिमहांसि हृत्वा ।
सूरे गते दुःसहमंडलाग्रे, तमस्विनां हि फलिता कदाशा ॥ ४ ॥

(व्या०) न्यास्थत् इति ॥ निशारात्रिः लोकाक्षिमहांसि लोकानां अक्षीणि
लोचनानि तेषां महंसि तेजांसि हृत्वा तस्कराश्च (क्रियत्तद्वहोरः । ५-१-१०१
इ. सू. तदशब्दपूर्वक कृधातोरः । वर्चस्कादिष्वस्करादयः । ३ । २ । ४८ । इ-
सू. चौर्येऽर्थे तत् शब्दस्य तकारस्य सकारे तस्करः तत्करोतीति तस्करः)
पुंश्चल्यश्च तासां चौरस्वैरिणीनां नेत्रेषु न्यास्थत् (शास्त्रसूचकित्यातेरङ् । ३ । ४
६० । इ. सू. अद्यतन्यां कर्तरि असूधातोः अङ्प्रत्ययः । श्रवत्यसूचपतः
श्वास्थवोचपतम् । ४ । ३ । १०३ । इ. सू. अद्यतन्यां कर्तरि अङि परे असूधातोः
अस्थादेशः ।) अस्यति स्म । कसति दुःसहमंडलाग्रे दुःखेन सद्यते इति दुःसहं
मंडलस्य अग्रं मंडलाग्रं खड्गो वा यस्य स तस्मिन् सूरे सूर्ये सुभटे च गते सति
तमस्विनां (अस्तपोमायामेधास्रजो विन् । ७ । २ । ४७ । इ. सू. तमस् शब्दात्
मत्वर्थे विन्प्रत्ययः ।) अन्धकारचारिणां पापिनां हि इति खेदे कदाशा (कोः
कत्तत्पुरुषे । ३ । २ । १३० । इ. सू. को कदादेशः ।) कुत्सिता आशा
कदाशा फलिता ॥ ४ ॥

कालीयमालीय गिरेर्गुहासु, भास्वद्भयेनाहि निशा तदस्ते ।

भूवद्वखेलाखिलवस्तु काली-चकार कालेन विना क शक्तिः ॥ ५ ॥

तमस्य राज्ञा स्वमयूखदंष्ट्रं-विस्मयमानेष्वदयं तमो यत् ।

तमेव भेजे शरणं शरण्यं, लक्ष्माभिषां किं तदलम्बि लोकैः ॥ १६ ॥

(व्या०) तमस्य इति । राज्ञा स्वमयूखदंष्ट्रं-स्वस्य मयूखाः किरणाः ते एव दंष्ट्रास्तैः आभीरयित्वा मयूखदंष्ट्रं तमस्य वंशकांश्च अदयं निर्दयं तथा भवति तथा विस्मयमानेषु स नु यत् तमस्यमेव चन्द्रं शरणं भेजे । किञ्चलं शरणं शरण्यं (नव माषी । ७ । १ । १५ । इ. मू. शरणशब्दात् सावर्थे यः ।) शरणे साधु तत् । एकैकत्वं तमोऽन्धकारं लक्ष्माभिषां लक्ष्मणाभ्य (लक्ष्मणे अन्तेनेति लक्ष्म । मन् । ९११ । इ. उ. मू. लक्ष्मणोर्भवत् प्रत्ययः ।) अभिषा तां लक्ष्मणाभिषां किं न अलम्बि न प्राप्तिं अपि नु प्रापितमेव ॥ १६ ॥

अत्रेद्विजादुद्भवति स न श्री-तातात्पयोधेर्विधुरित्यर्थमि ।

यज्जातमात्रः प्रतिधिष्यमेवोऽक्षिपत्करं श्रीलवलाभलोभात् ॥ १७ ॥

(व्या०) अत्रेति । एके चन्द्रे भक्तिनेत्रजं वदन्ति केचिन्नुद्देशगतमन्ये समुद्राज्जातं वदन्ति । परमहं इति अर्थमिजानामि इतीति किं विधुः अत्रेद्विजात अत्रिनामो दादगान् उद्भवति स उपजः । श्रीतातात् श्रियाः तातस्तस्मात् लवलोपि नुः समुद्रात् नोत्पन्नः । अत्र हेतुमाह-यत् यस्मात् कारणात् एषविधुश्चन्द्रो जातमात्रः सन् श्रीलवलाभलोभात् श्रिया लवो नेशस्त्वस्य लाभः प्राप्तिः तस्य लाभस्तस्मात् प्रतिधिष्यं (योग्यतावीर्यमाभानिहृतिमादये । ३ । १ । २० । इ. मू. वीर्या) प्रतिवक्ष्यं प्रतिगृहं वा करं दत्तं अक्षिपत् । चन्द्रोदये नक्षत्राणि निस्तेजांसि जानातीति भावः । प्रापया हि प्रतिगृहं यात्र्यां कुर्वन्ति तेन कारणेन भिक्षाचरकुलोत्पन्नश्चन्द्र इति ज्ञायते ॥ १७ ॥

अलोपि सूर्योऽपि मया पतन्त्या-प्यहं महोऽवग्रहभिद्गहाणाम् ।

मय्येव जन्मोत्तमपूरुषाणां, का योगिभोगिष्वपरा मदिष्टा ॥ १८ ॥

न ह्री ततः कापि मया समाना, मानास्पदं या च न सा पुरोस्तु ।

इतीव सहृद्मलिपीन्दुपत्र-मुच्चैः समुत्तम्मयति स रात्रिः ॥ १९ ॥

२०८) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्ये महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ६

(व्या०) अवागि । नारदो (आतोडोऽनातामः । ५ । १ । ७६ । इ. मू. नागकर्मपूर्वक दोषानां : ॥ नारं नगरमृहं गति भिन्नति इति नारदः । इत्युक्तं कृता । ३ । १ । ४९ । इ. मू. समासः) वैगमिविवर्धनोऽपि वैगमेवाग्रितस्य-
विवर्धनः (नन्वादिभ्योऽनः । ५ । १ । ५२ । इ. मू. अनः । विवर्धयति इति विवर्धनः ।) वैरूपाग्रिविवर्धनशीलोऽपि तं भगवन्तं अनन्यजोऽनन्यजस्य कामस्य ओजोबलं तव जीर्मुर्जापयिनुमिच्छुः सन् इतिबुद्ध्या अवागि वारितवान् । इतो न किं असौ कंदर्पः कामो जीवन् जीवतीति जीवन् सन् जीवमान् जीवानां गगास्तान् जीवममृष्टान् नियोध्य संग्रामे पातयित्वा मां भूरिशो बहु-
वारान् तोषयिता हर्षं प्रापयिष्यति । अत्र नारदवर्णनं कविधर्मत्वात् भाविति भूतवदुपचार इति न्यायाद्वा ॥ ३२ ॥

आद्यापि या तस्य सुमंगलेति, हेतिः सरस्यास्खलिता रराज ।
रंभाप्यरं भारहिता यदग्रे, रूपं स्तेरप्यरतिं तनोति ॥ ३३ ॥

(व्या०) आद्या इति । तस्य भगवतः आद्या (दिगादिदेहांशाद्यः । ६ । ३ । १२४ । इ. सू. आदिशब्दस्य दिगादिपाठात् भवेऽर्थे यप्रत्ययः आद्यौ भवा आद्या ।) प्रथमा प्रिया सुमंगला इति रराज शोभिता । किंलक्षणा सुमंगला स्मरस्य कंदर्पस्य अस्खलिता न स्खलिता अस्खलिता हेतिः (सातिहेतियूतिजृति-
जृत्तिकीर्तिः । ५ । ३ । ९४ । इ. सू. क्यन्तो निपात्यते हन्यते अनया इति हेतिः ।) प्रहरणम् । रंभापि अरं अत्यर्थं यदग्रे यस्याः सुमंगलाया अग्रं तस्मिन् भारहिता प्रभारहिता जाता । यदग्रे स्तेरपि कामभार्याया अपि रूपं अरतिं अग्र-
माधिं तनोति करोति ॥ ३३ ॥

यज्ज्वालमालायुजि कांचनेना-हुतिः स्वतन्वा विहिता हुताशे ।
तत्तेन तुष्टेन यदङ्गवर्ण-सवर्णतादायि मनाक्किमस्मै ॥ ३४ ॥

(व्या०) यदिति । कांचनेन सुवर्णेन हुताशे (कर्मणोऽण् । ५ । १ । ७२ । इ. सू. हुतपूर्वक अश्वानोः अण् प्रत्ययः ।) हुतमश्नातीति हुताशस्तस्मिन् वैधानेन यत् स्वतन्वा स्वस्य तनः तथा स्वतन्वा तिजशरोर्य आहुतिर्विहिता ।

(क्तवन् । ५ । १ । १७४ । इ. सू. विपूर्वक धाधातोः क्त प्रत्ययः धागः ।
४ । ४ । १५ । इ. सू. धाधातोः क्तेर् हिदादेशः ।) किं लक्षणे हुताशे
ज्वालानां मायाः पङ्क्तयः तामिर्युज्यते तस्मिन् ज्वालाश्रेणियुक्ते । तत् तस्मात्का-
रणान् तुष्टेन तेन हुताशेन गनाक् स्तोकतग अस्मै कामनाय यदङ्गवर्णसवर्णता
यस्याः सुमंगलायाः अङ्गस्य वर्णः तेन सह सवर्णता सदृशता अदायि दत्ता ॥
पद्मं न चन्द्रं प्रति सप्रसादं, तस्योदितः सोऽपि ददाति सादम् ।
यस्या मुखं द्वावपि तावलुम, श्रीमान् परस्फातिसहः क्व हन्त ॥ ३५ ॥

(व्या०) पद्ममिति । पद्मं कमलं चन्द्रं प्रति न सप्रसादं प्रसादेन सह
वर्तते इति सप्रसादम् सुप्रसन्नं न उदितः उदयं प्राप्तः सोऽपि चन्द्रोऽपि तस्य-
पद्मस्य सादं खेदं ददाति । यस्याः सुमंगलाया मुखं कर्तृपदं तौ द्वावपि पद्मचन्द्रौ
अद्वयं लुप्यति स्म । हन्त इति वितर्के श्रीमान् श्रीलक्ष्मीरस्यास्तीति श्रीमान्
लक्ष्मीवान् परस्फातिसहः परस्य स्फातिर्वृद्धिस्तां सहते इति परस्फातिसहः क्व
वर्तते । श्रीलक्ष्मीः शोभा वा मुखे वसतीति श्रीमत्त्वम् ॥ ३५ ॥

पूर्वं रसं नीरसतां च पश्चाद्विवृण्वतो वृद्धिमतो जलौघैः ।
जगज्जने तृप्यति तद्विरैव-स्थानेऽभवन्निष्फलजन्मवेक्षोः ॥ ३६ ॥

(व्या०) पूर्वमिति । इक्षोः निष्फलजन्मता निष्फलं च तत् जन्म च
निष्फलजन्मनो भावः अभवत् स्थाने युक्तम् । किंकुर्वन् इक्षोः पूर्वप्रथमं रसं
पश्चात् नीरसतां नीरसस्य भावस्तां विवृण्वतः विवृणोतीति विवृण्वन् तस्य
प्रकटयतः । जलौघैः जलानां ओघाः समूहाः जलौघास्तैः पानीयसमूहैर्दलयो-
रेक्यात् जडसमूहैर्वा वृद्धिमतः वृद्धिरस्यास्तीति वृद्धिमान् तस्य वृद्धियुक्तस्य ।
क्व सति तद्विरा एव तस्याः सुमंगलाया गीः तया तद्विरा एव जगज्जने जगतो-
जनं तस्मिन् लोके तृप्यति तृप्यतीति तृप्यन् तस्मिन् सति तृप्तिं प्राप्नुवति
सति इत्यर्थः ॥ ३६ ॥

यया स्वशीलेन ससौरमाङ्गया, श्रीखण्डमन्तर्गद्गतामनायि ।
देवार्चने स्वं विनियोज्य जातं-पुण्यं पुनर्भोगिमिराप योगम् ॥ ३७ ॥

(व्या०) यथा इति । यथा सुमंगलया श्रीखंडं अन्तर्गुतां निरर्थकानां अनायि । किंलक्षया सुमंगलया स्वशीलेन स्वस्यशीलं तेन ससीरभाङ्ग्या सौरभेन सह वर्तते इति ससीरभं (शृङ्खलाध्वदेः । ७ । १ । ६९ । इ. सू. सुमिश्र-
ब्दात् भावे अण् ।) अङ्गं यस्याः सा तथा परिमलसहितशरीरया शीलपरिम-
वासितदेहेन चन्दनमधरोकृतमित्यर्थः । पुनः देवार्चने देवानामर्चनं तस्मिन् खं
विनियोज्य व्यापार्य जातपुण्यं जातं पुण्यं यस्य तत् सत् श्रीखंडं चन्दनं
भोगिभिः सर्पैः भोगिभिः पुरुषैर्वा योग माप ॥ ३७ ॥

गरेण गौरीशगलो मृगेण, गौरद्युतिर्नीलिकयाम्बु गाङ्गम् ।
मलेन वासः कलुषत्वमेति, शीलं तु तस्या न कथंचनापि ॥ ३८ ॥

(व्या०) गरेणेति । गौरीशगलः गौर्याः पार्वत्या ईशः स्वामी शिवः तस्य
गलः कंठः ईश्वरकंठो गरेण विषेण कलुषत्वं एति प्राप्नोति । गौरद्युतिः गौरा
शुभ्रा द्युतिः कान्तिर्यस्य स चन्द्रो मृगेण कलुषत्वमेति । गाङ्गं गङ्गाया इदं अम्बु
पानीयं नीलिकया सेवालेन कलुषत्वमेति । वासो बन्धं मलेन कलुषत्वमेति तु
पुनस्तस्याः सुमंगलायाः शीलं कथंचनापि कथमपि कलुषत्वं नैति । ईश्वरचन्द्रादि-
भ्योऽपि निर्मलं शीलमित्यर्थः ॥ ३८ ॥

उदारवेदिन्पुरुमानभिर्तौ, सद्धारशोभाकरणोत्तरंगे ।
उवास वासौकसि वर्ष्मणा या, गुणैस्तु तैस्तैर्हृदि विश्वभर्तुः ॥ ३९ ॥

(व्या०) उदार इति । या सुमंगला वर्ष्मणा (मन् । ९११ । इ. सू.
सू. वृष्टिं सेचने धातोः मन् प्रत्ययः वर्षति मलानिति वर्ष्म ।) शरीरेण वासौक-
सि वासस्य ओकः तस्मिन् भवने उवास वसति स्म । तु पुनस्तैस्तैर्गुणैः सुरुपा
सुभगा सुवेपा सुरतप्रवीणा मुनेत्रा सुखा श्रिया भोगिनी विचक्षणा प्रियभाषिणी
प्रसन्नमुखीप्रमृतिगुणैर्विश्वभर्तुः श्रीकृष्णभदेवस्य हृदि उवास । किंलक्षणे वासौकसि
विश्वभर्तुर्हृदि वा उदारवेदिनि उदारा वेदा वा वरंडिका यस्मिन् तत् उदारवेदि
नस्मिन् उदारवेदिनि पक्षे उक्त्यन्तरे । पुनः उरुमानभिर्तौ उरु मानं प्रमाणं
यमां ता उरुमानाः गुरुप्रमाणा भिनयो यस्मिन् तत् नस्मिन् उरुमानभिर्तौ पक्षे

श्रीजैतकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ६ (२११)

उर्वी मानस्य गर्वस्य भित्तिः क्षयो यस्मात् तस्मिन् उरुमानभित्तौ । अत्र 'वान्यतः
पुमांशदौ स्वेर' इति पुल्लिङ्गात् नागमाभावः सद्द्वारशोभाकरणोत्तरंगे सत् च तत्
द्वारं च तस्य शोभायाः करण उत्तरंगो यस्मिन् तत् तस्मिन् । पक्षे सतां वास्य
समूहस्य सत् प्रशस्यहारस्य वा शोभायाः करणे करणेन वा उत्तरङ्गे उत्कृष्टोले ॥

यनागमप्रीणितसत्कदम्बा, सारस्वतं सा रसमृद्धिरन्ती ।

रजोव्रजं मंजुलतोपनीत-छाया व्रती प्रावृषमन्त्रकार्षीत् ॥ ४० ॥

(व्या०) घनागमेति । सा देवी सुमङ्गला प्रावृषं श्रावणभाद्रपदजातं

वर्पाकृतमुन्वकार्पात् अनुचकार । किंविशिष्टा सुमङ्गला च किंविशिष्टां प्रावृषं घना-
गमप्रीणितसत्कदम्बा घनाश्च ते आगमांश्च शास्त्राणि तै प्रीणिताः सतां कदम्बाः
समूहा यया सा घनागमप्रीणितसत्कदम्बा । वर्षापक्षे अर्थवशाद्विभक्तिपरिणामः
घनागमप्रीणितसत्कदम्बां घनानां मेघानां आगमेन प्रीणिताः सन्तः प्रधानाः क-
दम्बाः कदम्बवृक्षा यया सा ताम् । सारस्वतं (तस्येदम् । ६ । ३ । १६० ।

इ. सू. इदमर्थे प्रागुजितादण् । ६-१-१३ । इ. सू. सरस्वतीशब्दादण् ।)

सरस्वत्याः अयं तं रसं सरस्वतीसत्करसं सारं उद्गिरन्ती प्रकटयन्ती । पक्षे सर-

स्वतीरसं सरस्वतीनदीजलमुद्गिरन्ती । रजोव्रजं रजसां व्रजस्तं पापव्रजं व्रती क्षयं

नयन्ती पक्षे रजोव्रजं रेणुसमूहं क्षयं नयन्ती । पुनः मञ्जुलतोपनीतछाया मञ्जु-

लता मनोज्ञत्वं तथा उपनीता दौकिता छाया कान्तिर्यस्याः सा पक्षे मंजवो

मनोज्ञाः ताश्चलताश्च ताभिरुपनीता छाया यस्याः तां मञ्जुलतोपनीतछायाम् ॥

स्मेरास्यपद्मा स्फुटवृत्तशालि-क्षेत्रा नदद्वंसकचारुचर्या ।

याऽपास्तपङ्का विललास पुण्य-प्रकाशकाशा शरदङ्गिनीव ॥ ४१ ॥

(व्या०) स्मेरास्यपद्मा इति ॥ सां सुमङ्गला अङ्गिनी अंगमस्या अस्तीति

अङ्गिनी मूर्तिमती शरदिव अश्वयुक्कार्तिकसत्कृतुवत् विललास । किं लक्षणा

सुमंगला शरद् वा स्मेरास्य पद्मा स्वेरं विक्रस्वरं आस्यमेव पद्मं मुखकमलं यस्याः

सा पक्षे स्मेरं आस्यमिव पद्मं मुखवत्कमलं यस्याः सा स्मेरकमला स्फुटवृत्तशा-

लिखित भाग

क्षेत्रे शरीरं यस्याः सा । पक्षे गह्वरानि पक्ष्यानि वृक्षानि जानानि शस्त्रे
क्षेत्राणि यस्यां सा । नन्दसकनारुचयो नन्दराजो अद्यागमानाभ्यां हंसकानां
नूपुराभ्यां चारुर्मनोज्ञा चर्या (समजनिपनिपन्नीशुभम् निदि चरिमतीः ।
५-३-९९ । इ. सू. त्रियां नाक्षि चम्पातोः ययू । आत् इ. सू. आप्)
गमनं यस्याः सा पक्षे नन्दस्तीति नन्दस्तः शब्दं कुर्वाणाः ते च ते हंसकाश्च
तेषां हंसकानां चारुः चर्या यस्यां सा । अपास्तपद्मा अपास्तः पद्मः पापरूपवर्द्धको
यथा सा पक्षे शोषितकर्दमा । पुण्यप्रकाशकाशा पुण्यप्रकाशिका आशा यस्याः
सा पक्षे पुण्याः पवित्राः प्रकाशाः प्रकटाः काशा यस्यां सा ॥ ४१ ॥

सत्पावकार्चिः प्रणिधानदत्ता-दरा कलाकेलिवलं दधाना ।

श्रियं विशालक्षणदा हिमर्तोः, शिश्राय सत्यागतशीतलास्या ॥४२॥

(व्या०) सत्पावक इति । सा सुमंगला हिमर्तोः मार्गशीर्षपौषसंबर्षिक
श्रियं शोभां शिश्राय । किं लक्षणा सुमंगला हिमर्तुश्च अत्रापि अर्थवशाद्विभक्ति-
परिणामः सत्पावकार्चिः प्रणिधानदत्तादरा सत् प्रधानं पावकं पावित्र्यकारकं अर्चिः
तेजः परब्रह्मरूपं तस्मिन् प्रणिधानं ध्यानं येषां ते सत्पावकार्चिः प्रणिधानास्तेभ्यो
दत्त आदरो यथा सा । पक्षे सत् प्रधानं पावकस्याग्नेः अर्चिस्तेजः 'तस्य प्रणि-
धाने दत्तादरा । पुनः कलाकेलिवलं दधाना । कलासु केलिवलं कोडावलं तत्
धत्ते इति दधाना । पक्षे कलाकेलेः कन्दर्पस्य वलं दधाना । कला कामं निकामं
सेवते शीतकाले इति वचनात् । पुनः विशालक्षणदा विशालश्चासौ क्षणश्च विशा-
लक्षणः विस्तीर्णक्षणस्तं ददातीति विशालक्षणदा पक्षे विशाला क्षणदा रात्रिर्यस्यां
सा । पुनः सत्यागतशीतलास्या त्यजनं त्यागः सह त्यागेन वर्तते इति सत्यागः
एवंविधस्तकारो यस्मिन् स सत्यागतः एतावतातरहितः शीतलः शब्दः शीत
इति स्यात् तस्मिन् शीले आस्या निवेशो यस्याः सा सत्यागतशीतलास्या शीले
निश्चला इत्यर्थः पक्षे सत्येन आगतस्य शीतस्य लास्यं यस्यां सा ॥ ४२ ॥

सत्रं विपत्रं रचयन्त्यदभ्रा-गमं क्रमोपस्थितमारुतौघा ।

सा श्रीदकाष्ठामिनमानयन्ती, गोष्ठ्यां विजिग्ये शिशिरर्तुकीर्तिम् ॥४३॥

(व्या०) सत्रमिति । सा सुमंगला शिशिरर्तुर्कौर्ति शिशिर इतिकृतस्तस्य
निम्तां माघफाल्गुनयोः कौर्ति विजिग्ये (परावर्जः । ३-३-२ । इ. सू.
पूर्वक्राजिधानोः आगनेपदं विधीयते । परोक्षे । ५-२-१२ । इ. सू. विपूर्व-
जिधानोः परोक्षायः अग्नेनेपदस्य प्रथमपुरुषैकवचने ए प्रत्यये विजि ए द्विधातुः
आदेशे प्राक् तु स्वरेस्वरविधेः । ४-१-१ । इ. सू. द्विचविजिजिण इति ।
गिः सन्परोक्षयोः । ४-१-२५ । इ. सू. परस्यजेः गि आदेशे विजिगि ए
त जाते । योऽनेकस्वरस्य । २-१-५६ । इ. सू. यकोर कृते विजिग्ये इति ।)
तवतो किं कुर्वती सुमंगला हि शिशिरर्तुश्च सत्रं सत्रागारं विपत्रं विपदसायते
ते विपत्रं तत् विपत्रायकं विपदो रक्षकं रचयतीति रचयन्ती कुर्वती पक्षे सत्रं
न विगतानि पत्राणि यस्मात् तत् विपत्रं पत्ररहितं किञ्चक्षणं सत्रं वनं च अद-
गमं अदधो बहः आगमो जनानामागमनं यस्मिन् तत् पक्षे आगमा वृक्षाः
वृक्षामित्यर्थः । पुनः क्रमोपस्थितमारुतोवा क्रमयोश्चरणयोरुपस्थितः मारुतानां
वानामोवः समूहो यस्याः सा पक्षे क्रमेण उपस्थितः मारुतोवः पवनसमूहो
स्यां सा । पुनः किं कुर्वती इनं स्वामिनं गोष्ठ्यां श्रीदकाष्टां श्रीदानां लक्ष्मीदा-
नानां काष्टां कोटिं आनयन्ती गोष्ठ्यां सखीमन्त्र्ये वातायां स्वामिनं लक्ष्मीदाय-
त्वेन श्याययन्तीति भावः ॥ पक्षे इनं सूर्य श्रीदस्य धनस्य काष्टासुत्तरदिश-
नयन्ती ॥ ४३ ॥

ल्लासयन्ती सुमनःसमूहं, तेने सदालिप्रियतामुपेता ।

सन्तलक्ष्मीरिव दक्षिणा हि-कान्ते रुचिं सत्परपुष्टधोषा ॥ ४४ ॥

(व्या०) उल्लासयन्ती इति । दक्षिणा अनुकूला सुमंगला हि निश्चितं
गते श्रीकृपभदेवे भर्तिरिव सन्तलक्ष्मीरिव वसन्तस्य लक्ष्मीः चैववैशाखसत्ककतु-
ष्य रुचिमभिधायं तेने (तन् ए इति दृष्टायां अनादेशादेरकवजनमव्येऽतः ।
१-१-२४ । इ. सू. एकोर तेने इति ।) विस्तारयामास । वसन्तलक्ष्मीः
क्षिणस्या दिशः अहिकान्तः पवनस्तस्मिन् रुचिं विस्तारयति । किं कुर्वती सुमं-
गला वसन्तलक्ष्मीश्च सुमनः समूहं शोभनं मनो येषां ते सुमनसः उत्तमास्तेषां

तयो रहंपूर्विकया निदेशं, विधित्समानासु गताभिमानम् ।

स्यर्गं गतास्त्रप्यमराङ्गनासु, ययौ न जातु प्रशमं विवादः ॥ ४९ ॥

(व्या०) तयोरिति । तयोः सुमंगलासुनन्दयोः निदेशमादेशमहंपूर्विकया (अहं पूर्वं इति यस्यां सा अहंपूर्विका मयूरव्यंसकादित्वात् निपातः ।) अहमद-
मिकया अमराङ्गनासु अमगणां देवानामङ्गना नार्यस्तासु गताभिमानं निरहंकारं
यथा भवति तथा विधित्समानासु (मिमोमादामित्त्वग्रस्य । ४-१-२० । इ.
सू. विपूर्वक सन्नन्तधाधातोः सनि परे इत् न च द्विः ।) विधातुमिच्छन्तीति
विधित्सन्ते विधित्सन्ते इति विधित्समानास्तासु कर्तुमिच्छन्तीषु स्वर्गं गतासु अपि
जातु कदाचिदपि विवादः प्रशमं उपशान्तिं न ययौ ॥ ४९ ॥

उपाचरद् द्वे अपि तुल्यबुद्ध्या, प्रभुः प्रभापास्ततमः समूहः ।

उच्चावचां नस्वरुचिं तनोति, भास्वन्निलीनालिषु पद्मिनीषु ॥ ५० ॥

(व्या०) उपाचारदिति । प्रभुः श्रीकृष्णभस्वामी ते द्वे अपि कलत्रे तुल्य-
बुद्ध्या तुल्याचासौ बुद्धिश्च तुल्यबुद्धिस्तया सदृशभावेन उपाचरत् असेविष्ट ।
किंलक्षणः प्रभुः प्रभापास्ततमः समूहः प्रभया कान्त्या अपास्तो निराकृतः तमसां
समूहो येन सः प्रभानिराकृतान्वकारपटलः । भास्वान् सूर्यः निलीनालिषु निलीना
अल्यो भ्रमरा यामु ताः आलयः सत्यः एवं विधासु पद्मिनीषु कमलिनीषु स्त्रीषु
उच्चावचां (उदक्च उदक्च उच्चावच्चा मयूरव्यंसकादित्वात् निपातः ।) विषमां
स्वरुचिं स्वस्य रुचिः कान्तिरभिलाषश्च तां आत्मीयप्रभां स्वाभिलाषं वा किं
तनोति अपि तु नैव ॥ ५० ॥

ऋतृचितं पञ्चसु गोचरेषु, यदा यदाशंसि जिनेन वस्तु ।

तदिगिनाकृतविद्रोपनिन्ये, तदैव दूरादपि वामवेन ॥ ५१ ॥

(व्या०) ऋतु इति । जिनेन श्रीकृष्णभेण पञ्चसु गोचरेषु (गोचरसंज्ञ-
वद्वज्र-म । ५-३-१३१ । इ. सू. आधारे घान्तो निपातः गावः इन्द्रियाणि
चरन्ति एषु इति गोचराः ।) पञ्चसंज्ञाकेषु विषयेषु यदा यस्मिन्नवसरे यदा
ऋतृचितं ऋतुना उचितं योग्यं-पदं ऋतुयोग्यं वस्तु आशंसि (आपूर्वकदोषवर्जितं

२१८) श्रीकृष्णाय नमः ॥ १ ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ १ ॥ श्रीकृष्णाय नमः ॥ १ ॥

स्य भावः यो गमः । १) श्रीकृष्णं प्रकृत्य पादयाम्यन्त्यायां वन्द्यां पुरुषं
क्रीडन्तं भावे कर्मणे लब्धौ मोक्षौ योग्यं (पतिराजान्गुणाङ्गजद्विभक्त
कर्मणि च । ७-१-६० । उ. सू. गुणाङ्गान् गमिष्यन्तान् दाम् कुम्भैः
भावः योग्यम् । १) पतिमल्लवृत्तं प्रकाश्य ॥ ५३ ॥

वल्ली विलोला मधुपानुपङ्गं वितन्वती सत्तरुणाश्रितास्य ।

पुरा परागस्थितितः प्ररुढा, पुषोप योपित्सु चलत्वबुद्धिम् ॥ ५४ ॥

(व्या०) वल्ली इति । वल्ली अस्य भगवतः श्रीकृष्णभदेवस्य योपित्सु श्री
चलत्वबुद्धिं चलस्य भावश्चन्द्रवं तस्य बुद्धिस्तां पुषोप । किंलक्षणा वल्ली विलोला
चपला पुनः किं कुर्वती मधुपानुपङ्गं मधु पिबन्तीति मधुपा (आतोडोऽदावामः
५-१-७६ । इ. सू. मधुपूर्वकपाधातोः ड प्रत्ययः । लभ्युक्तं कृता । ३-
१-४९ । इ. सू. समासः) भगव मधुपा वा तेषां अनुपङ्गः संसर्गगतं वित-
न्वती वितनोतीति । पुनः सत्तरुणा संश्रयासी तरुश्च तेन प्रशस्यवृक्षेण आश्रिता ।
अथवा सत्तरुणं प्रशस्य युवानमाश्रिता । पुरा पूर्वं परागस्थितितः परागः किं वृक्षः
परं प्रकृष्टं आगः अपरागश्च वा तस्य स्थितेः पूर्वं प्ररुढामुद्रतां अर्थवशाद्विभक्तिप-
रिणामः ॥ ५४ ॥

निविश्य गुल्मानि महालतानां, विश्रम्य पत्रार्धिमिलारुहाणाम् ।

संज्वा सदारः सरसां जलानि, कृतार्थयामास कृती वने सः ॥ ५५ ॥

(व्या०) निविश्येति । स कृती (इष्टादेः । ७-१-१६८ । इ. सू.
कृतशब्दात् कर्तरिहन् ।) कृतमनेनेति विद्वान् भगवान् सदारः (सहस्तेन । ३-
१-२४ । इ. सू. बहुव्रीहिसमासः ।) दारैः सह वर्तते इति सकलत्रः सन्
वने वनमध्ये महालतानां (जातीयैकार्थेऽच्चे । ३-२-७० । इ. सू. समाना-
धिकरणे उत्तरपदे महतो डाः । डित्यन्त्यस्वरादेः इति सू. अन्त्यस्वरादिलोपः ।)
महत्यश्च ताः लताश्च तासां महावल्लीनां गुल्मानि निविश्य उपविश्य कृतार्थया-
मास । एतत् क्रियापदं सर्वत्र संबध्यते । इलारुहाणां इलायां पृथिव्यां रोहन्तीति
इलारुहा वृक्षास्तेषां पत्राणि तेषां ऋद्धिः तां पत्रसंपदं विश्रम्य कृतार्थयामास ।

भोजनकृत्मारसम्भवात्स्यं मदाकाव्यम् टीकास्तमलंकृतम् ॥ सर्गः ६ (२१९)

सरसां सरोवराणां जलानि गच्छन्वा कृतार्थयागाम ॥ ५५ ॥

विमोर्ष्यतापन्त विवाहकाले, यत्पहृष्वस्तोरणमद्भलानि ।

चूतस्य तस्याविकलां फलधि-मपप्रथन् साधु ततस्तपतुः ॥ ५६ ॥

(व्या०) विमोर्षितः । यत्पहृष्वैः यस्य चूतस्य पट्ट्याः कपटवारीतैः विमोः शोकप्रभवमिति । विवाहकाले विवाहस्य कारयतस्मिन् विवाहसमये तोरणमद्भलानि तानि अनायन्त व्यस्तार्थन्त । ततः ततोऽन्तरं तपतुः प्रोक्तस्तस्य चूतस्य अविकला तां संपूर्णां फलधिं फलानामृद्धिस्तां फलसम्पदं साधु पुक्तं अपप्रथन् (सुदृढप्रयत्नद्वारात्पथः । ४-१-६५ । इ. मू. प्रथधानोः पूर्वस्य अकारस्य अकारः न इकारः ।) विस्तारयामास ॥ ५६ ॥

दोषोन्नतिर्नास्य तमोमयीष्टा, दृष्टेति तामेव शनैः पिपेप ।

पुषोप चाहस्तदमुष्य पूजा-पर्यायदानादुदितद्युतीति ॥ ५७ ॥

(व्या०) दापो इति । एष प्रोक्तस्तुः अस्य भगवतः तमोमयी (अग्निम् । ७-३-२ । इ. मू. तमम् शब्दान् मयट् । अग्नयेयैकपूतञ्जुत्तिनाम् । २-४-२० । इ. मू. प्रियां दोः प्रचुरं तमः अस्यमिति तमोमयी ।) अंधकारमयी पापमयी वा दोषोन्नतिर्दोषाणामुन्नतिः पक्षे दोषा रात्रिः रात्रेरुन्नतिर्वा दृष्टा सती न दृष्टा सती न दृष्टा न प्रिया इति कारणात् तां दोषोन्नतिं शनैर्मन्दं मन्दं पिपेप पिष्टवान् । च अहर्दिनं इति कारणात् पुषुपे पुष्टवान् । इतीति किं तत् अहः अमुष्य भगवतः पूजापर्यायदानात् पूजायाः पर्यायोऽवसरस्तस्य दानं तस्मात् पूजावसरदानतः उदितद्युति उदिता द्युतियस्य तत् । सप्रकाशं वर्तते ॥ ५७ ॥

उदप्रसौधाग्रनिलीनमल्ली-वल्लीसुमश्रेणिसुगन्धिशय्यः ।

श्रीसंडलेपावृतचन्द्रपाद-स्पर्शः कृशा ग्रीष्मनिशाः स मेने ॥ ५८ ॥

(व्या०) उदप्र इति । स भगवान् ग्रीष्मनिशाः ग्रीष्मस्य निशा रात्रयः ताः उष्णकालसत्का रात्रीः कृशा मेने । किंलक्षणो भगवान् उदप्रसौधाग्रनिलीनमल्लीवल्लीसुमश्रेणिसुगन्धिशय्यः सौधस्य हर्म्यस्य अप्रं सौधाग्रं उदग्रं च तत् सौधाग्रं च उच्चैस्तरं सौधाग्रं तस्मिन् निलीना स्थापिता चसौ मल्लीवल्ली च विक-

(व्या०) सौवर्ण्यं इति । यत्रावासे रत्नस्तम्भेषु रत्नानां स्तम्भास्तेषु सौवर्ण्यः सुवर्णमयः पुत्रिकाः रेजिरे शोभिताः । उत्प्रेक्षते । देव्याः सुमङ्गला लीलां अव्येतुं पठितुं आगता देवाङ्गना इव देवानाममराणामङ्गना नार्य इव ॥४॥

दह्यमानाः काकतुंडा, यत्र धूमैर्विसृत्वैरैः ।

स्वपङ्क्तिं वर्णगन्धाभ्यां, निन्युर्दावन्तराण्यपि ॥ ५ ॥

(व्या०) दह्यमाना इति । यत्रावासे काकतुंडाः कृष्णागरवो दह्यमानाः दह्यन्ते इति दह्यमानाः सन्तः विसृत्वैरैः (सृजीण्णशट्ठवरप् । ५-२-७७ । इ. सू. शीलादिसदर्थे सृधातोः कित् ट्ठवरप् । ह्रस्वस्य तः पितृकृति । ४-४-११३ । इ. सू. त् अन्तः ।) विसरन्तीत्येवंशीलाः तैः प्रसरणशीलैर्धूमैः दार्वन्तराण्यपि अन्यानिदारूणि इति दार्वन्तराणि तानि काष्ठान्तराण्यपि वर्णगन्धाभ्यां वर्णश्च गन्धश्च वर्णगन्धौ ताभ्यां स्वपङ्क्तिं स्वस्य पङ्क्तिं निन्युर्गृहीतवन्तः ॥ ५ ॥

उत्पित्सव इवोत्पक्षा, यत्र कृत्रिमपत्रिणः ।

आरेभिरे लोभयितुं, बालाभिश्चारुचूणिभिः ॥ ६ ॥

(व्या०) उत्पित्सव इति । यत्रावासे कृत्रिमपत्रिणः क्रिययानिर्वृताः कृत्रिमाः (ड्वितस्त्रिमक् तत्कृतम् । ५-३-८४ । इ. सू. कृग्धातोः त्रिमक् प्रत्ययः) पत्राणि पिच्छानि एषां सन्तीति पत्रिणः कृत्रिमाश्च ते पत्रिणश्च कृत्रिमपत्रिणः बालाभिर्बालिकाभिः चारुचूणिभिः चारवश्चताश्चूणयश्च चारुचूणयस्ताभिः मनोज्ञभक्षैः लोभयितुमावेभिरे । उत्प्रेक्षते । उत्पक्षाः उत् ऊर्ध्वं पक्षाणि येषां ते उत्पक्षाः ऊर्ध्वीकृतपक्षाः सन्तः उत्पित्सवः उत्पतितुमिच्छन्तीति उत्पित्सन्ति उत्पित्सन्तीति उत्पित्सवः (रभलभशकपतपदामिः । ४-१-२१ । इ. सू. सादौ सनि पत् धातोः स्वरस्य इः नच द्विः । सन् भिक्षाशंसेरुः । ५-२-३३ । इ. सू. सन्नन्त पित्सधातोः उः ।) उत्पतितुकामा इव ॥ ६ ॥

यन्मणिक्षोणिसंक्रान्त-मिन्दुं कन्दुकशङ्कया ।

आदित्सवो मघ्नसा, न बालाः कमजीहसन् ॥ ७ ॥

(व्या०) यदिति । यत्रावासे वालाः कं जनं न अजीहसन् न हासयन्ति स्म । किंलक्षणा वालाः यन्मणिक्षोणिसंक्रान्तं मणीनां रत्नानां क्षोणिः पृथिवी मणिक्षोणिः यस्यावासस्य मणिक्षोणिस्तस्यां संक्रान्तः प्रतिविम्बितस्तमिन्दुं चन्द्रं कन्दुकशङ्कया कन्दुकस्य शङ्का तया आदित्सवः आदातुमिच्छन्तीति आदित्सन्ति आदित्सन्तीति आदित्सवो प्रहीतुमिच्छवः । पुनः भग्ननखाः भग्ना नखा येषां ते भग्ननखाः ॥ ७ ॥

व्यालम्बिमालमास्तीर्ण-कुसुमालि समन्ततः ।

यददृश्यत पुष्पास्त्र-शस्त्रागारधिया जनैः ॥ ८ ॥

(व्या०) व्यालम्बीति । जनैर्लोकैर्यद् आवासगृहं पुष्पास्त्रशस्त्रागारधिया पुष्पाणि एव अस्त्राणि यस्य स पुष्पास्त्रः कामः तस्य कामस्य शस्त्राणामायुधानामगारं गृहं तस्य धीः बुद्धिस्तया कामदेवस्य आयुधशालाबुद्ध्या अदृश्यत व्यलोकि । किंलक्षणं गृहं व्यालम्बिमालं व्यालम्बिन्यो माला यस्मिन् तत् लम्बमानस्रक् । पुनः समन्ततः सर्वतः आस्तीर्णकुसुमालि कुसुमानामालयः पङ्क्तयः आस्तीर्णाः कुसुमालयो यस्मिन् प्रसारितपुष्पश्रेणि ॥ ८ ॥

कौतुकी स्त्रीजनो यत्र, पुरः स्फाटिकभित्तिषु ।

स्पष्टमाचष्ट पृष्ठस्थ-चेष्टितान्यनुविम्बनैः ॥ ९ ॥

(व्या०) कौतुकी । यत्रावासे कौतुकी कौतुकमस्ति अस्येति कौतुकी स्त्रीजनः स्त्रीणां जनः स्त्रीजनः पुरः अग्रे स्फाटिभित्तिषु स्फाटिकानां विकाराः स्फाटिक्यः (विकारे । ६ । २ । ३० । इ. सू. विकारे अर्थे प्राग् जितादण् । ६ । १ । १३ । इ. सू. स्फाटिकशब्दादण् अणजेयेकण् नञ्स्त्रजृटिताम् । २ । ४ । २० । इ. सू. स्त्रियां डीः । पुंश्चत् कर्मधारये । ३ । २ । ५७ । इ. सू. पुंश्चत् ।) स्फाटिक्यश्चता भित्तयश्च तासु स्फाटिकमणिसत्कभित्तिमध्ये अनुविम्बनैः प्रतिविम्बनैः पृष्ठस्थचेष्टितानि पृष्ठस्थानां पश्चात् स्थितानां चेष्टितानि स्पष्टं आचष्ट कथितवान् ॥ ९ ॥

लतागुल्मोत्थितो यत्रा-हरज्जालाध्वनागतः ।

मृक्ताधिया मरुचौरः, स्वेदविन्दून् मृगीदृशाम् ॥ १० ॥

पूर्वमप्सरसामङ्गे, स्थित्वा तन्पादपङ्कजे ।

पद्मादवापतां दिव्य-तूलीमौलिवत्सताम् ॥ १४ ॥

(व्या०) पूर्वमिति । पूर्वं प्रथममप्सरसामङ्गे देवाङ्गनानामुत्तमे स्थित्वा पद्मात् तन्पादपङ्कजे तस्याः सुमङ्गलायाः पादौ एव पङ्कजे चरणकमलौ दिव्य-तूलीमौलिवत्सतां दिव्या चासौ तूली च दिव्यतूली हंसतूली तस्याः मौलिवत्सतां सुकुटुम्बमवापतां प्राप्ते ॥ १४ ॥

दीपाः सन्नेहपटवोऽभितस्तां परिवत्रिरे ।

ध्वान्तारातिभयं भेतुं, जाग्रतो यामिका इव ॥ १५ ॥

(व्या०) दीपा इति । दीपा अभितः समन्ततः तां सुमङ्गलां परिवत्रिरे परिवृण्वन्ति स्म । किञ्चिन्ना दीपाः सन्नेहपटवः स्नेहेन सह वर्तन्ते इति सन्नेहाः ते चते पटवश्च स्नेहमहिताः पटवश्च पट्टिदाः । उत्प्रेक्षते ध्वान्तारातिं प्लान्तं तम एव अगतिः शत्रुस्तं भेतुं अन्धकारशत्रुभयं हंतुं जाग्रतो यामिकाः प्रादुरिका इव ॥ १५ ॥

विसृज्य सा परप्रेमा-लापपात्रीकृताः सखीः ।

निद्रां सुस्वार्थामिकान्त-सखीं संगन्तुर्महत् ॥ १६ ॥

(व्या०) विसृज्येति । सा सुमङ्गला परप्रेमालापपात्रीकृताः प्रेम्णा स्नेहेन आलापः परश्चासौ प्रेमालापश्च प्रकृष्टस्नेहवानां तस्य न पात्राणि अपात्राणि अपात्राणि पात्राणि कृताः एवंविधाः सखीः विसृज्य विहाय निद्रां संगन्तु निद्रा-सङ्गममहत् इच्छति स्म । किञ्चिन्ना निद्रां सुस्वार्थां सुखमेव अर्थः प्रयोजनं यस्याः सा तां सुखकारिणीं पुनः एकान्तसखीं एकान्तसखीं ताम् ॥ १६ ॥

तस्याः सृष्टुष्यया जोष-जुषोऽजायत शर्मणे ।

मोहो निद्रानिमित्तः स्याद्दोषोऽप्यवसरे गुणः ॥ १७ ॥

(व्या०) तस्या इति । तस्याः सुमङ्गलायाः निद्रानिमित्तः निद्रा निमित्तं कारणं यस्य स मोहः शर्मणे सौख्याय अजायत जातः । किञ्चिन्नायाः सुमङ्गलायाः सृष्टुष्यया स्वस्तुमिच्छा तया सुखशयनवाञ्छया जोषजुषः जोषं मौनं जुषते सेवते इति तस्याः मौनसेविन्याः दोषोऽपि अवसरे समये गुणः स्यात् ॥ १७ ॥

स्रोतांसि निभृतीभूय, नृपस्येव नियोगिनः ।

निशि निर्वचिरे तस्याः, स्वस्वव्यापारसंवृतेः ॥ १८ ॥

(व्या०) स्रोतांसीति । तस्याः सुमङ्गलायाः स्रोतांसि इन्द्रियाणि स्वस्व-
व्यापारसंवृतेः स्वस्य स्वस्य व्यापाराः तेषां संवृतिस्तस्याः निभृतीभूय (कृभ्वस्तिभ्यां
कर्मकर्तृभ्यां प्रागतत्तत्त्वे च्विः । ७ । २ । १२६ । इ. सू. भूधातुयोगे निभृत-
शब्दात् च्विः ईश्रवावर्णस्याऽनव्ययस्य । ४ । ३ । १११ । इ. सू. निभृत-
शब्दस्य अस्य ईः । गतिकन्यस्तः पुरुषः । ३ । १ । ४२ । इ. सू. तत्पुरुषः
समासः । अनञः क्वो यप् । ३ । २ । १५४ । इ. सू. क्वो यवादेशः ।)
न निभृतं अनिभृतं अनिभृतं निभृतं भूत्वा इति निभृतीभूय निश्चलीभूय निर्वचिरे
निर्वृतिं प्रापुः । के इव नृपस्य राज्ञो नियोगिनो व्यापारिण इव यथा नृपस्य
राज्ञो नियोगिनः स्वस्वव्यापारसंवृतेर्निर्वृतिं समाधिं प्राप्नुवन्ति ॥ १८ ॥

तदा निद्रामुद्रितदृग्, भवने सा वनेऽब्जिनी ।

निद्राणकमला सख्यो-चितमाचेरतुमिथः ॥ १९ ॥

(व्या०) तदेति । तदा तस्मिन्नवसरे सा सुमङ्गला भवने गृहे निद्रा-
मुद्रितदृग् निद्रया मुद्रिता संकुचिता दृक् दृष्टि र्यस्याः सा सती वने अब्जिनी
निद्राणकमला निद्राणानि संकुचितानि कमलानि यस्याः सा द्वे अपि मिथः परस्परं
सख्योचितं सख्यस्य मैत्र्या उचितं योग्यं सदृशं आचेरतुः ॥ १९ ॥

आसतामपरेमौनं, भेजुराभरणान्यपि ।

असंचरतया तस्या, निद्राभङ्गभयादिव ॥ २० ॥

(व्या०) आसतामिति । अपरे आसतां दूरे सन्तु तस्याः सुमङ्गलायाः
आभरणान्यपि भूषणान्यपि असंचरतया संचरस्य भावः संचरता न संचरता
असंचरता तया निःसंचरत्वेन मौनं भेजुः । उत्प्रेक्षते तस्याः सुमङ्गलाया निद्राया
भङ्गस्तस्मात् भयं तस्मादिव ॥ २० ॥

निद्रानिभृतकाया सा, नायासान्नाकियोपिताम् ।

लोचनैर्लेह्यसर्वाङ्ग-लावण्या समजायत ॥ २१ ॥

(व्या०) निद्रेति । सा सुमङ्गला निद्रानिभृतकायः निद्रया निभृतः कायो देहो यस्याः सा निद्रानिश्चलशरीरं सती नाक्रियोपितां नाकिनां देवानां योषितो नार्यस्तासां देवाङ्गनानां लोचनैर्नैर्नैर्नायासात् सुकरवेन लेह्यसर्वाङ्गलावण्या सर्वं च तत् अङ्गं च सर्वाङ्गं सर्वाङ्गस्य लावण्यं लेह्यं योग्यं लेह्यं (ऋवर्णव्यञ्जनाद् वज्र । ५ । १ । १७ । इ. सू. लिहृधातोर्ध्विण्) मास्वाद्यं सर्वाङ्गलावण्यं (वर्णदृढादिभ्य-
ष्ट्यण् च वा । ७ । १ । ५९ । इ. सू. भावेऽर्थे लवणशब्दात् ट्यण् ।) यस्याः सा समजायत जाता ॥ २१ ॥

निर्वातस्तिमितं पद्म-मिवामुष्या मुखं सुखम् ।

न्यपीयताप्सरोनेत्र-भृङ्गैर्लावण्यसन्मधु ॥ २२ ॥

(व्या०) निर्वात इति । अमुष्याः सुमङ्गलाया लावण्यसन्मधु लावण्यमेव सत् विद्यमानं मधु मकरन्दो यस्मिन् तत् एवंविधं मुखं वदनं सुखं यथा भवति तथा अप्सरोनेत्रभृङ्गैः अप्सरसानेत्राणि भृङ्गारतैः देवाङ्गनासत्कलोचनभ्रमरैर्न्यपीयत पीतम् । उग्रैर्क्षते निर्वातस्तिमितं निर्वाते वातरहितेदेशे स्तिमितं निश्चलं पद्ममिव-
कमलमिव ॥ २२ ॥

आप्तनिद्रासुखा सौख्य-दायीति स्वमदर्शनम् ।

अन्वभृत् पुण्यभूमी सो-त्सवान्तरमिवोत्सवे ॥ २३ ॥

(व्या०) आप्तेति । सा सुमङ्गला आप्तनिद्रासुखा आप्तं प्राप्तं निद्रायाः सुखं यथा सा सती सौख्यदायि (सुखमेव सौख्यं भेषजादिभ्यष्ट्यण् । ७ । २ । १६४ । इ. सू. स्वार्थेवा ट्यण् । अजातेः शीले । ५ । १ । १५४ । इ. सू. शीलेऽर्थे दाधातोः णिन् ।) सौख्यं ददातीति तत् इति अमुना प्रकारेण वक्ष्यमाणं स्वमदर्शनं स्वप्नस्य दर्शनं तत् अन्वभृत् अनुभवति स्म । किंलक्षणा सुमङ्गला पुण्यभूमी पुण्यस्थानं किमिव उत्सवान्तरमिव अन्य उत्सव इति उत्सवान्तरं यथा उत्सवं अन्यउत्सव अनुभूयते ॥ २३ ॥

प्रथमं सा लसदन्त-दंडमच्छुंडमुन्नतम् ।

भूरिभाराद्भुवो भङ्ग-भीत्येव मृदुचारिणम् ॥ २४ ॥

२४०) श्रीजिनकुमारसम्भवाग्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ६

उद्वृत्ते पृष्ठं येस्ते तैः उपाश्रितान्निभाभिः पाश्र्वाभ्याम्यविशेषैः कृतद्वीपभ्रमं कृतो
द्वीपस्य भ्रमो यस्मिन् तम् । उप्रेक्षते सत्पुत्रैः (राष्ट्रस्तेन । ३ । १ । २४ । इ. सू.
बहुव्रीहिसमासः ।) सत्पुत्रैर्गन्धर्वैर्वाग्निदत्तीति वाग्निदत्तैर्गन्धर्वैः (आतोडोऽन्वावाः
५ । १ । ७६ । इ. सू. वाग्निपूर्वकदाभानोः उः ।) कनित् पीयते इति पीयमानं
पीयमानं उदकं यस्मिन् तम् ॥ ४४-४५ ॥ युगम् ॥

सूर्यचिन्वादिवोद्भूतं, जन्मस्थानमिवाचिषाम् ।

चरिण्युमिवरत्नाद्रिं, भारादिव दिवश्च्युतम् ॥ ४६ ॥

दीव्यदेवाङ्गनं रत्न-भित्तिरुग्भिः क्षिपत्तमः ।

अभ्रदभ्रकपं तस्या, विमानं नयनातिथिः ॥ ४७ ॥ युगम् ॥

(व्या०) सूर्य इति । विमानं तस्याः सुमङ्गलायाः नयनातिथिः नयनयो-
नेत्रयोरतिथिः अभूत् तया विमानं दृष्टमित्यर्थः । किंलक्षणं विमानं एतानि सर्वाणि
विमानस्यैव विशेषणानि ज्ञेयानि उप्रेक्षते सूर्यविम्बात् सूर्यस्य विम्बं तस्मात्
उद्भूतमिव प्रकटीभूतमिव उप्रेक्षते अचिषां तेजसां जन्मस्थानमिव जन्मनः
स्थानमिव उप्रेक्षते चरिण्युं (भ्राज्यलङ्कृग् निराकृग्भूसहिरुचिवृत्तिवृधिवरि
प्रजनापत्रप इण्युः । ५ । २ । २८ । इ. सू. शीलादिसदर्थे चर्धातोः इण्युः
प्रत्ययः ।) चरतीत्येवंशीलस्तं चलनशीलं रत्नाद्रिमिव रत्नाचलमिव । उप्रेक्षते
भारात् दिवः स्वर्गात् च्युतमिव भ्रष्टमिव । दीव्यदेवाङ्गनं दीव्यन्तीति दीव्यन्त्या
देवानामङ्गनाः स्त्रियो यस्मिन् तत् क्रीडदेवस्त्रि रत्नभित्तिरुग्भिः रत्नानां भित्तय-
स्तासारुग्भिः किरणैस्तमोन्धकारं क्षिपतीति क्षिपत् । अभ्रकपं (कूलाभ्रकरीपात्
कपः । ५ । १ । ११० । इ. सू. अभ्रकर्मपूर्वककपेः खः । खित्वान्मोऽन्तः)
अभ्राणि कपतीति अभ्रकपमाकाशलग्नम् ॥ ४६-४७ ॥ युगम् ॥

रक्ताश्मरिष्टवैडूर्य-स्फटिकानां गभस्तिभिः ।

लम्भयन्तं नभश्चित्र-फलकस्य सनाभिताम् ॥ ४८ ॥

वाधिना दुहितुर्दत्त-मिव कंदुककेलये ।

रत्नराशिं दवीयांस-मपुण्यानां ददर्श सा ॥ ४९ ॥

(व्या०) रक्तद्विती । सा मुमक्षत्वा रक्तगतिं रक्तानां गतिः समृद्धस्तं ददर्श । किं कुर्वन्तं रक्तगतिं रक्तारमणित्वैर्द्वयैरुत्पत्तिकानां रक्तारमानध पञ्चसममणयः स्मिन्निन कृष्णमनानि वैद्व्याणिच नीलमणयः रक्तटिकाश्च श्वेतमणयः तेषां गभस्तयः किम्याः तैः नभः आकाशं चित्रपट्टकस्य चित्रस्य पल्लवं तस्य सनाभिनां सादस्यं चित्रपट्टकस्य सादस्यं लेभयन्तं लेभयतीति लेभयन् तं प्रापयन्तं पुनः किंक्षणं रक्तगतिं उप्रेक्षते याभिना समुद्रेण द्रुहितुः पृथ्या लक्ष्याः कंदुक-
केलये कंदुकस्य केलिस्तस्यै दत्तामिव अपुण्यानां न विद्यते पुण्यं चेपां ते तेषां निर्भाण्यानां दवीयांसं (गुणाज्ञाद्वैद्यम् । ७-३-९ । इ. सू. दृशच्छात् ईयमु-
प्रत्ययः । स्थूलसूक्ष्मवहस्वक्षिप्रभृदस्यान्तस्यादेर्गुणश्चनामिनः । ७ । ४ । ४२ ।
इ. सू. ईयमुप्रत्यये परं दृशच्छे अकारविशिष्टस्य रकारस्य लृक् न उकारस्य
गुणः । ओदीतोऽवाच् । १ । २ । २४ । इ. सू. अवादेशः ।) अतिशयेनदूर
इति दवीयान् तमतिदूरम् ॥ ४८-४९ ॥ युग्मम् ॥

आधारधारोचिष्णुं, जिष्णुं चामीकरत्विषाम् ।

अजिह्मविलसज्ज्वाला-जिह्ममाहुतिलोलुपम् ॥ ५० ॥

श्मश्रुणेव नु धूमेन, श्यामं मखभुजां मुखम् ।

ददर्श श्वसनोद्भूत-रोचिषं सा विरोचनम् ॥ ५१ ॥ युग्मम् ॥

(व्या०) आधार इति । सा मुमक्षत्वा विरोचनमग्निं ददर्श । किंक्षण-
मग्निं एतानि सर्वाणि अग्ने विशोण्यानि ज्ञेयानि आधारधारोचिष्णुं आधारं धृतं
तस्य धारेण संकेतं रोचिष्णुं (आज्यलङ् कृष्णिगेकृष्ण-ः । ५ । २ । २८
इ. सू. रुन्धातोः शीलड्ये इष्णुः ।) देदीप्यमानं । चामीकरत्विषां चामीकरस्य
सुवर्णस्य त्विषः कान्तयस्तासां जिष्णुं मूजेः ण्यक् । ५ । २ । ३० । इ. सू.
शीलादिमदर्थे ण्यक् प्रत्ययः ।) जयनशीलम् । अजिह्मविलसज्ज्वालाजिह्वं न
जिह्वाः अजिह्वाः पट्टिः विलसन्त्यः प्रसस्त्यः ज्वालाः एव जिह्वाः यस्य तं
आहुतिलोलुपं आहुती द्योतव्यद्रव्यग्रहणे लोलुपं लंपटम् । उप्रेक्षते श्मश्रुणा इव
कुर्वन्मदशेन धूमेन श्यामं कृष्णं मखभुजां देवानां मुखं श्वसनोद्भूतरोचिषं श्वस-
नात् पवनात् उद्भूता लपन्ना रोचिः कान्तिर्यस्य तम् ॥ ५०-५१ ॥ युग्मम् ॥
इत्यष्टाविंशतिश्लोकैः चतुर्दशखण्डदर्शनम् ।

२५५) गोप्तेनकुमारस्यभावात्तं महाकाव्यं श्रीकामलेश्वरम् ॥ सर्गः ६

(व्या०) तथेति । सा समस्तया उति यममर्षे इत्थं निपुणानि सा । इतीतिकम् । यत्किमान्तरम् तेषां स्वप्नानां निमात्यन्तं दर्शनाद्भूः समुपलब्धेः । मम तत्त्वं जगते नन्वे कदां मेने । न पुनः न फलावाप्तिजन्या तेषां स्वप्नानां फलानि तेषां मनापि प्राप्तिः तस्या जन्म यस्याः सा प्रीतिः क मातु ॥ ५८ ॥

तया स्वप्नक्षणोन्नीत-प्रीतिसंतर्पितात्मया ।

उन्निद्रा नित्यमस्वप्न-बन्धोऽप्यवह मेनिरे ॥ ५९ ॥

(व्या०) तथेति । तया सुमङ्गलया अस्वप्नबन्धोऽपि न विद्यते स्वप्नो निद्रा तेषां ते अस्वप्ना देवा तेषां बन्धोनायां देवाङ्गना नित्यं निरन्तरं उन्निद्राः उद्गता निद्रा याभ्यस्ता उन्निद्राः सत्योऽवहमेनिरे न बहुमन्यन्ते स्म । किं विशिष्टया तया स्वप्नक्षणोन्नीतप्रीतिसंतर्पितात्मया स्वप्नानां क्षण उत्सवः तस्मात् उन्नीता प्राप्ता या प्रीतिस्तया संतर्पित आत्मा यया सा तया ॥ ५९ ॥

चेतस्तुरङ्गं तच्चारु-विचाराध्वनि धावितम् ।

सा निष्प्रत्यूहमित्यूह-वल्गया विदधे स्थिरम् ॥ ६० ॥

(व्या०) चेत इति । सा सुमङ्गला चेतस्तुरङ्गं चेतोहृदयमेव तुरङ्गोऽक्षतं इति अनेन प्रकारेण ऊहवल्गया ऊहो विचार एव वल्गा मुखरञ्जुस्तया निष्प्रत्यूहं निर्गताः प्रत्यूहा विद्रा यस्मिन् कर्मणि यथा भवति तथा स्थिरं निश्चलं विदधे । किंलक्षणं चेतस्तुरङ्गं तच्चारुविचाराध्वनि तेषां स्वप्नानां चारुर्मनोजो यो विचारः स एव अध्वा मार्गस्तस्मिन् धावितं सत्वरं चलितम् ॥ ६० ॥

नाम्ना न केवलं वामा, वामाबुद्धिगुणेष्वपि ।

ऊहे स्फुरन्ति सदृदृष्टि-लालसे नालसेक्षणाः ॥ ६१ ॥

(व्या०) नाम्ना इति । वामाः स्त्रियः केवलं नाम्ना न वामाः न प्रतिकूलाः किन्तु बुद्धिगुणेष्वपि बुद्धेर्गुणास्तेष्वपि तु वामाः अलसेक्षणाः अलसे ईक्षणे यासां ता स्त्रियः सदृदृष्टिलालसे सती चासौ दृष्टिश्च सदृदृष्टिस्तस्या लालसे प्रशस्यलोचन-गोचरे ऊहे विचारे न स्फुरन्ति न समर्था भवन्ति ॥ ५२ ॥

कटीरस्तनभारेण, यासां मन्दः पदक्रमः ।

तासां विचारसामर्थ्यं, स्त्रीणां संगच्छते कथम् ॥ ६२ ॥

(व्या०) मन्ये इति । अहमेवं मन्ये धात्रा ब्रह्मणा स्त्रीषु मोहमयः सर्गः सृष्टि समर्थितः कृतः । यत् यस्मात् कारणात् तदभिष्वङ्गात् तासां स्त्रीणामभिष्वङ्गात् आसक्तितः तात्त्विका अपि विद्वांसोऽपि मूढतां मूढस्य भावो मूढता तां मविवेकितां यान्ति प्राप्नुवन्ति ॥ ६५ ॥

जातौ नः किल मुख्याश्रीः, सापि गोपालबल्लभा ।

जातं जलात्कलाधार-द्विष्टं शिश्राय पुष्करम् ॥ ६६ ॥

(व्या०) जातौ इति । नोऽस्माकं जातौ या श्रीर्लक्ष्मीः मुख्या (शास्त्रा-
देर्यः । ७-१-११४ । इ. सू. तुल्येऽर्थेमुखशब्दात् यः ।) वर्तते । सापि
श्रीर्लक्ष्मीर्गोपालबल्लभा गाः पालयतीति गोपालः (कर्मणोऽण् । ५-१-७२ ।
इ. सू. गोशब्दपूर्वकपालधातोरण् । डस्युक्तं कृता । ३-१-४९ । इ. म.
नित्यतत्पुरुषः ।) पशुपालः कृष्णो वा तस्य बल्लभा पत्नी । जलात्पानीयात् जडा-
न्मूर्खात् वा जातं कलाधारद्विष्टं धरतीति धरः कलानां धरश्चन्द्रो विनक्ष्णो वा
तस्य द्विष्टं पुष्करं कमलं शिश्राय आश्रितवती ॥ ६६ ॥

वभार भारती ख्यातिं, स्त्रीजातौ विदुषीति या ।

स्वभावभङ्गे न श्रेयः, इति साऽभूदभर्तृका ॥ ६७ ॥

(व्या०) वभारति । या भारती स्त्रीजातौ विदुषी (वावेत्तेः कमुः ५-
२-२२ । इ. म. मदर्थे विदधातोः कमुः । अघातृद्वितः । २-४-२ । इ.
म. ग्रियांङीः । कमुपमनो च । २-१-१०५ । इ. सू. कम उप ।)
वेत्तीति विदुषी इति ख्यातिं प्रसिद्धिं वभार भृतवती । स्वभावभङ्गे स्वभावस्य
भङ्गस्तस्मिन् स्वीयमहजप्रकृतित्वात् न श्रेयः कल्याणं इति कारणात् सा अभर्तृका
नार्त्तिन भर्तु यस्याः सा अभर्तृका भर्तृगहिना बालकुमार्यैव अभूत् ॥ ६७ ॥

तज्जगद्गुरुर्देवत-द्विचारं कर्तुमर्हति ।

जात्यगन्तवरीश्रायां, बालाः किमधिकारिणः ॥ ६८ ॥

(व्या०) तर्हति । तस्य तस्याः कारणात् जगद्गुरुः जगतां गुरुः श्रीः ।
तर्हति इति तस्य तस्य द्विचारं कर्तुमर्हति । तस्य तस्याः कारणात् जगद्गुरुः जगतां गुरुः श्रीः ।

धीजैनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ७ (२४७)

स्यात् । जात्यारत्नपरीक्षायां जात्यानि च तानि रत्नानि च तेषां परीक्षायां बालाः
शिशवः किमधिकारिणः अधिकारोऽस्ति एवमित्यधिकारिणः स्युरपि तु नैव
भवेयुः ॥ ६८ ॥

अथालसलसद्वाहु-लता तल्पं मुमोच सा ।

सौपुतिकैरिव प्रीय-माणा कणितभूपणैः ॥ ६९ ॥

(व्या०) अयेति । अथानन्तरं अलसलसद्वाहुलता अलसेन आलस्येन
लसन्ती बाहु एव लतावल्ली यस्याः सा सती सा मुमङ्गला तल्पं शय्यां मुमोच
त्यक्तवती । किंविशिष्टा मुमङ्गला कणितभूपणैः क्वणितानि च तानि भूपणानि
च तैः शब्दितैरभरणैः कैरिव सौपुतिकैः (सुस्नातादिभ्यः पृच्छति । ६-४-
४२ । इ. सू. पृच्छत्यर्थे सुपुमशब्दात् इकण्) सुपुतं सुष्टु सुतं पृच्छन्तीति
सौपुतिकानि तैः प्रीयमाणा प्रीतिं पाप्यमाना ॥ ६९ ॥

अकुर्वती स्वहर्षस्य सखीरपि विभागिनीः ।

साऽचलचलनन्यासै-र्हसन्ती हंसवल्लभाः ॥ ७० ॥

(व्या०) अकुर्वतीति । सा मुमङ्गला अचलत् चलतिस्म । किं कुर्वती
सखीरपि स्वहर्षस्य स्वस्य हर्षस्तस्य विभागिनी विभागोऽस्ति आसामिति विभा-
गिन्यस्ताः विभागवतीः अकुर्वती पुनः चलनन्यासैः चलनयोन्यासास्तैश्चरणमोचनैः
हंसवल्लभाः हंसानां वल्लभास्ता राजहंसीः हसतीति हसन्ती ॥ ७० ॥

इच्छन्त्या विजनं याने, तस्या नाभवतां प्रिये ।

नूपुरे रूपरेखाया, आरावैः स्तावकैः पदोः ॥ ७१ ॥

(व्या०) इच्छन्त्या इति । तस्याः मुमङ्गलाया नूपुरे प्रिये अभीष्टे नाभ-
वताम् । किं कुर्वन्त्या याने गमने विजनमेकान्तं इच्छन्त्याः इच्छतीति इच्छन्ती
तस्या वाच्छन्त्याः किञ्चक्षणे नूपुरं आरावैः (रोरुपसर्गात् । ५-३-२२ । इ.
सू. भावेरुधातोर्ध्व् ।) शब्दैः तस्याः मुमङ्गलासंबन्धिनोः पदोश्चरणयोः रूपरे-
खायाः रूपस्यरेखा तस्याः स्तावकैः (णकतृच् । ५-१-४८ । इ. सू. स्तु-
धातोः कर्तरि णकः । नामिनोऽकलिहलेः । ४-३-५१ । इ. सू. वृद्धिः ।)
स्तुतिकारकैः ॥ ७१ ॥

अकाले मञ्जुसिञ्जाना, मेखला मे खलायितम् ।

अधुनैव विधात्री कि-मिति सा दध्युषी क्षणम् ॥ ७२ ॥

(व्या०) अकाल इति । सा सुमङ्गला क्षणमिति दध्युषी दध्याविति दध्युषी ध्यातवती । इतीति किं मे मम मेखला खलायितं दुर्जनवदाचरितं अधुनैव किं विधात्री किं कर्षयति । किं कुर्वाणा मेखला अकाले न कालोऽकालस्तस्मिन् अनवसरे मञ्जु मनोज्ञं सिञ्जानां अव्यक्तं शब्दं कुर्वाणा ॥ ७२ ॥

मौनं भेजे करस्पर्श-संकेताद्वलयावलिः ।

विदुषीव तदाकृतं, तरसा तत्प्रकोष्ठयोः ॥ ७३ ॥

(व्या०) मौनमिति । तत्प्रकोष्ठयोः तस्याः सुमङ्गलायाः प्रकोष्ठौ तयोः तत्प्रकोष्ठयोः वलयावलिः वलयानामावलिर्वलयावलिः करस्पर्शसंकेतात् करस्पर्शस्तस्य संकेतात् मौनं भेजे । किं कुर्वती वलयावलिः तरसा वेगेन तदाकृतं तस्याः सुमङ्गलाया आकृतं श्रान्ताभिप्रायं विदुषी इव विज्ञावतीव ॥ ७३ ॥

दुर्निमित्तात् क्व गन्तासी-त्यालापादालिजन्मनः ।

भीता मन्दपदन्यासं, माऽभ्यासं भर्तुरासदत् ॥ ७४ ॥

(व्या०) दुर्निमित्तादिति । सा सुमङ्गला मन्दपदन्यासं मन्दपदानां न्यासो यस्मिन् कर्मणि यथा भवति तथा भर्तुः श्रीकृष्णभदेवस्य अभ्यासं समीपं आयदत् प्राप्ता किंलक्षणा सुमङ्गला आलिजन्मनः आलिभ्यः समीप्यो जन्म यस्य तस्मात् समीप्यः समुपपन्नात् दुर्निमित्तात् (दुर्निन्दाकण्ठे । ३-१-४३ द. म. नियतपुरुषः । दुष्टं निमित्तं दुर्निमित्तं ।) अमङ्गलरूपात् यव गन्तामि त्वं कुत्र गमित्यसि इत्यालापात् ईदृग् जन्पन्नात् भीता भयं प्राप्ता । इतीति किं शीघ्रं विच्छिन्नभङ्गे, कष्टे भयिष्णुकण्ठके अभङ्गे य ॥ 'दिष्टे गणविडाले, नदि गमणे मुदरे दार ॥ १ ॥ इति शकुनशास्त्रे त्रिनदत्तपादाः । इति वननात् अपभ्रष्टं समयेन समीपानकप्रत्ययैकैव एकाकिनी यथाविनि भावः ॥ ७४ ॥

रन्नप्रदीपकचिर्मयमितान्धकारे, मृक्तावचलकमनीयविनानमात्रि ।
सा तत्र दिव्यमयने भुवनविनायं, निद्रानिरुद्धनयनद्वयमाबुलोकं ॥

(व्या०) खनेति । सा मुमङ्गला तत्र तस्मिन् दिव्यभवने दिव्यं च तत्
 भवने च तस्मिन् भुवनोधिनाथं भुवनानामधिनाथः स्वामी तं निद्रानिरुद्धनयनद्वयं
 नेद्रया निरुद्धं नयनयोर्नेत्रयोर्द्वयं यस्य तं निद्रयामुद्रितलोचनयुग्मं आलुलोके
 ददर्श । किंविशिष्टे दिव्यभवने ग्नप्रदीपरुचिसंयमितान्धकारे ग्नानां प्रदीपाः
 तेषां रुचयः कान्तयस्ताभिः संयमितं लक्षणया निराकृतमन्धकारं यस्मिन् तत्
 तस्मिन् ग्नसत्कप्रदीपानां कान्तिनिरस्तान्धकारे प्रकाशमये इत्यर्थः । पुनः मुक्ता-
 वचलकमनीयवितानभाजि मुक्तानामवचूलाः कुंवनकाः तैः कमनीया मनोज्ञाः ते
 च ते वितानाश्च चन्द्रोद्योताः तान् भजतीति भाक् तस्मिन् ॥ ७५ ॥

पल्यङ्के विशदविकीर्णपुष्पतारं, व्योम्नीव प्रथिमगुणैकधाम्नि लीनः ।
 उत्फुल्लेक्षणकुमुदां मुदा जिनेन्दु-श्चक्राणः सपदि कुमुद्वतीमिवैताम् ॥

(व्या०) पल्यङ्क इति । जिनेन्दुः जिन एव इन्दुः श्रीकृपमचन्द्रः एतां
 मुमङ्गलां मुदा हर्षेण कुमुद्वतीमिव कुमुदानि सन्ति अस्या इति कुमुद्वती तां
 कुमुदिनीमिव चक्राणः कुरुते इति चक्राणः कृतवान् । किंविशिष्टो जिनेन्दुः
 पल्यङ्के व्योम्नीव नभसीव लीनः युतः । किंलक्षणे पल्यङ्के व्योम्नि च विशद-
 विकीर्णपुष्पतारं विशदानि निर्मलानि विकीर्णानि विक्षिप्तानि यानि चम्पकशतप-
 त्रादिपुष्पाणि तैस्तारं मनोज्ञं पक्षे विशदविकीर्णपुष्पवत् तारा यस्मिन् तस्मिन् ।
 पुनः प्रथिमगुणैकधाम्नि पृथोभावं प्रथिमा (पृथ्वादेरस्मिन् वा । ७-१-५८ ।
 इ. मृ. पृथुशब्दात् इमन् वा । व्यन्तस्वगदेः ७-४-४३ । इ. मृ. अन्त्यस्व-
 रादेशेक् ।) विस्तारः स एव गुणः विस्तारगुणस्तस्य एकधाम्नि एकगृहे किं
 लक्षणां मुमङ्गलां उत्फुल्लेक्षणकुमुदां उत्फुल्लं विक्रम्वरे च ते ईक्षणे च लोचने
 एव कुमुदे यस्याः सा ताम् । कोऽर्थः यथा चन्द्रः कुमुदिनीं स्वदर्शनेन विका-
 शयति तथा जिनेन्दुरपि मुमङ्गलां मोदयामासेति भावः ॥ ७६ ॥

तोयाद्वाया इव परिचयान्मुक्तशोषं स्वतन्वाः,

पौष्पं तल्पं प्रति परिमलेनोत्तमणीभवन्तम् ।

दग्भ्यां व्रीडाव्यपगमक्रजुस्फारिताभ्यां प्रसुप्तं,

दृष्ट्वा नाथं लवणिममृधांभोनिधिं पिप्रिये सा ॥ ७७ ॥

भोजनकुमारसम्भवाण्यं भद्रापात्ययं टीकाग्रमलेकृतम् ॥ सर्गः ८ (२५७)

सन् नर्गस्य मनुयस्य आमुत्यु (पर्यपाद् वदिरच् पञ्चमा । ३-१-३२ । इ.
सू. अत्ययोवाचसमानः ।) मृतोः आ मुत्यु यावत् महातिदायि महती नासी
स्वार्तिभ पोदा तां दृशानोनि महातिदायि महाद-न्तदायि भवति ॥ १६ ॥

चेदस्तु संवत्तगृमासि गृम्यं, तदास्ति किञ्चिद्वद् तद्विशंकम् ।

आनाकमानागगृहं दुगपं, प्रायो न मे नम्रसुरासुरस्य ॥ १७ ॥

(व्या०) चेदिति । संवत्तगृमासि गृम्यं संवत्तगृमाः तस्य अतिशी इव
अतिशी यस्याः सा तस्याः संबोधनं हे संवत्तगृमासि चेद् यदि गृम्यं मासि
पीयं वस्तु किञ्चित् तदास्ति तद् तर्हि विशङ्कं विगता शङ्का यस्मिन् कर्मणि यथा
भवति त्रिःशङ्कं पदं द्विदि । प्रायो वासुन्येन नम्रसुरासुरस्य सुरास्य असुरास्य सुराः
सुरासुराः वाय स तस्य मे आनाके (पर्यपाद् वदिरच् पञ्चमा । ३-१-३२ ।
इ. सू. अत्ययोवाचसमानः ।) नाकान् आ आन्यं यावत् आनागगृहं नागानां
गृहं नागगृहं नागगृहान् आ आनागगृहं आपानालं यावत् न दुगपं दुःखेन
आप्यते इति दुगपं (दुःस्वीपनः कृच्छ्राकृच्छ्रायां खल् । ५-३-१३९ । इ.
सू. कृच्छ्रायदः पदन् आप्यानाः खल् ।) दुगपं नास्ति ॥ १७ ॥

विश्वप्रभोर्वाचममूं सखंड-पीयूषपांङ्क्त्यरमां निपीय ।

प्राप्ता प्रमोदं वचनाद्वपारं, प्रारब्ध वक्तुं वनितेश्वरी सा ॥ १८ ॥

(व्या०) विश्व इति । सा वनितेश्वरी वनितानामीश्वरी (अश्रोतेरीवादेः ।
४४२ । इ. उ. सू. अशीदूभातीः वदृ प्रलयः आदेरीश्च । टिप्पान् डीः ।)
सा सुमहत्या वक्तुं जप्तिपुं प्रारब्ध प्रारभते सा । किञ्चिदिष्टा वनितेश्वरी वचना-
द्वपारं वचनानामध्वा तस्य पारं वागोचरातीतं प्रमोदं प्राप्ता । किं कृत्वा विश्व-
प्रभोः विश्वस्य प्रभुः स्वामी तस्य श्रीकृष्णभदेवस्य अमूं वाचं निपीय पीत्वा ।
किञ्चिदिष्टां वाचं सखंडपीयूषपांङ्क्त्यरमां खंडे न सह वतीते इति सखंडं सखंडं
न तत् पीयूषं च खंडसहितमभिनवपयः तस्य पंक्तौ भवः पांक्त्यो (भवं ।
६-३-१२२ । इ. सू. भवेऽर्थं पंक्तिशब्दात् पयण् ।) रसो यस्यां सा ताम्
॥ १८ ॥

पातुस्त्रिलोकं विदुषस्त्रिकालं, त्रिज्ञानतेजो दधतः सहोत्थम् ।

स्वामिन्नतेऽवैमि किमप्यलक्ष्यं, प्रश्नस्त्वयं स्नेहलतैकहेतुः ॥ १९ ॥

(व्या०) पात्विति । हे स्वामिन् अहं ते तव किमपि अलक्ष्यं न लक्ष्यं अलक्ष्यं तत् अज्ञेयं नावैमि न जानामि । त्रीण्यपि विशेषणानि भगवतो ज्ञेयानि । किंविशिष्टस्य तव त्रिलोकं त्रिभुवनं पातुः पातीति पाता तस्य रक्षतः । त्रिकाल-विदुषः त्रयाणां कालानां समाहारस्तत् वेत्तीति तस्य अतीतानागतवर्तमानकालान् ज्ञातवतः सहोत्थं सहोत्पन्नं त्रिज्ञानतेजः त्रयाणां ज्ञानानां समाहारस्तस्य मति-श्रुतावधिज्ञानस्य तेजः तत् दधतः दधातीति दधत् तस्य विभ्रतः तु पुनरयं प्रश्नः स्नेहलतैकहेतुः स्नेह एव लता तस्याः एकश्चासौ हेतुश्च वर्तते ॥ १९ ॥

निध्यायतस्ते जगदेकबुद्ध्या, मप्यस्ति कोऽपि प्रणयप्रकर्षः ।

भृशायते चूतलताविलासे, साधारणः सर्ववने वसंतः ॥ २० ॥

(व्या०) निध्यायत इति । हे स्वामिन् ते तव जगत् एकबुद्ध्या एका-चासौ बुद्धिश्च तथा निध्यायतः पश्यतः सतः मयि विषये कोऽपि अपूर्वः प्रण-यप्रकर्षः प्रणयस्य स्नेहस्य प्रकर्षः स्नेहसमूहोऽस्ति । वसन्तः सर्ववने साधारणः सदृशो वर्तते परं चूतलताविलासे चूतस्य लता तस्या विलासे सहकारवल्लीविलासे भृशायते (अर्थे भृशादेःस्तोः । ३-४-२९ । इ. सू. च्यर्थे भृशादेः क्यङ् इडितः कर्तरि । ३-२-२२ । इ. सू. डित्वात् आत्मनेपदम् ।) न भृशः अभृशः अभृशः भृशो भवतीति भृशायते अधिकः स्यात् ॥ २० ॥

न नाकनाथा अपि यं नुवंतो, वहन्ति गर्वं विबुधेशतायाः ।

वक्तुं पृग्मस्य तव क्षमेऽह-महो महामूर्महिलाम् मोहः ॥ २१ ॥

(व्या०) नेति । हे नाथ नाकनाथा अपि नाकस्य स्वर्गस्य नाथाः इत्या-दपि यं त्वां नुवन्तः नुवन्तीति नुवन्तः स्तुवन्तः मन्तो विबुधेशनायाः विबुधानां देवनामाध्यात्मिणां भावस्मृत्याः देवेश्वर्यं पश्ये विद्वद्दीशि वं तस्या गर्वमभिमानं न दहन्ति । तस्य तव पृग्मस्य अहं वक्तुं जगिषुं क्षमे शक्नोमि । महो इत्याश्रयं महिलाम् प्रीप् संदी महामुः महाप्राणो वर्तते ॥ २१ ॥

स्त्रीमात्रमेपासि तव प्रसादा-देवादिदेवाधिगता गुरुत्वम् ।

गजो हृदि क्रीडति किं न मृक्ता-कलापसंमर्गमुपेत्य तन्तुः ॥२२॥

(व्या०) स्त्री इति । हे आदिदेव आदिधाम्नी देवश्च तस्य संबोधनं हे आदिदेव एषा अहं स्त्रीमात्रं स्वीकृत्य स्त्री साधारणा अस्मि । तव प्रसादादेव कृपाया मम गुरुत्वं गुणेर्भावं गुरुत्वं तव महत्त्वं अभिप्रातास्मि । तन्तुमुक्ताकला-पसंमर्गं मुक्तानां कलापः समूहस्य संमर्गं संबन्धगुणस्य प्राप्य गजो नृपस्य हृदि हृदये किं न क्रीडति अपि तु क्रीडति ॥ २२ ॥

मां मानवीं दानवैरिवध्वो, याचन्ति यत्प्राञ्जलयोऽङ्गदास्यम् ।

सोऽयं प्रभावो भवतो न धेयं, भस्मापि भाले किमृ मन्त्रपूतम् ॥२३॥

(व्या०) मागिति । दानवैरिवध्वः दानवानां दैत्यानामरयः शत्रवः दानवारयो देवास्तेषां वधः क्षियः देवाङ्गनाः प्राञ्जलयः कृताञ्जलयः सत्यो मां मानवीमपि यत् अङ्गदास्यं अङ्गस्य दास्यं शरीरदास्यं याचन्ति । सोऽयं भवतस्तव प्रभावो वर्तते । भस्मापि रक्षापि मन्त्रपूतं सत् मन्त्रेण पूतं सत् भाले ललाटे किं न धेयं भातुं योग्यं किं न धार्यमपि तु धार्यमेव ॥ २३ ॥

त्वत्सङ्गमात् सङ्गमितेन दिव्य-पुष्पैर्मदङ्गेन विदूरितानि ।

वैराग्यरङ्गादिव पार्थिवानि, वनेषु पुष्पाण्युपयान्ति वासम् ॥ २४ ॥

(व्या०) त्वदिति । हे नाथ पार्थिवानि (जाते ६-३-९८ । इ. सू. जातेऽर्थे पृथिवीशब्दात् अण् प्राययः ।) पृथिव्यां जातानि पुष्पाणि वैराग्यरङ्गा-दिव वैराग्यस्य रङ्गस्तस्मादिव वनेषु वासमुपयन्ति प्राप्नुवन्ति किंविशिष्टानि पुष्पाणि । त्वत्सङ्गमात् (त्वमोपेत्ययान्तरपदे चैकस्मिन् । २-१-११ । इ. सू. उत्तरपदे सुमदत्व आदेशः ।) तव सङ्गस्तस्मात् दिव्यपुष्पैः दिव्यानि च तानि पुष्पाणि च तैः सङ्गमितेन मिलितेन मदङ्गेन मम अङ्गे तेन मम शरीरेण विदू-रितानि दूरीकृतानि ॥ २४ ॥

अङ्गेषु मे देवधूपनीत-दिव्याङ्गरागेषु निराश्रयेण ।

नाथानुतापादिव चन्दनेन, भुजङ्गभोग्या स्वतनुर्वितेने ॥ २५ ॥

२६०) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ८

(व्या०) अङ्गेष्विति । हे नाथ चन्दनेन स्वतनुः स्वस्य तनुः शरीरं आत्मीयं शरीरं भुजङ्ग (नाम्नागमः खड्गो च विहायसस्तु विहः ५-१-१३१ इ. सू. भुजङ्गनामपूर्वकगम्भातोः खड्गप्रत्ययः स्विच्चात् मोन्तः ।) भोग्या (कर्कशं व्यञ्जनाद् व्यण् । ५-१-१७ । इ. सू. भुजङ्गातोः व्यण् । केऽनित्थञ्च कर्गोषिति । ४-१-१११ । इ. सू. भुजङ्गातोः जस्य गः ।) भुजङ्गं भोग्या सर्पवेष्टिता वितेने । उप्रेक्षते अनुतापादिव पश्चात्तापादिव किंविशिष्टं चन्दनेन मे मम अङ्गेषु निगम्येग निर्गम आश्रयो यस्य तत् तेन आश्रयते तेन । किंविशिष्टेषु अङ्गेषु देवव्यूषणीतदिव्याङ्गमेषु देवानां वध्वस्ताभिरुपनं दिव्या अङ्गरागा येषु तानि तेषु ॥ २५ ॥

स्वभूषणैरेव मदङ्गशोभां, सम्भावयन्तीष्वमराङ्गनासु ।

रोपादिवान्तर्दहनं प्रविश्य, द्रवीभवत्येव भुवः सुवर्णम् ॥ २६ ॥

(व्या०) स्वरिति । हे नाथ भुवः पृथिव्याः सुवर्णं अन्तर्दहनं (मध्येप्रेऽन्तः पष्ठ्या वा । ३-१-३० । इ. सू. अव्ययीभाव समासः ।) नस्य अन्तर्मध्ये प्रविश्य रोपादिव कोपादिव द्रवीभवति न द्रवमद्रवं अद्रवं भवति इति द्रवीभवति गलत्येव । कामु सतीषु अमराङ्गनासु अमराणां देवमङ्गना नार्यस्तासु देवाङ्गनासु स्वभूषणैर्वि स्वर्गसत्काभरणैरेव मदङ्गशोभां जङ्गस्य शोभां सम्भावयन्तीषु कुर्वन्तीषु सतीषु ॥ २६ ॥

पयः प्रभो नित्यममर्त्यधेनोः, श्रीकोशतो दिव्यदुकूलमाला ।

पुष्पं फलं चामरभूरुहेभ्यः, सदैव देवैरुपनीयते मे ॥ २७ ॥

(व्या०) पय इति । हे प्रभो हे स्वामिन् देवैर्निःश्रितं निरंतरं अमर्त्यं अमर्त्यानां देवानां धेनुस्तस्याः कामधेनोः पयो दुग्धं श्रीकोशतः श्रियो लभ्याः कोशः श्रीकोशस्तस्मादिति श्रीकोशतः दिव्यदुकूलमाला दिव्यानि च तानि दुकूलानि च तेषां माला च अन्यन् अमरभूरुहेभ्यः अमराणां देवानां भूरुहो वृक्षस्तैभ्यः कल्पवृक्षेभ्यः पुष्पं फलं सदैव मे मम उपनीयते दौष्यते ॥ २७ ॥

भोगेषु मानव्यपि मानवीनां, स्वामिन्ने चक्षामि कदाचिदास्याम ।

अहं न्वदीयेत्यनिशं सुरीभिः, स्वर्भोगभङ्गीष्वभिक्रीकृताङ्गी ॥ २८ ॥

(व्या०) भोगेष्विति । हे नाथ अहं मानवी मनुष्यमात्रापि मानवीनां भोगेषु कदाचिदास्थां न वधामि । अहं त्वदीया तव इयं त्वदीया त्वत्सत्का इति कारणात् सुरीभिर्देवाङ्गनाभिः अनिशं निरन्तरं स्वर्भोगभङ्गीषु स्वर्भागत्य भङ्गयस्तासु, देवलोकसत्त्वभोगविच्छित्तिषु अभिक्रीकृताङ्गी न अभीकं अनभीकं अनभीकं अभीकं (अमेरीश्च वा ७-१-१८९ इ. सू. अमेः कमितरि कः) कृतं इति अभिक्रीकृतं अभिक्रीकृतं अङ्गं यस्याः सा अभिक्रीकृताङ्गी कामुक्रीकृतशरीरा वर्ते ॥ २८ ॥

अन्यैरनीपल्लभमेति वस्तु, यदायदासेचनकं मनो मे ।
तदातदाकृष्टमिवैत्यदूरा-दपि प्रमोदं दिशति त्वयीशे ॥ २९ ॥

(व्या०) अन्यैरिति । हे नाथ यदा यस्मिन्नवसरे मे मम मनः यत् आसेचनकं नयनानन्दकारि वस्तु एति गच्छति । किंलक्षणं वस्तु अन्यैः अनीपल्लभं ईप्सुखेन लभ्यते इपल्लभं (दुःस्वीपतः कृच्छ्राकृच्छ्रार्थात् खल् ५-३-१३९ । इ. सू. ईप्सपूर्वकलम्भातोः खल्) न ईपल्लभं अनीपल्लभं दुष्प्रापं तद्वस्तु त्वयि-ईशे सति समर्थे सति तदा तस्मिन्नवसरे दूरादपि आकृष्टमिव एव आगत्य मे मम प्रमोदं दिशति ददाति ॥ २९ ॥

प्रमाष्टि गेहाग्रमृशुर्नभस्वान्, पिपतिं कुंभान् सुरसिन्धुरद्भिः ।
भक्ष्यस्य चोपस्कुरुतेऽशुमाली-दास्योपि नेशे त्वयि दुर्विधा मे ॥ ३० ॥

(व्या०) प्रमाष्टि इति । हे नाथ त्वयि ईशे स्वामिनि सति मे मम दास्योऽपि दुर्विधाः न दुःस्थानदुष्कर्मकार्यो न वर्तते । नभस्वान् ऋभुः (रभिप्रथिम्यामृच्चरस्य । ७३० इ. सू. रभिधातोः कित् उप्रत्ययः रेफस्य च ऋकारः । रभन्ते पुण्यकार्येषु उत्सुका भवन्तीति ऋभवः) वायुर्देवता मे मम गेहाग्रं गेहस्याग्रं तत् गृहाङ्गणं प्रमाष्टिं तृणकाष्ठकचवरादि परत्र करोति । सुरसिन्धुः सुराणां सिन्धुः आकाशगङ्गा अद्भिः पानीयैः कुंभान् पिपतिं पूरयति । च पुनरंशुमाली अंशूनां किरणानां मालाः पङ्क्तयः सन्ति इति अंशुमाली सूर्यः भक्ष्यस्य उपस्कुरुते (उपाद् भूपासमवायप्रतियत्नविकारवाक्चाध्याहारे । ४-४-९२ ।

२६२) श्रीजैनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ८

इ. सू. उपात् परस्य कृगः सट् ।) शालिसूपपक्वान्नघृतपूरादि भोज्यं संस्करोति । भक्ष्यस्य इत्यत्र पठ्यो 'कृगः प्रतियत्ने' इति सूत्रेण ॥ ३० ॥

त्रातस्त्वयि त्राणपरे त्रिधापि, दुःखं न मश्नाति मुदं मदीयाम् ।
यं हेतुमायासिपमत्र माया-मुक्तं ब्रुवे तच्छृणु सावधानः ॥ ३१ ॥

(व्या०) त्रात इति । हे त्रातः हे रक्षक त्वयि त्राणपरे त्राणे रक्षणे परस्मिन् सति त्रिधापि त्रिभिः प्रकरैस्त्रिधा (सङ्ख्यायां धा । ७-२-१०४ इ. सू. त्रिशब्दात् प्रकरिऽर्थे धाराप्रत्ययः ।) त्रिभिः प्रकरैरपि आध्यात्मिकाधिभूतिकाधिदैविकभेदात् त्रिविधं वा देवमानुषतिर्यक्कृतं दुःखं मदीयां मम इयं मदीया तां मम मुदं हर्षं न मश्नाति न स्फोटयति । यं हेतुं येन हेतुना अहमत्र आयासिपमायाता । तदहं मायामुक्तं मायया मुक्तं तत् कपटरहितं ब्रुवे सावधानस्त्वं शृणु ॥ ३१ ॥

क्रियां समग्रामवसाय सायं-तनीमनीपद्भृतिरत्र रात्रौ ।

अशिश्रियं श्रीजितदिव्यशिल्पं, तत्त्वं स्ववासौकसि विश्वनाथ ॥ ३२ ॥

(व्या०) क्रियामिति । हे विश्वनाथ विश्वस्य नाथस्तस्य संवोधनं अहं सायंतनीं (सायश्चिरं प्राहणे प्रगेऽव्ययात् ६-३-८८ । इ. सू. सायमव्ययात् तनट्प्रत्ययः टित्वात् ङीः ।) सायं भवा सायन्तनीं संध्यासंवेधिनीं समग्रां सर्वा क्रियां अवसाय समापय्य अत्र रात्रौ स्ववासौकसि स्वस्य वासस्य ओकस्तस्मिन् आत्मीयवासभवने तत्त्वं शय्यां अशिश्रियमाश्रितवती । किंविशिष्टं तत्त्वं श्रीजितदिव्यशिल्पं श्रिया शोभया जितं दिव्यं शिल्पं विज्ञानं येन तत् । किलक्षणा अहं अनीपद्भृतिः न ईपत् अनीपद् भृतिर्यस्याः सा बहुसमाधियुक्ता ॥ ३२ ॥

त्वन्नाममन्त्राहितदेहरक्षा-निद्रां स्वकालप्रभवामवाप्य ।

स्वप्नानिभोक्षप्रमुखानदर्श, चतुर्दशादर्शमुख क्रमेण ॥ ३३ ॥

(व्या०) त्वदिनि । हे आदर्शमुख आदर्शो दर्पणः मातृव्याकारकवान् त्वमदर्शं मुखं यस्य स तस्य संवोधनं हे आदर्शमुख अहं त्वन्नाममन्त्राहितदेहरक्षा (त्वमो प्रथोऽनगपदे चैर्काम्बन् २-१-११ इ. सू. । युष्मदः एकवचने त्वभा-

आनन्दमाकन्दतरो हृदाल-वाले त्वदुक्तामृतसेकपुष्टे ।

रक्षावृत्तिं सूत्रयितुं किमङ्ग-ममाङ्गमुत्कण्टकतां दधाति ॥ ५६ ॥

(व्या०) आनन्द इति । अङ्ग इति कोमलमंत्रणे हे सुमङ्गले मम अङ्गं शरीरं उत्कण्टकतां उत्कण्टकस्य भाव उत्कण्टकता तां उद्गतगोमाञ्चत्वं उर्ध्वकण्टकत्वं वा किं दधाति । किं कर्तुं मम हृदालवाले हृदेव आलवालस्तस्मिन् हृदयरूपस्थानके आनन्दमाकन्दतरो आनन्द एव माकन्दतरुस्तस्मिन् हर्परूपसहकारवृक्षे त्वदुक्तामृतसेकपुष्टे तव उक्तानि वचनानि त्वदुक्तानि तान्येव अमृतं तस्य सेकेन सिञ्चनेन पुष्टे प्रौढे सति रक्षावृत्तिं रक्षाया वृत्तिस्तां रक्षायैकण्टकवृत्तिं सूत्रयितुं कर्तुम् ॥ ५६ ॥

श्रुत्योः सुधापारणकं त्वदुक्त्या, मत्वा मनोहत्य समीपवासात् ।

पिंडोललोले इव चक्षुषी मे, प्रसृत्य तत्संनिधिमाश्रयेते ॥ ५७ ॥

(व्या०) श्रुत्योरिति । हे प्रिये त्वदुक्त्या तव उक्तिर्वचनं तथा त्वदीयवचनेन श्रुत्योः कर्णयोः मनोहत्य मनो हत्वा इति मनोहत्य (कणेमनस्तृप्ती ३-१-६ । इ. सू. तृप्त्यर्थे मनसो गतिसंज्ञा । गतिकन्यस्तत्पुरुषः ३-१-४२ । इ. सू. नित्यतत्पुरुषसमासः) मनस्तृप्तिं यावत् सुधापारणकं सुधायाः पारणकं अमृताशनं मत्वा ज्ञात्वा मे मम चक्षुषी लोचने तत्संनिधिं (सम्यक्निधीयते अस्मिन् संनिधिः उपसर्गादः किः ५-३-८७ । इ. सू. संनिपूर्वकधाधातोः किः इडेत् पुसि इति आलुक् ।) तयोः कर्णयोः संनिधिस्तं कर्णसमीपमाश्रयेते । किंविशिष्टे चक्षुषो समीपवासात् समीपस्य वासस्तस्मात् प्रत्यासन्नवासात् पिंडोललोल इव पिंडोले भुक्तशेषे लोले लोलुपे इव ॥ ५७ ॥

एकस्वरूपैरपि मत्प्रमोद-तरोः प्ररोहाय नवाम्बुदत्वम् ।

स्वप्नैरमीभिः कुतुकं खलाशा-वल्लीविनाशाय दवत्वमीये ॥ ५८ ॥

(व्या०) एक इति । एकस्वरूपैरपि एकं स्वरूपं येषां तैः अमीभिः स्वप्नैः कुतुकमाथर्थम् । मत्प्रमोदतरोः मम प्रमोदोदहर्षः स एव तरुर्वृक्षस्तस्य मदीयहर्षवृक्षस्य प्ररोहाय अङ्कुराय नवाम्बुदत्वं अम्बुनि ददातीति अम्बुदः नवश्वासी

शङ्का यस्मिन् कर्मणि यथा भवति तथा निःशङ्कं संदेहभिदां संदेहस्य भिदा तां
संशयभेदं न कुर्मः । वा अथवा कः पुमान् काञ्चनसिद्धिं काञ्चनस्यसिद्धिस्तां
सुवर्णसिद्धिं (विनाते तृतीया च २-२-११५ । इ. सू. विनायोगे द्वितीया ।)
विना उर्वी गुर्वी उर्वी पृथ्वी अनृणां न विद्यते ऋणं यस्याः यस्यां वा सा तां
ऋणरहितामाधातुं-कर्तुं यतेत उपक्रमेत ॥ ६१ ॥

तस्मान्मनागागमयस्व काल-मतित्वरा विघ्नकरीप्रसिद्धेः ।

इत्युक्तवांस्त्यक्तमनस्तरङ्गः, क्षणं समाधत्त स मेघिरेणः ॥ ६२ ॥

(व्या०) तस्मादिति । तस्मात् कारणात् हे प्रिये मनाक् स्तोकं कालं
आगमयस्व प्रतीक्षस्व । अतित्वरा इष्टसिद्धेः इष्टस्य सिद्धिस्तस्याः विघ्नकरी विघ्नं
करोतीत्येवंशीला इति हेतोः औत्सुक्यं इष्टसिद्धेर्विघ्नकृत् वर्तते । इति उक्तवान्
सन् उवाच इत्युक्तवान् एतावता इत्युक्त्वा स मेघिरेणः मेघा प्रज्ञा अस्ति एषा-
मिति मेघिराः (मेघारथान्नवेरः ७-२-४१ । इ. सू. मत्वर्थे मेघाशब्दात् वा
इरः ।) प्राज्ञास्तेषामीशः भगवान् त्यक्तमनस्तरङ्गः मनसः तरङ्गो व्यापारः त्यक्तो
मनस्तरङ्गो मनोव्यापारो येन सः सन् क्षणं समाधत्त समर्थि दधौ ॥ ६२ ॥

निमील्य नेत्रे विनियम्य वाचं, निरुध्य नेताखिलकायचेष्टाः ।

निशि प्रसुप्ताब्ज मनादिहंसं, सरोऽन्वहार्पीदलसत्तरङ्गम् ॥ ६३ ॥

(व्या०) निमील्येति । स नेता भगवान् निशिरात्रौ प्रसुप्ताब्जं प्रसुप्तानि
संकुचितानि अब्जानि कमलानि यस्मिन् तत् संकुचितकमलं । अनादिहंसं नद-
न्तीति नादिनः ननादिनोऽनादिनो हंसा यस्मिन् तत् अशब्दायमानहंसं अलस-
त्तरङ्गं लसन्तीति लसन्तः न लसन्तोऽलसन्तस्तरङ्गाः कल्लोला यस्मिन् तत् अनु-
लसत्तरङ्गं एवंविधः सरः सरोवरं अन्वहार्पीत् सरोवरस्यानुकरणं चकार । किं कृत्वा
नेत्रे निमील्य वाचं विनियम्य संवृत्य अखिलकायचेष्टाः कायस्य शरीरस्य चेष्टाः
अखिलाश्च ताः कायचेष्टाश्चताः समस्तशरीरचेष्टाः निरुध्य ॥ ६३ ॥

स्वप्नानशेषानवधृत्य बुद्धि-बाह्या मनोवेत्रधरः पुरोगः ।

महाधियामूहसभामभीष्टां, निनाय लोकत्रयनायकस्य ॥ ६४ ॥

सिंहस्तस्य वीक्ष्यतः वीक्षणात् इति वीक्षणातो दर्शनतः त्वदङ्गजः तव अङ्गज-
स्त्वत्पुत्रो नेतृतां नेतुर्भावो नेतृता तां प्रभुतां न आप्स्यति न अपि तु प्राप्स्ययेव ।
किं कृत्वा अवनीगताङ्गिनः अवनीं महीं गता अवनीगताः ते चते अङ्गिनश्च प्राणिनः
तान् पक्षे महद्घनं वनो तत्र स्थितान् प्राणिनः महाबलानपि महद्वलं येषां ते
तानपि सञ्चलानपि मृगोकृत्य न मृगाः अमृगाः अमृगान् मृगान् कृत्वा इति मृगा-
कृत्य । किं कुर्वन् महीभृतः महीं विश्रतीति महीभृतस्तान् गजः प्रघोषतः प्रसि-
द्धेरन्तर्ध्वनयन् चमत्कुर्वन् पक्षे प्रकृष्टात् घोषतः सिंहनादात् महीभृतः पर्वनान्
अन्तर्ध्वनयन् प्रतिशब्दयन् ॥ ३८ ॥

नयाप्तसप्ताङ्गराज्यरङ्गभूः, क नायकस्त्वं प्रखरायुधो नृणाम् ।
प्रभुः पशूनां नयनैपुणं विना, वसन् वनेऽहं नखरायुधः क च ॥३९॥
तथापि मा कोपमुपागमः कृतो-पमः कृतीशै र्युधि विक्रमान्मया ।
सुतं तवेत्यर्थयितुं समागतः, किमर्थिकल्पद्रुममेव केसरी ॥४०॥ युगम्

(व्या०) नय इति । हे प्रिये एव केसरी केसराः सन्ति अस्येति केसरी
सिंहः अर्थिकल्पद्रुमं अर्थयन्ते इति अर्थिनो याचकास्तेषां कल्पद्रुमः (बुद्धिर्मः
७-२-३७ इ. सू. मत्वर्थे दुशब्दात् मः ।) तं याचकजनकल्पवृक्षं तव सुतं
पुत्रं इति प्रार्थयितुं समागतः । इतीति किं त्वं नृणां नायकः क किं विशिष्टस्त्वं
नयाप्तसप्ताङ्गराज्यरङ्गभूः सप्त स्वाम्यादीनि अङ्गानि यस्य तत् सप्ताङ्गकं सप्ता-
ङ्गकं च तत् राज्यं च सप्ताङ्गराज्यकं नयेन न्यायेन आप्तं प्राप्तं नयाप्तं नया-
च तत् सप्ताङ्गराज्यं च नयाप्तसप्ताङ्गराज्यं तस्य रङ्गभूमिः । पुनः प्रखरायुध
प्रखराणि कठोराणि आयुधानि यस्य सः । अन्यत् अहं पशूनां प्रभुः क किं
वशिष्टोऽहं नखरायुधः नखरा एव आयुधानि यस्य सः न निषेधार्थं खरायुध
तीव्रशब्दो न । पुनः नयनैपुणं नये नैपुणं नयनैपुणं (विना ते तृतीया च ।
-२-११५ इ. सू. विनायोगे नयनपुणमित्यत्र द्वितीया ।) तत् न्याय-
क्षत्वं विना वने वसन् । त्वं कृतीशैः कृतिना (इष्टादेः ७-१-१६८ इ. सू.
कृत शब्दात् कर्तरि इन् ।) मीशा कृतीशास्तैः कृतजैर्युधि संग्रामे विक्रमात्
पराक्रमात् मया सह कृतोपमः कृता उपमा यस्य सः भविष्यसि । तथापि कोपं
मा उपागमः ॥ ३९ ॥ ४० ॥ युगम्

यदिन्दिरा सुन्दरि वीक्षिता ततः, स्त्रियो नदीनप्रभवा अवाप्स्यति ।
कलाभृदिष्टाः कमलगताः परः—शतास्तयैवोपमिताः सुतस्तव ॥४१॥

(व्या०) यदिवि । हे सुन्दरि यत् त्वया इन्दिरा लक्ष्मीर्वीक्षिता दृष्टा ।
ततस्तस्मात् कारणात् तवसुतः पुत्रः परःशताः शतेभ्यः पराः परःशताः शत-
सहस्राधिकाः तयैव इन्दिरया लक्ष्म्या उपमिताः उपमानं प्रापिताः स्त्रिय आप्स्यति
प्राप्स्यति । किंविशिष्टाः स्त्रियः नदीनप्रभवाः । न दीनो हीनः प्रभव उत्पत्तिः यासां
ताः लक्ष्मीः पक्षे नदीनां इनः—स्वामी समुद्रः तस्मात् प्रभवो यस्याः सा । अत्र
अर्थवशाद्विभक्तिपरिणामो लक्ष्म्या विशेषणो ज्ञेयः । पुनः कलाभृदिष्टाः कलाः
विभ्रतीति कलाभृतः कलावन्तस्तेषां दृष्टा अभीष्टा । पक्षे कलाभृत् चन्द्रस्तस्य दृष्टा
रात्रौ लक्ष्म्याः चन्द्रमण्डलवासितत्वात् । कमलं गताः कं सुखं अलं अत्यर्थं गताः
पक्षे कमलं पद्मं गताः स्थिताः ॥ ४१ ॥

बलाधिकत्वाच्चलिते हरेर्हृदि, प्रसह्य भग्ने युधि राजमण्डले ।
अनेन पद्भ्यां कृशिते कुशेशये, चमूरजोमिः स्थगिते पयोनिधौ ॥४२॥
सुतस्तयैवास्ति गतिर्ममाधुना, तवेति वा जल्पितुमाययावसौ ।
स्वजातिधौरेय मनुप्रविश्य य—त्प्रभुप्रसादाय यतेत धीरधीः ॥४३॥ युग्मम्

(व्या०) बल इति । हे प्रिये असौ इन्दिरा लक्ष्मीः वा अथवा तव इति
जल्पितुं किमाययौ आयाता । तव इत्यत्र विवक्षातः संबन्धे पृथी अन्यथा त्वामिति
स्यात् । इतीति किं ममतावच्चत्वारि स्थानानि । एकं हृदि हृदयं । द्वितीयं चन्द्र-
मण्डलं । तृतीयं कमलं । चतुर्थं समुद्रः । अनेन तव पुत्रेण इति पदं सर्वत्र योज्यते ।
बलाधिकत्वात् बलस्य अधिकत्वं तस्मात् बलाधिकत्वात् हरेर्वासुदेवस्य हृदि हृदये
चलिते सति बलो बलभद्रः बलं सैन्यं हरेरेक एव बलः अस्यतुबलाधिकत्वमिति
भावः । प्रसह्य बलात्कारेण राजमण्डले राज्ञां मण्डलं तस्मिन् राजसमूहे चन्द्रमण्डले
वा युधिसंग्रामे भग्ने सति पद्भ्यां चरणाभ्यां कुशेशये (आधारात् । ५-१-१३७ ।
इ. सू. कुशे इति आधारपूर्वकशीङ्घातोः अप्रत्ययः । नामिनो गुणोऽङ्कित
। ४-३-१ । इ. सू. गुणः । एदैतोऽयाय् । १-२-२३ । इ. सू. अयः

यादिभिः तन्तुभिर्वा आढ्यः समृद्धः । किंविशिष्टे कुले विपुलक्षणसृष्टिं विपुल
क्षणश्च विस्तीर्णः क्षण उत्सवो वा गृहविभागो वा तं सृष्टीतीति विपुलक्षणम्
तस्मिन् ॥ ५३ ॥

परिस्फुरन्तं दिवि केतुसंज्ञया, निरीक्ष्य मां ते पृतनाप्रवर्तिनम् ।
विपक्षवर्गः स्वयमेव भक्ष्यते, युधेऽमुना तद्भव जातु नातुरः ॥५४॥
विभर्तु गांभीर्यगुणं युवा भवा-न्निधाय सर्वं मयि बालचापलम् ।
इति प्रजल्पन् कलकिंकिणीकणै-रमुं किमागात्प्रियमिवन् स वा ५५

[illegible]

(व्या०) न्यभाषीति । हे करमवन् कुरु यथाः सा करभोरः (उपमान-
महितसंहितमहदासनामलङ्कारोः । २-४-७५ । इ. सू. करमशब्दपूर्वक
कुराद्वान् शिरां कङ् प्रत्ययः ।) तस्याः संबोधनं हे करभोर 'नयिवन्धा-
नानिष्टे करस्य करभो वदिः' स करम उच्यते । यन् स्वया कुम्भो न्यभाषि
पूर्णकलशो दृष्टः । नतस्तस्मात् कारणात् ते तवमुतः कुम्भश्च धम्ममाहृत्यदशां
मल्लस्य भावो माहृत्य अभङ्गं च तत् माहृत्यं च तस्य दशामयस्यां श्रयिष्यति
आश्रयिष्यति । किंविशितस्तव मुनः कुम्भश्च सुवृत्तः शोभनं वृत्तं यस्य नः
सर्वत्रिः सदाकारो वा । सुमनध्यायितः सुमनसां साधूनां पुण्यानां चयेन
समृद्धेन श्रयितः पूजितः । कमलैकपात्रतां कमलाया करभ्याः कमलस्य जलजस्य
वा एकपात्रस्य भावः एकपात्रतां स्नानकृत्यं गतः प्राप्तः ॥ ५६ ॥

सुमङ्गलाक्षीभवितुं तवद्वये, विसोदधान् कारुपदाहतीरहम् ।
विवेश वहावनुभूय भूयसी-धिराप दंडान्वितचक्रचालनाः ॥ ५७ ॥
कुतश्च मद्वज्रलैः प्रतीप्यतां, ततस्त्वया चक्रिपदाभिपेचनम् ।
स्वीदितं ज्ञापयितुं किमाययौ, घटः स्फुटत्वं तनयस्य तेऽथवा ॥ ५८ ॥

(व्या०) सुमङ्गलीति । हे प्रिये अथवा घटः कुम्भः ते तव तनयस्य
पुत्रस्य इति ईदितं ईप्सितं ज्ञापयितुं स्फुटत्वं प्रकटत्वं किमाययौ प्राप । इतीति
किं अहं तव कद्वये पुष्टये सुमङ्गलाक्षीभवितुं सुष्ठु मङ्गलं (सुः पूजयाम् । ३-
१-४४ । इ. सू. समासः ।) अहं यस्य स सुमङ्गलाक्षः न सुमङ्गलाक्षः अनु-
मङ्गलाक्षः असुमङ्गलाक्षः सुमङ्गलाक्षः भवितुमिति सुमङ्गलाक्षीभवितुं कारुपदाहतीः
कारुणां (इवापाजिस्वदिसाव्यशीट्टस्नासनिजानिरहीणभ्य उण् । १ । इ. सू. उण्
प्रत्ययः कुर्वन्तीति कारवः) कुम्भकाराणां पदानामाहतीः प्रहारान् चरणघातान्
विसोदधान् सेहे । भूयसीः (गुणाङ्गाद्वेष्टेयम् । ७-३-९ । इ. सू. बहुशब्दात्
ईयसुः । मूर्द्धक्चेवर्णस्य । ७-४-४१ । इ. सू. बहोभूरादेशः ईयस ईवर्ण-
स्यलृक्च अघातूदितः । २-४-२ । इ. सू. उदित्वात् क्रियाङीः) बह्वीध्वि-
राय चिरकालं दंडान्वितचक्रचालनाः दंडेन अन्वितं युक्तं चक्रं तस्य

उत्सुका स्वप्नराशिं स्वप्नानां राशिगतं स्वप्नसमूहं अपहृत्य अपहृत्वा इति तादृशं
किमपि गर्हितं स्वप्नं दास्यते तदा हा इति खेदे वसति पत्तने लुण्ठिता अस्मि ॥
सर्वसारबहुलोहनिर्मितैर्-युष्मदानननिपङ्गुनिर्गतैः ।

वाक्शूरैः प्रसरमेत्य धर्मतो, धर्पितेयमिह मासदत्पदम् ॥ ५६ ॥

(व्या०) सर्व इति । इयं निद्रा इह मयि विषये पदं स्थानं मासदत्
मा प्राप्नोतु । किंविशिष्टा निद्रा धर्मतः धर्मात् इति धर्मतः—पुण्यतः धनुषो वा
वाक्शूरैः वाच एव शगरैः वचनत्राणैः प्रसरं एव प्राप्य । किंलक्षणैर्वाक्शूरैः
सर्वसारबहुलोहनिर्मितैः सर्वेषु सार उत्कृष्टः सर्वसारः बहुलश्चासौ ऊर्ध्व विचारः
बहुलोहः सर्वसारश्चासौ बहुलोहश्च तेन निर्मितैः पक्षे सर्वसारमयं बहुलोहं तेन
निर्मितैः निष्पादितैः । पुनः युष्मदानननिपङ्गुनिर्गतैः युष्माकं आननं मुखमेव
निपङ्गुस्तूणीरस्तस्मात् निर्गतैः भवतीनां मुखरूपतूणकेभ्यो निसृतैः ॥ ५६ ॥

तत्तदुत्तमकथातरङ्गिणी-भङ्गिमञ्जनकसञ्जचेतसा ।

नैशिकोऽपि समयो मयोच्यतां, वासरः स्वरसनष्टनिद्रया ॥ ५७ ॥

(व्या०) तदिति । तत् तस्मात् कारणात् स्वरसनष्टनिद्रया स्वरसेन नष्टा
निद्रा यस्याः सा तथा स्वभावगतनिद्रया मया नैशिकोऽपि निशायां भवो नैशिकः
(निशाप्रदोपात् । ६-३-८३ । इ. सू. शैषिके भवेऽर्थे निशाशब्दात् इकण्
वा णित्वात् वृद्धिः ।) रात्रिसंबन्धी अपि समयः वासरो दिवसः कथ्यताम् ॥
किंविशिष्टयामया तत्तदुत्तमकथातरङ्गिणीभङ्गिमञ्जनकसञ्जचेतसा ताश्च ताश्च
उत्तमकथा एव तरङ्गिण्यो नयस्तासां भङ्गयः कल्लोलास्तेषु मञ्जनके स्नाने सञ्जः
सक्तं चेतो दृश्यं यस्याः सा तथा ॥ ५७ ॥

स्वप्नभङ्गभयकम्प्रमानसां, मां विबोध्य सरसोक्तियुक्तिभिः ।

जाग्रतोऽस्ति नहि भीरिति श्रुति-नायिपीष्ट चरितार्थतां हलाः ॥ ५८ ॥

(व्या०) स्वप्न इति । हे हलाः इति श्रुतिश्चरिताथनां चरितार्थस्य भावस्तः
अर्थतां नायिपीष्ट । इतीति किं जाग्रतो भोर्न हि अस्ति । किं कृत्वा स्वप्नभङ्ग-
भयकम्प्रमानसां स्वप्नानां भङ्गात् भयेन कम्प्रं (सम्यजसहिंसदीपकम्प्रमनमोरः ।

2000年12月20日

$\frac{d}{dt} \left(\frac{1}{2} m v^2 \right) = \frac{d}{dt} \left(\frac{1}{2} m \dot{x}^2 + \frac{1}{2} m \dot{y}^2 + \frac{1}{2} m \dot{z}^2 \right)$

1. THE UNITED STATES OF AMERICA

1950年11月11日

1. 凡在本行開辦之各項業務，均應遵守本行所定之規章，並應隨時注意業務之改進，以期提高服務品質。

સાચા જીવનશૈલી, આરોગ્યકર્મકારી

नैऋतिसिद्धिः किं न कथयता-पुनः शिवमदा पनावनः ॥६०॥

[illegible]

सुप्रसादमवाप्तुमार्तिभिः, प्रापमंनवकदाहिक्रिया ।
 कामधर्मकचक्रावर्तनी, प्रापि नृत्तनिवा ममार्हतम् ॥ ६१ ॥

(व्या०) सुश्रुत इति । कापि सखी नृत्यनिरता नृत्ये निरता सती स्व मात्मानं आर्हन्तं (देवता । ६-२-१०१ । इ. सू. देवता अर्थे अर्हत् शब्दा अण् प्रत्ययः ।) जैनं जगौ । किंविशिष्टा सखी सुश्रुताक्षरपथानुसारिणी सुप्रत्यर्थं श्रुतः कर्णगोचरीकृतः अक्षराणां पन्थाः अक्षरपथो (ऋक् पूः पथ्यपोऽन् ७-३-३६ । इ. सू. अक्षरपूर्वकपथिन् शब्दात् अत् समासान्तः ।) वर्णमार्गं स्तमनुसरतीत्येवंशीला । यादृग् गीतं वाद्यं तादृग् नृत्यमपि स्यात् । पुनः ज्ञातं संमतकृताङ्गिकक्रिया आदौ ज्ञाता पश्चात् संमता इति ज्ञातसंमता (पूर्वकालैः सर्वजरत्पुराणनवकेवलम् । ३-१-९७ । इ. सू. ज्ञातसंमता इत्यत्र पूर्वका कर्मधारयः ।) आदौ ज्ञातसंमता पश्चात् कृता आङ्गिकी अङ्गसंबन्धिनी क्रिया य सा । पूर्वं गीतवाद्यस्वरूपं ज्ञातं पश्चात् सम्यगवबुद्धं तदनुमानेन अङ्गसंबन्धि क्रिया कृतेति भावः । पुनः आत्मकर्मकलनापटुः आत्मनः कर्मणो नृत्यरूपकर्म कलनायां कर्तव्ये पटुः पतिष्टा या आर्हती भवति सा तु एवंविधा सुष्ठु शोभं श्रुतं सिद्धान्तस्तेन अक्षरपथं मोक्षमार्गं अनुसरतीत्येवंशीला । ज्ञाता सम्यग्ज्ञातं संमता सम्यक्दर्शनेन कृता सम्यक्चरित्रेण आङ्गिकी द्वादशाङ्गसंबन्धिनी क्रिया य सा । आत्मा च जीवः कर्माणि च तेषां कलनायां पटुः । इति जैनम्

सद्गुणप्रकृतिराप चापलं, कापि कापिलमताश्रयादिव ।

रङ्गयोग्यकरणौघलीलया, साक्षितामुपगते तदात्मनि ॥ ६२ ॥

(व्या०) सदिति । कापि सखी तदात्मनि तस्याः आत्मा तस्मिन् साक्षि (साक्षाद्दृष्टा । ७-१-१९७ । इ. सू. साक्षात् इति अव्ययात् द्रष्टा इति प्रत्ययः । प्रायोऽव्ययस्य । ७-४-६५ । इ. सू. साक्षात् इत्यत्र अन्त्यस्वर्गदर्लुक् । साक्षात् द्रष्टा इति साक्षी साक्षिणोभावः साक्षिता ताम्) सम्यग् विज्ञानतया साक्षिणं उपगते प्राप्ते सति । रङ्गयोग्यकरणौघलीलया रङ्गो रङ्गम् तस्मिन् योग्यानां करणानां उत्पत्तनपत्तनादिकानां ओघः समूहस्तस्य लीला चापलं चपलस्य भावश्चापलं तत् चपलत्वं आप प्राप । किंविशिष्टा सखी सद्गुणप्रकृतिः सन्तो गुणा विनयादिगुणा यस्यां सा सद्गुणा प्रधानविनयादि

सुखं यद्वदो मया मां सन्मुपवर्तितः । उपैषते कथितवनाप्रयदिव
 कतिनं यत्कं कतिने (तेन प्रोक्ते । ६-३-१८१ । ६. म. कथितवनात्
 नैवेद्ये अणु निवात् आदिवाहनिः ।) कतिने न तत् मतं च तस्य आ-
 कर्षणं स कतिनेयते तस्यैवमतं आकर्षणं सायि एवेति सांख्यमते सख-
 यमनेयतेयवयो मुखाः सखयमनेयमोमुखायां सांख्यायवयो प्रकृतिः प्रयानाप-
 र्णिका उपपत्ते । मैत्र सर्वे सखयं प्रवक्ष्यमि । अना तु सांख्यमात्रं । शक्तो
 अनेकं निर्मुक्तः अना तस्यैवकर्तृत्वे इति वचनम् । सन्मुखा विद्यमानस्तस्य-
 यमनेयवयो मुखाः प्रकृतिःप्रधानम् । तस्यैव तस्यैव योमयायां कृष्णानामिन्द्रि-
 योर्गोः सखयमनाय सखयमनाय नापत्ते अपत्यं प्राप । यथा प्रत्येकदात् नद-
 र्थेयंकरः कर्तृत्वात् प्रोक्तव्याणि इत्यादि क मति तदा तस्मिन्मते आर्त्तानि
 तस्मिन् आर्त्तवत् सांख्यमात्रं प्राप्ते सति । यथा नृपे गमायां निविष्टे विजो-
 र्त्ते सति नृपद्वी नृपे कर्त्तव्यं तथा धर्मवि ज्ञेयम् ॥ इति सांख्यमतम् ।

तां विधाय शुचिरागसंगमव-न्मूर्च्छनाभिरुपनीतमूर्च्छनाम् ।

शौणवं ध्वनिगतं तदुद्भवा-भावनदूषणमलुप्तं काचन ॥ ६३ ॥

(व्या०) तस्मिन् । काचन खी शौणवं (तेन प्रोक्ते । ६-३-१८१ ।
 ६. म. सुगतवन्मूर्च्छनात् प्रोक्तेयं अणु निवात् कृतिः ।) सुगतप्रणीतं ध्वनिगतं
 शब्दं तदुद्भवभावदूषणं तस्मात् उद्भवति इति अस्य अभावः स एव दूषणं
 नृपद्वी कृत्तव्यम् । किंत्वा शुचिरागसंगमवन्मूर्च्छनाभिः शुचिः पवित्रो यो
 योः श्रेयादिः तस्मान् संभवन्तीभिरेकविंशतिमूर्च्छनाभिः तां सुमहत्तां उपनी-
 तमूर्च्छनां उपनीता मूर्च्छना यस्याः सा तां प्राप्तमोहां विधाय कृत्वा । तथा च
 नैवमते सुगतो देवः क्षणक्षयिकं च विश्वं क्षणक्षयवात् अनुक्रममुकादुत्पत्ते
 र्त्ते न वक्तव्यम् । यतो यो यत्रैव स तत्रैव च यो यदैव तदैव सः । न
 देवकालयोर्व्याप्तिर्गोवानामिह विद्यते । यदि रागात् संभवन्तीभिर्मूर्च्छनाभिस्तस्याः
 सुमहत्ताया मूर्च्छना जाता तदा रागस्य क्षणक्षयत्वं नास्ति । यदि रागः क्षयी-
 त्वान् तदा ततो मूर्च्छना कथमुत्पत्ते । अतः कारणात् ध्वनेः शब्दस्य तस्मा-

(व्या०) प्रातः इति । तमित्रं अन्धकारं इति नीतिं न्यायं नष्टेदितवत्
रहितत्वेन । इतीति किं न हि एतौ मार्गं गच्छेत् । किमुपं तमित्रं प्रातःप्र-
भातेषु प्रभाते प्रयाणस्य समनस्य संयुक्तं किञ्च वा कोकास्यमालिन्यसरो-
जमो कोकानां चक्रवाकानामार्यानि तेषां मालिन्यं कोकास्यमालिन्यं सरसि
वतानि सरोजानि तेषां मोहः सरोजमोहः कोकास्यमालिन्यं च सरोजमोहश्च
प्रयाणमालिन्यसरोजमोहो तौ द्वौ सार्धं आलम्ब्य आधित्य ॥ ३ ॥

तमो ममोन्मादमवेक्ष्य नश्य-देतैरमित्रं स्वगुहाम्बधारि ।

इति कुपेव ध्रुपतिर्गिरीणां, मूर्धनो जघानायतकेतुदंडैः ॥ ४ ॥

(व्या०) तम इति । ध्रुपतिः (उः पदान्तेऽनृत । २-१-११८ । इ.
सू. दिवोवधारस्य उः ।) दिवः पतिः सूर्यः गिरीणां पर्वतानां मूर्धः मरुतकानि
नयतकेतुदंडैः आयताश्च ते केतवश्च त एव दंडास्तैः । विस्तीर्णाकिण्णदंडैः ज-
घन । उन्नेयते इति क्रुधा इव रोपण इव । इतीति किं एतैः पर्वतैर्मम अमित्रं
शत्रुरूपं तमः अन्धकारं स्व गुहाम्बु स्वस्य गुहान्तान् आन्वीयगुहासु अवारि धृतम्
किञ्च तमः मम उन्मादं अवेक्ष्य दृष्ट्वा नश्यत् नश्यतीति नश्यत् ॥ ४ ॥

क्षाराम्बुपानादनिवृत्ततृष्णः, पूर्वोदधेरेष किमौर्ववह्निः ।

नदीसरःस्वादुजलानि पातु-मुदेति कैश्चिजगदे तदेति ॥ ५ ॥

(व्या०) क्षार इति । तदा तस्मिन्नवसरे कैश्चित् पुरुषैः इति जगदे ज-
नितम् । इतीति किम् । एष पूर्वोदधेः (पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यम-
ध्यमवामम् । ३-१-१०३ । इ. सू. कर्मधारयसमासः ।) पूर्वधातो उदधिश्च
तस्मात् पूर्वसमुद्रात् किं और्ववह्निः यद्वानलः क्षाराम्बुपानात् क्षारं च तत् अम्बु
च जले तस्य पानात् अनिवृत्ततृष्णः न निवृत्ता अनिवृत्ता अनिवृत्ता तृष्णा यस्य
सः अभिवृत्ततृष्णः सन् नदीसरःस्वादुजलानि स्वादूनि च तानि जलानि स्वादुज-
लानि नद्यश्च सरांसि नदीसरसि नदीसरसां स्वादुजलानि नदीसरःस्वादुजलानि
पातुं उदेति उदयं प्राप्नोति ॥ ५ ॥

रन्दोः सुधाश्राविकरोत्सवज्ञा-विज्ञातभाव्यर्ककरोपतापा ।

व्याजान्निशाजागरगौरवस्य, शिश्ये सुखं कैरविणी सरस्व ॥ ६ ॥

॥ अथ एकादशः सर्गः प्रारभ्यते ॥

निराकरिण्णुस्तिमिरारिपक्षं, महीभृतां मौलिषु दत्तपादः ।

अथ ग्रहाणामधिभूरुदीये, प्रसादयन् दिग्ललनाननानि ॥ १ ॥

(व्या०) निराकरिण्णुरिति । अथानन्तरं ग्रहाणां अधिभूः स्वामी श्रीसूर्य उदीये उदयं प्राप्तः । किंकुर्वन् सूर्यः दिग्ललनाननानि दिश एव ललनाः स्त्रिय-स्तासां आननानि मुखानि प्रसादयन् प्रसादयतीति दिगङ्गनानां मुखानि प्रसन्नी-कुर्वन् पुनः किंविशिष्टः तिमिरारिपक्षं तिमिराणि एव अरयस्तेषां पक्षं अन्धका-रशत्रुपक्षं निराकरिण्णुः (भ्राज्यऽलङ्कृग्निराकृग्भूसहिरुचिवृत्तिवृधचरिप्रजनापत्रप इण्णुः ५-२-२८ । इ. सू. शीलादिसदर्थे निरापूर्वकृग्धातोः इण्णुप्रत्ययः।) निराकरोतीत्येवं शीलः । पुनः महीभृतां महौ विभ्रतीति महीभृतस्तेषां पर्यतानां राज्ञां च मौलिषु शिखरेषु मस्तकेषु वा दत्तपादः दत्ताः पादा येन सः दत्तकि-रणः दत्तचरणो वा ॥ १ ॥

तमिस्रबाधांबुजबोधधिष्ण-मोपांबुशोषाध्वविशोधनाद्याः ।

अर्थक्रिया भूरितरा अवेक्ष्य-वेधा व्यधादस्य करान् सहस्रम् ॥ २ ॥

(व्या०) तमिस्र इति । वेधा ब्रह्मा अस्य रवेः सूर्यस्य सहस्रं करान् व्यधात् चकार । यथा विंशतिः पुरुषाः अत्रैकवचनं तथा अत्रापि किंकृत्वा त-मिस्रबाधांबुजबोधधिष्णमोपांबुशोषाध्वविशोधनाद्याः तमिस्राणामन्धकाराणां बाधा तमिस्रबाधा अन्धकारपीडा अंबुजानां बोधः अम्बुजबोधः कमलविकासः धिष्णानां मोषः धिष्णमोषः नक्षत्रमोषः अंबुनः शोषः अम्बुशोषः जलशोषः अध्वनां विशो-धनं अध्वविशोधनं मार्गशोधनं तमिस्रबाधा च अम्बुजबोधश्च धिष्णमोषश्च अम्बु-शोषश्च अध्वविशोधनं च इति विशोधननानि तानि आद्यानि यासां ताः भूरि-तराः प्रचुराः अर्थक्रियाः अर्थानां क्रियास्ताः कार्याणि अवेक्ष्य ज्ञात्वा ॥ २ ॥

प्रातःप्रयाणाभिमुखं तमिस्रं, कोकास्यमालिन्यसरोजमोहौ ।

आलम्ब्य सार्थं न हि मार्गमेको, गच्छेदितिच्छेदितवन्न नीतिम् ॥३॥

(व्या०) प्रातः इति । तमितं अन्धकारं इति नीतिं न्यायं न छेदितवत्
न छिनत्ति स्म । इतीति किं न हि एको मार्गो गच्छेत् । किरूपं तमितं प्रातःप्र-
याणाभिमुखं प्रभाते प्रयाणस्य गमनस्य संमुखं किरुवा कोकास्यमालिन्यसरो-
जमोहो कोकानां चक्रवाकानामास्यानि तेषां मालिन्यं कोकास्यमालिन्यं सरसि
जातानि सरोजानि तेषां मोहः सरोजमोहः कोकास्यमालिन्यं च सरोजमोहश्च
कोकास्यमालिन्यसरोजमोहो तौ द्वौ सार्धं आलम्ब्य आश्रित्य ॥ ३ ॥

तमो ममोन्मादमवेक्ष्य नश्य-देतैरमितं स्वगुहाम्बधारि ।

इति कुपेव ध्रुपतिर्गिरीणां, मूर्धनो जघानायतकेतुदंडैः ॥ ४ ॥

(व्या०) तम इति । ध्रुपतिः (उः पदान्तेऽनृत । २-१-११८ । इ.
सू. दिवोवकारस्य उः ।) दिवः पतिः सूर्यः गिरीणां पर्वतानां मूर्धः मस्तकानि
आयतकेतुदंडैः आयताश्च ते केतवश्च त एव दंडास्तैः । विम्नीर्गकिरणदंडैः ज-
घान । उपप्रेक्षते इति कुपेव इव रोपेण इव । इतीति किं एतैः पर्वतैर्मम अमितं
शत्रुरूपं तमः अन्धकारं स्व गुहाम्बधारि स्वस्य गुहास्ताम्बु आम्भीयगुहाम्बु आधारिभृतम्
किं कुर्वत् तमः मम उन्मादं अवेक्ष्य दृष्ट्वा नश्यत् नश्यतीति नश्यत् ॥ ४ ॥

क्षाराम्बुपानादनिवृत्ततृष्णः, पूर्वोदधेरपि किमौर्ववह्निः ।

नदीसरः स्वादुजलानि पातु-मृदेति कैश्चिज्जगदे तदेति ॥ ५ ॥

(व्या०) क्षार इति । तदा तस्मिन्नवसरे कैश्चित् पुरुषैः इति जगदे ज-
ल्पितम् । इतीति किम् । एष पूर्वोदधेः (पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानमध्यम-
ध्यमवीर्यम् । ३-१-१०३ । इ. सू. कर्मधारयसमासः ।) पूर्वश्चासौ उदधिश्च
तस्मात् पूर्वसमुद्रात् किं और्ववह्निः बडवानलः क्षाराम्बुपानात् क्षारं च तत् अम्बु
च जलं तस्य पानात् अनिवृत्ततृष्णः न निवृत्ता अनिवृत्ता अनिवृत्ता तृष्णा यस्य
सः अभग्नतृष्णः सन् नदीसरः स्वादुजलानि स्वादूनि च तानि जलानि स्वादुज-
लानि नद्यश्च सरांसि नदीसरांसि नदीसरसां स्वादुजलानि नदीसरः स्वादुजलानि
पातुं उदेति उदयं प्राप्नोति ॥ ५ ॥

इन्दोः मुधाश्राविकरोत्सवज्ञा-विज्ञातभाव्यर्ककरोपतापा ।

व्याजान्निशाजागरगौरवस्य, शिश्ये सुखं कैरविणी सरस्म ॥ ६ ॥

(व्या०) इन्दोः । कैरविणीकुमुदिनी या इन्दोः किरणैर्विकसति सा कैरविणी कुमुदिनीत्युच्यते । निशाजागरगौरवस्य निशायां रजण्यां जागरस्य गौरवं गुरुता तस्य व्याजात् सरस्सु सरोवरेषु सुखं यथा भवति तथा शिष्ये सुप्ता संकोचमाप्ता इत्यर्थः । किंलक्षणा कैरविणी इन्दोश्चन्द्रस्य सुधाश्राविकरोत्सवज्ञा सुधां श्रवन्तीति सुधाश्राविणः ते च ते कराश्च तेषां अमृतश्राविणां किरणानां उत्सवं जानातीति सुधाश्राविकरोत्सवज्ञा । विज्ञातभाव्यर्ककरोपतापा भविष्यतीति भावी (वर्त्येति गम्यादिः । ५-३-१ । इ. सू. भविष्यत्यर्थे भूधातोः औणादिकोणिन् ।) स चासौ अर्कश्च सूर्यः भाव्यर्कस्तस्य कराः तेषां भविष्यःसूर्यकिरणानामुपतापः विज्ञातः भाव्यर्ककरोपतापो यया सा ॥ ६ ॥

वद्वाञ्जलिः कोशमिपाद्गतेना, जातश्रियं पङ्कजिनीं दिनाप्या ।
जहास यत्तद्व्यसने निशायां, कुमुद्वती तत् क्षमयांवभूव ॥ ७ ॥

(व्या०) वद्वाञ्जलिः । कुमुद्वती कुमुदिनी निशायां रात्रौ यत् तद्व्यसने तस्याः कमलिन्या व्यसने कष्टे सति जहास हसितवती विकसिता वा तत् क्षमयांवभूव । किं कृत्वा दिनाप्या दिनस्य आतिः प्राप्तिस्तया दिवसप्राप्या पङ्कजिनीं कमलिनीं जातश्रियं जाता श्रीयस्याः सा ताम् । किंलक्षणा कुमुद्वती कोशमिपात् कोशस्य मुकुलस्य मिपात् वद्वाञ्जलिः वद्वः अञ्जलिर्यया सा योजितहस्ता ॥७॥ देहेन सेहे नलिनं यदिन्दु-पादोपघातं निशि तं ववाम ।
पराभवं सूरकराभिपङ्के, प्रगे हृदो निर्यदलिच्छलेन ॥ ८ ॥

(व्या०) देहेन इति । नलिनं कर्तृपदं कमलं निशि रात्रौ यत् इन्दुपादोपघातं इन्दोश्चन्द्रस्य पादाः किरणास्तेषां पादाश्रयणा वा तेषां उपघातः प्रहारस्तं देहेन शरीरेण सेहे । प्रगे प्रभाते सूरकराभिपङ्के सूरस्य सूर्यस्य कराः किरणास्तेषामभिपङ्के सूर्यकिरणसंसर्गे हृदो हृदयात् निर्यदलिच्छलेन निर्यन्तश्चते अल्यश्च भ्रमरास्तेषां मिपेण निर्गच्छद्भ्रमरमिपेण तं पराभवं ववाम वमतिस्म ॥ ८ ॥

भित्त्वा तमःशैवलजालमंशु-मालिद्विपे स्फारकरे प्रविष्टे ।
आलीनपूर्वोऽपससार सद्यो, वियत्तडागादुडुनीडजौघः ॥ ९ ॥

(व्या०) भित्वा इति । उडुनीडजौघः उडुनि एव नीडजानां पक्षिणा-
जौघः नक्षत्ररूपपक्षिसमूहः आलीनपूर्वः पूर्वमालीनः आलीनपूर्वः पूर्वनिविष्टः सन्
व्यस्तकालं वियत्तडागात् वियदेव तडागस्तस्मात् आकाशसरोवरात् अपससार
पसृतः । क सति तमःशैवलजालं तमांसि एव शैवलानि तेषां जालं तत्
अन्धकाररूपशैवालसमूहं भित्वा स्फारकरे स्फारः करो यस्य स तस्मिन् प्रौढकिरणे
हाशुंडादंडे वा अंशुमालिद्विपे अंशूनां किरणानां मालाः सन्ति अस्येति अंशु-
ली सूर्यः स एव द्विपोगजस्तस्मिन् सूर्यरूपगजे प्रविष्टे सति ॥ ९ ॥

किञ्चित् समासाद्य महः पतङ्ग-पक्षः क्षपायां यदलोपि दीपैः ।
वैरशुद्धिं व्यधिताभिभूय, दीपान् प्रगे कोऽप्युदितः पतङ्गः ॥१०॥

(व्या०) किञ्चित् इति । दीपैः क्षपायां रात्रौ किञ्चिन्महत्तेजः समासाद्य
पतङ्गपक्षः पतङ्गस्य पक्षः शलभपक्षः पक्षे सूर्यपक्षः यत् अलोपि लुप्तः ।
ये प्रभाते कोऽपि पतङ्गः उदितः सन् दीपान् अभिभूय अभिभूत्वा इति परा-
प्र वैरशुद्धिं वैरस्य शुद्धिस्तां व्यधित कृतवान् । अत्रापि पतङ्गः सूर्यः शलभो
ज्ञेयः ॥ १० ॥

ते रवौ संववृधेऽन्धकारो, गतेऽन्धकारे च रविर्दिदीपे ।

यापि भानुःप्रथितस्तमोभि-दहो यशो भाग्यवशोपलभ्यम् ॥११॥

(व्या०) गत इति । रवौ सूर्ये गते सति अन्धकारो ववृधे वृद्धिं प्राप्तः
अन्धकारशब्दः पुनर्पुंसकः । अन्धकारे गते गते सति रविः सूर्योदि दीपे दीप्तः ।
यापि भानुः सूर्यः तमोभित् तमांसि भिनत्तीति तमोभित् अन्धकारभित् प्रथितो
ख्यातः । अहो इति आश्चर्ये यशो भाग्यवशोपलभ्यम् भाग्यस्य वशेन उपल-
भ्यं प्राप्यं वर्तते ॥ ११ ॥

तो रटद्भिः कटु लोककर्णो-च्चाटो निशाटैस्तमसो बलाद्यैः ।

रे तमो निघ्नति मौनिनस्ते, निलीय तस्थुर्दरिणो दरीषु ॥ १२ ॥

(व्या०) कृतो इति । यैः निशाटैः निशायामटन्तीति निशाटास्तैः घूर्कैः
तमसः बलात् अन्धकारस्य बलात् कटुरटद्भिः कर्णस्य कटुशब्दं कुर्वद्भिः सद्भिः

लोककर्णोच्चाटः लोकानां कर्णेषु उच्चाटः कृतः । ते घूका दरिणो भययुक्ताः ।
मौनिनः मौनमस्ति एषामिति मौनिनः मौनयुक्ताः दरीषु गुह्यासु निलोय तस्थुः
स्थिताः । क सति सूर्ये सूर्ये तमोऽन्धकारं निघ्नति विनाशयति सति ॥ १२ ॥
कोकप्रमोदं कमलप्रबोधं, स्वेनैव तन्वंस्तरणिः करेण ।

नीतिं व्यलंघिष्ट न पोष्यवर्गे-ष्वनन्यहस्ताधिकृतिस्वरूपाम् ॥ १३ ॥

(व्या०) कोक इति । तरणिः सूर्यः कोकप्रमोदं कोकानां चक्रवाकानां
प्रमोदो हर्षस्तं कमलप्रबोधं कमलानां प्रबोधं विकाशं स्वेनैव करेण आत्मोयेन
किरणेन हस्तेन वा तन्वन् तनोतीति तन्वन् सन् पोष्यवर्गेषु पोष्याणां वर्गस्तेषु
अनन्यहस्ताधिकृतिस्वरूपां हस्तस्य अधिकृतिः हस्ताधिकृतिः अन्यस्य हस्ताधि-
कृतिर्न भवतीति अनन्यहस्ताधिकृतिः सा एव स्वरूपं यस्याः सा तां नीतिं न
व्यलंघिष्ट न लंघयतिस्म ॥ १३ ॥

इलातले वालरवेर्मयूखै-रुन्मेपिकाश्मीरवनायमाने ।

सुमङ्गला कौङ्कुममङ्गरागं, निर्वेष्टुकामेव मुमोच तल्पम् ॥ १४ ॥

(व्या०) इलेति । इलातले इलायाः पृथिव्यास्तलं तस्मिन् पृथ्वीतले
वालरवेः वालश्चासौ रविश्च तस्य वालर्कस्य मयूखैः किरणैः । उन्मेपिकाश्मीरव-
नायमाने काश्मीराणां वनं काश्मीरवनं उन्मेपि च तत् काश्मीरवनं च तदिव
आचरति तस्मिन् विकस्वरकाश्मीरवनवत् आचरति सति सुमङ्गला कौंकुमं अङ्ग-
रागं कुङ्कुमस्य अयं तं अङ्गस्यरागस्तं निर्वेष्टुं कामो यस्याः सा निर्वेष्टुकामा
इव उपभोक्तुकामा इव तन्पं शयनीयं मुमोच ॥ १४ ॥

जलेन विश्वग्विततैस्तदंशु-जालैरभेदं भजता प्रपूर्णां ।

करे मृगाङ्गोपलवारिधानीं, कृत्वा सखी काप्यभवत्पुरोऽस्याः ॥ १५ ॥

(व्या०) जलेनेति । कापि सखी को हस्ते जलेन प्रपूर्णा मृगाङ्गोपल-
वारिधानी वारीणि धीयन्ते अस्यामिति वारिधानी (करणाधारे । ५-३-१२९ ।
इ. सू. वारिशब्दपूर्वकधाधातोः अधिकरणे अनट् । टित्वात् डीः) मृगाङ्गोपलानां
वारिधानी तां चन्द्रकान्तमणिनिर्मितकरकं कृत्वा अस्याः सुमङ्गलायाः पुरोऽग्रे

अभवत् । किंविशिष्टेन जलेन विध्वक् समन्ततः विततैः प्रसृतैः तदंशुजालैः तस्याः
प्राङ्गोपलवारिधान्याः अंशूनां जालानि तैः किरणसमूहैः अभेदं न भेदोऽभेद-
तं ऐक्यं भजता प्राप्नुवता ॥ १५ ॥

मङ्गला मृदुपाणिदेशे, सा मुञ्चती निर्मलनीरधाराः ।

उल्लासयन्ती गुरुभक्तिवह्नीं, कादम्बिनीबालिजनेन मेने ॥ १६ ॥

(व्या०) सुमङ्गला इति । आलिजनेन आलीनां जनस्तेन सखीवर्गेण सा
। कादम्बिनी इव मेघमालेव मेने मन्यते स्म । किं कुर्वती सा सुमङ्गलाया मृदु-
पाणिदेशे पाण्योर्देशः मृदुश्चासौ पाणिदेशश्च तस्मिन् कोमलहस्तप्रदेशे कोमल-
ते निर्मलनीरधाराः निर्मलं च तत् नीरं च निर्मलनीरं तस्य धारास्ताः मुञ्चती ।
। गुरुभक्तिवह्नीं गुरोः भक्तिः सा एव बह्वी तां उल्लासयन्ती उल्लासयन्तीति
रयन्ती ॥ १६ ॥

दम्भसा दम्भसमुज्जिताया, राज्या मुखेन्दोर्विहितोऽनुपङ्गः ।

तामृताख्यं कृतकर्मभिस्त-ज्जगत्सु तज्जीवनतां जगाम ॥ १७ ॥

(व्या०) यदिति । अम्भसा पानीयेन दम्भसमुज्जितायाः दम्भेन समु-
ता तस्या माया मुक्ताया राज्याः सुमङ्गलायाः मुखेन्दोः मुखमेवेन्दुस्तस्य
वचनस्य यत् अनुपङ्गः संपर्को विहितः । तत् तस्मात् कारणात् तत् अम्भः
। कर्मभिः कृतानि कर्माणि यैस्ते कृतकर्माणस्तैः कृतकर्मभिः विद्वद्भिः जगत्सु
वेषु कृतामृताख्यं कृता अमृतमिति आख्या यस्य तत् सत् जीवनतां जीवनस्य
भावो जीवनता तां जगाम प्राप । अमृतं जीवनं पानीयमेवोच्यते ॥ १७ ॥

मुखं परिक्षालनलग्नवारि-लवं चलच्चञ्चलनेत्रभृङ्गम् ।

प्रातःप्रबुद्धं परितःप्रसक्ता-वश्यायमस्या जलजं जिगाय ॥ १८ ॥

(व्या०) मुखमिति । अस्याः सुमङ्गलाया मुखं कर्तृपदं जलजं (सप्तम्याः
५-१-१६९ । इ. सू. जलपूर्वकजनेर्हः । ङित्वात् अन्यस्वरादिलोपः ।) जले
जातं तत् कर्मलं कर्मपदं जिगाय जयति स्म । किंलक्षणं मुखं परिक्षालनलग्नवा-
रिलवं परिक्षालनेन लग्नाः सक्ताः वारिणो लवा विन्द्वो यस्मिन् तत् । पुनः

चलच्चलनेत्रभृङ्गं चलतः इति चलन्ती चलन्ती चमले नेत्रे एव भृङ्गी भगरो
यस्मिन् तत् । किंविशिष्टं कमलं प्रातः प्रभाते प्रबुद्धं विकसितम् । पुनः परितः
समन्ततः प्रसक्तावश्यायं प्रसक्तोऽवश्यायो यस्य तत् लग्नतुहिनम् ॥ १८ ॥

निशावशाद्भूषणजालमस्या, विसंस्थुलं मुष्टु निवेशयन्ती ।
काप्युज्झितं लक्षणवीक्षणस्य, क्षणे करं दक्षिणमन्वनेपीत् ॥ १९ ॥

(व्या०) निशा इति । कापि सखी अस्याः सुमङ्गलाया दक्षिणं करं
अन्वनेपीत् रुष्टं प्रीतिमन्तं चकार । किंलक्षणं दक्षिणं करं लक्षणवीक्षणस्य लक्ष-
णानां वीक्षणं तस्य क्षणे समये लक्षणावलोकनसमये उज्झितं त्यक्तम् । पुरुषस्य
दक्षिणहस्ते लक्षणानि वीक्ष्यन्ते नार्यास्तु वामहस्ते । तदा दक्षिणो हस्तो रुष्ट इति
भावः । किं कुर्वती सखी निशावशात् निशाया रजन्या वशात् अस्याः सुमङ्गलाया
विसंस्थुलं भूषणजालं भूषणानां जालमाभरणसमूहं मुष्टु शोभनं निवेशयन्ती नि-
वेशयतीति कुर्वती तदा दक्षिणहस्तस्यापि भूषणानि मुष्टु निवेशितानि इति
प्रीतिमांश्चक्रे ॥ १९ ॥

यं दर्पणो भस्मभरोपरागं, प्रगेऽन्वभूत् कष्टधिया भ्रदिष्टः ।
तदा तदास्यप्रतिमामुपास्य, सखीकरस्थः प्रशशंस तं सः ॥ २० ॥

(व्या०) यमिति । दर्पण आदर्शः प्रगे प्रभाते कष्टधिया कष्टस्य धीस्तया
कष्टबुद्ध्या यं भस्मोपरागं भस्मन उपरागस्तं भस्मना मार्जनोपप्लवं भ्रदिष्टः
(गुणाङ्गाद्वेष्टे यस् । ७-३-९ । इ. सू. मृदुशब्दात् इष्टः । पृथुमृदुमृशकृशद-
ढपरिवृढस्य ऋतो रः । ७-४-३९ । इ. सू. इष्टे परे ऋतः रः ।) अतिश-
येन मृदुः इति सुकुमालतरः सन् अन्वभवत् अनुभवति स्म । तदा तस्मिन्नवसरे
दर्पणः सखीकरस्थः (स्थापास्नात्रः कः । ५-१-१४२ । इ. सू. करपूर्वक-
स्थाधातोः क प्रत्ययः । इडेत् पुसीति आलोपः ।) सख्याः करयोस्तिष्ठतीति
सखीहस्तस्थितः सन् तदास्यप्रतिमां तस्याः सुमङ्गलायाः आस्यं मुखं तस्य प्रतिमां
प्रतिविम्बं उपास्य सेवित्वा तं भस्मभरोपरागं प्रशशंस शंसितवान् ॥ २० ॥

समाहिता संनिहितालिपालि-प्रणीतगीतध्वनिदत्तकर्णा ।

उपस्थितं सा सहसा पुरस्ता-दक्षा क्रमुक्ष्णमथालुलोके ॥ २१ ॥

(व्या०) समाहिता इति । सा दक्षा चतुरा सुमङ्गला सहसा अटिति क्रमुक्ष्ण (अर्ते भुक्षिनक् । १२८ । इ. उ. सू. क्रधातोः भुक्षिनक् प्रत्ययः इयति इति क्रमुक्षाः ।) मिन्द्रं उपस्थितं आगतं पुरस्तात् अग्रे आलुलोके अप-
श्यत् । किंलक्षणा सुमङ्गला समाहिता समाधियुक्ता संनिहितालिपालिप्रणीतगीत-
ध्वनिदत्तकर्णा संनिहिता चासौ समीपस्था आलीनां सखीनां पालिश्च तथा प्रणीते
कृते गीतस्य ध्वनौ दत्तो कर्णौ यया सा ॥ २१ ॥

युगादिभर्तुर्दयितेति तीर्थं, तां मन्यमानः शतमन्युरुचे ।

नत्वाञ्जलेर्योजनया द्विनाल-नालीककोशभ्रममादधानः ॥ २२ ॥

(व्या०) युग इति । शतमन्युः शतं मन्यवः प्रतिमाभिप्रहविशेषाः यस्य
सः इन्द्रः अस्य इन्द्रस्य कार्तिकभवे शतं प्रतिमाभिप्रहविशेषा अभवन् इत्याग-
मविदः तां सुमङ्गलां युगादिभर्तुः आदिश्चासौ भर्ता च आदिनाथः युगे आदि-
भर्ता युगादिभर्ता तस्य दयिता भार्या इति तीर्थं मन्यमानः मन्यते इति मन्यमानः
सन् नत्वा ऊचे । किंविशिष्टः इन्द्रः अञ्जलेः योजनया करणेन द्विनालनालीक-
कोशभ्रमं द्वौनाली यस्य तत् द्विनालं द्विनालं च तत् नालीकं द्विनालनालीकं तस्य
कोशस्तस्य भ्रमं भ्रान्ति आदधानः आधत्ते इति आदधानः ॥ २२ ॥

परिच्छदाप्यायकसौम्यदृष्टे, मृगेक्षणालक्षणकोशसृष्टे ।

जयैकपत्नीश्वरि विश्वनाथ, श्रीमञ्जुहृत्पञ्जरसारिकेत्वम् ॥ २३ ॥

(व्या०) परिच्छद इति । हे परिच्छदाप्यायकसौम्यदृष्टे परिच्छदे (परितः
आधत्ते अनेन इति परिच्छदः । पुंनान्नि घः । ५-१-१३० । इ. सू. करणे
अर्थे घः एकोपसर्गस्य च घे । ४-२-३४ । इ. सू. घे परे परिपूर्वकछादय-
तेर्ह्रस्वः ।) परिवारजने आप्ययका सौम्या दृष्टिर्यस्याः सा तस्याः संवोधनं क्रियते
परिवारजने मनोहरशान्तदृष्टिमति । मृगेक्षणालक्षणकोशसृष्टे मृगस्य ईक्षणे इव
ईक्षणे यासां ता मृगेक्षणाः स्त्रियस्तासां लक्षणानि यथा 'त्रिपु श्यामां त्रिपुञ्चेतां,

त्रिषु ताम्रां त्रिपूजताम् । त्रिगंभीरां त्रिविस्तीर्णां आयतां त्रिकृशीयसीम् ॥ १ ॥
 एतद्वयाख्या चेयम्—नेत्र १ दृष्टिमध्य २ स्तनान्तेषु त्रिषु श्यामां नेत्रमध्य १
 दन्त २ यशःसु ३ त्रिपुश्वेतां हस्त १ ओष्ठ २ तालु ३ त्रिषु ताम्रां आरक्तां
 योनि १ नख २ स्तनेषु ३ त्रिषु उन्नतां नाभि १ सत्त्व २ स्वरेषु ३ त्रिषु
 गंभीरां मुख १ जघन २ हृदयेषु ३ त्रिषु विस्तीर्णां नासा १ अङ्गुली २
 नेत्रेषु ३ त्रिषु आयतां प्रलम्बां मध्यं १ अणि २ रोमावलीषु ३ त्रिपुकृशीयसीं
 इदक्खीलक्षणानां कोशस्य भाण्डागारस्य सृष्टे । हे एकपत्नीधरि । हे विश्वना-
 थश्रोमञ्जुहृत्पञ्जरसारिके विश्वानां जगतां नाथः आदिदेवस्तस्य श्रियाः मञ्जु-
 मनोज्ञं यत् हृदयं तदेव पञ्जरं तस्मिन् सारिके सारिकासदृशे । त्वं जय ॥ २३ ॥
 जाता महीध्रादिति या शिला सा, त्वां स्पर्धमानास्तु जडा मृडानी ।
 अम्भोधिलब्धप्रभवेति मत्सी, न श्रीरपि श्रीलवमश्नुते ते ॥ २४ ॥

(व्या०) जाता इति । सा मृडानी मृडस्य शिवस्य भार्या मृडानी (वरु-
 णेन्द्ररुद्रभवशर्वमृडादान् चान्तः । २-४-६२ । इ. सू. मृडशब्दात् डीः अ-
 न्तस्य आन् च ।) पार्वती त्वां स्पर्धमाना स्पर्धते इति स्पर्धमाना जडा अज्ञाना
 अस्तु । या पार्वती महीध्रात् महौ धरतीति महीध्र (मूलविभाजयः । ५-१-
 १४४ । इ. सू. महीध्रशब्दो । कान्तो निपात्यते ।) स्तस्मात् पर्वतात् जाता
 इति शिला वर्तते । श्रीरपि लक्ष्मीरपि ते तव श्रीलवं श्रियः शोभाया लव अंश-
 स्तं न अश्नुते न प्राप्नोति किंविशिष्टा लक्ष्मीः अम्भोधिलब्धप्रभवा अम्भोधेः
 लब्धः प्रभवो यया सा समुद्रात् जाता इति कारणात् मत्सी (मत्स्यस्य यः ।
 २-४-८७ । इ. सू. मत्स्यशब्दस्य यस्य डी परे लोपः ।) मत्सीतुन्या २४
 केनापि नोढा स्थविराङ्गजेति, या निम्नगारुयामपि कर्मणाप्ता ।
 पपात पत्यौ पयसां पिपर्ति, कथं सरस्वत्यपि सा तुलां ते ॥ २५ ॥

(व्या०) केनेति । या सरस्वती स्थविराङ्गजा स्थविरो ब्रह्मा वृद्धश्च तस्य
 अङ्गजा पुत्री इति कारणात् केनापि न ऊढा न परिणीता । या सरस्वती कर्मण
 निम्नगारुयां निम्नं नीचैर्गच्छतीति निम्नगा । नदीनी च गामिनी एी वा तस्या

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥ २५ ॥

सा स्वर्गेषुः काचन काचनाक्षी, तुलां स्वयंसेदुमिवेष मृदा ।
कलागतां किं निर्वर्षिण्यार्थे, भवेति तला अपिवा न्ययायि ॥२६॥

[illegible]

मन्त्राणां नामान्तराणां, ये तावकं गौरि गूणं गृणीमः ।
मन्त्राणां नामान्तराणां, ये तावकं गौरि गूणं गृणीमः ॥ २७ ॥

(व्या०) कथेति । हे गोविन्दयं तावकं तव शयं तावकं (वा सुन्दरं
मन्दोदरीकृती सुमाद्यन्माकं कार्मिकतये नृ नवतममकम् । ६-३. ६७ । ६
यु. सुन्दरः कश्च नवकादेशय ।) स्तं स्वदीपं कलाकुलानामुत्पत्तये कलाध
कुलानाम् सुख्यता न वाः आजा मय्य म तं यं गुणं गृहीतः धूमः तव
तस्मिन् गुणे महा मोदन्माकं दाह्यं यं उद्वर्त्त न अमीक्षी न समथां । का इव
महा इव आमीक्ष महाप्यो महाधामो अल्पिथ तस्मिन् महासमुद्रे महा सती रव
उद्वर्त्त समथां न स्यात् ॥ २७ ॥

सीमासि सीमन्तिनि माग्यवन्सु, यद्येकमर्तुद्वयमाति ।
यच्चरत्तं स्वप्नममृदमृद-क्षमं भुताधिपप्रियामपश्यः ॥ २८ ॥

(न्या०) सीमा इति । हे सोमन्तिनित्यं भाग्यवन्तु भाग्यमास्तं लोकानां
भाग्यवन्तस्तेषु लोकेषु सीमा अवधिगति । यत् स्वं लोकमर्तुः लोकानां भर्ता स्वाम
तस्य श्रौतुणादीभिरस्य हृदयज्ञमा हृदयं गच्छतीति हृदयज्ञमा (नाम्नो गमः खड्ग
च विद्यायाम्नु विद्मः । ५-१-१३१ । इ. सू. हृदयशब्दपूर्वकगमभातो

३५४) श्रीजेनकुमारसम्भवाख्यं महाकाव्यम् टीकासमलंकृतम् ॥ सर्गः ११

खप्रत्ययः खित्यनव्ययाऽरुगोर्भोऽन्तो ह्रस्वश्च । ३-२-१११ । इ. गृ. गोऽन्तः ।
हृदयवल्लभा असि । न अन्यत् श्रुताधेययियां श्रुतानामाधेया धीर्येषां ते तेषां
बहुश्रुतानां ऊढक्षमं ऊढस्य विचारस्य अमस्तं ईदृशं स्वप्नसमृहं स्वप्नानां समूह-
स्तं अपश्यः ॥ २८ ॥

अतः परं किं तव भाग्यमीडे, यद्विश्वनेत्रा निशि लम्बितासि ।
स्वप्नार्थनिश्चायिकया स्ववाचा, रहः सुधापानमुखानि देवि ॥ २९ ॥

(व्या०) अतः इति । हे देवि तव अतः परं किं भाग्यं ईडे स्तुवे ।
विश्वनेत्रा विश्वस्य नेता तेन जगन्नाथेन निशि रात्रौ स्वप्नार्थनिश्चायिकया स्वप्न-
नामर्थस्य निश्चायिका निश्चयकारिणी तथा वाचा रहः एकान्ते सुधापानमुखानि
सुधाया अमृतस्य पानं तस्य सुखानि तानि लम्बिता प्रापितासि ॥ २९ ॥

न पाययन् गोरसमर्थिनीं त्वां, धत्ते स्म चित्ते रजनीमपीशः ।
क्षुधातुरं भोजयतां न दोषा, दोषापि यस्मादियमर्हदाज्ञा ॥ ३० ॥

(व्या०) नेति । अर्थिनीं त्वां गोरसे गोःसस्तं गोरसं पाययन् पायय-
तीति पाययन् ईशः श्रीकृष्णस्वामी रजनीमपि रात्रिमपि चित्ते न धत्ते स्म ।
यस्मात्कारणात् अर्हदाज्ञा अर्हतामाज्ञा श्रीसर्वाज्ञा इयं वर्तते । इयमिति किम् ।
दोषापि रात्रावपि अत्र दोषाशब्दोऽव्ययोज्ञेयस्तेन विभक्तिलोपः । क्षुधातुरं क्षुधया
आतुरस्तं बुभुक्षितं भोजयतां भोजयन्तीति तेषां दोषा न स्युः अस्मिन् श्लोके
पूर्वार्धे भगवता सुमङ्गलायै यो गोरसः पायितः इत्यत्र गोरसशब्देन सरस्वतीरसो
ज्ञेयः तेन उत्तरार्धे दोषा अपि क्षुधातुरं भोजयतां न दोषाः । इति भोजनसं-
न्धिनी या अर्हदाज्ञा लिखिता तत्रापि तत्त्वाद्युपदेशविषयकमेव भोजनं ज्ञेयं न
त्वशनपानादि चतुर्विधं भोजनम् ॥ ३० ॥

कदाचिदुद्गच्छति पश्चिमायां, सूरः सुमेरुः परिवर्तते वा ।
सीमानमत्येति कदापि वार्धिः, शैत्यं समास्कन्दति वाश्रयाशः ॥ ३१ ॥
सर्वसहत्वं वसुधाऽवधूय, श्वभ्रातिथित्वं भजते कदाचित् ।
रम्भोरु दम्भोरगगारुडं ते, वचो विपर्यस्यति न प्रियस्य ॥ ३२ ॥

(व्या०) कदाचिदिति । हे कल्याणि कदाचित् सूरः सूर्यः पश्चिमायां दिशि उदगच्छति । वा अथवा कदापि सुमेरुः परिवर्तते मेरुपर्वतः स्वस्यानाचलति । कदापि वार्षिः समुद्रः सीमानं मर्यादां अत्येति अतिक्रामति । कदापि आश्रयाशः अग्निः शैत्यं समात्कन्दति समागच्छति । कदाचित् वसुधा पृथिवी सर्वसहत्वं सर्व सहते इति सर्वसहा (सर्वात् सहश्च । ५-१-१११ । इ. सू. सर्वशब्दात् सहधातोः स्वप्रत्ययः खित्वात् मोऽन्तः अदन्तात् स्त्रियामाप्) तस्या भावः सर्वसहत्वं तत् अवभूय विमुच्य श्वभ्रातिथित्वं अतिथेः भावः अतिथित्वं श्वभ्रस्य पातालस्य अतिथित्वं तत् भजते सेवते । तथापि हे रम्भोरु (उपमानसहितसंहितसहस्रफवामलक्ष्मणाधूरोः । २-४-७५ । इ. सू. रंभाशब्दपूर्वकऊरुशब्दात् स्त्रियांसमूहः ।) रम्भा कदली तद्वत् उरू यस्याः सा तस्याः संबोधनं हे रम्भोरु ते तव प्रियस्य श्रीयुगादीशस्य दम्भोरगगारुडं दंभ एव उरगः तस्य गारुडं मायारूपसर्पस्य गारुडमन्त्रसमानं वचो न विपर्यस्यति न परावर्तते ॥ ३१-३२ ॥ युग्मम् ।

यथातथामस्य मनुष्ववाचं, वाचंयमानामपि माननीयाम् ।
पूर्णेऽवधौ प्राप्स्यसि देवि सुनुं, स्वं विद्वि नूनं मुकृतैरनूनम् ॥३३॥

(व्या०) यथा इति । हे देवि त्वं अस्य भगवतो यथातथां सत्यां वाचं चाणीं मनुष्व जानीहि । किंविशिष्टां वाचं वाचंयमानामपि वाचं यच्छन्तीति वाचंयमा (वाचंयमो व्रते । ५-१-११५ । इ. सू. व्रतविषये वाचंयमशब्दो निपात्यते) मुनयस्तेषां यतीनामपि माननीयां (तव्यानीया । ५-१-२७ । इ. सू. मान्धातोः कर्मणि अनीयः अकारान्तत्वात् आप् मानयितुं योग्या माननीया ।) मान्यां हे देवि त्वं अवधौ पूर्णे सति सुनुं पुत्रं प्राप्स्यसि । त्वं नूनं निश्चितं स्वं आत्मानं मुकृतैः पुण्यै अनूनं न ऊनः अनूनस्तमनूनं संपूर्णं विद्वि जानीहि ३३ दाता कुलीनः सुवचा रुचाढ्यो, रत्नं पुमानेव न चाश्मभेदः ।

तद्रत्नगर्भा भवती निरीक्ष्य, तयाख्ययापत्रपतेतरां भूः ॥ ३४ ॥

(व्या०) दाता इति । हे देवि पुमानेव रत्नं वर्तते न च अश्मभेदः अश्मनो भेदः पाषाणविशेषो रत्नम् । किलक्षणः पुमान् दाता ददातीति दाता विश्वे

सर्वेषामर्थिजनानामाशापूरकत्वात् । उपकारकर्तृत्वाच्च । कुलीनः कुले भवः सत्कु-
लोत्पन्नः मातृकी जातिः पैतृकं कुलमिति । सुवचाः शोभनानि वचांसि यस्य सः
सुवचाः सत्यवाक् मधुग्वचनभाषणपरगुणग्रहणादित्वात् । रुचाढ्यः रुचा कान्त्या
आढ्यः समृद्धः । तत् तस्मात् कारणात् भवतीं त्वां स्तनगर्भा स्तनं गर्भे यस्याः
सा तां निरीक्ष्य दृष्ट्वा भूः पृथ्वी तया आढ्यया स्तनगर्भा इति नाम्ना अपत्रप-
तेतरां लज्जतेतराम् ॥ ३४ ॥

सुवर्णगोत्रं वरमाश्रितासि, गर्भं सुपर्वागममुद्रहन्ती ।

श्रियं गता सौमनसीमसीमां, न हीयसे नन्दनभूमिकायाः ॥ ३५

(व्या०) सुवर्ण इति । हे देवि त्वं नन्दनभूमिकायाः नन्दनस्य भूमि-
तस्याः नन्दनवनसंबन्धिभूमिकातो न हीयसे न हीना भवसि । किंविशिष्टा ।
सुवर्णगोत्रं सुष्ठु शोभना वर्णा अक्षराणि यस्मिन् तत् सुवर्णं एवंविधं गोत्रं ना-
यस्य सः तं वरं पतिं आश्रितासि । नन्दनवनभूमिपक्षे वरं श्रेष्ठं सुवर्णगोत्रं मेरुं
त्वं किं कुर्वन्ती सुपर्वागमं सुपर्वाणोदेवाः तेभ्यः आगम आगमनं यस्य स तं एवं
विधं गर्भमुद्रहन्ती पक्षे सुपर्वाणां देवानां आगमो यस्मिन् तं एवंविधं गर्भं मध्य-
मुद्रहन्ती । पुनः असीमां नास्ति सोमा यस्या सा तां सौमनसीं सुमनसः सन्त-
तेषामियं तां सत्सम्बन्धिनीं श्रियं शोभां श्रिता पक्षे सुमनसः पुष्पाणि तत्संबन्धि-
शोभां श्रिता एतावता नन्दनभूमेः सुमङ्गलायाः सादृश्यं जातम् ॥ ३५ ॥

रिपुद्विपक्षेपिचलं गभीरा, न भूरिमायैः परिशीलनीया ।

गर्भं महानादममुं दधाना, परैरधृष्यासि गिरेर्गुहेव ॥ ३६ ॥

(व्या०) रिपु इति । हे देवि त्वं अमुं गर्भं दधाना धत्ते इति दधान-
सती गिरेः पर्वतस्य गुहा इव परैरन्यैरधृष्या न धृष्या अधृष्या (ऋदुपान्यादृक्
पिचूदृचः । ५-१-४१ । इ. सू. धृष्वातोः कर्मणि क्यप् कित्वात् गुणा-
भावः ।) अनाकलनीयासि । किंविशिष्टममुं महानादं महान् नादः कीर्तिरूपं
यस्य तं पक्षे महानादं सिंहं पुनः रिपुद्विपक्षेपि चलं रिपव एव द्विपाः करिण-
तेषां क्षेपि तिरस्कारि चलं यस्य तम् । किलक्षणा त्वं गुहा च गभीरा पुनः भूरिमायै

परिमांश येनां तैः मायाबहुलैः शृणालैर्वा न परिशीलनीया परिशीलितुं योग्या
परिशीलनीया अनाश्रयणीया ॥ ३६ ॥

जित्वा गृहव्योममणी स्वभासा, ध्रुवं तव प्रोल्लसिता सुतेन ।
ततेन मध्ये वसताभ्रगेह-द्वयीव धत्से नवमेव तेजः ॥ ३७ ॥

(व्या०) जित्वेति । हे देवि तव सुतेन स्वभासा स्वत्य भाः तथा आ-
त्मोक्त्या गृहव्योममणी गृहं च व्योम च तयोर्मणी गृहमणिः प्रदीपः व्यो-
ममणिः सूर्यः तौ जित्वा ध्रुवं निश्चितं प्रोल्लसिता उल्लसिष्यते । तत् तस्मात्
कारणात् तेन सुतेन मध्ये उदरे वसता वसतीति वसन् तेन त्वं अभ्रगेहद्वयी इव
अभ्रं च गेहं च तयोर्द्वयी (द्वित्रिभ्यामयट् वा । ७-१-१५२ । इ. सू. द्वि-
शब्दात् अवयवे अर्थे अपट् वा टित्वात् ङीः ।) इव अभ्रं आकाशं गृहं तद्वत्
नवमेव तेजो धत्से दद्यासि । अथवा अभ्रगृहमिव जो धत्से ॥ ३७ ॥

सुते त्वया पूर्वदिशात्र भास्व-त्पुल्लासिनेत्राम्बुजराजि यत्र ।
दृष्टामृताग्राणसुखं वपुर्मे, सरस्यते तद्दिनमर्थयेऽहम् ॥ ३८ ॥

(व्या०) सूते इति । अहं तत् दिनमर्थये प्रार्थयामि यत्र यस्मिन् दिने
पूर्वदिशा पूर्वाचासौ दिक् च पूर्वदिक् तथा पूर्वदिशा पूर्वदिक्मदृशया त्वया अत्र
अस्मिन् सुते सूते सति मम वपुः शरीरं सरस्यते (सो वा लृक् च । ३-४-
२७ । इ. सू. आचारे अर्थे पयस् शब्दात् क्यङ् वा सकारस्य लुगभावश्च डि-
त्वादात्मनेपदम् ।) सर इवाचरति । किंविशिष्टे अत्र सुते भास्वति देदीप्यमाने
सूर्यसदृशे वा किंविशिष्टे वपुः पुल्लासिनेत्राम्बुजराजि नेत्राणि एव अम्बुजानि
नेत्राम्बुजानि उल्लसतीति उल्लासिनी उल्लासिनी नेत्राम्बुजानां नेत्रकमलानां सहस्र-
त्वात् राजिः श्रेणिर्यस्मिन् तत् पुनः दृष्टामृताग्राणसुखं दृष्टं अमृतेन आग्राणस्य
वृत्तस्य सुखं येन तत् ॥ ३८ ॥

प्राप्ता भुवं खेलयितुं तनूजं, तवोपगुह्याप्तमुदस्त्रिदश्यः ।
तथा रतिं न स्वरितारतार्त-प्रियोपगूढा अपि बोधितारः ॥ ३९ ॥
(व्या०) प्राप्ता इति । त्रिदश्यो देवाङ्गनाः स्वरिताः स्वर्ग इताः गताः

कालेय ६ महाकाले ७ माणममहाभिनी ८ संगे ९ । एतेषु एते पयार्थः स्युः
पुर १ कण २ भूयण ३ रयण ४ वय ५ मिया ६ मण्णे ७ मथणे ८
नाडय ९ उपतिकमासनामगुण्डियनिहीणि ॥ २ ॥ नक्तद्वाहद्वाणी व्यधुस्मेहमे
नवयवित्स्वना । वाग्मजोवयमंजू नसंदिग्धा जय श्रीगुहे ॥ ३ ॥ ४४ ॥

न मानवीष्वेव समाप्तकामः, प्रभामयीं मूर्तिमुपेतयासी ।

सनाः सहस्रं सुरशैवलिन्या, रामं समेप्यत्युपभोगमङ्गीः ॥ ४५ ॥

(व्या०) न इति । हे देवि असौ तव पुत्रः मानवीषु (तस्येदम् । ६-
३-१६० । इ. सू. मनुशब्दान् इदमर्थे अण् । अणजेयेकण्-म् २-४-२०
इ. सू. डीः ।) एवं न समाप्तकामः समाप्तः कामो यस्य सः असंपूर्णाभिलाषः
सन् प्रभामयीं (प्रकृतेमयट् । ७-३-१ । इ. सू. प्रचुरेऽर्थे प्रभाशब्दात् मयट्
टित्वात् डीः ।) कान्तिमयीं मूर्तिमाकृतिमुपेतया प्राप्तया सुरशैवलिन्या सुराणां
देवानां शैवलिनी नदी तथा गङ्गाया समं सहस्रं समाः सहस्रं वर्षाणि उपभोगमङ्गीः
उपभोगानां भङ्गयस्ताः विलासादिमुखविच्छिन्तीः समेप्यति प्राप्स्यति ॥ ४५ ॥

सत्धर्मिकान् भोजयतोऽस्य भक्त्या, भक्तैर्विचित्रैः शरदां समुद्रान् ।

भक्तेश्च भुक्तेश्च रसातिरेकं, वक्तुं भविष्यत्यवुधा बुधाली ॥ ४६ ॥

(व्या०) सत् इति । हे देवि तव अस्य गुनस्य सम्यक्स्वधारिणः १ ।
सच्चित्तपरिहारिणः २ । एकाहारिणः ३ । ब्रह्मचारिणः ४ । सत्यव्यवहारिणः
५ । द्वादशव्रतधारिणः ६ ॥ ईदृग्पट्टीयुक्तान् साधर्मिकान् सुश्रावकान् भक्त्या
विचित्रैः शालिदालिपक्रानवृतघोलाद्यैर्भक्तैर्नैः शरदां वर्षाणां समुद्रान् कोटाकोटीः
भोजयतः सतः भक्तेश्च अन्यत् भुक्तेश्च रसातिरेकं रसस्य अतिरेकत्वं रसाधिक्यं
वक्तुं जल्पितुं बुधाली बुधानामाली बुधाली विद्वत्त्रेणिः अवुधा न बुधा अवुधा
मूर्खा भविष्यति ॥ ४६ ॥

निवेशिते मूर्ध्न्यधुनादिहार-नीभेमणिस्वर्णमये किरीटे ।

न सुभ्रु भर्ता किमुदारशोभां, भृष्टद्वरोऽष्टापदनामधेयः ॥ ४७ ॥

(व्या०) निवेशिते इति । हे सुभ्रु शोभने भ्रुवौ यस्याः सा तस्याः

संवोधनं क्रियते अष्टापदनामधेयः अष्टापद इति नामधेयं (नामरूपभागाद् धेयः । ७-२-१५८ । इ. सू. नामशब्दात् स्वार्थे धेयप्रत्ययः नाम एव नामधेयम् ।) यस्य सः भूभृद्भरः भुवं विभ्रतीति भूभृतः पर्वतास्तेषु वरः श्रेष्ठः पर्वतमुख्यो राजा उदारशोभां उदारा चासौ शोभा च तां किं न भर्ता न धरिष्यति । अपि तु धरिष्यत्येव । क सति अमुना तव पुत्रेण विहारनिभे विहारस्य निभे सदृशे प्रासादसदृशे मणिस्वर्णमये मणिस्वर्णनिर्मिते किरीटे मुकुटे मूर्ध्नि मस्तके निवेशिते सति । यत् उच्यते उत्सेधाङ्गुलदीर्घयोजनमितं क्रोशत्रयं चोच्छ्रितं विस्तारे भरताभिराजविहितं गव्यूतमात्रोद्भरम् । एकाहर्निशवासनित्यशिवदं कैलासभूपामणिं नाम्ना सिंहनिपाद्यमुत्तममहं चैयं स्तुवे सर्वदा राजापि शिरसि मुकुटे निवेशिते शोभां प्राप्नोति । अष्टापदेनापि प्रासादेन शोभा प्राप्तेति भावः ॥४७॥

तथैव योगानुभवेन पूर्व-भवे स्वहस्तेऽकृत मोक्षतत्त्वम् ।
स्वरूपवीक्षामदकर्मवन्धात्-त्रातुं यथा सत्स्यति तद्वयेण ॥ ४८ ॥

(व्या०) तथेति । एषः तव सुतः पूर्वभवे पूर्वश्चासौ भवश्च पूर्वभवः(पूर्वापरप्रथमचरमजघन्यसमानगम्यमध्यमवीरम् । ३-१-१०३ । इ. सू. पूर्वशब्देन सह भवशब्दस्य कर्मधारयसमासः ।) तस्मिन् योगानुभवेन योगस्य अनुभवस्तेन योगसामर्थ्येन स्वहस्ते स्वस्य हस्तस्तस्मिन् स्वकरे मोक्षतत्त्वं मोक्ष इति तत्त्वं मोक्षतत्त्वं तत् तथा अकृत । यथा तत् मोक्षतत्त्वं रयेण वेगेन स्वरूपवीक्षामद-कर्मवन्धात् स्वरूपस्य वीक्षा वीक्षणं तथा मदस्य कर्मणो वन्धस्तस्मात् त्रातुं रक्षितुं आसत्स्यति आसनं भविष्यति ॥ ४८ ॥

एवं पुमर्थप्रथने समर्थः, प्रभानिधिर्नैःस्व्यनिरासनिष्ठः ।

पाल्यो महोर्व्यास्तव पद्मराग, इव प्रयत्नान्न न गर्भगोऽयम् ॥ ४९ ॥

(व्या०) एवमिति । हे देवि एवं अमुना पूर्वोक्तप्रकारेण पुमर्थप्रथने पुमर्थानां प्रथनं तस्मिन् पुरुषार्थविस्तारणे समर्थः प्रभानिधिः प्रभाणां निधिः । नैःस्व्यनिरासनिष्ठः निर्गतं स्वं धनं यस्य सः निःस्वः निःस्वस्य भावो नैःस्व्यं (पतिराजान्तगुणाङ्गराजादिभ्यः कर्मणि च । ७-१-६० । इ. सू. निःस्वश-

व्यात् व्याप्तिवत् तद्विः ।) द्वाविंशे तस्य निगमे निष्ठा यस्या माः द्वाविंश-
निराकरणतः परः । एवंनिधोऽयं गर्भगः गर्भं गच्छतीति तत्र पातः गर्भोऽयोः मत्त-
तीचासी उर्वी न महोर्वी तस्याः महापृथिव्याः पथयाम इव पथयान् महोयमान्
न नपात्यः अपि तु पालनीय एव ॥ ४९ ॥

गीर्वाणलोकऽस्मि यथा गरीयां—स्तथा नृलोके भविता सुतस्ते ।

वयस्य एवात्र सदृग्वयस्य—संपर्कसौख्यानि गभी गम्यान्मा ॥ ५० ॥

(व्या०) गीर्वाण इति । अहं गीर्वाणलोके गीर्वाणानां लोकस्तस्मिन् देव-
लोके यथा गरीयान् (गुणाज्ञाद्वेष्टेयम् । ७-३-९ । इ. सू. गुरुशब्दान् अति-
शयेऽर्थे ईयसुः । प्रियभिरम्बिकोरुगुरु-म् । ७-४-३८ । इ. सू. ईयमुपरं
गुरोर्गर्गदेशः ।) अतिशयेन गुरुः अस्मि । तथा नृलोके नृणां लोकस्तस्मिन्
मनुष्यलोके तत्र सुतः पुत्रो गरीयान् भविष्यति । वयस्य एव वयसि तिष्ठतीति
वयस्यं तस्मिन् एव यौवनं प्राप्ते एव सुते गम आत्मा सदृग्वयस्यसंपर्कसौख्यानि
सदृक् चासी वयस्य (दृश्यवस्तुन्यमृज्यवश्यपथ्यवयस्यधेनुष्यागार्हपत्यजन्यधर्म्यम् ।
७-१-११ । इ. सू. मित्रेऽर्थे वयस्यशब्दो यान्तो निपात्यते)श्च तस्यसंपर्कस-
ङ्गमस्तस्य सौख्यानि तानि सदृक्षमित्रसमागममुखानि गभी गमिष्यतीति गभी
(वत्स्यति गम्यादिः । ५-३-१ । इ. सू. इज्जन्तो गमिन् निपात्यते ।) ॥ ५० ॥

इत्युक्तिभिर्वृष्टसिताम्बुमेघ-श्लाघाममोघां मघवा विधाय ।

तिरोदधे व्योमनि विद्युदर्चिः—स्तोमं स्वभासा परितो वितत्य ॥ ५१ ॥

(व्या०) इतीति । मघवा इन्द्रः इति उक्तिभिः पूर्वोक्तवचनैः वृष्टसिता-
म्बुमेघश्लाघां वृष्टं सितायाः शर्कराया उदकं येन स वृष्टसिताम्बुः स चासी मेघश्च
तस्य श्लाघां प्रशंसा तां अमोघां न मोघा अमोघा तां सफलां विधाय कृत्वा
तिरोदधे अदृश्यो बभूव । किंकृत्वा व्योमनि आकाशे स्वभासा स्वस्य भाः तथा
आत्मीयकान्त्या परितः समन्ततो विद्युदर्चिःस्तोमं विद्युतः अर्चिपस्तेजांसि तेषां
स्तोमं समूहं वितत्य विस्तार्य ॥ ५१ ॥

तस्मिन्नालोपथाद्विभिन्ने, हृन्नेत्रराजीवविकाशहेतौ

सा पविनीवानघचक्रवन्धो, क्षणात्तमः श्याममुखी बभूव ॥ ५२ ॥

(व्या०) तस्मिन् इति । अयानन्तरं तस्मिन् इन्द्रे आलोक्यभात् आलो-
क्य पक्षाः आलोक्यभक्त्युत्पत्त्यर्थोऽयम् । ७-३-७६ । इ. मू. आलोक-
पूर्वस्वर्गित्वात्, शब्दात्, अन्य प्रसङ्गः ।) अयमान् दर्शनमार्गानि विभिन्ने पृथग्भूते
मणि सा मुमहता पविनी इव श्यामात् ततः श्याममुखी (नखमुखादनाम्नि ।
३-१-३० । इ. मू. मुन्यभावात् श्यामां स्त्रीः ।) ततसा विषादेन श्यामं मुखं
पश्ये गम्याः सा बभूव जाता । किञ्चिदिन्द्रे इन्द्रे एतेष्वर्थाविविक्तशब्देभ्यो हृदयं
न तत्र न एतेषां समाहारो हृदये (प्रतिपुण्याहासान् । ३-१-१३७ । इ.
मू. प्रत्यक्षवान् पृथग्भूतः ।) तदेव राज्ञोर्ध्वं कमले हृदयकमलनयनकमलानां
विहाराः तस्य हेतुः क्षणो नस्मिन् । पुनः अग्नयचक्रवन्धो न विभन्ने अर्ध पापं
येतां न अनयाः निष्ठायाः तेषां चक्रे समुहं बन्धो बन्धुमदयो पक्षे अनने निर्द-
यने नखसंघो मुखे आलोक्यभात् विभिन्ने मणि कमलिनी ततः श्याममुखी भ्यात्
तथा सा मुमहता जाता ॥ ५२ ॥

अथोचदालीरुपजानुपाली-भूय स्थिता गह्वदया गिरा मा ।

अवृक्ष एवात्र जने रसस्य, हन्ता बलारिर्व्यरमन् किमुक्तेः ॥ ५३ ॥

(व्या०) अथोचने इति । सा मुमहता गह्वदया गिरा स्वच्छिताक्षरया
वाक्या उपजानु (विमलिसमीपमपृष्टिः सृष्टार्थाभावात्प्राप्त्याऽसंप्रतिपक्षात्कमल्याति-
मुपपन्न गह्व-म । ३-१-३९ । इ. मू. समीपेऽर्थे अत्यर्थोभावः ।) समीपे
पालीभूय शोभीभूय स्थिताः पर्वयिषा आली-सखीबोधनत् । हे हन्ताः सख्यः
बलारिः बलस्य शत्रुः इन्द्रः अप्र अस्मिन् मष्टशणे जने रसस्य अगुप्ते एव उक्ते-
बोधनतः किम्यमन् विग्राम ॥ ५३ ॥

दोःस्थं किमस्यापि कथाप्रथासु, न्यासोचिता वा किमु नास्मि तासाम् ।

वाणीरसे मामसमाप्तकामां, विहाय यत्सैष ययौ विहायः ॥ ५४ ॥

(व्या०) दोःस्थमिति । अस्यापि इन्द्रस्य कथाप्रथासु कथानां प्रथास्तासु
किदोःस्थं दुःस्थस्य भावः दारिद्र्यं वर्तते । वा अथवा तासां कथाप्रथानां कि-

महं न्यासोचिता न्यासस्य उचिता संवागयोग्या नास्मि । यत् यस्मान् काष्ण्यात्
स एष इन्द्रः वाणीरसे नाण्या वाचायारसस्तस्मिन् असमाप्तकामो न गमाप्तः
असमाप्तः असमाप्तः कामो यस्याः सा तां असंपूर्णाभिजापां मां निदायमुत्था
विहाय आकाशं गयी ॥ ५४ ॥

यस्मामृतेनाशनकर्म तस्य, वनःसुधासारति युक्तमेतत् ।

पातुः पुनस्तत्र निपीयमाने, चित्रं पिपासा महिमानमेति ॥ ५५ ॥

(व्या०) यस्येति । यस्य इन्द्रस्य अमृतेन अशनकर्म अशनस्य भोजनस्य
कर्म आहारो वर्तते । तस्य इन्द्रस्य वनः सुधासारति सुधाया अमृतस्य आसारः
धारावृष्टिः सुधासार इव आचरति सुधासारति (कर्तुः कृप् गन्मञ्जीवहोडात्तु डित्
३-४-२५ । इ. सू. आचारार्थे सुधासारशब्दात् कृप् प्रत्ययः ।) अमृतवृष्टि-
रिव भवति एतद् युक्तम् । पुनश्चित्रं आश्चर्यं तत्र वनसि निपीयमाने निपीयते इति
निपीयमानं तस्मिन् सति पातुः पिबतीति पाता तस्य पिबतः पुरुषस्य पिपासा
पातुमिच्छा पिपासा तृष्णा महिमानं महतो भावो महिमा तं महिमानं (पृश्वादे
रिमन् वा । ७-१-५८ । इ. सू. महत् शब्दात् भावे इमन् वा । त्र्यन्तस्व-
रादेः । ७-४-४३ । इ. सू. अन्यस्वरादेर्लुक्) महत्त्वं एति प्राप्नोति ॥ ५५ ॥

न मार्जितावत्कवलेन लेह्या, न क्षीरवच्चाञ्जलिना निपेया ।

अहो सतां वाग् जगतोऽपि भुक्त-पीतातिरिक्तां विदधाति तुष्टिम् ५६

(व्या०) नेति । अहो इति आश्चर्ये सतां वाक् मार्जितावात् (स्यादेग्वि ।
७-१-५२ । इ. सू. सादृश्येऽर्थे मार्जिताशब्दात् वत् प्रत्ययः मार्जिता इव
मार्जितावत्) रसवत् भोजनवत् कवलेन प्राप्तेन लेह्या न आस्वाद्या वर्तते । च
अन्यत् सतां वाग् क्षीरवत् (स्यादेरिवि । ७-१-५२ । इ. सू. सादृश्येऽर्थे
क्षीरशब्दात् वत् प्रत्ययः क्षीरमिव क्षीरवत् ।) पानीयवत् अञ्जलिना निपेया
निपातुं योग्या पेया न वर्तते । सतां वाग् जगतोऽपि विश्वस्यापि भुक्तपीताति-
रिक्ता भुक्तं च पीतं च भुक्तपीते ताभ्यां अतिरिक्ता अधिका भुक्तपीतातिरिक्ता तां
भोजनात् क्षीरपानात् विशेषकारिणां तुष्टिं विदधाति ॥ ५६ ॥

न चन्दनं चन्द्रमरीचयो वा, न वाप्यपाचीपवनो वनी वा ।

सितानुविद्धं न पयः सुधा वा, यथा प्रमोदाय सतां वचांसि ॥५७॥

(व्या०) नेति । न चन्दनं वा अथवा चन्द्रमरीचयः चन्द्रस्य मरीचयः किरणाः न अपाचीपवनः अपाच्याः पवनः दक्षिणदिशः पवनः दक्षिणपवनः अथवा वनी महद्वनं वनीः सितानुविद्धं सितया शर्करया अनुविद्धं शर्करामिश्रं पयो वा दुग्धं वा अथवा सुधा अमृतं तथा प्रमोदाय हर्षाय न स्युः । यथा सतां सत्पुरुषाणां वचांसि वचनानि प्रमोदाय स्युः ॥ ५७ ॥

अङ्गुष्ठयन्त्रार्दनया ददानौ, रसं रसज्ञा सुधियां रसज्ञे ।

सुधां प्रकृत्या किरती परेष्टु-स्तनेक्षुयष्टी न न धिक्करोति ॥ ५८ ॥

(व्या०) अङ्गुष्ठ इति । सुधियां शोभना धीर्येषां ते सुधियः तेषां रसज्ञा रसं जानातीति रसज्ञा (आतोडोऽह्वावामः । ५-१-७६ । इ. सू. रसशब्दपूर्व-कज्ञाधातोः ड प्रत्ययः डित्वात् अन्यस्वरादिलोपः अदन्तत्वात् ख्रियामाप् ।) जिह्वा परेष्टुस्तनेक्षुयष्टी परेष्टुः बहुप्रसूतागौः तस्याः स्तनः इक्षोर्यष्टिः परेष्टुस्त-नश्च इक्षुयष्टिश्च द्वौ न न धिक्करोति अपि तु धिक्करोति तिरस्करोत्येव । किंवि-शिष्टौ द्वौ परेष्टुस्तनेक्षुयष्टौ अङ्गुष्ठयन्त्रार्दनया अङ्गुष्ठश्च यन्त्रश्च तयोरर्दनापीडना तथा रसं ददानौ ददाते इति ददानौ । किंविशिष्टा रसज्ञा रसज्ञे रसं जानातीति रसज्ञस्तस्मिन् पुरुषे प्रकृत्या स्वभावेन सुधाममृतं किरती विस्तारयन्ती ॥५८॥

अवेदि नेदीयसि देवराजे, श्रोत्रोत्सवं तन्वति वाग्विलासैः ।

दिनो न गच्छन्नपि हन्त सख्यः, कालः किमेवं कुतुकैः प्रयाति ॥५९॥

(व्या०) अवेदि इति । हे सख्य हन्त इति वितर्के मया दिनो गच्छन् गच्छतीति गच्छन् अपि न अवेदि न ज्ञातः । क सति नेदीयसि अतिशयेन अ-न्तिकं इति नेदीयान् (गुणाङ्गाद्वेष्टेयम् । ७-३-९ । इ. सू. अन्तिकशब्दात् तरप्विषये ईयसुप्रत्ययः बाढान्तिकयोः साधनेदौ । ७-४-३७ इ. सू. ईयसौ परे अन्तिकशब्दस्य नेदादेशः ।) तस्मिन् प्रत्यासन्ने देवराजे (राजन् सखेः । ७-३-१०६ । इ. सू. देवपूर्वकराजन् शब्दात् अट् समासान्तः । नोऽपदस्य

तद्धिते । ७-४-६१ । इ. सू. अट् परे अन्यस्वरादेर्लृक् ।) देवानां राजा
देवराजस्तस्मिन् इन्द्रे वाग्विलासैः वाचां विलासास्तैः श्रोत्रोत्सवं-श्रोत्रयोरुत्सव-
स्तं कर्णात्सवं वितन्वति वितनोतीति वितन्वन् तस्मिन् कुर्वति सति । कालः
किमेवं अमुना प्रकारेण कुतुकैः आश्चर्यैः प्रयाति ॥ ५९ ॥

विज्ञापयांचकुरथालयस्तां, विमुग्धचित्ते गतचिन्तयालम् ।

स्नातुं च भोक्तुं च यतस्व पश्य, खमध्यमास्कन्दति चंडरोचिः ६०

(व्या०) विज्ञापयां चकुरिति । अथानन्तरं आलयः सख्यः तां सुमङ्गलां
विज्ञापयांचक्रुः । हे विमुग्धचित्ते विमुग्धं चित्तं यस्याः सा तस्याः संवोधनं
क्रियते गतचिन्तया गतस्य चिन्ता तथा अलंपूर्यतां पश्य विलोकय । चंडरोचिः
चंडं रोचिर्यस्य सः सूर्यः खमध्यं खस्य मध्यं तत् आस्कन्दति आक्रामति । त्वं
स्नातुं स्नानं कर्तुं च अन्यत् भोक्तुं भोजनं कर्तुं यतस्व उपक्रमं कुरु ॥ ६० ॥

अहो अहः प्राप्यकृतप्रयत्नः, शनैः शनैरुच्चपदोपलब्धौ ।

करे खरीभूय नयस्य तत्त्वं, व्यनक्ति सूरेश्वरेषु सूरः ॥ ६१ ॥

(व्या०) अहो इति । अहो इति आश्चर्ये सूरः सूर्यः अहःदिनं प्राप्य
शनैः शनैः उच्चपदोपलब्धौ उच्चं च तत् पदं उच्चपदं तस्य उपलब्धौ प्राप्नो कृत-
प्रयत्नः कृतः प्रयत्नो येन सः सन् करे किरणे खरीभूय कटोरो भूत्वा अपरेषु
सूरेषु भट्टेषु नयस्य ज्ञेयस्य तत्त्वं व्यनक्ति प्रकटीकरोति । दिवसे प्राप्ते सति उच्च-
पदप्राप्त्यर्थं प्रयत्नः क्रियते करे दंडे च खरत्वं क्रियते इति भावः ॥ ६१ ॥

लोकं ललाटन्तपरश्मिदंडैः, रुत्सार्यभानुर्विजनीकृतेषु ।

सरस्स्ववक्रान्वियदन्तरस्थः, क्रोडे करान्न्वस्यति पद्मिनीनाम् ॥ ६२ ॥

(व्या०) लोकमिति । भानुः सूर्यः विजनीकृतेषु विगता जना येभ्यस्तानि
विजनानि न विजनानि अविजनानि अविजनानि विजनानि कृतानीति विजनी-
कृतानि तेषु निर्जनेषु सरस्वु सरोवरेषु पद्मिनीनां क्रोडे उत्संगे विषदन्तरस्थः
वियतः अन्तरे तिष्ठतीति आकाशमध्ये स्थितः सन् अवकान् न वक्राः अवका-
स्तान् अवकान् करान् न्यस्यति व्यापारयति । किंकृत्वा ललाटन्तपरश्मिदंडैः

ललाटे तापयन्तीति ललाटन्तपाः (ललाटवातशर्द्धात्तपाऽजहाकः ५-१-१२५ । इ. सू. ललाटपूर्वकतपधातोः खश् प्रत्ययः । खित्वात् मोऽन्तः ।) रश्मय एव दंडाः रश्मिदंडाः ललाटन्तपाश्च ते रश्मिदंडाश्च तैः लोकं उत्सार्य परत्र कृत्वा ६२ पद्मं श्रियः सद्मं बभूव भानोः, करैरधूमायत सूर्यकान्तः ।

भर्तुः प्रसादे सदृशेऽपि सम्पत्फलोपलब्धिः खलु दैववश्या ॥६३॥

(व्या०) पद्ममिति । भानोः सूर्यस्य करैः किरणैः पद्मं कमलं श्रियः लक्ष्म्याः सद्मगृहं बभूव । सूर्यस्य करैः सूर्यकान्तः अधूमायत (क्यङ् । ३-४-२६ । इ. सू. धूमशब्दात् आचारऽर्थे क्यङ् । डित्वात् आत्मनेपदम् ।) धूम-वदाचरितः । भर्तुः स्वामिनः प्रसादे सदृशेऽपि तुल्येऽपि सम्पत्फलोपलब्धिः सम्पदां फलानामुपलब्धिः लक्षणया फलावाप्तिः खलु निश्चितं दैववश्या दैवस्य वश्या दैवायत्ता स्यात् ॥ ६३ ॥

यः कोऽपि दध्रे निशि राजशब्दं, दिगन्तदेशनियता ययौ सः ।

दधासि कस्योपरि तिग्मभावं, पान्थैःश्रमातै रविरेवमूचे ॥ ६४ ॥

(व्या०) य इति । श्रमातैः श्रमेण आर्ताः तैः श्रमाकुलैः पान्थैः (नित्यं णः पन्थश्च । ६-४-८९ । इ. सू. द्वितीयान्तात् पथिन् शब्दात् नित्यं याति इत्यर्थे णप्रत्ययः पथश्च पन्थादेशः पन्थानं नित्यं याति इति पान्थाः ।) पथिकैः रविः सूर्यः एवमूचे । एवमिति किं यः कोऽपि निशि रात्रौ राजशब्दं राजा इति शब्दस्तं दध्रे धरति स्म । स इयता दिगन्तदेशान् दिशामन्ताः तेषां देशस्तान् ययौ । तर्हि कस्योपरि तिग्मभावं तिग्मश्चासौ भावश्च तं तीव्रत्वं दधासि ॥६४॥

तोयाशया धावित एष पान्थ-व्रातो विमुह्यन् मृगतृष्णिकाभिः ।

अप्राप्य तोयं क्षरदश्रुपूरैरुत्थापयत्यम्बु किलोपरेऽपि ॥ ६५ ॥

(व्या०) तोय इति । एष पान्थव्रातः पान्थानां व्रातः पान्थव्रातः पथि-कसमूहः तोयाशया तोयस्य जलस्याशा तया जलस्येच्छया धावितः सन् तोयं जलं अप्राप्य न प्राप्य क्षरदश्रुपूरैः क्षरन्ति च तानि अश्रूणि च तेषां पूरैःसमूहैः किल इति सत्ये उपरेऽपि अम्बु उत्थापयन्ति ऊपरस्थानेऽपि जलं प्रकटं करोति ।

तद्विते । ७-४-६१ । इ. सू. अट् परे अन्त्यगारेर्लुक् ।) देवानां राजा
देवराजस्तस्मिन् इन्द्रे वाग्विलासीः नाचां विलासास्तैः श्रोत्रोदानं-श्रोत्रयोग्यसन्-
स्तं कर्णात्सवं वितन्वति वितनोतीति वितन्वन् तस्मिन् कुर्वति सति । कालः
क्रमेवं अमुना प्रकारेण कुतुकैः आश्चर्यैः प्रयाति ॥ ५९ ॥

विज्ञापयांचक्रुरथालयस्तां, विमुग्धचित्ते गतचिन्तयालम् ।

स्नातुं च भोक्तुं च यतस्व पश्य, खमध्यमास्कन्दति चंडरोचिः ६०

(व्या०) विज्ञापयां चक्रुरिति । अथानन्तरं आलयः राक्षसः तां सुमङ्गलां
विज्ञापयांचक्रुः । हे विमुग्धचित्ते विमुग्धं चित्तं यस्याः सा तस्याः संबोधनं
क्रियते गतचिन्तया गतस्य चिन्ता तथा अलंपूर्यतां पश्य विलोकय । चंडरोचिः
चंडं रोचिर्यस्य सः सूर्यः खमध्यं स्वस्य मध्यं तत् आस्कन्दति आक्रामति । त्वं
स्नातुं स्नानं कर्तुं च अन्यत् भोक्तुं भोजनं कर्तुं यतस्व उपक्रमं कुरु ॥ ६० ॥

अहो अहः प्राप्यकृतप्रयत्नः, शनैः शनैरुचपदोपलब्धौ ।

करे खरीभूय नयस्य तत्त्वं, व्यनक्ति सूरेष्वपरेषु सुरः ॥ ६१ ॥

(व्या०) अहो इति । अहो इति आश्चर्ये सूरः सूर्यः अहःदिनं प्राप्य
शनैः शनैः उच्चपदोपलब्धौ उच्चं च तत् पदं उच्चपदं तस्य उपलब्धौ प्राप्नो कृत-
प्रयत्नः कृतः प्रयत्नो येन सः सन् करे किरणे खरीभूय कठोरो भूत्वा अपरेषु
सूरेषु भट्टेषु नयस्य ज्ञेयस्य तत्त्वं व्यनक्ति प्रकटीकरोति । दिवसे प्राप्ते सति उच्च-
पदप्राप्त्यर्थं प्रयत्नः क्रियते करे दंडे च खरत्वं क्रियते इति भावः ॥ ६१ ॥

लोकं ललाटन्तपरश्चिदंष्ट्रैः, रुत्सार्यभानुर्विजनीकृतेषु ।

सरस्स्ववक्रान्वियदन्तरस्थः, क्रोडे करान्न्यस्यति पद्मिनीनाम् ॥ ६२ ॥

(व्या०) लोकमिति । भानुः सूर्यः विजनीकृतेषु विगता जना येभ्यस्तानि
विजनानि न विजनानि अविजनानि अविजनानि विजनानि कृतानीति विजनी-
कृतानि तेषु निर्जनेषु सरस्सु सरोवरेषु पद्मिनीनां क्रोडे उत्संगे वियदन्तरस्थः
वियतः अन्तरे तिष्ठतीति आकाशमध्ये स्थितः सन् अवक्रान् न वक्राः अवक्रा-
स्तान् अवक्रान् करान् न्यस्यति व्यापारयति । किंकृत्वा ललाटन्तपरश्चिदंष्ट्रैः

ललाटं तापयन्तीति ललाटन्तपाः (ललाटवातशर्द्धात्तपाऽजहाकः ५-१-१२५ । इ. सू. ललाटपूर्वकतपधातोः खश् प्रत्ययः । खित्वात् मोऽन्तः ।) रश्मय एव दंडाः रश्मिदंडाः ललाटन्तपाश्च ते रश्मिदंडाश्च तैः लोकं उत्सार्य परत्र कृत्वा ६२ पद्मं श्रियः सन्न बभूव भानोः, करैरधूमायत सूर्यकान्तः ।

भर्तुः प्रसादे सदृशेऽपि सम्पत्फलोपलब्धिः खलु दैववश्या ॥६३॥

(व्या०) पद्ममिति । भानोः सूर्यस्य करैः किरणैः पद्मं कमलं श्रियः लक्ष्म्याः सन्नगृहं बभूव । सूर्यस्य करैः सूर्यकान्तः अधूमायत (क्यङ् । ३-४-२६ । इ. सू. धूमशब्दात् आचारेऽर्थे क्यङ् । डित्वात् आत्मनेपदम् ।) धूम-वदाचरितः । भर्तुः स्वामिनः प्रसादे सदृशेऽपि तुल्येऽपि सम्पत्फलोपलब्धिः सम्पदां फलानामुपलब्धिः लक्षणया फलावाप्तिः खलु निश्चितं दैववश्या दैवस्य वश्या दैवायत्ता स्यात् ॥ ६३ ॥

यः कोऽपि दध्रे निशि राजशब्दं, दिगन्तदेशानियता ययौ सः ।

दधासि कस्योपरि तिग्मभावं, पान्थैःश्रमातै रविरेवमूचे ॥ ६४ ॥

(व्या०) य इति । श्रमातैः श्रमेण आर्ताः तैः श्रमाकुलैः पान्थैः (नित्यं णः पन्थश्च । ६-४-८९ । इ. सू. द्वितीयान्तात् पथिन् शब्दात् नित्यं याति इत्यर्थे णप्रत्ययः पथश्च पन्थादेशः पन्थानं नित्यं यान्ति इति पान्थाः ।) पथिकैः रविः सूर्यः एवमूचे । एवमिति किं यः कोऽपि निशि रात्रौ राजशब्दं राजा इति शब्दस्तं दध्रे धरति स्म । स इयता दिगन्तदेशान् दिशामन्ताः तेषां देशस्तान् ययौ । तर्हि कस्योपरि तिग्मभावं तिग्मश्वासौ भावश्च तं तीव्रत्वं दधासि ॥६४॥

तोयाशया धावित एष पान्थ-त्रातो विमुह्यन् मृगतृष्णिकाभिः ।

अप्राप्य तोयं क्षरदश्रुपूरैरुत्थापयत्यम्बु किलोपरेऽपि ॥ ६५ ॥

(व्या०) तोय इति । एष पान्थत्रातः पान्थानां त्रातः पान्थत्रातः पथि-कसमूहः तोयाशया तोयस्य जलस्याशा तया जलस्येच्छया धावितः सन् तोयं जलं अप्राप्य न प्राप्य क्षरदश्रुपूरैः क्षरन्ति च तानि अश्रूणि च तेषां पूरैःसमूहैः किल इति सत्ये उपरेऽपि अम्बु उत्थापयन्ति ऊपरस्थानेऽपि जलं प्रकटं करोति ।

किंकुर्वन् पान्थत्रातः पृगवृणिकाभिर्मृगजलैर्विमुह्यन् विमुह्यतीति विमुह्यन् ६५
अमी निमीलनयनाः विमुक्त-बाह्यभ्रमा मौनजुपः शकुन्ताः ।

अयन्ति सान्द्रद्रुमपर्णशाला, अभ्यस्तयोगा इव नीरजाक्षि ॥ ६६ ॥

(व्या०) अमीति । हे नीरजाक्षि (असहन्व विद्यमानपूर्वपदात् स्वाज्ञा-
दक्रोडादिभ्यः । २-४-३८ । इ. सू. स्त्रियां नीरजपूर्वकअक्षिशब्दात् डीर्वा ।)
नीर जाते नीरजे कमले ते इव अक्षिणी यस्याः सा तस्याः संबोधनं कियते हे
कमललोचने अमी निमीलनयनाः निमीलन्ति नयनानि येषां ते निमील्यमानलोचनाः
विमुक्तबाह्यभ्रमाः बाह्यभ्रमासौ भ्रमश्च विमुक्तो बाह्यभ्रमो यैस्ते । मौनजुपः मौनं
जुपन्ते इति मौनजुपः (क्विप् । ५-१-१४८ । इ. सू. मौनशब्दपूर्वकजुप्-
भातोः क्विप् प्रत्ययः ।) एवंविधाः शकुन्ताः पक्षिणः सान्द्रद्रुमपर्णशालाः सान्द्रा-
श्च ते द्रुमाश्च तेषां पर्णशालाः पर्णैः पत्रैर्निर्मिताः पर्णशालास्ताः निविडवृक्षपत्रशालाः
अयन्ति । उपेक्षते अभ्यस्तयोगा इव अभ्यस्तो योगो यैस्ते इव ॥ ६६ ॥

उदीयमानोऽकृतलोककर्म-साक्षीत्यभिख्यामयमादितार्थाम् ।

भास्वानिदानीं तु कृतान्ततात, इति त्विषा त्रासितसर्वसत्त्वः ॥ ६७ ॥

(व्या०) उदीयमानः इति । अयं भास्वान् भासोऽयं सन्तीति भास्वान्
गूर्यः उदीयमानः उदीयते इति उदीयमानः सन् लोककर्ममाक्षी लोकानां कर्मणां
माक्षी (साक्षाददृष्टा । ७-१-१९७ । इ. सू. साक्षात् शब्दात् दृष्टा इत्यर्थे
इन् प्रत्ययः । प्रायोऽज्ययस्य । ७-४-६५ । इ. सू. इन् परं अज्यस्यगदे-
र्लुक् ।) इति अभिख्यां नाम आदितार्थं आदितोऽर्थो यस्यां सा तां सत्यार्थं
अकृतं कृतवान् तु पुनः उदानीं अधुना कृतान्ततातः कृतोऽन्तो नाशो येन स
कृतान्तो यमस्तस्य तातः पिता इति अभिख्यां आदितार्थं सत्यार्थं अकृत ।
द्विविधः गूर्यः त्रिमितसर्वसत्त्वः सर्वं च ते सत्त्वाश्च सर्वसत्त्वाः (पूर्वतार्किक-
देवज्ञानपुरुषसर्वसत्त्वः । ३-१-१७७ । इ. सू. कर्मधार्यसमासः) सर्वप्रतिभः
अभिज्ञः त्रयं सत्त्वाः सर्वसत्त्वाः सर्वप्रतिभः येन सः त्रिमितसर्वसत्त्वः ६७
सर्वप्रतिभः विद्वान् ताम्, तास्यमारुहपदनिर्गदय ।

सृष्टकलाय स्वयंशोनिवृत्त-धीपञ्जना सज्जनमत्र भेजे ॥ ६८ ॥

(व्या०) इतीति । अथानन्तरं मुमङ्गला मज्जनसङ्ग मज्जनस्य स्नानस्य सङ्ग-
गृहं स्नानगृहं भेजे । किं कृत्वा अर्द्धिर्न तारुण्यं (पतिराजान्तगुणाङ्गराजादिभ्यः
कर्मणि च । ७-१-६० । इ. सू. तरुणशब्दात् भावेऽयण् टिप्त्वात् आदि-
स्वरवृद्धिः ।) तरुणस्य भावस्तारुण्यं तत् यौवनं आरुढं निरीक्ष्य दृष्ट्वा । कासु
सतीषु तामु सखीषु इति ईरयित्वा कथयित्वा विरतासु सतीषु । किंलक्षणा
मुमङ्गला स्वयशोनिवृत्तधीमज्जना स्वस्य यशसा निवृत्ता व्यापारिताः धीमन्तो वु-
द्धिमन्तो जना यया सा आत्मीययशसा व्यापारितविद्वज्जना ॥ ६८ ॥

तद्वक्षोजश्रीप्रौढिमालोक्य हैमैः, कुम्भैर्मदाक्षेपेन नीचीभवद्भिः ।

अम्भः संभारभ्राजिभिः स्नानपीठ, न्यस्तां सख्यस्तां मज्जयामासुराशु ॥

(व्या०) तदिति । सख्यः (नागी सखीषड्गूक्षथू । २-४-७६ । इ.
सू. सखीशब्दोऽयन्तो निपात्यते ।) स्नानपीठन्यस्तां स्नानस्य पीठे न्यस्तामुपविष्टां
तां मुमङ्गलां अम्भः संभारभ्राजिभिः अम्भसां जलानां संभारण समूहेन भाजन्ते
इति अम्भः संभारभ्राजिनि तैः जलसमूहेन शोभमानैः भूतैः हैमैः हैमः विकाराः
हैमाः तैः हैमैः (हेमादिभ्योऽञ् । ६-२-४५ । इ. सू. हेमन्शब्दात् विका-
रेऽर्थे अञ् जिप्त्वात् आदिस्वरवृद्धिः । नोऽपदस्य तद्धिते । ७-४-६१ इ. सू.
अन्यस्वरादेशेऽपः ।) सुवर्णसर्पैः कुम्भैः घटैः आशु शीघ्रं मज्जयामासुः स्नानं
कारयामासुः । किंकुर्वद्भिः कुम्भैः उपेक्षते तद्वक्षोजश्रीप्रौढिं तस्याः मुमङ्गलाया
वक्षोजीस्तनो तयोः श्रीः शोभाः तस्याः प्रौढिस्तां आलोक्य दृष्ट्वा मन्दाक्षेण इव
लज्जया इव नीचीभवद्भिः (कुम्भस्तिभ्यां कर्मकर्तृभ्यां प्रागतत्वेऽन्विः । ७-१-
१२६ । इ. सू. नीचशब्दात् अभूततद्भावे भूयोगेऽन्विः । ईश्वरावर्णस्याऽनव्य-
यस्य । ४-३-१११ । इ. सू. चोऽपरं पूर्वस्य अस्य ईः) न नीचाः अनीचाः
अनीचा नीचा भवन्त इति नीचीभवन्तरैः ॥ ६९ ॥

जगद्धर्तुर्वाचा प्रथममथ जंभारिवचसा,

रसाधिक्यात्तृप्तिं समधिगमितामप्यनुपमाम् ।

स्वरायातैर्भक्ष्यैः शुचिभूवि निवेश्यासनवरे,

बलादालीपाली चटुघटनयाऽभोजयदिमाम् ॥ ७० ॥

(व्या०) जगदिति । आलीपाली आलीनां पाली सस्तीश्रेणिः शुचिभुवि
शुचिश्चासौ भूथ तस्यां पवित्रभूमौ आसन्नवरे आसनेषु वरं तस्मिन् श्रेयासने
इमां मुग्धलां बलात् निवेश्य निवेशयित्वा इति निवेश्य उपवेश्य स्वगयातैः
स्वगत आयातानि तैः स्वर्गान् आगतैर्भक्ष्यैः भोजनैः चतुष्टयनया चतूनां षट्ना
तया चाटुवचनरचनया अभोजयत् किञ्चनणां मुग्धलां प्रथमं जगद्भर्तुर्जगतां भर्ता
तस्य श्रीरूपभस्वामिनो वाचा वचनेन अथ अनन्तरं जंगारिवचसा जंगारेन्द्रस्य
वचो वचनं तेन इन्द्रस्य वाण्या रसाधिक्यात् रसस्य आधिक्यं तस्मात् अनुपमा-
मपि न विद्यते उपमा यस्याः सा तां तृप्तिं समधिगतामपि प्राप्तामपि ॥ ७० ॥

सूरिः श्रीजयशेखरः कविघटाकोटीरहीरच्छवि,
धम्मिल्लादिमहाकवित्वकलनाकल्लोलिनीसानुभाक् ।

वाणीदत्तवरश्चिरं विजयते तेन स्वयं निर्मिते,
सर्गो जैनकुमारसंभवमहाकाव्येयमेकादशः ॥ १ ॥

इति श्रीमदचलगच्छकविचक्रवर्तिश्रीजयशेखरसूरिविरचितस्य श्रीजैनकुमार-
संभवमहाकाव्यस्य तच्छिष्यश्रीधर्मशेखरमहोपाध्यायकृतायां टीकायां
श्रीमाणिक्यसुन्दरसूरिशोधितायां एकादशसर्गव्याख्या
समाप्ता ॥ ११ ॥

सुरासुरनराधीश—सव्यमानपदाम्बुजः । नाभिगजाङ्गजोनिः, श्रीयुगादिजिनो
मुदे ॥ १ ॥ श्रीमदचलगच्छेश—जयशेखरसूर्यः । चत्वारस्तैर्महाप्रन्थाः, कवि-
शक्रेर्विनिर्मिताः ॥ २ ॥ प्रबोधश्चोपदेशश्च, चिन्तामणिकृतोत्तरी । कुमारसंभवं
काव्यं, चरित्रं धम्मिल्लस्य च ॥ ३ ॥ तेषां गुरुणां गुणवंशुराणां, शिष्येण धर्मो-
त्तरशेखरेण । श्रीजैनकुमारसंभवोया, मुखाय बोधाय कृतेति टीका ॥४॥ देशे
सपादलक्षे, सुखलक्ष्ये पथे पुष्पवरे । नयनवसुवार्धचन्द्रे ॥ १४८३ वर्षे हर्षेण
निर्मिता सेयम् ॥५॥ विद्वत्पद्मविकाशने दिनकराः सूरेश्वरा भास्वरा, माणिक्यो-
त्तरमुद्गराः कविवराः कृत्वा प्रसादं परम् । भक्ताः श्रीजयशेखरे निजगुरौ शुद्धा-
मकार्पुर्मुदा, श्रीमज्जैनकुमारसंभवमहाकाव्यस्य टीकामिमाम् ॥६॥ यावन्मेरुर्मही-
पीठ, स्थिरतां भजते भृशम् । वाच्यमाना जनैस्ताव—टीकासौ नन्दताचिरम् ॥७॥

श्रीमहीमेरुमुनिप्रणीता जिनस्तुतिपञ्चाशिका क्रियागुप्ता.

सफलमेवमुपया, विभुभाः सुविशुद्धशुद्धिनिधयोऽपि । स्तवनं तीर्थाधिपते !,
जिनेश ! ते नैव कर्तुमिह ॥ १ ॥ इति जानन्नपि नित्यं, तथाप्यहं सुधमानसः
पयितुम् । दिनशी हे जिनराज !, स्तवनमिषास्ते निजां जिहाम् ॥ २ ॥ मन्त्रे
न सर्वशक्ते, तव वृत्ते विवृण्वन्त्यनानमिह । पश्यप्रभूतगुरुतर-महिमानिकान्तस-
कलसूत्रम् ॥ ३ ॥ स्तुतिपाठोक्तेऽप्यकस्यजं जिन ! त्वो नृशंसमेव्यम् । मनव-
नृतिमन्यभाजं, संमृतिहरणं कदाभोधात् ॥ ४ ॥ तत्त्वतरुजलदधारा, शासितभू-
चलय ! मन्त्रजनवासाः । अतिशयसमृद्धशाली, नाथ ! भवांश्चरणगुणपाली ॥ ५ ॥
सकल ! ससार ! सकलाण ! संसारमारतां समधिगम्य । सर्वज ! सर्वमक्षी, भग-
वन् भवानभावाय ॥ ६ ॥ संसारवारिदाशि, विषमतरं दुःखतरं च जिनराज ! ।
विदमासितनारदसूते, लज्जया धैर्यमगम्यभवान् ॥ ७ ॥ भाषितशुचिसत्यागम, उदि-
नोदितधाम ! मदगुणपाम ! कृपा कर्मनिगमं, दूरीकृतदुःखभववामम ॥ ८ ॥
निजिनगगजहासं-अवदगुणमण्डल ! विशास्तनमान् । कृपया भावाग्निभयं, भविनां
भूमौ भवनेव ॥ ९ ॥ अर्धद्विधकर्मरेणा-पनोदविशदागदः सदा विमदः । च-
मविपदं जन्तूनां, द्विद्विधया शुद्धसिद्धान्तम् ॥ १० ॥ शशिशोभमानसाधित,
यशोऽतिथयलीकृतायनोचलयः । निःशेषजन्तुकर्षणां, निष्कारणवासलोऽत्र भवान्
॥ ११ ॥ कनकविशजितनोचे, सुरनरतिर्यग्बिजातसङ्कोचे । भवनेश ! समवसरणे,
द्वेषा भर्मो भग्नभरणं ॥ १२ ॥ न कदा करुणाभुविधे, रजनीश ! परोपकारिता
भवतः । विद्रुतेह यथा तपनान्, प्रकाशिता विथ विध्वहिता ॥ १३ ॥ उच्चित-
नैकृतेदोषे, पापिण्यापि जगितदुष्यमतिपापं । मेध्याऽपरत्र रोपे, निर्गन्धिते भवति
कृतनोपे ॥ १४ ॥ ननु निर्गमेवदीये, हृदये जिन ! नैशमुदितयावासः । मित्रा-
गिधेषु यनस्य-नेकस्वपः सदा विदितः ॥ १५ ॥ शिवपदसाधनविहिता-दरस्य
मवतस्तपः सनाचरतः । हृदये सदाशान्तिमये, स्थानं न कदापि रोपेण ॥ १६ ॥
दुःसहसुरनरतिर्यक्-कृतोपमर्गावली त्वया त्रेधा । विश्वे क्षमीश ! सम्यक्-सिद्धि-
सुखास्वादासिकेन ॥ १७ ॥ जनदुर्जनेन छपितं, दुर्वचनं श्रवणशूलसदृशमपि ।
भवता सुरपतिविहित-स्तुतिनुच्यमानि मुनिमुप्य ! ॥ १८ ॥ भव्यजननयनकै-
रवने, विकाशं सदा ददानेन । चन्द्रोपमितिर्भवता, सितेन युक्तं जगन्नाथः ॥ १९ ॥

विषयमतिविषमरजनी-विनाशमनिशं निनन्वता भवता । भविष्यतिप्रनागेन ॥ २० ॥ अन्यविभागोन्निष्पन्न-निगमिण्यमनं भवति नमः
 एकस्त्वमेवसंवर, मिन्द्रयजयसम्भवं सत्यम् ॥ २१ ॥ चित्रं निशन्दद्यात्मा, जगत्-
 चतां मुह्यतां सदैव दधत । सकलं भावाङ्गिकुलं, नाथ ! त्वं विभवाने विन्दित
 ॥ २२ ॥ अमृतरसादपि समधिकरसं विशेषादशेषशान्तरसम् । नक्तं दिनापि निनं-
 त्वं न सदासावधानं जिन ! ॥ २३ ॥ ननु नव्यगम्यरजितं सुखमप्यपद ! प्रमानतो
 भवतः । आजन्मजातवैर-चित्रं तिर्यग्गणेनापि ॥ २४ ॥ विदितचरित्रेषु ग्दो,
 मुह्यतां के के न विषयजं सौम्यम् । जिनवर ! भवता तु जने, तत्त्वव्यपसं विष-
 मिवावेत्य ॥ २५ ॥ दौर्गैष्टादशभिर्नाथ ! मनस्ते मलीमलं न जने । समनानिनरं
 क्षालित-कर्ममलत्वात् कदाचिदपि ॥ २६ ॥ इहते विशदाचाग चरणपद्मस्य प्रभो !
 मनोनमनाक् । संवेगसावधानं कदापिपञ्चप्रमादेषु ॥ २७ ॥ हरिहमुह्यता देवा
 जिन ! विह्यता जगत्त्रये सन्तु । त्वय्येव परं प्रकटं दृश्यतया वीतरागत्वम्
 ॥ २८ ॥ परिमन्त्रये देदीप्यमानचरणे सुभक्तिरिह भवति । येन जिनेश्वरसत्या,
 दुःप्रापामुक्तिरपि तेन ॥ २९ ॥ प्रकटितसुख ! कलिकाले, लयालयं शमरसं जने-
 योऽत्र । स तवप्रसादविशदः, पद्मां पुष्टिं जगामैवम् ॥ ३० ॥ ये परमायुग्मायं,
 तव शासनयानपात्रमतिनिविडम् । ते तेरुतरास्तरं, भवजलधिं लीलया लोके ॥ ३१ ॥
 ये दुर्गतिभयभीता, नैवविकारेषु मानसं स्वीयम् । लब्ध्या ते जिन ! वचनं, ते
 घन्थाः शिवपुरं प्राप्ताः ॥ ३२ ॥ या भवमतयो धुर्या, मोहवले मुह्यतां क्षमा-
 धीश ! तास्तत्त्वज्ञस्तरसा, तवाज्ञया वर्जिताः सततम् ॥ ३३ ॥ कामाग्निं जलद-
 दुर्बल दुःखक्षेपेषु ये कषायेषु । चित्तप्रसरं न जनास्ते, वसुधायां तवादेश्याः
 ॥ ३४ ॥ यः परमविभाव ! सदानन्दमये तव मते ह्यकम्पमतिः । तस्य जिनेश्वर !
 विश्वे, न दुर्लभा शिवपदावाप्तिः ॥ ३५ ॥ यः किल निर्मलमनसाऽस्मरदेवममाय !
 निर्ममाधीश ! तव नाम महामन्त्रं, समीहितं करगतं तस्य ॥ ३६ ॥ यः श्रीजि-
 नेन्द्र ! मिथ्यामतिमुदितो मानसे नवक्रोधात् शुभवति भवति द्वेषं, नहि भवति
 स भव्यताशाली ॥ ३७ ॥ संध्याव्यतीतनवनव भवसम्भूतानि पापकर्माणि । तव
 शिवकर ! सद्ध्यानाग्जिनातिभक्ति प्रसक्तात्मा ॥ ३८ ॥ तापं पापं च जने,
 समन्ततः सन्ततं निरस्यन्ती । तव वागविवुद्धेर्गङ्गावादीन्द्र वर्ण्यतम ! ॥ ३९ ॥

कान्तासंमिततयोपदेशयुजे' इत्याद्यालंकारिकवचनप्रमोण्यात् काव्य-
स्यानेकश्रेयः साधनताम् 'काव्यालापांश्च वर्जयेत्' इत्यस्य निषेधशास्त्र-
स्यासत्काव्यविषयतां च पश्यन्तो जैनकुमारसंभवमुख्यं महाकाव्यं
चिकीर्षवश्चिकीर्षितार्थाविघ्नपरिसमाप्तिसंप्रदायाविच्छेदलक्षणफलसाधन-
भूतविशिष्टवस्तुनिर्देशान्मकमङ्गलस्य शिष्टाचारपरिप्राप्तत्वात् 'आशीर्न
मस्क्रियावस्तुनिर्देशो वापि तन्मुखम् ।

इत्याशीर्वादाद्यन्यतमस्य प्रबन्धमुखलक्षणत्वात् ग्रन्थादौ वस्तु-
निर्देशात्मकं अस्त्युत्तरस्येति मङ्गलमाचरन्ति ।

ध्यात्वा श्री शारदां देवीं नन्वा श्री सद्गुरुनपि । कुमारसंभवस्येयं
विवृतिर्लिख्यते मया ॥ १ ॥ यस्मै काव्ययुगप्रदा च वग्दा श्रीशारदा
देवता श्रीमज्जनकुमारसंभवमहाकाव्यादि कर्ता कली । सिद्धान्तोदधि-
चन्द्रमाः सहृदयश्रेणीशिरः शेखरः सोऽयं श्रीजयशेखराख्यमृगुरुर्जी-
याजगन्मङ्गलम् ॥ २ ॥ लौकिककाव्यानुमानेण अस्त्युत्तरसंनिदिशीति
सप्ताक्षराणि वर्तन्त इति न ज्ञातव्यं किन्तु श्रीस्तंभतीर्थे श्रीमदञ्चल-
गच्छगगन-प्रभाकरेण सकलविघ्नजनचित्तवकोऽनिशाकरेण यमनिय-
मासनप्राणायामाद्यष्टांगयोगविशिष्टेन समाधिध्यानोपविष्टेन निजमति-
जितसुगम्भीरः परमगुरु श्रीजयशेखरसूरिणा चन्द्रमण्डलसमुज्ज्वलराज-
हंसस्कंधोपितया चंचलकुण्डलायाभरणदिभूषितया भगवत्या श्रीभार-
त्यावत्स त्वं कविचक्रवर्तित्वं प्राप्य निश्चिन्त इवासीनः किं करोषीति
प्रोच्य जैनकुमारसंभवं महाकाव्यं कुरु इत्युक्त्वा अस्त्युत्तरस्यां १ संपन्न-
कामानयनामिरामा २ एतदाद्यं का ययुगलं दत्त्वा विहितसुरासुरसे च
श्रीयुगादिदेवसत्कजन्मचालकेलियोवनमहेन्द्रस्तवनमुनन्दा सुभङ्गला-
पाणिप्रदणचतुर्दशस्वप्नदर्शने भरतमंभवप्रातर्वर्णनपुगस्सरं श्रीजैनकुमार-
संभवमहाकाव्यं कारितं । तथा लौकिककुमारसंभवा कुमार कार्त्तिकेयः
तस्य संभवश्चात्र कुमारो भगवत्सम्य संभवा ज्ञेयः पुत्रश्च सर्वे कुमाग
उच्यन्ते । अतः कुमारसंभव इति नाम्ना महाकाव्यमत्रापि ज्ञायते तेनादौ

